

Tartu Ülikool
Haridusteaduskond
Pedagoogika osakond

Eesti kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolid
2005/2006

Uurimisprojekti aruanne EV Haridus- ja Teadusministeeriumile

Tartu 2006

Sisukord

Sissejuhatus <i>Kristi Kõiv</i>	4
I. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide funktsioonid <i>Kristi Kõiv</i>	6
1.1. Uurimismeetod ja uuritavad	6
1.2. Uurimistulemused ja järeldused	7
1.2.1. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide formaalsed ja mitteformaalsed ülesanded	7
1.2.1.1. Kaagvere, Puiatu ja Tapa erikoolide ülesanded: formaalsed versus mitteformaalsed	7
1.2.1.2. Orissaare ja Vastseliina internaatkoolide ülesanded: formaalsed versus mitteformaalse	9
1.2.2. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide erinevate ülesannete tähtsus ja sisu	12
1.2.2.1. Erikoolide ülesannete tähtsus ja sisu õpilaste ja kasvatajate/õpetajate hinnangul	12
1.2.2.2. Internaatkoolide ülesannete tähtsus ja sisu õpelaste ja kasvatajate/õpetajate hinnangul	26
II. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide struktuurielemendid <i>Kristi Kõiv</i>	37
2.1. Uurimismeetodid ja uuritavad	37
2.2. Uurimistulemused ja järeldused	38
2.2.1. Viie kasvatuse eritingimusi vajava õpilaste kooli struktuurielemendid (juhtimine, töökorraldus, kasvatustöö, õppetöö ja töötajate omavahelised suhted) kooli personali hinnangul	38
2.2.2. Viie kasvatuse eritingimusi vajava õpilaste kooli pedagoogilise personali ja õpilaste rahulolu lähtudes kooli struktuuri seitsmest elemendist: õiguslik regulatsioon, juhtimine, töökorraldus, õppe- ja kasvatustegevus, suhted koolis ning normistruktuur	40
2.2.2.1. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide õiguslik regulatsioon	40
2.2.2.2. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide juhtimine	44
2.2.2.3. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide töötajate töökorraldus	47
2.2.2.4. Kasvatustöö kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides	50
2.2.2.5. Õppetöö kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides	53
2.2.2.6. Inimestevahelised suhted kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides	56
2.2.2.7. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide normistruktuur	59
2.2.2.8. Pinge allikad kasvatuse eritingimusi vajavate laste koolide õpilaste ja kasvatajate/õpetajate hinnangul	63
2.2.2.9. Visioon kasvatuse eritingimusi vajavate laste koolide kohta tulevikus	65

III. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste probleemid ja vajadused	71
3.1. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste antisotsiaalse käitumise struktuur	
<i>Kristi Kõiv</i>	71
3.1.1. Uurimismeetod ja uuritavad	71
3.1.2. Uurimistulemused ja järeldused	72
3.2. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste sotsiaalsed probleemid <i>Kristi Kõiv</i>	74
3.2.1. Uurimismeetodid ja uuritavad	75
3.2.2. Uurimistulemused ja järeldused	76
3.2.2.1. Sotsiaalsete probleemide (agressiivsus, eemaletõmbuv käitumine, prosotsiaalne käitumine) esinemissagedus õpilaste hinnangul	76
3.2.2.2. Õpilaste sotsiaalsete probleemide (agressiivsus, eemaletõmbuv käitumine, prosotsiaalne käitumine) esinemissagedus õpetajate/kasvatajate hinnangul	79
3.3. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste probleemid ja vajadused seoses oma mineviku, oleviku ja tulevikuga <i>Ene Mägi</i>	83
IV. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivatele õpilastele rakendatud tugisüsteemid ja sekkumismeetodeid <i>Kristi Kõiv</i>	89
4.1. Uurimismeetodid ja uuritavad	89
4.2. Uurimistulemused ja järeldused	92
4.2.1. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivatele õpilaste suunamise põhjus ja eelnev õppeasutus ning rakendatud tugisüsteemid õpilaste enda hinnangul	92
4.2.2. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivatele õpilastele rakendatud tugisüsteemid ja sekkumismeetodeid kooli pedagoogilise personali hinnangul	98
4.2.2.1. Meetmed õpilaste toetamisel ja aitamisel lähtudes nende efektiivsusest ning kolmest tasandist	98
4.2.2.2. Õpilase tugivõrgustiku liikmeid eelmises koolis ja praeguses koolis ning pärast koolist väljasuunamist ning tugisüsteemi olemus ja koostöövõimalused kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides	102
4.2.2.3. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides rakendatavad sekkumismeetmed	106
4.2.2.4. Kasvtustöös kasutatavad meetmed ja tugisüsteemid õpilastele	110
V. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli personali vajadused täienduskoolituseks <i>Ene Mägi</i>	114
VI. Kokkuvõte <i>Kristi Kõiv</i>	118
VII. Arutelu ja soovitused <i>Kristi Kõiv</i>	129
Kasutatud kirjandus	132
Lisad	133

Sissejuhatus

Muutuvas ajas pole võimalik püsida muutumatuna. Nii koolisiseses arengus kui ka koolivõrgu arendamisel on tähtis teada, kuhu tahetakse jõuda ja milliseks soovitakse kujuneda. Eesmärgini jõudmise teid ja vahendeid pole võimalik määratleda omamata adekvaatset pilti asjade seisust käesoleval hetkel.

Uurimisprojekti eesmärk ja uurimisülesanne

Käesoleva uurimisprojekti **eesmärgiks** on kirjeldada kolme Eesti kasvatuseritingimusi vajava erikooli (Kaagvere, Puiatu, Tapa) kui ka kahe lähiprofiilse õppeasutuse - Orissaare- ja Vastseliina internaatkooli neljast aspektist lähtudes:

1. kirjeldada viie kasvatuseritingimusi vajava õpilaste kooli kui terviku funktsioneerimist lähtudes koolifunktsioonidest ning struktuurielementidest: juhtimine, töökorraldus, õppe- ja kasvatustegevus ja suhted;
2. kirjeldada viie kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivate õpilaste probleeme: antisotsiaalset käitumist ja sotsiaalseid probleeme ning õpilaste enese hinnanguid ja arusaamu oma käesolevast positsioonist lähtuvalt;
3. kirjeldada viie kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivatele õpilastele rakendatud tugisüsteeme ja sekkumismeetodeid;
4. kirjeldada viie kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli personali vajadusi täienduskoolituseks.

Uurimisülesanne tuleneb vajadusest korrastada koolivõrku nii Eesti kasvatuseritingimusi vajavate laste erikoolide (Kaagvere, Puiatu, Tapa) erikoolide kui ka kahe lähiprofiilse internaatkooliga (Orissaare ja Vastseliina) seoses, kusjuures edaspidi käsitletakse eelpoolnimetatud kooli ühtse nimetuse all "kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolid".

Viie erineva kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli uurimiseks kasutatakse ühtset meetodikat, mis võimaldab võrrelda viie uuritud kooli funktsioneerimist/töökorraldust ja neis viibivate õpilaste probleeme omavahel.

Uurimismetoodika on kahesugune – kvantitatiivne (kümme erinevat ankeeti) kui ka kvalitatiivne (kaks erinevat intervjuud), et kaardistada võimalikult objektiivselt uurimisobjekt.

Uurimisprojekt teostus kahes etapis: (1) enne uurimisprojekti käivitumist viidi läbi eeluurimus, mille käigus testiti koostatud uurimismeetodite valideerimist ja (2) uurimisprojekti teostamine eelnevalt testitud mõõtevahenditega.

Käesoleva projekti eripäraks on, et see võimaldab saadud tulemusi praktikas kasutada, sest igal projektis osalenud koolil on võimalik suhelda teistega, võimaldades arengusuundade lähtekohti koolisiseseks arenguks.

Teise eripärana võiks välja tuua selle, et projekti üks osa – kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolide funktsioonid, on otseseks jätkuks 1999.a. avaldatud projekti „Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99” temaatikale, võimaldades vaadelda ajas kulgevaid tendentse uuritud koolide arengus.

Projektis käsitletud temaatika pole kaugeltki ammendav andmaks ülevaadet kasvatus eritingimusi vajavate koolide olukorrast, kuid püüab pakkuda sügavamat sissevaadet problemaatikasse arendamiseks edasi kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolivõrku.

Käesolev uurimus sai teoks Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimuslepingu „Eesti käitumisprobleemidega õpilaste koolide uuring” SHTPK 05193 raames ajavahemikul aprillist 2005 kuni märtsini 2006, millele eelnes eeluurimuse läbiviimine veebruaris-märtsis 2005.a.

Tartus, märtsis 2006.a.

Kristi Kõiv

I. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide funktsioonid

Kristi Kõiv

Esimene uurimiseesmärk: kirjeldada viie kasvatuse eritingimusi vajava õpilaste kooli kui terviku funktsioneerimist lähtudes koolide erinevatest funktsioonidest.

1.1. Uurimismeetod ja uuritavad

Uurimismeetod

Uuriti viie kasvatuse eritingimusi vajava õpilaste kooli funktsioone, kusjuures uurimismetoodikana kasutati poolstruktureeritud intervjuud.

Intervjuu käigus esitati üksteist küsimust: (1) *Millised on selle kooli ülesanded?*; (2) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilaste ümberkujundamine?*; (3) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilaste kasvatamine?*; (4) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamine?*; (5) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilaste käitumise kontrollimine?*; (6) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilaste karistamine?*; (7) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilaste kaitsmine?*; (8) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilastele teadmiste andmine?*; (9) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilaste haiguste ravimine?*; (10) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine?*; (11) *Kas selle kooli ülesandeks on õpilaste sulandumine ühiskonda?*

Kasutatud meetod põhineb eelkõige eelnevalt läbiviidud uurimisel (J. Kõrgessaare poolt juhitud uurimisprojekt "Käitumishälvikute erikoolid 1998/99), mis võimaldab välja tuua muutuste dünaamika ajalises lõikes kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides.

Uuritavad

Uuritavad fookusgrupina: 5 õpetajat/kasvatajat ja 5 õpilast igast viiest käitumisprobleemidega õpilaste koolist, kusjuures fookusgrupp leiti juhuvalimi teel. Kokku moodustas seega fookusgrupi 50 indiviidi, kellega teostati individuaalselt intervjuu.

Kokku 50 intervjuueeritud subjekti sooline jaotus oli alljärgnev:

- (1) uurimise all oli 25 täiskasvanut, kellest õpetajaid oli 14 (nendest 12 naist ja 2 meest) ja kasvatajaid oli 11, kusjuures nendest 10 olid naised ja 1 mees;
- (2) uurimuses osales 25 õpilast, kellest 9 olid naissoost ja 16 meessoost.

Püstitatakse **esimene hüpotees**: kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolid täidavad nii formaalseid kui ka mitteformaalseid ülesandeid.

1.2. Uurimistulemused ja järeldused

Erikool on täpselt nagu väike riik: kinnine kool, kõik toimib täpselt sama moodi nagu igal pool mujal (väljavõtte intervjuust).

1.2.1. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide formaalsed ja mitteformaalsed ülesanded

1.2.1.1. Kaagvere, Puiatu ja Tapa erikoolide ülesanded: formaalsed versus mitteformaalsed

Kaagvere, Puiatu ja Tapa erikoolide tegevuse eesmärgid on fikseeritud vastavate koolide põhimäärustes (Kaagvere Erikooli põhimäärus, 2003; Puiatu Erikooli põhimäärus, 2003; Tapa Erikooli põhimäärus, 2003) ning need on kõikide erikoolide puhul ühtsed ning allpool olgu need välja toodud viidates formaalselt fikseeritud eesmärkidele ja ülesannetele.

Kooli tegevuse eesmärgid on:

- 1) võimaldada kasvatuse eritingimusi vajavatel õpilastel täita koolikohustust ja omandada põhiharidus;
- 2) kujundada isiksust, kes tuleb toime oma elu ja tööga ning peab kinni õigusnormidest ja ühiselu reeglitest;
- 3) ennetada õpilaste võimalikke õigusrikkumisi ja aidata kaasa nende resotsialiseerumisele.

Kooli ülesanded on:

- 1) luua tingimused koolikohustuse täitmiseks ja põhihariduse omandamiseks vastavalt õpilaste hariduslikele erivajadustele ja võimetele;
- 2) kujundada sobiv õpi- ja arengukeskkond;
- 3) luua keskkond, mis toetab õpilase arengut isiksuseks, kes tuleb eluga toime võimalikult iseseisvalt, oskab olukordi analüüsida ja teha valikuid, hankida ning kasutada informatsiooni, mõistab töö vajalikkust ja koostööd teistega, oskab hinnata oma edasiõppimise ning tööalaseid võimalusi ja leida rakendust vabale ajale;
- 4) koostada õppevahendeid ja -materjale;
- 5) luua tingimused õpilaste huviala- ja sporditegevuseks;
- 6) luua töötajatele tingimused oma erialaste ja pedagoogiliste teadmiste täiendamiseks ja rakendamiseks;
- 7) teha õppe- ja kasvatustegevuse korraldamisel koostööd sotsiaal- ja tervishoiutöötajatega, lapsevanematega ja teiste koolidega.

Lisaks eelpooltoodule on Kaagvere ja Tapa erikooli ülesandena fikseeritud põhimäärustes veel alljärgnev:

Vene õppekeelega õpilaste rahvusliku identiteeditunde toetamine ja nende samaaegne integreerimine Eesti ühiskonda.

Alljärgnevalt analüüsitakse kokku 30 intervjuueritud Kaagvere, Puiatu ja Tapa erikooli (edaspidi ühise nimetuse all *erikool*) õpilase ja õpetaja/kasvataja esimesele intervjuuküsimisele antud vastuseid, mis puudutas kooli ülesandeid leitud kategooriate kaupa, võrreldes seejärel erikoolide formaalselt fikseeritud ülesandeid (koolide põhimääruste alusel) uuritavate hinnangul saadud tulemustega. Erikoolide põhimäärustes formaalselt fikseeritud käsitletakse vaid kooli eesmärkidest tulenevaid ülesandeid, mis puudutavad õpilasi.

Intervjuuvastuste analüüsist ilmneseid kaheksa kategooriat, millest kuus sisaldasid erikoolide formaalselt fikseeritud ülesandeid: (1) koolikohustuse täitmine ja hariduse omandamine; (2) isiksuse kujundamine, kes peab kinni õigusnormidest; (3) kasvatamine

ja ümberkasvatamine; (4) isiksuse ümberkujundamine, kes tuleb toime oma eluga ja tööga; (5) isiksuse kujundamine, kes peab kinni ühiselu reeglitest; (6) integreerumine ühiskonda ja kodaniku kasvatus, kusjuures kaks erikooli ülesannete gruppi toodi formaalsetele ülesannetele lisaks: karistamine ja kaitsmine.

Koolikohustuse täitmine ja hariduse omandamine

30-st uuritavast 14 tähtsustas eeltoodud erikooli ülesannet.

Siin on nii, et sellist inimest, kes siin üldse ei õpi, pole võimalik siin. Klassi saad nagu ära lõpetada, aga muud ei ole (õpilane).

Isiksuse kujundamine, kes peab kinni õigusnormidest

30-st 13 uuritavat tõi välja antud ülesande erikooli ülesandena.

Aidata meid, et meil ei oleks konflikte, et me reegleid ei rikuks ja seadusi ka ei rikuks, et õpetada elama õigesti – seadusekuulekalt (õpilane).

Aidata neid lapsi, kes on kuritegevusega kokku puutunud...et seda enam ei juhtuks (täiskasvanu).

Kasvatamine, ümberkasvatamine

30-st 9 märkis, et õpilaste kasvatamine ja nende ümberkasvatamine on erikooli ülesandeks.

...esmajoones kasvatuslik – motiveerida õpilasi edasi arendama iseennast ja selle arendamisega kaasneb siis ka õppimine, neil puudub õpimotivatsioon, neil on reeglina madal enesehinnang, kergitada tema enesehinnangut ja mõtlema panna laps adekvaatselt (täiskasvanu).

Isiksuse kujundamine, kes tuleb toime oma eluga ja tööga: oskab olukordi analüüsida ja teha valikuid, hankida ja kasutada informatsiooni, mõistab töö vajalikkust ja koostööd teistega oskab hinnata oma edasiõppimise ning tööalaseid võimalusi ja leida rakendust vabale ajale

30-st 5 tõi välja eelpooltoodud ülesande, kusjuures eluga toimetulekut märkis 4 ja tööga toimetulekut 1 intervjuueeritav.

Panna see poiss, kes siia tuleb nagu kahetsema ja siis, et ta õpiks vigadest ja ei teeks enam niimoodi...või teise variandina lihtsalt, et nii kaua teda kinni hoida, et ta ei saaks seal väljas neid pättusi teha...oleneb inimesest – mõni tuleb siia ja nagu võtab õppust ja ei tee enam midagi, aga mõni tuleb siia, saab välja ja tuleb uuesti tagasi – need on nagu lollimad minu arust, aga mõned saavad õppust ja lähevad välja ja on korralikud ja ei tule enam tagasi ja hakkavad korralikuks (õpilane).

...et nad saaksid oma õppimisega mingisuguse raja peale, et nad suudaksid kontrollida ikkagi oma käitumist, et nad hakkaksid arvestama teiste – kaasõpilastega... et nad enda eest hoolitseksid, et nad õpiksid enda eest hoolitsema, oma sihte seadma – kas või klassi lõpetamine, et nad saaksid kõlblised tõekspidamised: mida tohib teha ja mida ei tohi teha, et nad (täiskasvanu).

Isiksuse kujundamine, kes peab kinni ühiselu reeglitest

30-st 5 intervjuueeritavat tõi välja kontrolli funktsiooni erikooli ülesandena.

...käitumisega on ka nii, et pead reegleid täitma (õpilane)

Praegu on veel sellised, et tagada õpilaste siin püsimine, et nad oleksid oma suunamise aja siin – et nad ei põgeneks koolist, et tegeleksid õppimisega ja põhiline funktsioon, mida kool praegu täidab on mingisuguse järelevalve tagamine, kasvatustööst me ei saa rääkida nendes tingimustes ja nende võimaluste juures, mis meil on (täiskasvanu).

Karistamine

30-st 5 märkis karistamist kui erikooli ülesannet.

Siin on ta nagu isoleerimine teistest (täiskasvanu)

Mina arvan, et seda last, kes siia tulnud on mingi karistusega – kuskile sisse murdnud, varastanud...selle kooli ülesanne on, et see laps on siin kinni ja ta nagu eraldatakse sellest välismaalimast, sellest kohast, kus ta enne oli ja tuuakse siia (õpilane).

Kaitse

30-st 2 täheldas erikooli ülesandena õpilaste kaitsmise funktsiooni.

...et minetaksid seotuse "halbade" kampadega (täiskasvanu).

Integreerimine ühiskonda, kodaniku kasvatus

30-st 2 uuritavat tähtsustas õpilaste integreerimist ühiskonda kooli ülesandena.

Kasvatada täisväärtuslik Eesti kodanik, et ta saaks hakkama ühiskonnas, et teda aktsepteeritakse... (täiskasvanu).

Järelikult, ilmnes uurimusest, et erikoolide põhimäärustes formaalset fikseeritud ülesannete (koolikohustuse täitmine ja hariduse omandamine; isiksuse kujundamine, kes peab kinni õiglusnormidest; kasvatamine ja ümberkasvatamine; isiksuse ümberkujundamine, kes tuleb toime oma eluga ja tööga; isiksuse kujundamine, kes peab kinni ühiselu reeglitest; integreerumine ühiskonda ja kodaniku kasvatus) täitmisele lisaks täidavad need koolid ka mitteformaalseid ülesandeid, milleks on õpilaste karistamine ja kaitsmine.

1.2.1.2. Orissaare ja Vastseliina internaatkoolide ülesanded: formaalsed versus mitteformaalsed

Orissaare ja Vastseliina formaalselt fikseeritud eesmärkide ja ülesannete kohta leiame teavet kooli põhimäärusest (Orissaare Internaatkooli põhimäärus, 2005), kus on toodud alljärgnev.

Kooli eesmärkideks on:

- 1) luua õpilastele tingimused ja võimalused võimetekohaseks õppimiseks ja arenemiseks, põhihariduse omandamiseks ja koolikohustuse täitmiseks;
- 2) toetada õpilase isiksuse arengut ning luua eeldused õpilase sotsiaalse pädevuse tõstmiseks õppijale sobiva tugivõrgustiku kaudu.

Kooli ülesanded on:

- 1) luua tingimused koolikohustuse täitmiseks ja põhihariduse omandamiseks vastavalt õpilaste hariduslikele erivajadustele ja võimetele;
- 2) koostada õppematerjale ja -vahendeid ainetunni kvaliteedi parandamiseks;
- 3) luua ja tagada õpilastele soodsad tingimused ning võimalused riiklikul õppekaval põhineva kooli õppekava täitmiseks lapsesõbraliku ja toetava õppe-, kasvatus- ning õppetöövälise huviharidustegevuse, sh ka erinoorsootöö korraldamise kaudu;
- 4) luua tingimused õpilaste huviala- ja sporditegevuseks;
- 5) korraldada õppemetoodilist tööd, sh koostada ja arendada õppekavasid, täiendada ja arendada õppebaasi;
- 6) tagada õpilaste vaimse ja füüsilise tervise häireteta areng;
- 7) tagada õpilastele vajalik sotsiaalne kaitse ja hooldus;
- 8) tagada õpilastele tervisekaitse-eeskirjade ja -normide kohane päevakava, õppekorraldus ja -koormus ning toitlustamine;
- 9) luua tingimused töökasvatuseks arendustegevuseks, milles rõhuasetus on õpilaste loovuse arendamisel;
- 10) innustada õpilasi määratlema end täisväärtuslike ühiskonnaliikmetena;
- 11) rakendada pedagoogilist mõtteviisi (kannatlikkus, jõukohased ülesanded õpilastele, julgustamine, motiveerimine) ja sotsiaalse kasvatus töö meetodeid (koostegutsemine, üksteise toetamine, vastastikuse mõju tähtsustamine);
- 12) kaasata õpetajatena kõrge kvalifikatsiooniga asjatundjaid;
- 13) luua töötajatele kaasaegsed töö- ja olmetingimused ning võimalused oma erialaste ja pedagoogiliste teadmiste täiendamiseks ja rakendamiseks;
- 14) teha õppe- ja kasvatus tegevuse korraldamisel koostööd sotsiaal- ja tervishoiutöötajatega, lapsevanematega (eestkostjatega, edaspidi lapsevanem), tööandjatega;
- 15) arendada siseriiklikku ja rahvusvahelist koostööd teiste õppeasutustega;

16) kasutada koolile eraldatud ressursse (rahalised vahendid, hooned, õppevahendid jne) sihipäraselt ja ratsionaalselt koolituse kvaliteedi kindlustamiseks;

17) tutvustada oma tegevust üldsusele.

Alljärgnevalt analüüsitakse kokku 20 intervjuueeritud Orissaare ja Vastseliina erikooli (edaspidi ühise nimetuse all *internaatkool*) õpilase, õpetaja/kasvataja esimesele intervjuuküsimisele antud vastuseid, mis puudutas kooli ülesandeid leitud kategooriate kaupa, võrreldes seejärel formaalselt fikseeritud koolide ülesandeid uuritavate hinnangul saadud tulemustega (põhimäärustes koolide eesmärkidest tulenevad ülesanded, analüüsitakse vaid selles osas, mis puudutavad õpilasi).

Intervjuuvastuste analüüsimisel selgusid 10 erinevat kategooriat, millest neli (koolikohustuse täitmine ja hariduse omandamine; õpilase sotsiaalse pädevuse tõstmine õppijale sobiva tugivõrgustiku kaudu; õpilase vaimse ja füüsilise tervise häireteta arengu toetamine; kasvatamine) peegeldasid põhimäärustes formaalselt fikseeritud ülesandeid, kusjuures ülejäänud ülesannetena loetleti järgmisi: iseseisvaks eluks ettevalmistamine, kaitsmine, kontrollimine, õiguskõuekus, karistamine.

Koolikohustuse täitmine ja hariduse omandamine/võimetekohane õppimine

20-st uuritavast 13 märkis eeltoodud ülesande tähtsust kooli ülesandena.

Õpilased käiksid tunnis ja saaksid hea hariduse, et õpilased edasi jõuaksid... (õpilane).

Mina arvan, et esimeseks ülesandeks on see, et õpetada neid uuesti õppima, et nad saaksid järjepidevaks...see tase ei pea nii hirmus kõrge olema, aga et ta oleks võimeline õppima...kui ta meilt siit läinud on, siis ta teab, kuidas käib õppimine; õpilaste harjutamine, et nad käiksid tunnis - kui on töö, siis on tööaeg ja kui on vaba, siis on vaba aeg (täiskasvanu).

Annab õpilasele hariduse, ma ei teagi rohkem...see ongi põhiline, siin ei ole ikka nii keeruline kui tavakoolis; õpilased just tulevadki sellepärast siia, et tavakoolides on nii keeruline kõik – õpetajad sinust üldse aru ei saa...hariduse andmine ongi põhiline (õpilane).

Iseseisvaks eluks ettevalmistus

20-st 6 leidis, et õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamine on internaatkoolide ülesandeks, kusjuures 5 täheldas, et see puudutab õpilaste eluks ja üks märkis, et tööeluks ettevalmistamist.

Neid lapsi aidata elus edasi toime tulema, just toime tulema, et anda neile natukenegi teadmisi, et nad hakkama saavad, aga mitte tänavale ei jää...ameti õppimiseks teadmisi, toimetulemiseks, suhtlemiseks, et nad saavad teistega läbi...(täiskasvanu).

Mina olen alati rõhutanud seda, et kooli ülesandeks on õpetada lapsi eluga hakkama saama ja... alustades sellest, et missugune peab sinu kodu olema, kuidas ja mida sa söön, milline on sinu väljumine, suhted...sellega ma tegelen päevast-päeva (täiskasvanu).

Õpilase sotsiaalse pädevuse tõstmine õppijale sobiva tugivõrgustiku kaudu/sotsiaalse kasvatuse meetodid: koostegutsemine, üksteise toetamine, vastastikuse mõju tähtsustamine

20-st uuritavast 4 rõhutas eeltoodud ülesannet internaatkoolide ülesandena.

...samas annab kogemust see ühika elu – siin me elame kõik ühes puntras – näiteks siin tekivad väga kergesti probleemid...õpin, kuidas neid ära hoida (õpilane).

Selle kooli ülesandeks peaks olema lastele enesekindluse andmine, sest nad on siia maani, endistes koolides, ainult karistatud (täiskasvanu).

Õpilase vaimse ja füüsilise tervise häireteta arengu toetamine

20-st 4 uuritavat leidis, et internaatkooli funktsiooniks on õpilaste vaimse ja füüsilise tervise häireteta arengu toetamine.

Leian, et aidata (õpilast) järje peale, nagu neid, kes on järje pealt ära läinud selle õppimisega...ütleme ka nii, et mõni on siia tulnud ja harjunud iga päev laaberdama – ütleme nii, et parandada elu kvaliteeti, õpetada hindama teistsuguseid asju. (õpilane).

Püüda tuua rahu siia kooli, et see inimene, kes siit ära läheb teise kooli, et ta ei oleks närvis, masenduses, oleks...tunneks ennast turvaliselt...tüdrukud on ikka nii, et nutab, siis on hea, kui keegi kallistab sind ja räägib sinuga juttu (õpilane).

Kaitse

20-st 3 tähtsustas kooli funktsioonina õpilaste kaitsmist.

Mina olen näiteks siin sellepärast, et mul olid kodus suhted halvad...(õpilane).

...või-olla muidu oleks ta tänaval oma sõpradega...ja võib-olla mõne lapse puhul ka turvalist keskkonda just kodu mõttes...just kodu probleemide eest saab siia ära pageda (täiskasvanu).

Kontroll

20-st intervjueritavast 2 leidis, et internaatkoolide funktsiooniks on õpilaste käitumise kontrollimine.

Ülesandeks oleks nagu koolikorra täitmine, siis tuleks kindlasti alluda nendele reeglitele, mida on teinud direktor...(õpilane)

...tähendab reeglitega arvestamine: just need, kes tulevad jõukatest peredest ei armasta reeglitest kinni pidada...(täiskasvanu).

Isiksuse kujundamine, kes peab kinni õigusnormidest

20-st 2 leidis, et internaatkool täidab ülesannet, et ennetada õpilaste võimalikke õigusrikkumisi.

Integreerimine ühiskonda, kodaniku kasvatus

20-st uuritavast üks täheldas, et kooli ülesandeks on õpilaste integreerumise toetamine ühiskonda.

...et nad saaksid inimesed olla...kuidas vabariigi väärilisi kodanikke kasvatada (täiskasvanu).

Karistus

20-st intervjueritavast üks leidis, et internaatkoolid on vaadeldavad karistusasutusena.

...paljud võtavad ka, et siia kooli saatmine on karistus (täiskasvanu).

Kasvatamine

20-st uuritavast ühe uuritava hinnangul oli internaatkooli ülesandeks õpilaste kasvatamine.

... ning muidugi kasvatada teda nende külgede pealt, mis on jäänud varem kasvatamata...lihtsalt üritada last kasvatada – kasvatus poole pealt on jäänud lapsevanematel jäänud tegemata üsna palju tööd...ja meie peame teda kasvatama, õpetama...kas või toa koristamine, režiimi järgi elamine, kella tundmine, suhtlema õppimine – ropud väljendused, mis neil väga kergelt suust tulevad, õppida neid maha jätma...(täiskasvanu).

Järelikult, lisaks internaatkoolide formaalselt fikseeritud ülesannetele (õpilaste koolikohustuse täitmine ja hariduse omandamine; õpilase sotsiaalse pädevuse tõstmine õppijale sobiva tugivõrgustiku kaudu; õpilase vaimse ja füüsilise tervise häireteta arengu toetamine; kasvatamine) täitsid internaatkoolid ka mitteformaalseid ülesandeid: õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamine, kaitsmine, kontrollimine, õiguskuulekus ja karistamine, kusjuures jäid täitmata järgmised formaalselt fikseeritud ülesanded: (1) lapsesõbralik ja toetav huviharidustegevus/töökasvatus ja (2) õpilaste õhutamise määratlemaks end täisväärtusliku ühiskonnaliikmena.

1.2.2. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide erinevate ülesannete tähtsus ja sisu

Selleks, et võrrelda ja täpsustada eelnevate uurimuste (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999; Kõiv, 2002; 2004) tulemusi korraldati 50 uuritud kooli õpilaste ja kasvatajate/õpetajate seas poolstruktureeritud intervjuu, millesse haarati küsimused, mis kajastasid uuritud koolide funktsioone mitmekesistena.

Uuriti kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide 10 ülesande tähtsust ja sisu: (1) õpilaste ümberkujundamine, (2) õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamine, (3) õpilaste käitumise kontrollimine, (4) õpilaste karistamine, (5) õpilaste kaitsmine, (6) õpilastele teadmiste andmine, (7) õpilaste haiguste ravimine, (8) õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine, (9) õpilaste kasvatamine ja (10) õpilaste sulandumine ühiskonda.

Kuus esimesena esitaud ülesannet sisaldusid eelnevalt läbiviidud uurimustes (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999; Kõiv, 2002; 2004), millele lisati veel neli viimasenamainitud ülesannet.

Eelnevast on selgunud, et internaatkoolidele (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) on omane üks spetsiifiline ülesanne – õpilaste haiguste ravimine.

Kuna erikoolide formaalselt fikseeritud ülesannetena (Kaagvere Erikooli põhimäärus, 2003; Puiatu Erikooli põhimäärus, 2003; Tapa Erikooli põhimäärus, 2003) tuuakse ära see, et ennetada võimalikke õigusrikkumisi, siis lisati küsimus, mis puudutas õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamist ehk uuriti ühte spetsiifilist aspekti kasvatusest – õpilaste kõlbelist kasvatust..

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide põhimääruses (Kaagvere Erikooli põhimäärus, 2003; Orissaare internaatkooli põhimäärus, 2005; Puiatu Erikooli põhimäärus, 2003; Tapa Erikooli põhimäärus, 2003) on rõhutatud kooli ülesandena nii kasvatamist kui ka õpilaste integreerumist ühiskonda, siis lisati uuringusse veel kaks kooli ülesannet – kasvatamine ja õpilaste sulandumine ühiskonda.

Pärast käesoleva uurimuse tulemuste esitamist (andmed kogutud 2005/2006 õppeaasta vältel) võrreldakse neid eelnevaga (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999). Seega on antud projekti raames võimalus võrrelda, kuidas on muutunud või püsima jäänud kasvatuse eritingimusi vajavate koolide funktsioonid võrreldes õppeaastat 1998/1999 puudutavat õppeaastaga 2005/2006, sest uurimisobjekt on sama nii erikoolide kui ka internaatkoolide lõikes.

Alljärgnevalt tuuakse ära analüüsis 10 kooli funktsiooni kohta eraldi nii kolme erikooli uuritavate (intervjueeritavaid kokku 30) kui ka kahe internaatkooli (intervjueeritavaid kokku 20) uuritavate andmetele baseerudes, kusjuures vajaduse korral viidatakse erinevustele funktsioonide sisus iga kooli kohta eraldi.

1.2.2.1. Erikoolide ülesannete tähtsus ja sisu õpilaste ja kasvatajate/õpetajate hinnangul

Isiksuse ümberkujundamine

57% uuritutest vastas küsimusele jaatavalt ning 43% eitavalt.

30-st 13 eitas õpilase ümberkujundamist kooli ülesandena, tuues välja selle, et noorukiealise isiksust ei saa muuta, sest isiksus on välja kujunenud ning seda saab teha lapseas (vanemate poolt).

Arvan, et see ei ole selle kooli ülesanne – nagu kooli lähed, nii sealt ka lahkud sattudes halvale teele (õpilane).

Kui ta on meile tulnud, siis on ta juba väljakujunenud, ta ei ole 3-4 aastane, kuidas me saame teda ümber kasvatada?(täiskasvanu).

...muidugi ei saa me teda aidata, sest kui vanemad on teda 10 aastat kasvatanud nii, et ema on alkohoolik ja isa on alkohoolik, siis ühe aastaga me seda teha ei suuda, siin on vaja rohkem aega, isegi kaks aastat on siin vähe – me ei muuda teda (täiskasvanu).

30-st 7 kahtles õpilase ümberkujundamise ülesande võimalikus realiseerumises, taandades ülesande osalise realiseerumise õpilaste käitumise välisele kontrollimisele - harjumuste kujundamisele (halbade harjumustest vabanemine ja uute efektiivsete kujunemine), mis on lühiajaline ning mille edukus oleneb õpilase enda sisemisest motivatsioonist.

...aga võib-olla on võimalik suunata – seda siis kindlasti pikema aja jooksul, mitte lühikese aja jooksul. Sii tuuakse kolmeks aastaks – kolm aastat on päris pikk aeg, et selle aja jooksul võiks olla võimalik kujundada kindlasti ümber, näiteks tekitada temas uus huvisid – näiteks kui keskkond siin on teist moodi, kui ta on harjunud...ta on ikkagi positiivsem keskkond, kui paljudel kodus on ja ka koolis...ja ümberkujundamine võiks olla küll...(täiskasvanu).

Arvangi, et võib-olla on küll, see tuleb sellest koduigatsusest, mis siin tuleb, aga see töö, mida need kasvatajad siin teevad, see nagu ei mõjuta, aga ainus, mis siin mõjutab, on koduigatsus – kujundab siin õpilasi ümber (õpilane).

Ja on – ikka püüavad kujundada ümber, aga kõik oleneb õpilasest, kas ta tahab või mitte. Siin ei saa lollusi teha, väljas – sõpru ka ei ole, kellega hängimas käia...siin oled suhteliselt üksikult ja pole selliseid võimalusi nagu väljas (õpilane).

30-st 10 pidas kooli ülesandeks seoses kahe aspektiga: (1) halbade harjumustest vabanemise võimalus (näit. suitsetamine, joomine) õpilastel ja uute positiivsete harjumuste omandamine välise kontrolli tõttu ja (2) kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine.

Mina olen küll muutunud, ma ei ole enam selline nagu ma vanasti olin, ma olen suitsetamise maha jätnud...enam ei suitseta. Muidugi see on üks hästi paha, et koju saab väga vähe...see on üks väga paha (õpilane).

Tehtada õpilastes mingi valdkonna vastu huvi – kunst, sport, laulmine, käsitöö, kokandus, näitlemine, et see aitaks tal ka edaspidi elus edasi jõuda. Leida õpilastes need omadused, võimed, mis on arendatavad ja tulevad kasuks tulevases elus ja anda võimalus neid positiivseid omadusi ka arendada (täiskasvanu).

Ma arvan küll, et me talle midagi head positiivset siit koolist talle kaasa anname. Oma isikliku eeskujuga ja käitumisega, seletad ära, kas see on hea ja kas see on paha...vestleme... ja kas sul tulevaseks eluks läheb seda vaja (täiskasvanu).

Me iga päev ja iga tund suuname neid, et nad peavad olema head ja korralikud inimesed. Näiteks valime ajalehtedest materjale...(täiskasvanu).

Järelikult, antud uurimuse tulemuste põhjal võib väita, et õpilaste isiksuse ümberkujundamise funktsioon erikooli ülesandena taandus õpilaste käitumise ajutisele välisele kontrollimisele koolis seoses kahe aspektiga: (1) õpilaste harjumuste kujundamine seoses õpilase tervisele kahjulikest (suitsetamine, alkoholi tervitamine) harjumustest vabanemisega ja uute positiivsete harjumuste kujundamine ning (2) õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine.

Seitse aastat tagasi teostatud eelnevast uurimusest (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) ilmnisid sarnased tendentsid - õpilaste käitumise muutmine erikoolis oli vaid väline ja ajutine ega taganud püsivat käitumise muutust tulevikus.

Õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamine

63% intervjueeritute vastas küsimusele jaatavalt ning 37% eitavalt.

15 30-st intervjueeritavast pidas õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamist erikooli ülesandeks viidates neljale aspektile. (1) igapäevaste koduste tööharjumuste kujundamisele; (2) enesekehtestamisoskuste ja kogukonnas suhtlemisoskuste õppimisele; (3) tööõpetustundides tööharjumuste kujunemine ja huvihariduse võimalused; (4) tulevaseks elukutseks ettevalmistamine ja iseseisvaks majanduseluks ettevalmistus.

(1) *Jah see on selle kooli ülesanne – õpid siin paremini koristama ja tööd tegema, et elus hakkama saada (õpilane).*

Me püüame neid ette valmistada iseseisvaks eluks – enda eest hoolitsema, hügieeniharjumusi, voodeid tegema, et oskaksid suhelda ja kultuurse käitumise reegleid (täiskasvanu).

Ja see, et me laseme neil endil koristada on ka ettevalmistamine eluks, et kuidas peata põrandat, et milleks lapp on olemas, milleks ämbrit on vaja. Selle miinimumi, mis meil on võimalik anda, me ka anname (täiskasvanu).

...ja siis nad õpivad siin kuigi palju süüa tegema, kuigi palju koristama, õmblema...me ikkagi arutame aeg-ajalt neid ülesandeid, mida ikkagi ühel naisterahval elus teha tuleb ja kui mõni laps teatab, et ma ei tee seda, sest ma ei taha, siis ma ütlen talle, et aga kui sa oled nüüd pere ema ja sa pead tegema ainult neid asju, mida sa üldse teha ei taha, siis läheb see elu lihtsalt väga raskeks...(täiskasvanu).

(2) *Vaja on seda ülesannet...et me õpiksime siin ...rohkem oleks vaja et saaksime linnas käia, et rohkem vabadust oleks (õpilane).*

Õpivad ka täiskasvanutega konflikte lahendama ja seda, kuidas täiskasvanule oma nõudmisi esitada (täiskasvanu)..

On. No õpetataksegi nagu enda eest seisma või mida iganes (õpilane).

(3) *Me natukene valmistame neid ette – õpivad tööõpetuse tundides saagima ja hõõveldama, õmblema (täiskasvanu).*

...mõned anded, mis on, siis nende peale hakatakse rohkem mõtlema nagu (õpilane).

See on kooli ülesanne – pandi näiteks meil pesumasina üles, et nad õpiksid seda kasutama ja tolmuimejad, et õpiksid neid kasutama. Õpilastele on tunnid, kuidas oma riideid parandada ja kuidas koristada – tuba, kappe (täiskasvanu).

(4) *katsume leida neile õppimise kohta, soovitada talle mingit kas kutseõpet või eelkutseõpet nõustada...kui see võrgustik pärast erikooli tekiks: sotsiaaltöötaja koolist hoiaks kontakti...me ei anna ju eriala, me anname võib-olla kasvatusena kaasnevad oskused, et iseseisvas elus paremini toime tulla (täiskasvanu).*

Selles mõttes, et tuleb ikka plaane ka teha, et kuidas saab ühte ja teist moodi tööle ja kuskile minna...siis õpilane ise küsib, aga ma ei usu, et niisama siin ise pakkuma tullakse (õpilane).

Jah on – osadele otsitakse elamist, kes siit välja lähevad ja kellel pole kuskil elada... (õpilane).

Neli intervjueeritavat arvas, et õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamise ülesanne realiseerub kooli ülesandena vaid osaliselt, piirududes vaid minimaalsega, sest koolil ei ole materiaalseid tingimusi.

Ma arvan, et ebapiisaval määral...sellises koolis üksipoisslaps võiks õppida natukeneigi mingeid elementaarseid töötegemise võtteid: olgu see siis metalli või puidutöö, kuus kõike seda ei ole võimalik õppida ajast-ja-arust lagunevate tööpinkide taga. See, mida ta võiks siit kaasa saada, olgu ta siis aasta või kaks, on mingisugused väikesed oskused ja mingisugused vilumused, mis tulevad talle kasuks tema edaspidises elus, aga me et saa nende tööpinkide taga talle neid elementaarseid oskusi talle eluks kaasa anda.

Noh, ta õpib ehk enda järelt natukene koristama ja kraamima...seda on väga vähe...need elamistingimused on ikka niisugused, et me ei saa talle mitte midagi kaasa anda...(täiskasvanu).

30-st 11 uuritava arvates ei täida erikoolid seda ülesannet, kas selle tõttu, et väikestele veel vanematest sõltuvatele lastele pole koolis seda vaja õpetada või selle tõttu, et õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamist ei peetud haridusametuse ülesandeks.

Ei...milline neil on iseseisev elu? – ei mingi - nad on meil ikka väikesed – alaealised 14-16 aasta vanused, vähe on 17-18 aastasi. Ta on ikkagi laps, kui ta oleks 23-25-aastane, siis võiks rääkida iseseisvaks eluks ettevalmistamisest. Aga meil on ta väga sõltuv – sellises vanuses, millises iseseisvaks eluks ettevalmistamisest veel rääkida ei saa (täiskasvanu).

Õpetajad õpetavad koolis igasuguseid asju, et inimene saaks elus edasi elada...muud midagi (täiskasvanu). Jällegi haridus ainult, muud siin küll ei ole (õpilane).

Järelikult nähti õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamise ülesannet erikoolis kolme kitsa valdkonnana: (1) tulevaseks tööeluks vajalike tööharjumuste õpetamisena huvihariduse ja tööõpetuse tundide raames, (2) igapäevases koduses majapidamises vajaminevate tööharjumuste kujundamisena ja (3) efektiivsete suhtlemisoskuste õpetamisena, kusjuures kaheldi selle ülesande realiseerumises nõrga materiaalse baasi tõttu koolis.

Kui eelnevast (7 aastat tagasi) teostatud uurimusest (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) selgus, et tulevaseks tööeluks vajalike oskuste õpetamine toimus tollel ajal kõigis koolides suuremal või vähemal määral erialaõpetuse raames, siis käesoleva uurimuse tulemused näitasid, et erialane kutseõpe või eelkutseõpe oli uuritud koolides õpetuses taandunud, piirdudes vaid igapäevaste koduste- ja tööharjumuste kujundamisega. Küll aga peeti õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamise juures silmas õpilaste suhtlemisoskuste tõhustamist, mille tähtsust hoomati ka eelneval uurimisperiodil, aga ei märgitud selle realiseerumist.

Õpilaste käitumise kontrollimine

93% intervjueritutest pidas õpilaste käitumise kontrollimist kooli ülesandeks ning 7% täheldas, et see pole erikooli ülesandeks.

30-st 28 intervjueritavat mõõnis, et õpilase käitumise kontrollimine on erikooli ülesandeks rõhutades selle ülesande sisulise täitmisega seonduvalt järgmist: (1) õpilaste käitumise välisest kontrollimisest seoses kooli sisekorra reeglite kinnipidamisega (k.a. vägivaldse käitumise, ebatsensuurse kõnepruugi keelustamise) ja sellega kaasnevate karistuste, piirangute ja privileegide äravõtmise rakendamine; (2) õpilaste väline käitumise kontrollimine seoses uimasteid tarvitamise keelustamise ning isolatsioon ühiskonnast, mis ei võimendab kuritegeliku käitumisega seonduva sisemise reeglite omandamist.

(1) Mingil määral on ...mitte eriti...nõuavad reeglitest kinnipidamist, kontrollivad (õpilane).

...aga kontroll toimub...me kontrollime, et kedagi (õpilastest) ei solvataks(täiskasvanu).

Jah. Meil on oma pallisüsteem, mille järgi me hindame, kuidas tal nädala jooksul käitumine oli ja sellega seotus on tal teised – paremad asjad –ekskursioonid, koduskäimised ja koolivaheajad, kinos käimine, trennis käimine. Kontroll on meil väga range, meie peame kogu aeg jälgima (täiskasvanu).

Jah on – et ei või ropendada ja viisakas tuleb olla ja...(õpilane).

Valvamise näol kontrollime käitumist praegu (täiskasvanu).

(2) Ja, see on, muidugi. Me kontrollime, karistame...alkohol, narkootikumid on keelatud, väga rangelt valvatakse, et ei teeks üksteisele liiga (täiskasvanu).

Nendel ei lasta kuritegusid teha väljaspool, aga see käitumise kontrollimine on ka teise poolega – nad õpivad pahatihti siin palju asju juurde.

Kolm uuritavat 28-st rõhutasid õpilaste käitumise kontrollimisel sisemise kontrolli omaksvõtmist.

Jah see on selle kooli ülesanne selles mõttes, et kõik püüavad ise: kontroll enda üle (õpilane).

On ikka, sest see kontroll ongi see, mis neid kuidagi joone peal peaks hoidma siin...et nad ei teeks täpselt seda, mida nad ise tahavad ja selle selgeks tegemine, et ta suudaks ennast valitseda, mitte ainult teha seda, mis talle pähe tuleb – nii nagu nad ütlevad: katus hakkas sõitma. Et see katus ei hakkaks sõitma (täiskasvanu).

...aga me püüame neile vähemalt anda niisuguseid – võimalikult palju vabadusi vähe haaval ja selle tõttu siin – näiteks koju lubamised ja ekskursioonidel ka vaba aja andmine – sellega nad peavad nagu oma käitumist kontrollima – neile on antud võimalus: sa võid põgeneda, sa võid mitte tagasi tulla, aga just nende vabaduste andmisega nad hakkavad nad ise oma käitumist kontrollima. Varem püüti kohe kinni, kui keegi läks jooksu, siis nüüd neile järgi ei minda – nad tulevad ise tagasi – vähemalt suuremad poisid – sellepärast, et kool on...(täiskasvanu).

Üks uuritav arvas, et see ei ole erikooli ülesandeks ning ühe intervjuueeritava hinnangul pole täiskasvanutel võimalik õpilaste käitumist kontrollida – see toimib õpilaste omavaheliste hierarhiliste suhete kaudu.

Ei ole, mina küll aru ei saa (õpilane)..

...need õpetajad mõjutavad väga vähe seda – oleneb, milline seltskond siia kokku tulnud on ...et kui on suuremad ja ülbemad, et siis on nagu halvem olla, aga kui on nagu keskmised ja normaalse iseloomuga ja ei ole vägivaldsed, siis on normaalne, aga õpetajad seda küll ei mõjuta, see oleneb õpilastest, sest keegi ei julge minna õpetajale ütleva, et midagi tehakse, sest nad ei saagi aidata õpilast paremini käituma (õpilane).

Järelikult õpilaste käitumise kontrollimise funktsioon oli erikooli uuritavate arvates nende koolide integraalseks osaks, pidades selle all silmas eelkõige õpilaste käitumise välist kontrollimist seoses kooli sisekorra eeskirjadest kinnipidamisega, millele järgnesid karistused, mis võimendasid kuritegelikku subkultuuri tekkimist koolis, kusjuures teatud määral täheldati ka õpilaste sisemiselt omaksvõetud käitumise kontrollimise võimalusi.

Kui eelnevast uurimusest (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) selgus, et õpilaste käitumise kontrollimise funktsioon on loomulik ja erikooli eksistentsi õigustavaks funktsiooniks. Küll aga ei saa antud uurimuse põhjal väita, et erikoolide eksistentsi põhjendati õpilaste käitumise kontrollimise funktsiooniga. Küll aga oli õpilaste käitumise kontrollimise funktsioon erikooli funktsioon säilinud ning selle ülesande olemus oli samasugune - kontroll oli väline ja ehitatud üles eelkõige välistele stiimulitele ja karistusele viidates kuritegeliku subkultuuri puudutava reeglistiku omaksvõtmisele institutsioonis viibijate poolt. Teise erinevusena eelneva uurimusega võrreldes võib tuua positiivse tendentsi – kui seitse aastat tagasi ilmnis õpilastel teatud rahulolematust nende käitumise üle välise kontrolli funktsiooni rakendamise seoses, siis praegusel ajal täheldati teatud elemente sisemiselt omaksvõetud kontrollisüsteemi rakendamisel õpilaste käitumise üle erikoolis.

Õpilaste karistamine

90% uuritavatest vastas küsimusele jaatavalt ja 10% eitavalt.

25 intervjuueeritavat 30-st leidis, et erikooli täidab karistusfunktsiooni kahes mõttes: (1) erikooli võrreldi vanglaga, kuhu paigutamine on karistuseks eelnevate õigusrikkumiste eest viidates kinnipidamisasutusele ja (2) õpilaste karistamise ülesannet kooli funktsioonina vaadeldi koolis kehtestatud karistuste kontekstis koolisisekorra rikkumisel spetsiaalsesse eraldusruumi paigutamiseks või teatud piirangute esitamiseks või

privileegide äravõtmisena, viidates mitte sisemiselt omaksvõetud, vaid välise kontrolli alusel reeglite täitmisele.

(1)...kui laps ei taha, aga praegu on ta nagu meelestatud vastu nii õppimisele kui ka erikoolis olemisele – tema arvates on erikool karistusasutus, ta ei võta teda koduna...(täiskasvanu).

Õeldakse küll, et ei ole, et on lihtsalt järelemõtlemise koht ja õppimise koht, aga tegelikult kui ikka siia tuled, siis on see ikka karistus – sa ei saa olla vaba. Kinnine asutus – see on ikka tegelikult karistus, aga siin öeldakse, et ei ole (õpilane).

Jah, sest siia niisama ei saadeta...millegi eest pead vastutama, oled seadusi rikkunud, kui juba siia satud. Kui oled varastanud, siis on siia sattumine karistuseks - aastaks kaheks kinnipidamine (õpilane).

Kuigivõrd on karistamine ka – ikkagi kinnine asutus ja kujuneb karistuseks välja - väljas sai nagu vabalt olla, aga vangala on ka kinnine asutus, aga seda (kooli) võetakse ka kui vanglat, kuigi siit saab kodus käia ja väljas käia. Siin karistatakse ka teist moodi – kui ka siin pahandust teed, siis pannakse ikka kartsa ka. Koduskäimise keelud ja väljaskäimise keelud (õpilane).

(2) Meil on kartser, kuid kasutame seda väga äärmuslikel juhtudel. Me kirjutame märkusi, paneme halbu hindeid, muud karistusi pole meil. Me püüa neid veenda - rääkida, rääkida ja rääkida...püüame välja selgitada põhjuse, miks nii juhtus, meil on psühholoog...(täiskasvanu).

Ma arvan, et , kui õpilane vaatamata meie kõikidele pingutustele ei allu, siis teda tuleb karistada ja ...siin on olemas ka eraldusruum...ma saan aru, et kui mõni poisik läheb närvi, kui teised poisid teda kiusavad, aga kui mõnes on pahatahtlikkust, siis tuleb teda karistada (täiskasvanu).

Jah, karistatakse sellega, et ei lasta koju, interneti keeld on ja suitsetamise keeld on...(õpilane).

No ja – no, et me ei saa käia kodus – see on ju karistus...no, mingid miinused, kui midagi valesti ütled või teed midagi (õpilane).

Muidugi mingil määral on – näiteks saavad keelu kuu aega mitte olla internetis. Või karistuseks on see, et õpilased ei saa sõita nädalavahetuseks koju – see karistus on motivatsiooniline, et õpilane rohkem seda enam ei teeks (täiskasvanu).

... siis selles mõttes on see küll karistamine, et siit ikka välja ei saa, aga kui sa siin midagi halvasti teed, siis ikka ka karistatakse – see oleneb, kuidas – näiteks, kui jääd suitsetamisega vahele, siis kuu aega ei saa koju ega koolist välja üldse, ilma erandita – oleneb ka õpetajast, kas keegi paneb sulle märkuse sisse või ei pane; karistamine on õnnestunud – karistatakse kojuminekutega – ei saa koju minna ja hakkad kahetsema ja ei tee enam midagi (õpilane).

Karistada tuleb iga asja eest – kui midagi teed ja ei saa karistada, siis teed uuesti, sest mõtled, et ei saagi karistada (õpilane).

Kaks uuritavat arvas, et kool täidab teatud määral õpilaste karistamise funktsiooni, pidades seejuures silmas koolisiseste reeglite rikkumisel rakendatud karistusi.

Võib-olla. Sind võib karistada, kui sa rikud reegleid – näiteks, et jäetakse linnaminekust ilma, aga mitte rohkem (õpilane).

Mingil määra ta on ja mingil määral ta ei ole, sest õpilane peab saama aru, ta peab mõistma oma käitumise tagajärge, sest lapsevanemad karistavad ka oma last, kui ta on üle astunud ja meie peame olema see kasuema ja kasuisa, kasuvanaema ja kasuvanaisa ning mingil määral tuleb last karistada, et ta mõistaks, sest palju rääkimisega ei saa, kui on juba natukene kiiva kiskunud elu...(täiskasvanu).

Kolm küsitletud subjekti olid selle vastu, et pidada erikooli ülesandeks õpilaste karistamist, mööndes, et õpilased võivad tunnetada kooli saatmist kui karistust.

Minu arvates kool küll ei karista neid – nemad ise tunnevad ennast karistatuna siin. Ma mingit karistamise funktsiooni siin küll ei näe – iseenesest siia tulek – see on võib-olla karistus, aga siin koolis õppimine küll mingi karistus ei ole – see on pigem nende aitamine, et nad saavad üle pika aja jälle kooli tulla – see on nende abistamine...(täiskasvanu).

Järelkult pidasid uuritavad karistamise funktsiooni erikoolile omaseks funktsiooniks, pidades selle all silmas nii kinnipidamisasutusele omasid tunnusoone kui ka kooli sisekorrareeglite rikkumise eest ettenähtud karistusi, sealhulgas õpilase isolatsiooni paigutamist eraldusruumis.

Seitse aastat tagasi teostatud uurimuse (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) ja käesoleva uurimuse tulemused langevad selles osas kokku, et erikoolil oli ja on ka praegu karistamise funktsioon, viidates erikoolile kui kinnipidamisasutusele, kuigi selle olemus on teatud määral muutunud – eelnevalt seostati kooli sisekorraeeskirjade tõsiste rikkumisele järgnevat karistust puhul füüsilisele karistusele, nüüd aga õpilase isoleerimisele.

Õpilaste kaitsmine

70% intervjueeritustest vastas jaatavalt ja 30% eitavalt küsimusele seoses kaitsmise funktsiooniga erikooli ülesandena.

30-st 17 arvas, et erikoolil on õpilaste kaitsmise funktsioon, kusjuures neli uuritavat täheldas, et kool täidab seda funktsiooni teatud määral. Vastuste kategooriad võib jagada järgmiselt: (1) õpetajad, kasvatajad ja teised kooli töötajad kaitsevad õpilasi koolis eakaaslaste vägivalla ja kiusamise eest; (2) ajutine kaitse halva perekeskkonna ja koduvägivalla eest; (3) ajutine kaitse halbade sõprade mõju eest kodukohas ning uimastite tarvitamise ja õigusrikkumiste eest.

(1) *On küll. Me kogu aeg vaatame, et kui tuleb uus õpilane, et keegi ei teeks liiga talle. Nad muidugi ei tunnista, et see lõi teda, aga me seda rangelt jälgime, et keegi ei tohi kedagi peksta, ei tohi koolitarbeid ära võtta...kaitseme – nii õpetajad, kui kasvatajad kui juhtkond, isegi koristajad (täiskasvanu).*

On ikka...keegi mõni suurem väiksemale liiga teeb, siis väiksemaid kutsutakse ikka välja – küsitakse, miks sa teda löid või kiusad (õpilane).

On küll – nigu löömise eest – kaitstakse ikka, kui keegi kedagi lööb – kasvataja ikka näeb, kui kedagi lööakse. Siis sellest tuleb kriminaalasi, oleneb, kuidas lüüa (õpilane).

(2) *Jah, on küll. Siin on lapsed, kes on tulnud peredest, kus vanematelt on lapsekasvatamise õigused ära võetud ja nad on saadetud lastekodusse – kaitse vanemate eest tõenäoselt (täiskasvanu).*

...teise asi on see, et paljud poisid on koduvägivalla eest kaitstud siin – kodus võõrasisa peksab või lubab ära tappa – siin on ta nagu turvaline (täiskasvanu).

(3) *Jah, seda on ka natuke, et ei saa väljas olla, nendega kokku puutuda narkaritega ja nendega (õpilane).*

Kaitsmise funktsioon on ta kindlasti, sest mõnigi poiss, kellel on väljaspool kooli sõprade hulgas võlad ja asjad ja ta ei saagi koju minna – siin on ta selles mõttes kaitstud (õpilane).

... siis on ta kaitsmine ka selles mõttes, et kui ta siin kaks aastat ära on, siis ei tee ta uusi kuritegusid, tema kamba kaaslased on juba laiali läinud. kes kuhu, et ...ma pean ka seda kaitsmiseks, et ta ei tegutse edasi selles pundis, et talle on antud mingisugune võimalus natukene mõelda, natukene teise suuna peale minna...see on kaitsmine kaaslaste eest (täiskasvanu).

Ikka on – selle eest kaitsmine, et väljas ei teeks midagi, kui teed midagi juurde, siis hullemal juhul võib vanglasse panna – kaitstakse nagu selle eest, et midagi (kuritegu) juurde ei saaks (täiskasvanu).

9 küsitletut arvas, et õpilaste kaitsmine ei ole kooli ülesandeks.

Minu meelest küll ei ole...minu meelest pead sa küll siin ise enda eest seisma...see pole küll kellegi asi (õpilane).

Järelikult täitis erikooli õpilaste kaitsmise funktsiooni kahes mõttes: (1) õpilaste kaitsmine koolis vägivaldselt käituvate eakaaslaste eest ning (2) õpilaste ajutine kaitse koolis viibimise ajal halva perekeskkonna ja sõprade mõju eest kodukohas.

Eelnevalt teostatud uurimuse tulemused (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) tõid välja erikoolil kaitsva funktsioonina vaid ühe aspekti – erikool kaitseb õppureid ajutiselt nii halva perekonna kui ka halbade sõprade mõju eest. Käesoleva uurimuse tulemuste põhjal võib aga väita, et erikoolil on lisaks eeltoodud kaitse

ülesandele veel teine aspekt – nimelt kaitsta erikoolis õppijaid vägivaldsete eakaaslaste eest.

Õpilaste teadmiste andmine

100% uuritavatest oli nõus sellega, et erikooli ülesandeks on õpilastele teadmiste andmine.

Keegi küsitletutest (kokku 30 uuritavat) ei kahelnud, et õpilastele teadmiste andmine on kooli funktsiooniks, märkides, et seda ülesannet täidab kool kõige enam ning et see on kõige tähtsam kooli funktsioon. Takistusena selle funktsiooni täitmisel nähti õpilaste teadmiste ebahühtlust ja õpimotivatsiooni puudumist, kusjuures täheldati, et koolis õppimise käigus õpilaste õpimotivatsioon tõuseb ja õpiharjumused paranevad. Õppeprotsessis tähtsustati nii õpetamise individualiseerimist kui ka laialdasemate taustteadmiste andmist, kui kooliprogramm seda ette näeb.

Muidugi see ülesanne on koolil. Enamik tuleb meile, kes pole koolis käinud, mõned ei tea oma potentsiaali...alati on kahtesid saanud ja nüüd hakkavad saama 4-5 ja ei usu, et see on üldse võimalik (täiskasvanu).

Hinnetega motiveerin ma neid õppima, kaks pole mingi motivatsioon õppimiseks. Me kogu aeg kiidame meid, toetuda positiivsele – meie ja õpilase ühistöö, et midagi saavutada, aga kui me oleme vastastikku, siis me ei saavuta midagi (täiskasvanu).

Jah on. Ma saan siin individuaalselt töötada, kuna neid on nii vähe (täiskasvanu).

Seda ülesannet (kool) täidab, muidugi siin on see asi, et kui õpilased siia tulevad, siis näiteks matemaatikas on neil praktiliselt kõigil puudulikud hinded – kas ühed või kahed, aga ei saa niimoodi klassis õpetada, et kõigil on ühed või kahed – tuleb võtta õpikust lihtsamaid ülesandeid ja võimalikult lihtsas keeles tuleb neid õpetada, et nad aru saaksid, et neil üldse tekiks õpimotivatsioon...et see on nüüd üks omapära, et kui see õpimotivatsioon on juba tekkinud ja tal on hakanud hästi minema, et elu aeg kaheliselt poisist on järsku saanud neljaline, siis ta teeb ära oma kodutööd ja ta on korratabeli selgeks õppinud – ja siis hakkab midagi tulema, kas teisel aastal või esimese aasta lõpuks. Ma arvan, et paksud õpilased avastavad selle õppimise rõõmu uuesti nagu siin koolis. Et see nii ka on, siis nad tohutult püüavad ja tahavad saada häid hindeid, tahavad, et kahtesid ei pandaks, et järele saaks vastata ja veel seletada ja veel lihtsamini seletada. Selles mõttes seda õpifunktsiooni kool küll meil täidab (täiskasvanu).

See on küll õnnestunud, sest mina isiklikult nagu küll siit väga palju õppinud uut ja kõike – ekskursioonidel käinud ja kogu aeg saab nagu uusi elamusi. Siin ei ole võimalustki mitte õppida või poppi panna koolist – koolis saab ka korralikult käia ja õpetajad on ka targad, osad ja räägivad igasuguseid jutte ja niimoodi, kus nad ise käinud on ja mida nad teavad – igasuguseid asju ja ikka jääb midagi kõrva taha, jääb meelde (õpilane).

Seega, õppimisega seonduv on paratamatuks erikooli ülesandeks, mida eelnevalt kooliskäimist vältinud õpilased peavad tegema, kusjuures selle funktsiooni täitmist raskendab nii õpilaste madal õpimotivatsioon kui ka nende teadmiste ebahühtlane tase, millest esimene kaldub erikoolis käimise vältel tõusma ja teine ühtlustuma, sest pööratakse tähelepanu õppetöö individualiseerimisele ja laiemate eluliste taustteadmiste andmisele.

Käesoleva uurimuse tulemused langevad üldjoontes kokku eelnevaga (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) – erikoolide tähtsaks funktsiooniks on õpilastele teadmiste andmine, mille efektiivset realiseerumist takistab nii õpilaste teadmiste ebahühtlane tase kui ka madal õpimotivatsioon. Kui seitse aastat tagasi täheldati rahulolematust õppekavas esitatud kõrgete nõudmistega, siis tänapäeval on nähtavasti õppetöö individualiseerimine ja erinevate õpiabi võimaluste laienemine pakkunud avardanud uusi võimalusi selles osas.

Õpilaste kasvatamine

90% uuritavatest vastas küsimusele jaatavalt ning 10% eitavalt.

30-st 18 tõi kasvatamise ülesande kooli ülesandena välja rõhutades seejuures viit aspekti (1) kasvatamine on igapäevane kooli ülesanne, mis toimub koos õppimisega; (2) taandades kasvatamise reeglite täitmise kontrollimisele ja kinnipidamisele ja (3) eneseteenindusharjumuste kujundamisele; (4) pidades oluliseks eeskju koostööprotsessis ning (5) õpilastele viisakusreeglite õpetamist.

(1) *Kasvatada on vaja, et saaks normaalseks inimeseks, kuid juhtub nii, et see, kes olid, selleks ka jääb. Kasvatavad aitavad sul raskustest üle saada – kui on probleeme õppimisega (õpilane).*

See on esmaülesanne koos õpetamisega, kaldun, et kasvatamine on esmatähtis (täiskasvanu).

Jah - me ju kasvame siin ja elame siin (õpilane).

(2) *See ülesanne on, et ümber kasvatada õpilasi, näiteks, et õpilased täidaksid reegleid, mis on selles koolis kehtestatud, püüda neid reegleid täita ja kui sa neid reegleid täidad, siis muutub ka elu paremaks (õpilane). Ikka on selle kooli ülesanne...annavad vajalikku nõu meile, me suhtleme (kasvatajatega), õpetavad kui me midagi ei oska, keelavad, kui me midagi pahandust teeme (õpilane).*

Kasvatamine – ühesõnaga, et nad õpivad täitma ikkagi teatud reegleid, mis on kehtestatud ja mille järgi toimub nende igapäevane elu (täiskasvanu).

(3) *Me kasvatame – õpetajad ja kasvatajad – õpetame ja kasvatame ühel ja samal ajal, aga kasvatame selle pärast, et nad tulevad siia ja ei oska mitte midagi teha, nad ei oska teha ka elementaarseid asju – ta ei oska voodiski magada, ei tea milleks on hambahari, puhas pesu magamaminekuks – nad pole sellega harjunud ja me kasvatame neid, näitame, et elus võib olla midagi paremini (täiskasvanu).*

... õpivad enda eest hoolt kandma: hügieen, et asjad oleks korras, enda asju hoidma...ei oskagi nagu sellele küsimusele vastata (täiskasvanu).

(4) *See on see eeskju ja koos tegemine...see ongi kasvatamine. Ikkagi on, loomulikult on. Kasvataja ongi see, kes teeb lapsega kõiki koos – kujundab ta harjumusi...(täiskasvanu).*

Muidugi, nagu igal pool. Oluline on see, et õpetaja ja kasvataja käitumist võtavad tüdrukud mudelina – nii, nagu mina seisan õpetajana tahvli ees, nii seisavad ka mõned tüdrukud... nad isegi ise ei märka seda, et jäljendavad õpetajat (täiskasvanu).

(5) *Jah, seda kindlasti. Näiteks ma olen neile kaks kuud üritanud käitumist õpetada ja seal on täpselt nii, et kui üks laps ütleb mulle, et mis asi see käitumise on, ma ei oska, mulle pole sellest kunagi räägitud ja teine loeb mulle kõiksugu etiketi reeglid ette. See on jälle üks probleem, mis koolis on, et tase on hästi erinev. Ja siis tulebki leida mingisugused põhitõed, mida neile selgitada ja päevast-päeva korrata, et kui räägime rühmas, siis on kõik näoga üksteise poole – alates sellest, et siis telekas ei käi ja me alustame tegemist siis, kui kõik on koos ja ootame järgi üksteist. Hästi elementaarsed asjad – siin tulebki õpetada kuskilt maalt päris väikse lapse põhitõdesid (täiskasvanu).*

9 intervjuueeritavat 30-st kahtlesid kasvatamise ülesande täielikus realiseerumises kooli ülesandena, märkides, et kasvatus toimub eneseteenindusharjumuste, töö- ja õpiharjumuste kujunemisena koolis teatud määral.

...muidugi mingeid harjumusi me kujundame – nad väga muutuvad, meie koolis – elementaarsest alustame – isiklik hügieen...(täiskasvanu)

Teatud määral küll... enne ei õppinud, siis kui satub siia, siis hakkab õppima (täiskasvanu)

...kuid mingi kogemuse nad siiski saavad – koolis käia iga päev, koduülesandeid iga päev tegema õpivad...midagi ikkagi meil toimub mida võiks kasvatamiseks nimetada (täiskasvanu).

... mingil määral - õppetöös õpiharjumuste kujundamine, kõik sellised asjad, mida õpilasel pole varem olnud (täiskasvanu).

Praegu nagu aru ei ole saanud, aga vast ikka on – sest siin nagu harjutatakse ümber – nagu näiteks voodi tegemine, kodus ma nagu ei teinud kunagi voodit ära, aga siin on nagu harjumus – ärkan üles, siin on nagu normaalne asi, et teen vood korda, aga kodus ma ei teinud seda...koristamised ja värgid saab ilusti selgeks...harjud ära...ja on küll kasvatamine (õpilane).

Praegu nagu aru ei ole saanud, aga vast ikka on – sest siin nagu harjutatakse ümber – nagu näiteks voodi tegemine, kodus ma nagu ei teinud kunagi voodit ära, aga siin on nagu harjumus – ärkan üles, siin on nagu

normaalne asi, et teen vood korda, aga kodus ma ei teinud seda...koristamised ja värgid saab ilusti selgeks...harjud ära...ja on küll kasvatamine.

Kolm erikooli uuritavat 30-st eitas kasvatuse funktsiooni kooli funktsioonina, märkides, et see ülesanne ei realiseeru selle tõttu, et kasvandikel on protest selle vastu või koolis puuduvad tingimused.

Momendil ta ei kasvata, mõni üksik, momendil ei ole selle kooli ülesanne. Kasvatamist ei saagi toimuda, kui laps ei taha, aga praegu on ta nagu meelestatud vastu nii õppimisele kui ka erikoolis olemisele – tema arvates on erikool karistusasutus, ta ei võta teda koduna (täiskasvanu).

Ei kasvata...aga käitumises ma muutusi küll ei näe. Minul küll ei ole käitumises midagi muutunud (õpilane).

Ma ka selle kohta ütleks, et me ei ole võimelised täitma seda ülesannet, selle tõttu, et meil ei ole tingimusi ja me ei saa seda täita (täiskasvanu).

Järelikult, kasvatuse funktsioon erikooli ülesandena realiseerus eelkõige koos õpetegevusega ning õppetööväliselt taandus reeglite (sealhulgas viisakusreeglite) täitmise välisele kontrollile ja eneseteenindus-, töö- ja õpiharjumuste kujundamisele õpilastel, mille puhul viidati kasvatuses eeskuju tähtsusele.

Õpilaste haiguste ravimine

Õpilaste haiguste ravimine kui kooli funktsiooni kohta antavad hinnangutes oli kõigi kolme erikooli esindajatel erinev nägemus ning selle tõttu käsitletaksegi neid eraldi.

Tapa erikooli uuritavad vastasid 60% ulatuses, Kaagvere 40% ja Puiatu erikooli intervjuueeritavad aga 50% ulatuses jaatavalt.

Tapa erikooli vastajad pidasid reeglina (neli vastajat vastu) õpilaste haiguste ravimist kooli ülesandeks, rõhutades seda, et somaatiliste mittetõsiste mittekrooniliste haiguste ravimisega ning õpilaste pideva tervisekontrolli ja profülaktikaga tegeleb koolis meditsiiniline personal (vajadusel võtab kool vastutuse saata õpilane tõsiste somaatiliste haiguste põdemise korral haiglaravile vastavasse meditsiinasutusse).

Jah on selle kooli ülesanne, et kui sa oled haigeks jäänud, siis nad sind aitavad (õpilane).

Ka teeme väga palju selles vallas – kunagi ei jäta mingit haigust ravimata lapsel. Teeme vereproove, kontrollime vererõhku, saadame operatsioonile...hambaarstil käivad, silmi kontrollime, prillid kirjutame...(täiskasvanu).

Muidugi me ravime, meil on meditsiinitöötaja teeme neile kaitsepookimisi gripi vastu, paljud vanemad seda lastele ei saa võimaldada, aga meie hoolitseme. Viiakse hambaarsti juurde. Me muidugi eri ravi tõsiseid haigusi, aga meil väga hästi jälgitakse laste tervislikku seisundit koolis. Kui tõsiste haiguste korral vajab laps haiglaravi, siis seda talle võimaldatakse (täiskasvanu).

Üle poolte (6 10-st) Kaagvere erikooli uuritutest arvasid, et õpilaste haiguste ravimine ei ole kooli ülesandeks, pooled aga nõustusid sellega, väites ühelt poolt, et mittetõsiste somaatiliste haiguste korral tegeldakse sellega koolis või pöördutakse vastavate erialaarstide poole, kusjuures erialaarstide visiitide puhul tähtsustati psühhiaatrilise ravi vajalikkust. Lisaks sellele toodi välja uimastisõltlaste ravi keerukus ja mahukus.

Jah – kui midagi on, siis öeldakse arstile ja kui arst ei saa sellega eriti hakkama, siis mind viiakse linna (arstile) (õpilane).

Loomulikult, kui õpilane on haige, tal on mingisugused tervise probleemid – kas või kõige lihtsam: hammas valutab või on prille vaja, siis loomulikult...kuna nad elavad siin, õpivad siin, siis loomulikult peab tagama neile, et nad oleksid terved (täiskasvanu).

Jah, on. Meile tuleb ka haigeid laps, ka praegu käivad lapsed arsti juures; lapsi kontrollitakse kogu aeg – kes on haige, see viiakse arsti juurde. Tegeldakse ka nendega, kes tarvitavad narkootikume, kuid selge on see, et need, kes juba on sõltlased, neid on raske võõrutada – siis on vaja isesugust ravi. Kontrollitakse nende käitumist (täiskasvanu).

Vajadusel ravimine – eriti sõtlashaigused – alkoholism, narkomaania, ka suitsetamine (täiskasvanu).

Need uuritavad, kes arvasid, et õpilaste haiguste ravimine pole kooli ülesandeks, pidasid seejuures silmas tõsisemaid somaatilisi haigusi, millega tegelevad vastavad meditsiini-asutused.

Selleks peaksid olema mingid meditsiinilised asutused, aga ta on paratamatu nähe. Laps, kes on siin, teda tuleb ravida, kui ta on haige, kui see haigus pole nii tõsine, et teda tuleks saata kuskile mujale ravile. Aga selliseid tõsisemaid haigusi siin küll ravima ei peaks (täiskasvanu).

Üle poolte (6 10-st) Puiatu erikooli intervjuueeritavatest täheldasid, et õpilaste haiguste ravimine ei ole erikooli ülesandeks, kusjuures pooled arvasid, et kooli ülesandena tuleb kõne alla see, kui ravitakse vähetõsisemaid haigusi ja võimaldatakse esmaabi. Näited viimaste hinnangute kohta:

Ma arvan ikka, et on – kui on mingi viirushaigus, siis nad on suisa kohustatud (ravima), kui ma siin olen (õpilane).

On küll – kui õpilane jääb haigeks, näiteks grippi, siis peab ravima, niisama ei saa ju haigeks jätta (täiskasvanu).

See on ainult esmaabi tasand – kui kellelgi sõrmekene katki läheb, siis seome ta kinni...siin on hoopis tõsisemad asjad (täiskasvanu).

...kui keegi kukub kuhugi või saab peksa, siis ikka tehakse korda ja hoolitsetakse – need med õed seal all teevad ikka oma töö ära...(õpilane).

Lisaks sellele täheldati, et psühhiaatrilist abi reeglina ei võimaldata ning sellelaadsed probleemid süvenevad.

Vaimselt või? Kuidas siis? Igatahes, kui vaimselt ravida õpilasi, siis siin küll on närvihaigeid – ma ei tea – ei võeta midagi ette selles suhtes nende närvihaigetega – ma ei tea...(õpilane).

Kui vahest harva lööb see (vaimne häire) välja, siis ei tehta midagi, aga mõni on näiteks selline, et kui keegi talle midagi teeb, siis ta läheb lihtsalt närvi ja peksab, hakkab asju peksma – klaasid sisse ja kõik niimoodi, siis see on minu meelest närvihaigus ja siis see on nagu kuus korra või vähem veel, siis ei võeta midagi ette – läheb lihtsalt kartsa ära (õpilane).

Minu meelest küll ei ole – ravi tingimusi küll ei ole, lähevad rohkem hulluks (õpilane).

Ma ütleks, et kui meil pole võimalust selliseks psühholoogiliseks nõustamiseks ja abi saamiseks, siis kõik haigused algavad sellest, siis kindlasti mitte (täiskasvanu).

Järelikult õpilaste haiguste ravimist ei peetud reeglina erikooli ülesandeks, viidates vaid õpilaste mittetõsiste haiguste ravile ja esmaabile ning terviseprofülaktikale, kusjuures nii vaimse tervise spetsialistide (s h psühhiaatrilise abi) kättesaadavus kui ka selle ülesande tähtsustamise määr oli kooliti väga erinev.

Õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine

80% uuritavatest vastas küsimusele jaatavalt ning 20% eitavalt.

12 uuritavat 30-st arvas, et õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine on kooli ülesandeks, kuna on osa kasvatustööst ning realiseerub igapäevases töös selle näol, et õpetajad/kasvatajad selgitavad õpilastele kõlbelisi väärtusi või kasutavad eeskujusid (täiskasvanu või eakaaslane).

See ülesanne koolil kindlasti on – pidevalt räägime, mis on hea ja mis on paha, õpetajad, kasvatajad...kui palju see aitab, ma ei tea, aga räägime pidevalt (täiskasvanu).

Jah, on küll – enda eeskujul, nad vaatavad õpetajaid-kasvatajaid see on mudeliks, muidugi ka räägime neile... mudel on muidugi tähtsam, näiteks suitsetamisega seoses (täiskasvanu).

Jah – pidevalt räägitakse igasuguseid asju – et see on halb ja ära tee seda ja, et see on hea ja hästi tehtud (õpilane).

Vist on küll jah, kasvataja kogu aeg seletab, et näiteks, et kui ma ütlen kellelegi halvasti, siis kasvataja kohe ütleb, et see on ebaviisakas, et ära enam ütle (õpilane).

See on ikka – õpetatakse, mis on õige – tundides vahepeal räägitakse, näiteks, kui käitumises keegi teeb mõne vea, siis räägitakse, et see on vale ja tuleb hoopis nii teha; räägitakse viisakusest, õpetatakse...(õpilane).

Kujundada saab minu arvates inimene vaid oma isikliku eeskujuga ja üks nad ise valivad...ma usun, et meil on üsna palju inimesi, kellest on ühe või teist või kolmandat eeskujuks võtta... ja on ka neid õpilasi, kellest teise õpilane saab eeskuju võtta (täiskasvanu).

Kui kasvatus on meie ülesanne, siis on muidugi ka kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine...minu arvates see on põhi ülesanne – peab olema (täiskasvanu).

6 intervjuueritava hinnangul ei ole see kooli ülesanne ning 12 hinnangul ei realiseeru ülesanne piisaval määral - osadele õpilastele mõjub, teistele aga mitte kas selle tõttu, et kõlbelisi arusaamu on üldse raske muuta või selle tõttu, et õpilasel endal puudub motivatsioon muutusteks.

Miski ei muutu, kui ise tahad, ainult siis saab muuta (õpilane).

Kuidas kellelegi – mõnele on, mõnele pole (õpilane).

Ma arvan, et enamus õpetajaid seda mõjutada ei suuda sellepärast, et igal ühel on ikka oma arvamus ja ma ei tea ...inimene jääb ikka kindlaks oma arvamusele – ma ei tea, kas arvamine või uskumine, aga ma arvan, et uskumine peaks olema nii, et tal ikka mingit tõestust ka ikka selle kohta on, kui ta usub seda. Aga uskumine on ka selline nagu Jumalasse uskumine – siin nagu pole selliseid – ma arvan, et kui oleks, siis ei muudetaks seda küll mitte mingit moodi...ma ei usu, et mõni õpetaja ka mõnu hull usklik oleks või midagi ja hakkaks kohe ümber muutma...pole ikka sellist asja, mingit uskumuste muutust (õpilane).

See peaks olema väga suur ülesanne, sest nende kõlbelised tõekspidamised on nende kodust vanematest alkohoolikute mõtted ja väljendid ja nende ümberkujundamine on väga raske, kuid seda tuleb teha (täiskasvanu).

Jah, on – siin õpetataksegi, mis on õige, mis on vale, kuid enamjaolt ei saada sellest aru (täiskasvanu).

Järelikult, vaatlesid erikooli uuritavad õpilaste kõlbeliste väärtuste kujundamist kasvatustöö integraalse osana lähtudes kõlbelise kasvatuse kahest meetodist – eeskuju ja selgitus, kuid kaheldi selle ülesande realiseerumise ulatuses ja efektiivsuses õpilaste endiga seonduva suhtes – madal kõlbeliste väärtuste arengu tase ja motivatsioon muutusteks selles vallas.

Õpilaste sulandumine ühiskonda

Õpilaste ja õpetajate/kasvatavate hinnangud seoses kooli ülesandega, mis puudutas õpilaste sulandumist ühiskonda läksid lahku: õpilased vastasid 100% eitavalt ning õpetajatest 25% oli ülesande realiseerumisega teatud määral nõus või vastasid et see ülesanne peaks olema kooli ülesandeks ning 75% vastas küsimusele eitavalt - .

Ka sisuliselt läksid õpilaste ja täiskasvanute (õpetajad ja kasvatavad) arvamusel selles vallas lahku. Erikoolide õpilased arvasid, et see kooli ülesanne ei realiseeru peamiselt selle tõttu, et on tegemist asutusega, mis on isolatsioonis muust ühiskonnast.

Ei ole, kui siia saadetakse, siis on nagu elust mingi etapp vahele jäänud, oled elust ära lõigatud, ei tea midagi (õpilane).

Ei ole, kindlasti mitte, me oleme siin kinni ja me ei saa kuskile. Me peame siin kinni olema...ei ole selle kooli ülesanne (õpilane).

Ei ole, sest siin on ju ikka ühiskonnast eemal, see on nagu karistus (õpilane).

Õpetajad ja kasvatavad olid nõus, et õpilaste sulandumine ühiskonda on teatud määral või peaks olema erikooli ülesandeks (veerand küsitletutest), kuid erinevate erikoolide esindajad rõhutasid erinevaid aspekte õpilaste ühiskonda integreerumisel.

Tapa erikooli täiskasvanud uuritavad rõhutasid ühelt poolt seda, et õpilastele selgitatakse pidevalt seda, kuidas pärast erikoolist lahkumist peaks elus seadusekuulekalt elama ja

käituma. Teiselt poolt arvati, et õpilaste integratsiooniga ühiskonda peaks tegelema mõni teine institutsioon siis, kui lapsed on vanemaealised.

Siin me tutvustame seadusi, konstitutsiooni...psühholoog käib ja räägib...meil oli siin üks poiss, kes õppis ära eesti keele ja tegi eksamid ja sai Eesti kodakondsuse (täiskasvanu).

Me peame rääkima, et sa oled siin ainult teatud aja ja sa pead edaspidises elus ise hakkama saama, nii et ta enam ei satuks siia, sest siin on ka selliseid, kes on teist korda (täiskasvanu).

Meil on ikkagi väikesed lapsed. Meie peaksime sellise lapse kellelegi edasi andma, kes selle ülesandega tegeleks – annaks lapsele elukutse. Või las see väike laps proovib veel õppida normaalses koolis, selline 12-13-aastane, aga vanemad lapsed tuleks kellelegi üle anda, kus neid kinni peetakse kus on rohkem karistusi...(täiskasvanu).

Kaagvere erikooli uuritavad vaatlesid õpilaste sulandumist ühiskonda kui tähtsat kooli ülesannet rõhutades õpilaste võimalusi praktiliste kontaktide osas kontaktideks kogukonnas ja asutuse avatust külalistele, kuigi raskusena märgiti kooli isolatsiooni info liikumise osas ühiskonnast.

Ja, mulle tundub, et nüüd erinevad sotsiaaltöötajad korraldavad neile nüüd laagreid, siis ütleme teatrikülastusi, külastusi raamatukogudesse. Jah, sulandumine ühiskonda kindlasti – just see, mis on tavaline või normaalne. Nende jaoks need piirid, ütleme normid, on erinevad kui nn tavainimese jaoks, et just näidata seda, et millega saaks tegeleda ja võiks tegeleda vabal ajal...et on ka muid võimalusi, mis elus on, näidata tausta (täiskasvanu).

See, kes käib nagu kodus rohkem ja suhtleb, aga on ka lapsi, kes on saanud koju siin üks-kaks korda aastas... siis nad sellest välisest elust teavadki niipalju kui telekast näevad – Reporterist, sest nad ju igat saadet ka ei vaata. See on praegu problemaatiline, aga tegelikult peaks ta selle kooli jaoks olema olema ülesandena – et nad läheksid siit välja ja leiaksid selle tee edasi minna, mitte tagasi (täiskasvanu).

Muidugi on. Meil on erinevad projektid ja nende raames tulevad kooli külalised, kes räägivad, erinevad inimesed ja räägivad (täiskasvanu).

Puiatu erikooli uuritud kasvatajad/õpetajad kahtlesid ülesande (õpilaste sulandumine ühiskonda) realiseerumises, tuues ühelt poolt välja, et õpilaste praktilised võimalused kogukonnas kogemusi saada on avardunud, kuid tõid takistusena välja, et õpilasel peaks pärast koolist lahkumist kodukohas olema tugiisik, kes toetaks ta kohanemist.

Ühiskonda sulandumine – siin on võimalusi projektidega raames igasuguseid kogemusi saada kalastuslaagrid ja matkad ja ekskursioonid....(täiskasvanu).

See peaks olema kooli funktsioon ja kool peaks sellega tegelema, et kõik õpilased, kes siit koolist välja lähevad – need peaks minu arvates – koolis peaks olema inimene, kes tegeleb sellega, et kui see õpilane siit välja läheb, siis on teada, et ta õpib edasi, missugused tingimused tal on, kus tal see kõige parem koht on, kas ta vajab mingisugust ravi...(täiskasvanu).

Ühiseks arvamuseks seoses õpilase integratsioonivõimaluste piiramisega ühiskonda sulandumisel tõid erikooli täiskasvanud intervjuueeritavad välja selle, et erikooli tunnistus ja fakt ise, et ollakse käinud erikoolis, kutsub kogukonnas esile negatiivse suhtumise (on negatiivseks templiks) ja ahendab inimese võimalusi haridust omandada ja töökohta leida.

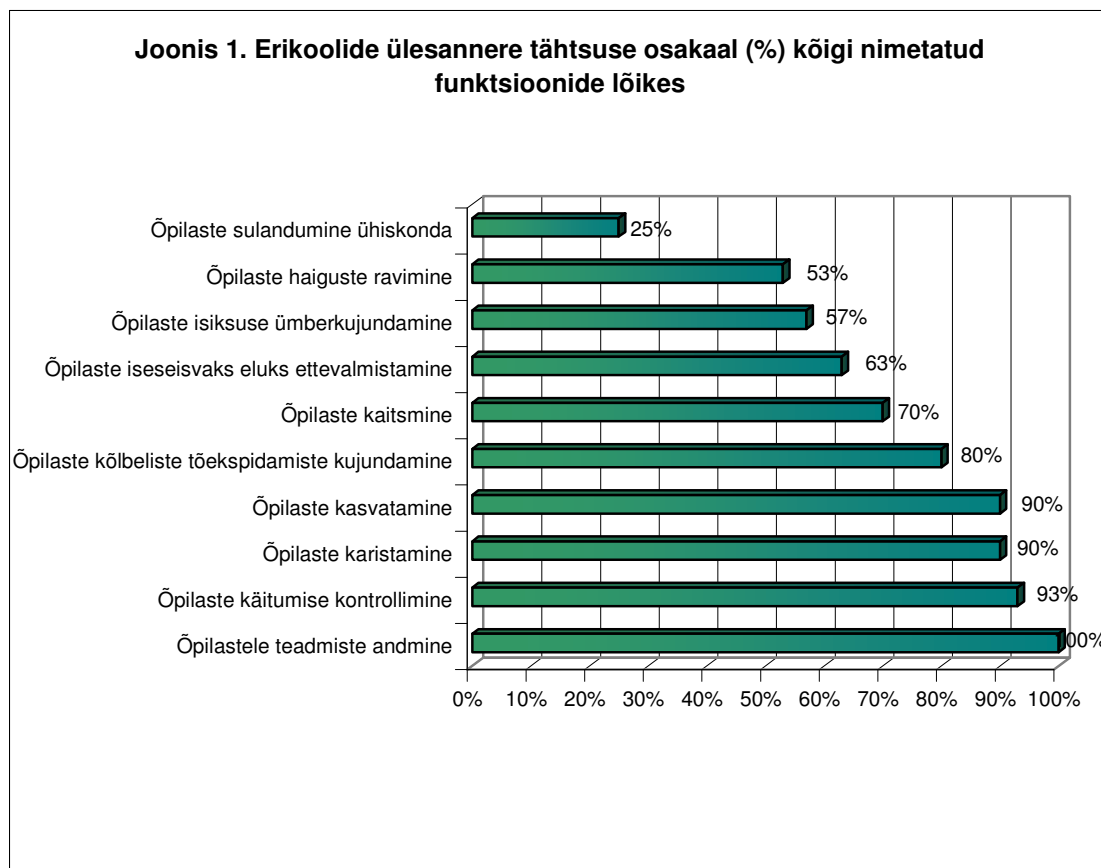
Peaks nagu olema, aga ma arvan, et on ikka ka...aga nad peaksid õpetama käituma korralikult, et õpilane saaks sulanduda ühiskonda, aga ei tehta seda minu arvates sellepärast et vastik on minna välja siit, kui sa oled juba siin koolis käinud, siis arvamus muutub inimesest kohe – pätt ja niimoodi – ei taheta tööle kuskile ja niimoodi ja ei taheta teistesse tavakoolidesse tagasi võtta (õpilane).

Et siin (erikoolis) kõik inimesed nagu toetavad neid, aga kui ta siis kui ta siit välja läheb, siis oli ta selle kooli pätt...tal on halb maine – selle erikooli nime peaks ära muutma. Ma ei kujuta ette, mis see nimi võiks olla – poisid ütlevad “ärikool”, aga see erikool annab sellise halva maigu (täiskasvanu).

Peab olema. Kas ta realiseerub praegu – on küsimus. Sulandumine ühiskonda meie kooli ülesandena on kohe väga, aga praegu...ja kui ta siit ära läheb, siis tal on see erikooli tunnistus ja ma tean, et nad ei taha seda – tempel otsa ees – see on küll probleem küll (täiskasvanu).

Järelikult, õpilaste integreerumine ühiskonda realiseerus erikooli ülesandena väga piiratud ulatuses, tuues põhilise takistusena välja erikoolis käimise kui negatiivse templi ühiskonna tasemel, mis võimendas selles koolis õppijate puhul ühiskonnast sotsiaalse ekskusiooniprotsessi, kusjuures erinevate koolide esindajate nägemus õpilaste integratsioonist ühiskonnas erikooli (võimaliku) ülesandena oli erinev – alates seaduskuuleka käitumise õhutamisest indiviididel kuni kogukonda integreerumisena.

Kokkuvõtvalt - erikoolide erinevate funktsioonide seas nähti kõige tähtsamate ülesannetena õpilastele teadmiste andmist, nende käitumise kontrollimist, karistamist, kasvatamist (sealhulgas kõlbelist kasvatamist). Suhteliselt vähemtähtsad ülesanded olid õpilaste kaitsmise, õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamise, õpilase isiksuse ümberkujundamise ja õpilaste haiguste ravimise ülesanne, kusjuures kõige vähemtähtsaks peeti erikooli ülesandena õpilase sulandumist ühiskonda (vt joonis 1).

Seitse aastat tagasi teostatud (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) uurimuse andmed näitasid, et erikoolide kõige olulisemateks ülesanneteks olid: isiksuse ümberkujundamine, iseseisvaks eluks ettevalmistamine, käitumise kontrollimine sh teiste kaitse, teadmiste andmine, kusjuures laste kaitsmist ja karistamist rõhutati tunduvalt vähem.

Seega, erikoolide funktsioonid, mis olid olulised seitsme aasta eest ja ka praegu olid järgmised: õpilastele teadmiste andmine ja nende käitumise kontrollimine, kusjuures tõusnud oli tänapäeval õpilaste karistamise ja kasvatamise (sh kõlbelise kasvatamise) ülesande tähtsus kooli ülesandena ning suhteliselt langenud õpilase isiksuse ümberkujundamise ja iseseisvaks eluks ettevalmistamise ülesande osakaal teiste kooli ülesannete seas.

1.2.2.2. Internaatkoolide ülesannete tähtsus ja sisu õpelaste ja kasvatajate/õpetajate hinnangul

Õpilase ümberkujundamine

65% uuritavates vastas küsimusele jaatavalt ning 35% eitavalt.

20-st 7 intervjuueeritavat oli selle vastu vaatlemaks õpilaste ümberkujundamist kooli ülesandena, märkides, et õpilase isikust pole võimalik ümber kujundada või tuues põhjusena, et kool seda ülesannet ei täida.

Minu teada selles koolis seda ei tehta, et õpilasi püütakse ümber kujundada (õpilane).

Paberil ta on...tegelikult pole (täiskasvanu).

20-st 7 kahtles selle ülesande täielikus realiseerumises kooli ülesandena tuues põhjuseks õpilase motivatsiooni, kas ta seda tahab või mitte ning pidades negatiivsete käitumisharjumuste muutmist positiivsemaks koolis välise kontrolli rakendamise tõttu tekkivateks.

Oleneb inimesest – mina näiteks saan aru, et kui ma olen midagi halba teinud, siis mind karistatakse ja antakse nõu ja öeldakse, et ära enam niimoodi tee (õpilane).

Natuke on – kui õpilased tulevad siia, näiteks käitumisega saab seda väga hästi võrrelda: õpilane tuleb siia kooli ja alguses võib ta käituda väga halvasti, kuid kui ta aasta lõpuks saab aru, et kuidas peab käituma, siis aasta lõpuks ta ikka muudab ennast... tegelikult on nii, et keegi ei saa kedagi sundida kedagi muutma, see oleneb õpilasest endast...see on ikka nii, et kas inimene ise tahab, et kas tal on seda tahtejõudu (õpilane).

Kuigivõrd on, aga väga väike protsent, sest...kui me õpetame talle käitumisreegleid, käitumisnorme, siis me sellega me kuigivõrd kujundame teda (täiskasvanu).

20-st 6 pidas õpilase ümberkujundamist kooli ülesandeks taandades selle kas eneseteenindusharjumuste kujundamisele või negatiivsetest käitumisharjumustest võõrdumisele välise surve tõttu.

Et kasvõi seegi, et ta saab need tavalisemad harjumusedki endale selgeks, et see on ka ju ümber kujundamine – kas või ta hakkab enda eest hoolitsema...et ta hakkab aru saama, mis tähendab hommikul tõusta, süüia, tundi minna...et see on paljude jaoks täiesti võõras – ma arvan, et ümberkujundamine saabki sealt alguse (täiskasvanu).

...õpilase ümberkujundamine tähendabki seda, et kui tuleb laps, kes on näiteks väga halvast sotsiaalsetest tingimustest, siis üks asi – me käime väga palju igal pool väljas, õpime, kuidas käituda...või kuidas puhata ilma alkoholi ja ilma suitsuta – selleks on meil kolmepäevased kevadised laagrid, kuis me vedame mõnusalt aega ja võistlused ja värgid...ja siis neid asju on palju – kindlasti see tunnidistsipliin ja korrale allumine (täiskasvanu).

Seda kiüll kindlasti, et õpilasi kujundatakse ikka inimesteks – noh osad tulevad siia, et nad on tõelised pätid...nii palju rumalusi teinud – mina olen ka teinud palju rumalusi, aga peale siia kooli tulekut, see kõik nagu muutub (õpilane).

Järelikult, õpilaste ümberkujundamise ülesande taandasid internaatkoolide uuritavad õpilaste eneseteenindusharjumuste kujundamisele ja negatiivsetest käitumisharjumustest võõrandamisele koolis kehtiva välise kontrolli abil, kaheldes seejuures selle ülesande

tegelikus realiseerumises peamiselt õpilastepoolse motivatsiooni puudumiste tõttu oma käitumist muuta.

Seitse aastat tagasi saadud uurimuse (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) tulemused näitasid, et õpetajad ja kasvatajad pidasid seda ülesannet raskeks ülesandeks, mille põhjusena nimetati piiratud võimalusi individuaalseks tööks, vähest koostööd koduga ja õpilaste liiga lühikest koolisviibimise aega ning õpilased märkisid enda soovimatust muutuda. Seega, praesegusel ajal täheldati vähem takistusi seoses õpilaste ümberkujundamise ülesande realiseerimisega internaatkoolides, pidades neid eelkõige õpilastest endist tulenevaks (madal motivatsioon muutusteks), kusjuures lähiminekis osutati rohkem õpilasevälistele põhjustele.

Õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamine

60% uuritavatest vastas jaatavalt ja 40% eitavalt.

20-st 8 intervjuueritavat arvas, et õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamine on internaatkooli ülesandeks, rõhutades sellega seoses järgmisi aspekte: (1) igapäevaste koduste majapidamistöedena; (2) enesekehtestamisoskuste ja kogukonnas suhtlemisoskuste õppimisele; (3) iseseisvaks majanduseluks ettevalmistus.

(1) ... pead oma järgi koristama enda järelt... (õpilane).

Jah, kindlast on ja seda nad teevad seal rühmas – rühma on köök olemas, siis nad seal küpsetavad, siis nad hoolitsevad seal oma välimuse eest, pesevad sokke... (täiskasvanu).

(2) On küll, sellepärast, et kui siin õpime käitumist, me õpime siis enda eest seismist, enda eest hoolitsemist... kõike me õpime (õpilane).

(3) Lapsed veedavad enamiku aega meie koolis, kodus on nad tegelikult vähem, siis mõni käib kodus ainult koolivaheajal, siis on meie roll iseseisvaks eluks ettevalmistamisel palju suurem kui kodul... kui kodu on üsna kehv aj vanemad on alkohoolikud ja on probleeme kodus... siis on meie roll iseseisvaks eluks ettevalmistamisel palju suurem kui lapsevanematel (õpilane).

... kuid samas peavad nad tundma ka seda, et kui nad midagi ära lõhuvad, siis peavad nad tundma, et nemad on need, kes peavad ka selle eest tasuma... et ka majanduslikult saada ka oma tõekspidamised kätte (täiskasvanu).

20-st 4 uuritavat arvas, et õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamise ülesanne kooli ülesandena ei realiseeru piisaval määral nii tööõpetustundides õpilaste tööharjumuste kujunemine ja huvihariduste võimaluste pakkumise näol kui ka kutseharidusega seonduvalt.

Tegelikult... väga vähe... teeme vahepeal tööõpetuse tunnis süüa... käsitöö, laulmine, näitlemine, sport – ringides käin, vähemalt mul on mingi kogemus olemas (õpilane)

Õige natukene ikka on... et kui näiteks tehakse selgeks, et mõtle, mis sinust tulevikus saab ja mõtledki. On juhuseid, et ei õpita, aga üteldakse, et mõtle, mis sinust tulevikus saab, siis hakkab mõtlema tagantjärele ja siis hakkab... võtab ennast kätte ja hakkabki õppima... (õpilane).

20-st 8 arvas, et see ülesanne ei ole kooli ülesandeks.

Kas ta on ülesanne? ...aga iseseisvalt elama õppimine... ta ei ole kooli ülesanne (täiskasvanu).

Minu meelest ei ole see kooli ülesanne (õpilane).

Järelikult õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamise ülesande piiratud võimalusi internaatkoolides nähti nii tööõpetuse tundide kui huvihariduse raames eelkõige kahest aspektist lähtudes: koduste majapidamist puudutavate tööharjumuste kujundamisena ning õpilaste suhtlemisoskuste laiendamise ja arendamisena.

Kui eelnev uurimus (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) näitas, et põhilisteks võimalusteks õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamise puhul kooli ülesandena olid tööõpetuse tunnid ja huviringid, siis käesoleva uurimuse tulemused viitasid selle ühelt poolt ülesande ebapiisavale realiseerumisele (tööõpetuse tunnid ja huvitegevus) ja teiselt poolt selle ülesande sisu kitsusele – kodust majapidamist puudutavate tööharjumuste kujundamine ning suhtlemisoskuste laiendamine-arendamine.

Õpilaste käitumise kontrollimine

Jaatavalt vastas küsimusele 90% ja eitavalt 10% uuritavatest.

20-st uuritavast oli 18 õpilase käitumise ülesandega kooli ülesandena nõus, kusjuures üks arvas, et see realiseerub teatud määral ning üks oli selle ülesande vastu.

Sisuline vastuste analüüs tõi välja kolm erinevat arvamuste gruppi. Esiteks, rõhutati õpilaste käitumise välisest kontrollimisest seoses kooli sisekorra reeglitest (ka vägivald, ebatsensuurne kõnepruuk) ja päevarežiimist kinnipidamisega

Ikka on, kontrollitakse, kuna õhtul majja sisse jõuad (õpilane).

Ikka me peame nende käitumist ka kontrollima...me iga päev me kontrollime...normid ja reeglid ja iga päev me seda ju vaatame – et ära tee seda ja tee seda (täiskasvanu).

...et... näiteks öörahu ei või rikkuda, kuidas peab käituma, et ei tohi teisele roppusi ütelda ega teis peksma...siin on need poisid, et kui mingi tüli tekib, siis kohe, et lähme kuuri taha, lähme kuuri taha...siis vahepeal õpetajad saavad ikka vahele ja kui ütled ka õpetajatele ära, siis hakatakse narrima, et kits, kits...(õpilane).

Teiseks, peeti käitumise kontrollimise funktsiooni alla silmas seda, et õhutada õpilastes sisemist – ise enda käitumise kontrollimist.

Käitumise kontrollimine paraneb. Kes (õpilane) on paar aastat olnud, siis on näha, et paraneb nende endi käitumise kontrollimine, muidugi mitte kõigil, aga näiteid on (õpilane).

Jah on. Eks me püüame sisendada neile selliseid õigeid käitumismalle, mis moodi peaks käituma erinevates olukordades, mismoodi teistega läbi saada, et konflikte vältida (täiskasvanu).

Käitumist peab igas korras kontrollima, sest käitumine on niisugune asi, mida peab ise, oma tahtejõuga sundima, mitte ei pea sind sundima õpetaja või keegi teine töötajatest (õpilane).

Kolmandaks, nähti õpilaste käitumise kontrollimise funktsioonina õpilase vaimse tervise/psühholoogilisi uuringuid ning püüdu õpetada õpilastele oma emotsioonide/impulssiide kontrollimist.

Jah on, nagu mina olengi aru saanud, siis niin ongi käitumishäiretega õpilased, kes kiiresti ärritub või endaga midagi teeb või midagi ära lõhub, siis neid tulebki kontrollida (täiskasvanu).

On küll, näiteks kui keegi hakkab...osad nagu pööravad ära – närvihoog tuleb peale, siis peab jälgima, et tal ei tuleks seda (hoogu) peale; osad võtavad tablette siin, rahusteid...et neid võetakse õiges koguses, et hakkab liiga uimaseks jääma...et siis tuleb neid tablette vähem võtta (õpilane).

Kindlasti on, igasuguste uuringute jaoks kontrollitakse sind, tehakse psühholoogilisi uuringud (õpilane).

Kuna enamus on ikkagi siia saadetud diagnoosiga, et on käitumishäired, siis paratamatult me peame tegema märkmeid, et kas temal väljakujunenud käitumine nüüd muutub mingis suunas...samas me ikka kontrollime seda (täiskasvanu).

Järelikult, õpilaste käitumise kontrollimise funktsioonil nähti olevat kahte tahku internaatkoolide puhul: (1) õpilaste käitumise kontroll väliseid mõjutusvahendeid kasutades kooli sisekorra reeglitest ja režiimist kinnipidamisena, kusjuures vaadeldes seda lõppeesmärgina seatud sisemise käitumiskontrolli teenistuses olevana ning (2) ühe spetsiifilist kontrolli valdkonna – kontrolli oma emotsioonide üle - õhutamisenä lastel.

Eelnev uurimus (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) näitas seda, et õpilaste käitumise kontrollimise ülesanne õnnestus internaatkoolides suhteliselt hästi ja teatud

määral kontrollimist õpilaste käitumise üle oli vajalik. Käesoleva uurimuse tulemused tõid välja kontrolli valdkonnad, millele internaatkoolides, lähtudes kontingendist, kes neis viibib, tähelepanu pööratakse: (1) üldine – õpilaste käitumise väline kontrollimine kooli sisekorra eeskirjadest ja režiimist kinnipidamine ning (2) spetsiifiline – õhutada õpilaste kontrolli oma emotsioonide üle.

Õpilaste karistamine

20% vastas küsimusele jaatavalt ning 80% eitavalt.

16 intervjuueeritavat 20-st leidis, et internaatkooli ei täida karistusfunktsiooni, kuid pidas samas silmas, et koolis toimib karistussüsteem kooli reeglitest üleastumisel teatud piirangute või privileegide äravõtmisena, viidates tendentsile reeglid sisemiselt omaks võtta.

Ei ole see kooli ülesanne. Jah, kui õpilane on midagi halba teinud, siis peab teda karistama, muidu hakkab õpilane seda jälle ja jälle tegema ja mõtleb, näe, mind ei karistatud. Poistele on suurimaks karistuseks arvuti (piiramine), tüdrukutele ka arvuti; kui öösel oled nagu öörahu rikkunud, siis pannakse nagu öörahu rikkumine ja pannakse näiteks koridori pesema – kaks-kolm päeva... meil oli enne nii, et igal pool olid sihvka koored maas, siis tehti karistus, et see, kes vahele jääb, see koristab – isegi siis kui ühe sihvka sööd – koristad ja sai lahti (õpilane).

Ma arvan, et mitte ei ole, et me ei ole karistusasutus, me oleme õppe- ja kasvatusasutus...aga tagajärgede eest nad peavad ikka vastutama...aga meie põhiline karistamine on rääkimine ja rääkimine, selgestegemine (täiskasvanu).

Ei ole absoluutselt. Mina olen üldse karistamise vastane, ma ütlen lastele, et isegi paha sõnaga võib teise inimese täitsa vihaseks teha ja...tuleb hästi omavahel läbi saada – ilusad sõnad ja armas olemine on hoopis teine asi (täiskasvanu).

No tegelikult ta ei ole, aga kui midagi halba teed, siis peab saama ka karistada. Karistamine on niisugune asi, et kui suitsetad, siis seisad tund aega toas või õpid suitsetamise reeglid pähe – pead sõna-sõnalt vastama...mõnele mõjuvad, mõnele mitte (õpilane).

Laps peaks aru saama, et igale teole järgneb tagajärg – mingit kartserit meil ei ole, katrsta panna me ei saa, meie õpilaste karistamine jääb ikkagi...oleneb õpetaja või kasvataja isiksusest, millise korra on ta oma rühmas ette näinud – meil on mõjutusvahendid – käskkirjad, direktiooni kutsumised, ...aga meil ei ole ka sellist karistust, et ma karistan sind sellega, et ma sind arvutisse ei lase, vaid vastupidi – ma premeerin sind sellega, et ma lasen sind ratsutama või lähed ujuma, mitte see süsteem, et ma annan sulle vastu näppe – ma saan sind premeerida, kui sa oled hea laps (õpetaja).

Üks küsitletut arvas, et kool täidab teatud määralt karistamise funktsiooni ning kolm subjekti tõdes, et koolil on õpilaste karistamise ülesanne kinnise (kinnipidamise) asutuse mõttes.

See on juba üks karistus, et sa siia kooli tulid...(õpilane).

Mõni laps peabki seda asutust karistuseks, et teda on siia karistuseks saadetud (täiskasvanu).

Tegelikult ei ole, aga kui õpilased ei mõista seda, mida nad valesti teevad, siis peab ikka karistama, sellepärast et ei saa lasta õpilastel teha seda, mida nemad heaks peavad, et sul peab olema kohus (täiskasvanu).

Järelikult, enamik internaatkooli uuritavatest eitas karistuse funktsiooni kooli funktsioonina, tuues välja siiski kooli siseselt kehtestatud reeglid, millest üleastumise korral õpilasi karistati, kusjuures eesmärgiks oli selle rakendamisel reeglite sisemine omaksvõtt.

Ka eelnevas uurimuses (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) ei peetud karistuse funktsiooni oluliseks kooli funktsiooniks ja lähtuti selle sisuliselt seletamisel

samadest karakteristikutest, nagu käesoleva uurimuse puhulgi - koolis kordasaadetud pahateole järgnevast koolipoolsest reaktsioonist.

Õpilaste kaitsmine

90% uuritavatest vastas küsimusele jaatavalt ning 10% eitavalt.

Kaitsemise funktsiooni kooli funktsioonina pooldas 18 uuritut 20-st, kusjuures selle vastu oli kaks intervjuueeritavat.

Õpilaste kaitsmise funktsiooni tähendus oli mitmetähenduslik: (1) õpetajate/kasvatajate (kooli töötajate) kaitse seoses eakaaslastepoolse vägivalla ja kiusamisega koolis; (2) ajutine kaitse halva perekeskkonna ja koduvägivalla eest; (3) ajutine kaitse halbade sõprade eest kodukohas.

(1) *On, loomulikult on – sa pead...kui näiteks õpetajad või kasvatajad pealt näevad, kui kedagi liüiakse, siis ta loomulikult läheb vahele ja kaitseb seda, keda löödi (õpilane).*

Ja on, kaitsta tuleb ka õpilasi, näiteks väiksemaid suuremat eest, nende eest, kes tahavad niisama togida või...(õpilane).

(2) *Mina leian, et turvatunnet annab ta küll...ma tulen siia kooli ja ma võin olla täiesti rahulik, et ma saan siin süüa, magada rahulikult, oma tunnid võin ma ära olla ja mul ei ole seda muret siin, et ma läheks kuskile välja ja tahaksin terve öö kuskil väljas olla (õpilane).*

Kindlasti on, tähendab ikka, et osadel kodud puuduvad...tal ei ole kuhugi minna...või siis, kui vanemad tarbivad alkoholi või on lihtsalt muidu halval järjel, siis me kaitseme lapsi sellega, et nad saavad siin kindla peavarju, kindla toidu, soe elamine...me kaitseme neid selle ebaõnne eest, mis neid elus ootab (täiskasvanu).

(3) *Jah, on küll. Näiteks mul on kodulinnas probleeme ja mul on väga hea, et ma sain sealt minema...halbade kaaslaste eest (õpilane).*

Aga peale siia kooli tulekut, see kõik nagu muutub, sa ei suhtle nii palju vanade sõpradega, kellega sa oled pahandusi teinud ...aga siin nagu leiad uued sõbrad, kes ei ole sellised...need pahandused jäävad kõik selja taha enam-vähem ja nad saavad siit hea hariduse...(õpilane).

Lisaks eelnimetatud funktsioonidele tõid Orissaare kooli küsitletud välja kaitsefunktsioonina selle, et internaatkooli töötajad kaitsevad lapsi selle eest, et nad on kogukonnas avalikku korda rikkunud ning ka selle, et kasvatajad/õpetajad kaitsevad (õigustavad) oma rühma lapsi kooli kodukorra rikkumisel teiste kasvatajate/õpetajate ees.

On küll, no, näiteks, sain millegagi väljas hakkama, näiteks võtsin suvaliselt kelleltki paadi, ta on väga vihane...umbes, et tahab sulle midagi teha...siis nemand (kaasõpilased) hoiavad sind peidus või kuidagi niimoodi või ütlevad, et teda ei ole koolis (õpilane).

Jah on...näiteks käisime lasteaias, istusime sinna maha ja üks tuli süüdistama ja siis...ikka kaitstakse meid. Ma arvan, et see käib ka selle kooli ülesande juurde, et ikka oma õpiasi kaitsta (õpilane).

See ülesanne on küll, mina kaitseks neid ikka rohkem – et ta ikka ei teinud seda niimoodi,...mõnikord õpetajate ja ka kasvatajate eest. Raske on meil kasvatajate elu, sest neil pole kuskilt nõu ja abi saada (täiskasvanu).

Eks ta ikka on. Õpilaste puhul on see vajalik. Kaitsevad kasvatajad, klassijuhatajad kaitsevad last kolleegide eest, ikkagi kaitstakse (täiskasvanu).

Järelikult täitis internaatkooli õpilaste kaitsmise funktsiooni eelkõige kahes mõttes: (1) õpilaste kaitsmine koolis vägivaldselt käituvate eakaaslaste eest ja (2) õpilaste ajutine kaitse koolis viibimise ajal halva perekeskkonna ja sõprade mõju eest kodukohas.

Kui eelnevalt (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) täheldati, et kaitse all internaatkooli funktsioonina peetakse tähtsaks lapse kaitsmist perekonna ja sõprade eest, siis käesoleva uurimuse tulemustele baseerudes võib väita, et lisandunud on ka kaitse vägivaldsete eakaaslaste eest koolis.

Õpilaste teadmiste andmine

Kõik 20 intervjueeritavat tõdes, et õpilaste teadmiste andmise ülesanne on väga tähtis kooli ülesanne, mida kool täidab kõige enam, kusjuures täheldati takistusena õpilaste teadmiste ebahütlust ja madalat õpimotivatsiooni, mida püütakse ületada individualiseeritud lähenemisega ning tähtsustati ka laialdaste – eluliselt oluliste teadmiste osatähtsust.

Jah, õppimine on küll. Sellel koolis on ka oma plussid, et reedeti on lühendatud tunnid. Siin on parem õppida, siin on vähem õpilasi klassis, kergem on – õpetaja saab paremini sinuga tegelda (õpilane).

Teadmiste andmine on ka hea, kuid see on nagu maa kaevamine sügavalt...Meile tuli eelmisel nädalal kaks uut last – ma pean teda katsuma – teada saama, mida ta teab ja ma hakkam uuesti kaevama selle kahe lapsega ja see tööplaan, mida ma kõik kokku kirjutatan, see kõik on nii keeruline, sest ma teen selle alguses tervele klassile valmis, siis ma vaatan, mis tasemel keegi on...Meie koolis peab õpetaja näitleja olema, hea näitleja ja pead hirmus palju teadma – tal on hea küsimus, mitte üldse ainega seotud, aga ma saan selle teadmise talle anda...selleteadmise, mis pole üldse selle ainega seotud...(täiskasvanu).

On küll, sest iga õpetaja annab õpilasele teadmisi juurde, kui ta õpetab tunnis...me saame ka käitumisteadmisi, inimeste tundmise teadmisi...kui uus õpilane tuleb, me ju õpime teda tundma, õpime tema käitumisviise, tema iseloomu, tema huvisid, tema eneseväärikust...kõike me õpime, me õpime kogu elu...me õpime väljaspool seda kooli ka, igal pool (õpilane).

Ja kui me veel tunnis peame tegelema motivatsiooniga, siis see võtab aega...vähe aega jääb kinnistamiseks (täiskasvanu).

Järelikult, teadmiste andmise funktsioon oli tähtis internaatkoolide ülesanne, mille realiseerimist takistas õpiaste teadmiste ebahütlus ja madal õpimotivatsioon, kusjuures nende takistuste ületamiseks kasutati õppetöö individualiseerimist ja laste jaoks eluliselt oluliste teadmiste sisseviimist, mis puudutasid laiemat valdkonda kui kool.

Eelnevas uurimuses (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) toodi välja õpilastele teadmiste andmise ülesande realiseerimisel samad takistused, nagu käesolevaski uurimuses.

Õpilaste kasvatamine

90% vastas küsimusele jaatavalt ning 10% eitavalt.

18 intervjueeritavat 20-st pidas kasvatamist kooli ülesandeks rõhutades seejuures viit aspekti (1) kasvatamine on igapäevane kooli ülesanne koos õppimisega; (2) taandades kasvatamise reeglite täitmise välisele kontrollimisele; (3) pidades oluliseks eeskujuga ja lähedast suhet koostööprotsessis; (5) viisakusreeglite õpetamist.

(1) Mina arvan, et on, sest nad elavad siin – see on nende kasvukeskkond praegu antud olukorras, kellel üks-kaks aastat, kellel rohkem (täiskasvanu).

See küll käib iga päev – see käib tunnis ja peaks käima kasvatustöös rühmas käima ka (täiskasvanu).

On küll...ee...seda, et kui ma neid õpetan, kasvatan, et see, mida ma nendega siin päevast-päeva teen, see ongi ju üks uur kasvamise ja arenemise edasi...mina annan neile nii palju teadmisi edasi, kui mul on ja üritan, et nad selle ikka vastu võtaks...see ongi ikka mingis mõttes kasvatamine (täiskasvanu).

(2) On küll, kui nad ei kasvataks, siis me kasvaksime lihtsalt üle käte. Lihtsalt nad (kasvatavad) ütlevad, et ära tee niimoodi, sinna ei tohi minna, see on selle oma ja ära sa seda puutu ja...ka nii ei saa, et kui kasvataja liiga hea on, siis nagu hellitab lapse ära (õpilane).

Kasvatatakse ikka – sa oled rühmas, kasvataja on seal, kui tema ütleb, siis sina pead seda tegema...õpetaja õpetab sulle tarkusi, mis sulle peaksid eluks ajaks meelde jääma, aga kasvataja kasvatab sellepärast, et see on kooli sise-eeskirjades kirjas, et see käib tema töö juurde, et ta peab õpilasi nagu valvama, et pahandusi koolis ei teeks...nagu kasvatab ikka (õpilane).

Eks ta muidugi on – üks asi on see, et on ikkagi päevakava ja sa tõused kella pealt üles, sa lähed õppetundidesse, sul on oma vaba aeg, sa tuled selleks ajaks majja, kui on ette nähtud...üldiselt see

distiplineerib sind, kui sul on päevakava. Võib-olla kui meie maja võimaldab, siis tehakse ka praktilisi asju – poistele puutöö ringid ja söögi tegemine, siis on poisid ise platsis (täiskasvanu).

(3) On küll, sest me oleme siin nagu üks pere – mõni on siin kuu aega, mõni kaks nädalat, kogu aeg siin koolis ja ikkagi meie kasvatajad kasvatavad meid. Kasvataja äratab meid üles, et me ruttu teeksime, et me ei jääks meik-upiga hiljaks...siis tuleb ütleb meile igal õhtul head-ööd, nagu emad ikka...ja räägivad juttu, kui on midagi halvasti ja annavad nõu...õpetaja ei tule ja ei anna mulle nõu (õpilane).

(4) ...see kasvatamine, see paha sõnavara ära harjutamine...alguses on väga paha kuulata, kui nad meie kooli tulevad, siis nad on ikka väga raske sõnavaraga...see on ka kasvatus (täiskasvanu).

Kasvõi see näide – kuidas ma käitun bussis, missugust sõnavara ma kasutan, kas ma tunnen kella, kuidas ma kuulan giidi, ma ei jookse jalgadega kohe jõkke... neid on võimatu eraldada (täiskasvanu).

Kaks uuritud koolide esindajat eitab õpilaste kasvatamise ülesannet kooli ülesandena, sest see antud momendil ei realiseeru tegelikkuses.

Ei realiseeru. Selles majaks peaks olema rahulikud, heatujulised kasvatajad, me saavutaksime palju rohkem (täiskasvanu).

Järelikult, kasvatusfunktsioon internaatkooli ülesandena realiseerub eelkõige koos õppetegevusega ning õppetööväliselt taandus õpilastele reeglite (sealhulgas viisakusreeglite) täitmise välisele kontrollile, mille puhul viidati kasvatuses eeskujul tähtsusele lähisuhete kontekstis.

Õpilaste haiguste ravimine

Pooled uuritavatest internaatkooli küsitletutest arvasid, et õpilaste haiguste ravimine pole kooli ülesandeks, pooled mõõnsid, et kooli ülesandena tuleb õpilaste haiguste ravimine kõne alla, kui kooli meditsiiniline personal tegeleb vähetõsisete infektsioossete haigustega ja esmaabiga ning tõsisemate haiguste korral saadetakse laps kodusele ravile.

Kui on mõni väike palavik, siis meditsiiniõde annab meile rohtu, aga kui ma tõsiselt haigeks jään, siis saadetakse koju – perearstile. Siin ei ole nii, et kui sul on kõrge palavik, siis oled sa siin voodis pikali ja päeval ei õpi, sind saadetakse koju lihtsalt ära (õpilane).

Ei ole tegelikult, kui siis mingi hädaabi – kui on ikka mingi haigus, siis saadetakse koju – kodus ravitakse (õpilane).

Jah, natuke, aga mitte kõige suurem ülesanna, sest et kui õpilane jääb haigeks, siis ta läheb arsti juurde ja arst annab talle rohtu või kui on väga hull, siis saadetakse koju, aga kui ei ole väga hull, siis ei saadeta koju, siis pannakse isolaatorisse (õpilane).

Otsene ravimine ei ole, sest otsesest raviteenust me siin küll ei osuta...et meil on olemas meditsiini õde tööle ja käib ka arst korra nädalas ja... kui tal on nohu või on kõha, siis esmast ravi ta saab siin küll, aga kui teki õpilasel näiteks kopsupõletik, siis reeglina me sellist ravi siin ei kasuta (täiskasvanu).

Lisaks sellele täheldasid uuritavad, et neil on raskusi psühhiaatrilise abi osutamise ja õpilastele, kuid samas nähti vajadust psühhiaatriliste häiretega laste rehabilitatsiooniks koolis.

Lapsed on diagnoosiga...tegelikult on nii, et kohalik psühhiaater teda rohkem ei näe, ainult sel juhul, kui lapsevanem on tubli ja paneb talle aja, aga psühhiaater paneb diagnoosi ära, aga kuidas edaspidi – kas see (haigus) süveneb või läheb asi paremaks, siis sellest ei tea keegi mitte midagi. Meil maakonna psühhiaater käib küll lapsi vaatamas, aga ta käib vaid oma piirkonna lapsi vaatamas, aga teistega ta ei tegele (täiskasvanu).

Ta ilmselt on olnud mingil ajal olnud meie kooli ülesanne, kuna me olime sanatoorne internaatkool ja meile määrati sellised psüühikahäiretega – psühhiaatrite poolt pandud diagnoosidega lapsed, siis eeldati, et me pakume ka mingit ravi, aga meil ei ole selleks mitte mingeid võimalusi: ei rahalisi, ei oskusi (täiskasvanu).

Me oleme täiesti võimetud selle koha pealt – psühhiaatriliste haigete lastega ei oska midagi teha, sest kooli seinad ei ravi, tabletid ravivad (täiskasvanu).

Haiguste ravimisest võiks rääkida sel juhul, kui meil oleksid vaba aja veetmise vahendid – kui me oleme siin planeerinud uut võimlat, spordikompleksi, kus on ujulad olemas...selline ilma rohtudeta ravimine (täiskasvanu).

Järelikult õpilaste haiguste ravimist peeti suhteliselt vähemtähtsaks internaatkooli ülesandeks, viidates vaid õpilaste mittetõsiste haiguste ravile ja esmaabile, kusjuures nii vaimse tervise spetsialistide (eriti psühhiaatrilise abi) kättesaadavuses oli raskusi.

Õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine

50% uuritavatest vastas küsimusele jaatavalt ning pooled eitavalt.

Pooltel juhtudel arvasid internaatkoolide uuritavad, et õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine ei realiseeru kooli ülesandena või realiseerub teatud (vähesel) määral kas selle tõttu, et kõlbelisi (väärad) tõekspidamisi on raske muuta või selle tõttu, et efektiivne kõlbeline kasvatus mõjutab vaid mõnesid õpilasi.

Ei ole, see ei ole kooli ülesanne, kuigi kool kindlasti sekkub sinna (täiskasvanu).

Neid saab küll kujundada, aga mitte nii hästi muuta...igal inimesel on ju oma tõekspidamised ja miski ei muuda neid (õpilane).

See kõlbeline kasvatamine on natukene raske ülesanne ka meie kooli jaoks, nad on liiga vanad, kui nad tulevad...nii kerge on halvale teele minna ja sealt väga raske ära tulla. Neil on need pahad asjad, mida nad teevad...nad ei võta seda üldse halvana – näiteks ta on purjus...teisel päeval tuleb, kõik ilusasti, nagu olekski pidanud nii olema...tema ei pea seda halvaks. Ma arvan, et kui seda tema käest küsida, et kas sa tegid eile hästi, siis ta ütleks, et tegin hästi, jah, jõin, aga täna olen ju kaine (täiskasvanu).

Kindlasti on, mitte kõigi puhul ei realiseeru. Kuskilt ma lugesin statistikat, et kui palju on meie koolist vangi läinud... (täiskasvanu).

Pooled internaatkoolide küsitletutest märkis, et õpileste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine on koolis ülesandeks, mis realiseerub eelkõige selgituse ja eeskuju, kui kõlbelise kasvatusmeetodeid kasutamise, kaudu.

On küll...ja seda saab igat moodi – kasvatusrühmas ja tunnis, mulle meeldib nendega suhelda siinsamas koridoris ja fuajees – minu arvates annab see häid tulemusi, kui sa võtad lapsel ümbert kinni ja räägid (täiskasvanu).

Küllap ikka peaks...ilmselt mingil määral ikkagi on – oma töötajate eeskuju on see: väiksed loomad ikka käituvad suurte loomade järgi – kui suured loomad teevad paha, siis väike paratamatult teeb ka...kuid pooltele on ikka see täiesti ükskõik, kas eeskuju on või pole (täiskasvanu).

No seda peaks teadma kindlasti inimese õpetuse õpetaja, kuna tema on niisuguste teadmistega...eeskujuks (õpilane).

Ikka selgitavad, et mis on hea ja mis on halb, et see on halb sellepärast, et...ikka selgitavad (õpilane).

See on koolis kõige tähtsam järgmiselt õppimisele, sest kui sa oled õppetunnis või kui sa oled vahetunnis, siis kui sa näed näiteks pealt kaklust, siis sa lähed vahele ja siis nad (kaklejad) ei tunnista seda ja siis õpetaja ikka räägib, et kuidas on parem, mida tuleks vältida või mida saaks parandada...meie kooli õpetajad kordavad seda väga tihti, mis o õige, mis on vale, mis on õiglane...ja mõni õpetaja on isegi selle korrumamisest väsinud – meil ei saada sellest aru (täiskasvanu).

Järelikult, õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine internaatkooli ülesandena ei realiseerunud täiel määral eelkõige õpilastepoolse vähese motivatsiooni tõttu vastavateks muutusteks, kusjuures tähtsamate kasvatusmeetoditena vaadeldi verbaalset selgitust ja eeskuju.

Õpilaste sulandumine ühiskonda

Kõik õpilased vastasid küsimusele eitavalt ning 60% õpetajatest/kasvatajatest andis eitava vastuse ja 20% vastas jaatavalt.

Internaatkooli õpilastel ja ka õpetajatel/kasvatajatel polnud ühtset arusaama sellest kooli ülesandest – õpilaste sulandumine ühiskonda. Õpilased kaldusid arvama (kõik uuritud), et see pole kooli ülesanne, taandades sulandumise eakaaslaste kollektiivis kohenemiseks.

Selleks ei valmistata koolis ette...mingil määral peaks see ülesanne koolil olema, aga otsene ülesanne kindlasti mitte (õpilane).

Võib-olla natukene, et nad nagu harjuvad ära teiste inimestega – harjuvad ära võõraste inimestega...võib-olla vähekeene ikkagi (õpilane).

No see on näiteks selline, et tuleb meile uus õpilane, siis ta sulas meie klassi väga hästi sisse, aga ta on jällegi väga ülbe ja ei meeldi paljudele (õpilane).

Õpetajate ja kasvatajate hinnangul peaks õpilaste sulandumine ühiskonda olema kooli ülesandeks, kuid ühtset arusaama, kuidas seda tuleks teha ei omatud. Rõhutati õpilaste silmaringi avardamist konkreetsete kogemuste varal kogukonnas, kohanemise tähtsust uues koolis pärast internaatkoolist lahkumist, koolis teoreetiliste teadmiste kõrval sotsiaalsete oskuste õpetamist ja kutsevalikuga seonduvaid küsimusi, kusjuures 4 täiskasvanut arvas, et teatud määral see ülesanne realiseerub.

Tähtsad on õppereisid, asutuses... tutvustame, räägime palju sellest, et õppida on vaja, et edasi minna...nendele meeldib väga see, kui neile tood konkreetset näidet (täiskasvanu).

Meie lapsed peaksid väga hästi sulanduma järgmistesse koolidesse (täiskasvanu).

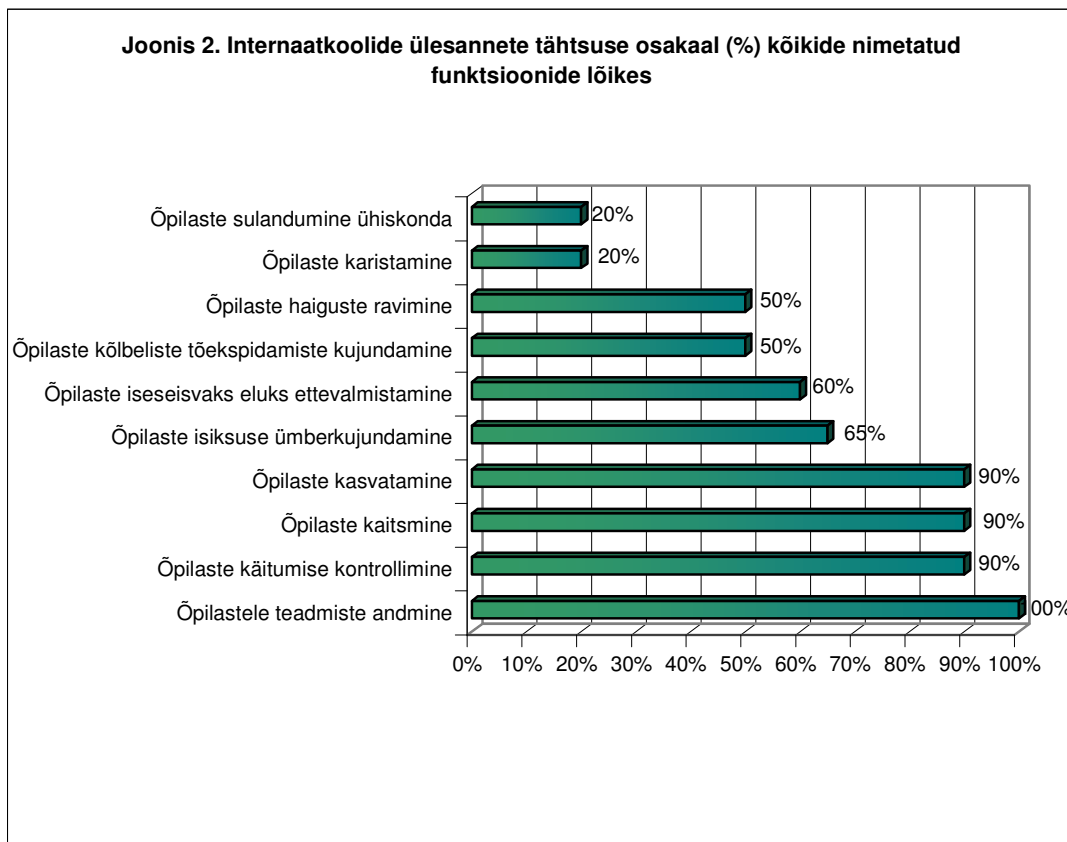
Jah, et paljud on pärssi sellisest keskkonnast, mis ei vastagi tavaelule, millest tavainimesel polegi ettekujutust – väga keerulisi olukordi üle elanud (täiskasvanu).

Siin ma arvangi, et prioriteediks peaks ka olema sotsiaalsed oskused...väga paljudel need ju puuduvad...(täiskasvanu).

...et sellisel juhul me üritame anda neid teadmisi, et kuidas tuleb teha ja mida tuleb teha ja suuname neid selles suunas, et igaiüks leiaks oma eriala, oma elukutse (täiskasvanu).

Järelikult, õpilaste integreerumine ühiskonda internaatkooli ülesandena realiseerus väga piiratud ulatuses, kusjuures õpilased taandasid selle ülesande eakaaslaste kollektiivis kohanemisele ning täiskasvanud ei omanud ühtset arusaama, seostades selle õpilaste konkreetsete kontaktide laienemisega kogukonnas, koolis õppetöö käigus või üleminekul uude kooli.

Kokkuvõtvalt - internaatkoolide erinevate funktsioonide seas nähti kõige tähtsamate ülesannetena õpilastele teadmiste andmist, nende käitumise kontrollimist, kaitsmist ja kasvatamist. Suhteliselt vähemtähtsad ülesanded olid iseseisvaks eluks ettevalmistamine, õpilase isiksuse ümberkujundamine, õpilaste kõlbeline kasvatus ja õpilaste haiguste ravimine, kusjuures kõige vähemtähtsaks peeti internaatkooli ülesandena õpilaste sulandumist ühiskonda ja karistamist (vt joonis 2).

Seitse aastat tagasi tehtud samalaadne uurimus (Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99, 1999) näitas, et internaatkoolide olulisemad ülesanded olid: õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamine, õpilaste ümberkujundamine ja neile teadmiste andmine, kusjuures peaaegu kõik õpetajad lisasid ravifunktsiooni.

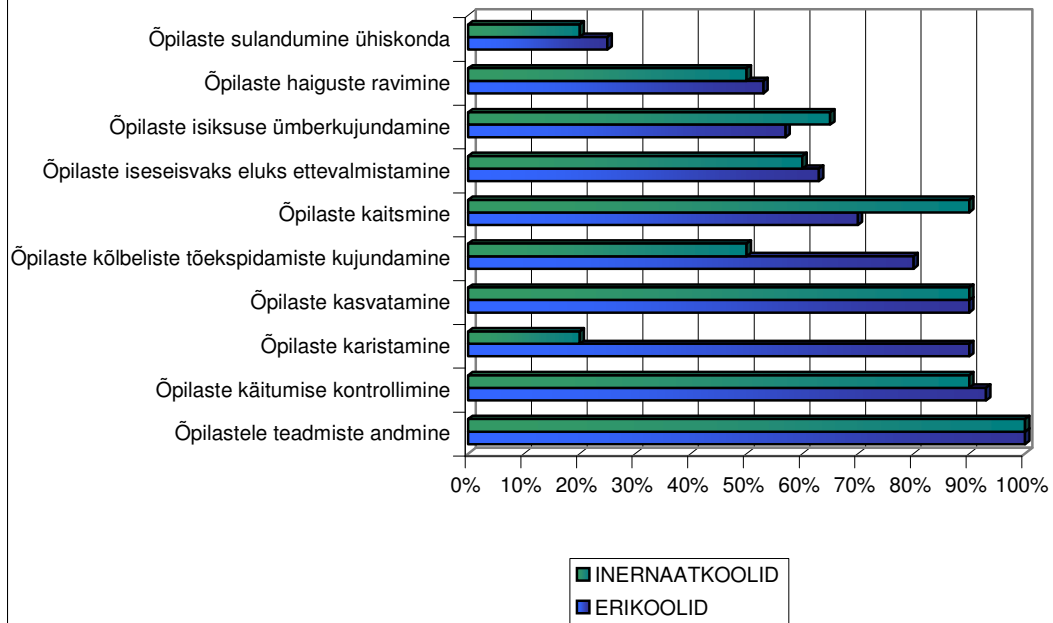
Seega, internaatkoolide funktsioon, mis oli oluline seitsme aasta eest ja ka praegu oli seotud õpilastele teadmiste andmisega, kusjuures tõusnud oli tänapäeval õpilaste käitumise kontrollimise ja kaitsmise ülesande tähtsus kooli ülesandena ning suhteliselt langenud õpilase isiksuse ümberkujundamise, iseseisvaks eluks ettevalmistamise ja haiguste ravimine ülesande osakaal teiste kooli ülesannete seas.

Võrreldes erikoolide ja internaatkoolide erinevate ülesannete tähtsust omavahel ilmnes, et sarnaselt tähtsaks pidasid uuritavad kolme kooli funktsiooni: õpilastele teadmiste andmine, õpilaste käitumise kontrollimine ja õpilaste kasvatamine, kusjuures kõige vähemtähtsaks peeti õpilaste integreerumist ühiskonda kooli funktsioonina (vt joonis 3). Erikoolide puhul tähtsustusid teiste ülesannete seas kaks ülesannet – õpilaste karistamine ja nende kõlbelise käitumise kujundamine, mis internaatkoolide puhul olid oluliselt vähemtähtsad.

Internaatkoolide ülesanded erinesid aga erikoolide omadest eelkõige selles osas, et õpilaste kaitsmist peeti olulisemaks internaatkooli funktsiooniks võrreldes sama ülesandega erikoolide puhul.

Seega erikoolide ja internaatkoolide ülesanded olid erinevad selles osas, et erikoolid olid õpilaste karistamine ja nende kõlbeliste väärtuste kujundamine tähtsam funktsioon kui internaatkoolidel ning internaatkoolide puhul tähtsustus rohkem õpilaste kaitsmise funktsioon võrreldes erikoolidega.

Joonis 3. Eri- ja internaatkoolide ülesannete tähtsuse osakaal (%) kõikide funktsioonide lõikes

II. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide struktuurielemendid

Kristi Kõiv

Teine uurimiseesmärk: kirjeldada viie kasvatuse eritingimusi vajava õpilaste kooli viit struktuurielementi (juhtimine, töökorraldus, kasvatustöö, õppetöö, töötajate omavahelised suhted) kooli personali hinnangul ning pedagoogilise personali ja õpilaste rahulolu lähtudes kooli struktuuri seitsmest elemendist: õiguslik regulatsioon, juhtimine, töökorraldus, õppe- ja kasvatustegevus, suhted koolis ning normistruktuur.

2.1. Uurimismeetodid ja uuritavad

Viie kasvatuse eritingimusi vajava õpilaste kooli struktuurielemendi ja nendega rahulolu uurimiseks kasutati kahte meetodit: (1) küsimustik kooli personalile ning (2) poolstruktureeritud intervjuu kooli pedagoogilisele personalile ja õpilastele.

Esimene uurimismeetod

Küsimustik koolide struktuurielementide uurimiseks koosnes 16 küsimusest, millest neli esimest käsitlesid juhtimisega seonduvaid küsimusi, neli töökorraldust koolis, kaks küsimust olid suunatud koolis toimuva kasvatustegevuse uurimiseks, kaks seostusid kooli õppetööga ning viimased neli puudutasid töötajate omavahelisi suhteid.

Asutuse juhtimist puudutavad väited iseloomustasid kas demokraatlikku (1 ja 3 väide) või hierarhilist juhtimist (2 ja 4 väide) (vt. lisa 1, esimene veerg: küsimuse lühikirjeldus). Töökorraldust puudutavatest väidetest kaks kirjeldasid meeskonnatööd (5 ja 7 väide) ja kaks ülesandekeskust töökorralduses (6 ja 8 väide). Kasvatustöö uurimiseks esitati kaks väidet, millest üks kirjeldas grupikesksust (9 väide) ja teine individikesksust (10 väide). Õppetöö puhul uuriti samuti individikeskset (11 väide) ja grupikeskset (12 väide) lähenemist. Viimane asutuse struktuurielemendi – töötajate omavaheliste suhte, puhul uuriti seda kui lähedased või kauged olid suhted vaadatuna neljast aspektist: usaldus (13 väide), arvamuste vabadus (14 väide), avatus ja otsekoheus (15 väide) ja üksteise mõistmine ja osavõtlikkus (16 väide).

Uuritavatel paluti anda hinnang iga väite kehtivuse kohta 7-punktilisel hinnanguskaalal: 7 punkti (väide kehtib täiesti) kuni 1 punkt (väide ei kehti üldse).

Küsimustiku loomise lähtealusteks olid eelnevad uuringud (Kõiv, 2003a).

Uuritavad

Küsimustiku täitsid kõik ühel tööpäeval koolis töötavad kooli personali liikmed. Kokku osales uurimuses 97 täiskasvanud indiviidi viiest uuritud kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolist, kusjuures Orisaarest 11, Vastseliinast 19, Kaagverest 26, Puiastust 23 ja Tapalt 18 uuritavat, kusjuures mehi oli 31 ja naisi oli 66. Uuritavate keskmine vanus oli 45.52 aastat, kusjuures 26-30 aastasi oli 13.16%, 31-40 aastasi 18.42%, 41-50-aastasi 27.63, 51-60-aastasi 34.21% ja 61-67-aastasi 6.58%.

Uuritavate jaotus ametite lõikes oli järgmine: 35.71% oli õpetajaid, 32.86% kasvatajaid või kasvataja abised, 10% režiimikorrapidajaid või valvureid, 8.57% tööinstruktoreid, 7.14% spetsialiste ja 5.71% muud personali (raamatupidajad, kokad).

Teine uurimismeetod

Rahuolu uurimiseks kooli seitsme struktuurielemendiga kasutati poolstruktureeritud intervjuud, milles esitati individuaalselt fookusgrupi liikmetele üheksa küsimust: (1) *Milliseid seadusi oleks vaja muuta, et koolielu parandada?*, (2) *Mida oleks vaja muuta kooli juhtimises, et koolielu parandada?*, (3) *Mida oleks vaja muuta koolis töötajate töökorralduses, et koolielu parandada?*, (4) *Mida oleks vaja muuta koolis kasvatus töös, et koolielu parandada?*, (5) *Mida oleks vaja muuta koolis õppetöös, et koolielu parandada?*, (6) *Mida oleks vaja muuta koolis inimeste omavahelistes suhetes, et koolielu parandada?*, (7) *Mis tekitab sinus koolis olles kõige enam pingeid?*, (8) *Milliseid on põhilised reeglid koolis ning milliseid reegleid tuleks muuta, et koolielu parandada?*, (9) *Millised muutused on toimunud koolis viie aasta pärast?*.

Uuritavad

Uuritavad fookusgrupina: 5 õpetajat/kasvatajat ja 5 õpilast igast viiest käitumisprobleemidega õpilaste koolist, kusjuures fookusgrupp leiti juhuvalimi teel. Kokku moodustas seega fookusgrupi 50 indiviidi, kellega teostati individuaalselt intervjuu.

Kokku 50 intervjuueeritud subjekti sooline jaotus oli alljärgnev:

- (3) uurimise all oli 25 täiskasvanut, kellest õpetajaid oli 14 (nendest 12 naist ja 2 meest) ja kasvatajaid oli 11, kusjuures nendest 10 olid naised ja 1 mees;
- (4) Uurimuses osales 25 õpilast, kellest 9 olid naissoost ja 16 meessoost.

Püstitatakse **teine hüpotees**: kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolide juhtimine on hierarhiline ja töökorraldus ülesandekeskne.

2.2. Uurimistulemused ja järeldused

2.2.1. Viie kasvatus eritingimusi vajava õpilaste kooli struktuurielemendid (juhtimine, töökorraldus, kasvatus töös, õppetöö ja töötajate omavahelised suhted) kooli personali hinnangul

Kasvatus eritingimusi vajavate koolide struktuurielemendi uuriti nendes töötava personali hinnangutele toetudes. Vaatluse all olid viis asutuse struktuurielemendi, mille puhul lähtuti nende polaarsest iseloomust: juhtimine (demokraatlik versus hierarhiline), töökorraldus (meeskonnatöö versus ülesandekeskne), kasvatus töös (indiviidikeskne versus grupikeskne), õppetöö (indiviidikeskne versus grupikeskne) ja töötajatevahelised suhted (lähedased versus kauged).

Eelpoolnimetatud viie struktuurielemendi kohta esitati küsimustikus kokku 16 küsimust, millele tuli hinnangut and 7-punktilisel hinnanguskaalal. Arvutati aritmeetilised keskmised igal hinnanguskaalal iga asutuse kohta eraldi, erikoolide ja internaatkoolide kohta kokku ning toodi välja ka kokku keskmised hinnangud kõikide viie uuritud kooli kohta. Seejärel võrreldi omavahel erikoolide kohta antud hinnanguid internaatkoolide vastavate hinnangutega kõikide küsimuste lõikes, arvutades statistiliselt olulised erinevused keskmiste vahel *t*-kriteeriumiga (vt. lisa 1).

Joonis 3 illustreerib saadud uurimisandmeid, kusjuures 2, 4, 6, 8, 9 ja 12 küsimuse puhul kasutati skaalade arväärtuste puhul pöördväärtusi, et kirjeldada asutuste viit

struktuurielemendi ühtselt - suhtes vastandlike pooluste alla jagatavatest dimensioonidest lähtuvana.

PUNKTISKAALA	7	6	5	4	3	2	1	
JUHTIMINE: DEMOKRAARLIK								<i>HIERARHILINE</i>
Vastutuse jaotumine võrdselt	_____		I	E	_____			
Juhtimine pole koondunud ühe in. kätte	_____				I		E	
Arvestatakse kõikide arvamusi	_____		I		E	_____		
Juhtkonnal kokkupuude lastega	_____		I		E	_____		
TÖÖKORRALDUS: MEESKONNATÖÖ								<i>ÜLESANDEKESKSUS</i>
Töö ühtse meeskonnana (õp. ja kasv.)	_____			I	E	_____		
Arvamuste avaldamine koosolekutel	_____				I		E	
Tegelemine ühtede ja samade lastega	_____			I		E	_____	
Lastegrupiga tegelev personal ei muutu	_____				IE	_____		
KASVATUSTÖÖ: INDIVIIDIKESKNE								<i>GRUPIKESKNE</i>
Grupp pole meedium liikmete mõjutamisel	_____						E I	
Individuaalne tähelepanu igale lapsele	_____		I	E	_____			
ÕPETÖÖ: INDIVIIDIKESKNE								<i>GRUPIKESKNE</i>
Individuaalne lähenemine	_____			E	I	_____		
Erinevate võimetega laste arvestamine	_____				I	E	_____	
TÖÖTAJATE SUHTED: LÄHEDASED								<i>KAUGED</i>
Usaldus	_____			I	E	_____		
Arvamuste vabadus	_____			I	E	_____		
Avatus ja otsekohesus	_____				I	E	_____	
Mõistvus ja osavõtlikkus	_____				I	E	_____	

I - aritmeetiline keskmine internaatkooli uuritavate hinnangul
 E - aritmeetiline keskmine erikooli uuritavate hinnangul

Joonis 3. Erikoolide ja internaatkoolide struktuurielemendid hinnanguskaaladel (aritmeetilised keskmised)

Uurimusest ilmnes, et kasvatus eritingimusi vajavate koolide viiest struktuurielemendist: juhtimine, töökorraldus, kasvatustöö, õppetöö ja töötajate omavahelised suhted, olid kõiki uuritud koole iseloomustavana sarnased kolm struktuurielementi – töökorraldus, kasvatustöö ja õppetöö, sest statistiliselt olulisi erinevusi erikoolide ja internaatkoolide puhul ühegi vastava küsimuse lõikes ei esinenud.

Esiteks, uurimistulemustele toetudes võib öelda, et kasvatus eritingimusi vajavate koolide töökorraldus oli pigem ülesandekeskne kui teostatud meeskonnatöona, kuigi tendentsina sai välja tuua, et internaatkoolide puhul olid meeskonnatööd iseloomustavad näitajad kõrgemad kui erikoolide puhul (kuigi statistiliselt olulisi erinevusi ei esinenud).

Teiseks, nii õppe- kui ka kasvatustöös esines nii indiviidikeskse kui ka grupikeskse lähenemise elemente, kus ühelt poolt pöörati tähelepanu igale lapsele eraldi kui ka kasutati kasvatustöös seda, et püüti mõjutada läbi grupi meediumi grupiliikmeid või õppetöös lähtuti klassi keskmisest, jättes arvestamata vähem või rohkem võimekad õpilased.

Uuritud asutuste kahe struktuurielemendi osas esinesid olulised erinevused võrreldes erikoolide näitajaid internaatkoolide vastavate näitajatega.

Esiteks, kõigis uuritud küsimustes (küsimused 1-4), mis puudutasid kooli juhtimist statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel dimensioonil

demokraatlik versus hierarhiline juhtimine (vt lisa 1). Nimelt, internaatkoolide juhtimine oli märkimisväärselt demokraatlikum kui erikoolide juhtimine.

Teiseks, töötajate omavahelised suhted erinesid läheduse-kauguse dimensioonil erikoolide ja internaatkoolide uuritavate hinnangul. Nimelt, internaatkoolide uuritav personal kaldus pidama omavahelisi suhted lähedasemaks võrreldes erikooli uuritavatega, kusjuures statistiliselt olulised erinevused ilmnisid usalduse ja arvamuste vabaduse skaalal.

Järelikult, viie kasvatuseritingimusi vajava õpilase koolide struktuurielemendid seoses töökorralduse ning õppe- ja kasvatustööga olid sarnased: töökorralduses oli tegemist pigem ülesandekeskse kui meeskonnatööga ning õppe- ja kasvatustöös oli nii indiviidikeskse kui ka grupikeskse lähenemise elemente.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide juhtimine ja töötajate omavahelised suhted olid internaatkoolides ja erikoolides erinevad: internaatkoolides oli juhtimine demokraatlikum ja erikoolides hierarhilisem ning internaatkoolide personali omavahelised suhted olid lähedasemad (usalduse ja arvamuste esitamise vabadus) võrreldes erikoolidega.

2.2.2. Viie kasvatuseritingimusi vajava õpilaste kooli pedagoogilise personali ja õpilaste rahulolu lähtudes kooli struktuuri seitsmest elemendist: õiguslik regulatsioon, juhtimine, töökorraldus, õppe- ja kasvatustegevus, suhted koolis ning normistruktuur

Intervjuuvastuste analüüsi esitamisel on võimalikud erinevad tulemuste esitamise viisid: (1) kui kõik viis uuritavat kooli on vaadeldavad ühtse tervikuna, siis esitatakse need ühes osas; (2) kahes osas – vaadeldes erikoolide (Kaagvere, Puiatu, Tapa) intervjueeritavate vastuseid ja internaatkoolide (Orissaare, Vastseliina) uuritavate arvamusid või lähtutakse vanuselistest erinevustest vastajate erinevate hinnangute väljatoomisel; (3) vajaduse korral tuuakse välja iga kooli struktuurielementide iseärasused eraldi, kui koolide struktuurielementides esinesid spetsiifilised eripärad.

2.2.2.1. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide õiguslik regulatsioon

Intervjueeritavate õpilaste (lapsed) ja kasvatajate/õpetajate (täiskasvanute) rahulolu-rahulolematust seadusandlusega, mis seostus erikoolide või internaatkoolidega vaadeldakse alljärgnevalt kahes osas: (1) õpilaste hinnangud ja (2) õpetajate/kasvatajate hinnangud, sest uuritavate hinnangutes olid erinevused vastavalt uuritavate eale, aga mitte vastavalt erinevale koolitüübile.

25-st uuritud õpilasest ei osanud seadusandlust puudutavale küsimusele seoses koolieluga vastata 14 ning ülejäänud õpilased tõid välja kaks aspekti.

Esiteks, ebaseaduslik kogemus seoses komisjonide tööga (alaealiste komisjon ja nõustamiskomisjon) kooli suunamisel, mis soodustab koolide vaatlemist kui karistus/kinnipidamisasutusi või nendes koolidesse suunamine karistusena eelnevate väärtegade eest.

Ei tea...jah, seadused on tehtud õigesti, miks ja kuidas ma siia sattusin...kui neid seadusi ei oleks, siis oleks siin korralagedus, aga peab olema karistusaeg, milleks sind siia saadetakse, et see on sulle karistuseks, et

sa saaksid selle (karistusaja) jooksul teha plaane oma edaspidise eluga seoses – kuidas minna edasi: kas varastada või alustada elu uut moodi (õpilane erikoolist).

Kindalasti see oli väga paha ja mulle ei meeldinud üldse see, kui seal alaealiste komisjonis kõik rahvas seal ümber oli – ma olin seal nagu nurka surutud loom ja sa pidid seal kõike tegema, mida kästi ja saa oli väga ebameeldiv. Sellist seadust ei tohiks olla – võiks lihtsalt mingi kiri koju tulla ja sa pead lihtsalt rääkima isaga ja emaga ja siis lähedki sinna kooli (õpilane erikoolist).

See on raske küsimus. Arvan, et mismoodi see suunamine siia käib, et nagu karistusasutusse tuled. Ma mäletan, et kui mind suunati – täpselt nii nagu karistusasutusse tuled, selline tunne oli – seal nad rääkisid mulle, et nüüd karistuseks lähed sinna ja nii ja naa,...nad sisendava selle hirmu sulle sisse ja siis laps ei tahagi siia tulla...(õpilane internaatkoolist).

Teiseks, kooli reeglistikuga mitterahulolu seoses sellega, et vähe on võimalusi kodus käia, mis oli ülekaalukam erikoolide uuritavate puhul.

Ma ei tea – koju võiks nagu rohkem lasta, muu üle nagu eriti ei kurda (õpilane erikoolist).

Vabamalt võiks saada kodus käia – tihedamalt...ei tea – koduskäimine ongi kõige rohkem, et kui rohkem käid kodus, siis oleks rahulikum (ise); mõni on siin neli kuud järjest passinud, siis on nagu närvid läbi...on vastik olla ja siis valab teiste peale oma närvid...(õpilane erikoolist).

Täiskasvanud uuritavate hinnangul (kokku 25-lt uuritavalt laekus 39 erinevat ettepanekut) olid puudujäägid seadusandluses seotud eelkõige (kuus uuritavat) lapse tugivõrgustiku loomisega enne kooli suunamist ja koolist väljasuunamisel ning võimalusega luua katseage tavaellu naasmisel võrgustikutöös.

Ei tea, millised seadused meid puudutavad. Peaks võtma konkreetsed seadused vastu seoses nende lastega. Minki isiklikult puudutab see, et keegi nende eest ei vastuta – kuidas nad elu lähevad, mis neist saab, kust tööd saavad. Meie siin töötame, õpetame, aga mis edasi saab?...midagi peab selles osas ette võtma...vabariigi jaoks selliseid lapsi nagu ei eksisteerikski (täiskasvanu erikoolist).

Ma arvan, et asi on seotud kohtu korras siia saadetutega – need (õpilased), kes näiteks kaks aastat pole käinud koolis, tulevad siia, kui midagi (kuritegelikku) teevad...siis tuleb kohus ja siis alles tema asi vaadatakse läbi, see võtab aega ning laps ei käi koolis kaks aastat – las ta tuleb meie kooli juba varem, kui puudumised pole veel nii kaua kestnud – võib-olla pool aastat puudub koolist ja siis tuleb meie kooli (täiskasvanu erikoolist).

... väljasuunatud õpilaste järelevalve...(täiskasvanu erikoolist).

Ei oskagi praegu öelda midagi...ma arvan seda, et koolid, kust lapsed meile tulevad... peaks olema nii, et õpilased peaksid tulema nagu varem – päris algklassidest...siis ei oleks seda, et ta on aasta-kaks istuma jäänud ja tal on need aastad puudus...et see seadus oleks siis, et võiks juba varem saata. Meie koolis on olnud algklassid kunagi ja kui me hakkame esimesest klassist, ta on siis kaheksa-üheks, siis me saame siin ju nendega siin nendega individuaalselt töötada ja edasi minna – me teame, me tunneme – võiks ju olla seaduses sees, et kui on näha, et laps on...ja perekond ka ei toeta last, siis võiks ta ju kohe internaatkooli saata (täiskasvanu internaatkoolist).

Meil välja suunata lapsi on praktiliselt võimatu, et laps lahkub koolist vanema avalduse alusel, kuid vahepeal on saadetud kodu õppele või niimoodi rahunema, aga samas ka see ei ole lahendus, sest võib-olla sellele lapsele ei sobi see kooli tüüp ning kui vanem seda ei tunnista ka veel, siis oleme me täiesti võimetud midagi tegema (täiskasvanu internaatkoolist).

Minu silmis esmane ülesanne on aidata see laps õppimises ja käitumises niikaugemale, et ta saaks tavakooli tagasi minna – et ta saaks õppimises järje kätte, et tal tõuseks enesehinnang. Võib-olla peaks olema seaduses sees niisugune võimalus, mida praegu ei ole, et saadame ta prooviks – üheks õppeveerandiks tavakooli, kui seal veel hakkama ei saa, tuleb siin õpib natukene edasi ja siis läheb uuesti proovima...see võiks olla...ja me ühe õpilasega siin juba eksperimenteerisime: saatsime ta üheks õppeveerandiks linna kooli – hommikul läks, õhtul tuli...aga seadus ei võimalda seda ametlikult teha, see oli puht direktori ja linnakooli vaheline kokkulepe, aga seadus ei võimalda seda tegelikult teha; hinnete panekul tekkisid probleemid, kuid see oleks parim võimalus (täiskasvanu erikoolist).

Teise valdkonnana tõid uuritavad välja selle, et õpilaskontingent ei vasta kooli profiilile, pidades kas vanglast vabanenud alaealisi erikooli või kriminaalse käitumisega noorukeid internaatkooli profiilile mittevastavaks õpilaskontingendiks (seitse uuritavat).

Üks seadus on, mis on kindlasti veel, on see, et mitte suunata neid kohtuotsuseid täitmisele kooli ajal, kui ta õpib siin koolis ja tal õppetöö läheb hästi ja ta täidab koolikohustust ja siis poole aasta pealt ta viiakse noortevanglasse kandma oma karistust j peale seda tagasitulekut on tema psüühika häiritud ja ta on täiesti muutunud ja täiesti teine inimene tuleb sealt. Nii et olgu, mis ta teinud on, mina tõesti ei tea seda, aga kui tal siin koolis on näha paranemise tendentse, et lasta tal siin see klass ära lõpetada ja see aeg siin ära olla ja peale seda siis rakendada tema jaoks ette nähtud karistusi, mitte et vahetu õppeaasta keskel võetakse õpilased ja viiakse (vanglasse) ja siis tuuakse tagasi siia. Et see on üks asi, mis on minu arvates valesti (täiskasvanu erikoolist).

Kooli tuleb ka päris kinni olnud poisse, kellest me ei tea...selliseid suunatakse siia..., aga üks selline tegija teeb päris palju paha nende kasvavate posite seas...siis tundub, et ta on vale koha peal (täiskasvanu internaatkoolist).

Minul on klassis kaks sellist näidet, et üks suunati tõesti nii, et ta on kriminaalhooldusel ja ta tuli meile kooli ning teine juht on selline, et see kriminaaljärevalve tuli selle aja jooksul, kui ta meie koolis õppis. Just see, et meile saadetakse kriminogeenset õpilaskontingenti, sest ma ei tea, kuidas see nõukogu...komisjon seda küll teeb (täiskasvanu internaatkoolist).

Selle koha pealt ma pean täitas mõtlema...ütleme, et kooli vastuvõtmisel võib-olla jah...kui meil siin psüühikahäiretega õpilased, et võib-olla tõesti, et välja jätta need, kellel on kriminaalne karistus juba (täiskasvanu internaatkoolist).

Kolmas valdkond, mis seondus seadusandliku aspektiga oli koolide enda saatus: erikoolide puhul kas Haridus- ja Teadusministeeriumi või Justiitsministeeriumi alluvuses või internaatkoolide puhul kas Haridus- ja Teadusministeeriumi või Sotsiaalministeeriumi alluvuses (neli uuritavat).

Me oleme seda arutanud ja Haridusministeeriumile ka kirja saatnud, et meie kooli staatust tuleks muuta – me allume ikkagi Haridusministeeriumile, kuid taheti, et me alluks Justiitsministeeriumile, et ikkagi me oleksime lihtsalt kool, aga mitte erikool (täiskasvanu erikoolist).

Võib-olla peaks määratlema kooli staatuse kindlamalt ära, et mis ta siis praegu on – keegi ei tea, kas ta on raviasutus või mitte raviasutus...probleeme on ikkagi sellega, et lapsed on ikka üsna palju tableti - rahustite all. Kumb ta siis on raviasutus või kool? See ripub õhus (täiskasvanu internaatkoolist).

Neljäs valdkond seostus uuritavate hinnangul sellega, et seadusandlus soodustab seda, et koolid funktsioneerivad tegelikult kui karistusasutused (viis uuritavat) ning tõsiste käitumisprobleemide korral on vaja kasutada legaalseid viise nendega hakkamasaamisel koolis.

Meie kool puhul pole veel otsustatud – on see siis kool või internaat, kas tavaline kool või ikkagi spets kool – et meie kooli staatus oleks täpselt paigas...et kui meil on tegemist kinnise kooliga, siis on olemas teatud õigused ja kohustused, et õpilased teaksid oma õigusi ja kohustusi...et oleks võimalik teatud tingimustel kasutada sagedamini kartserit – kui ta koolist ära jookseb...muidugi ei saa kartserit kasutada niisama, aga kui laps on juba ohtlik kogu ühiskonnale, on agressiivne, siis tuleb ta (kartserisse) istuma panna, et meil oleks sellised õigused...(täiskasvanu erikoolist).

No mina ei tea seda seadust täpselt nimetada, aga see, kuidas nad siia tulevad – see põhimõtteliselt – tähtjaks saatmine tekitab selle asja, et võtab (õpilane erikoolis viibimist) kui karistust. Eelkõige see, et kui see poiss ise ei võta seda süüviibimist kui karistust. Ta tuleb siia ja siis on tema see viha – vaen suunatud meie vastu nagu oleskime meie need kinnihoidjad siin, aga tegelikult on see täütsa vale. Neid seadusi tuleks muuta, mis neid siia üldse suunavad (täiskasvanu erikoolist).

Põhiline on see, et sul ei ole õigus kasvatustöös midagi teha, sul on ainult kohustused – sa pead nõudma, et lapse käiks koolis, et ta õpiks, aga sul ei ole mingeid võimalusi selleks teda sundida (täiskasvanu internaatkoolist).

Praegu nagu puudub karistusseadus üldse, kuna lapsed on tegelikult kohati üprisriki vägivaldse käitumisega ja sellised pahatahtlikud, et oleks neid võimalik kuidagi mõjutada...siis sellised võimalused nagu üldse puuduvad. Kooli reeglitest siin üksnes ei piisa, sest me jääme toppama seaduste tahe, sest seadused lihtsalt ei luba meil seda teha (täiskasvanu internaatkoolist).

Politsei ei tule ju iga kutsumise peale välja – ta ei tule tegema trahve ja akte, kui on seadust rikutud ning kuna nad on alles lapsed, siis politsei ei tahagi nagu nendega tegelda (täiskasvanu internaatkoolist).

Viienda valdkonnana tõid uuritavad välja (neli uuritavat) välja selle, et seadustega ei garanteerita koolide funktsioneerimiseks piisavat materiaalselt baasi.

Teine asi – kui riik loob sellise kooli, siis ta peab paigutama sellisesse kooli ka vahendeid – piisavad vahendid, et töökasvatus ja huvitegevus, et seda saaks teostada, et ta (kool) poleks üks mõttetu laste kinnipidamise koht, kus lapsed siin viibivad...see ei ole asja mõte, et nad siin viibivad, oluline on see, et nendega siin midagi toimuks – vahendid peavad olema piisavad, muidu on kogu see süsteem mõttetu (täiskasvanu).

Kuuenda valdkonnana uuritavad (viis uuritavat) tõid välja “vastuolu” seadusandluses, et õpilasel on koolikohustus 17-nenda eluaastani, aga erikoolis viibivad nad 18-nda eluaastani või siis oli internaatkoolis 17-nda eluaasta kui kohustusliku kooliskäimise ea ületamine ajendiks probleeme tekitanud õpilaste väljaheitmiseks.

Üks seadus, mis läheb vastuollu riigi seadusega on: koolikohustus kehtib 17-nda eluaastani – põhikooli ja gümnaasiumi seadus ütleb, aga erikooli seaduse järgi peavad nad siin olema 18-nenda eluaastani. Koolikohustus lõppenud, aga samas nad istuvad tunnis, sest mingi kohtu otsusega on nad määratud siia. See on nagu üks asi, mis vajaks kindlasti muutmist (täiskasvanu erikoolist).

Siis on veel muidugi – madalama astme seadus allub kõrgema astme seadusele – koolikohustus on kuni 18-nda eluaastani, aga kui õpilane saab õppeaasta keskel 18 ja kohtu otsus on veel mõned kuud edasi, siis tekivad seaduses käärid – kumba seadust siis arvestama peab – kas 18-nda eluaastani on koolikohuslane või kohtuotsus, mis peab hoidma teda koolis kinni veel paar kuud (täiskasvanu erikoolist).

On küll sellised seadusi küll- no näiteks see vanusega välja saatmine, see 17 eluaastat – ta võiks meil ju õppida, kui ta ilusasti, normaalselt käitub, ta ei pea 17-aastaselt välja arvama kooli nimekirjast. Meie oleme seadusest nii aru saanud, et kui ta meil halvasti käitub ja kooli sisekorda rikub, siis teeb kooli õppenõukogu otsuse, kui ta on 17 aastat täis, et ta koolist välja arvatakse. Ta võiks ju meil veel õppida. Meil oli alles üks niisugune juht, et oli lastekodu laps, siis me tegime seal (õppenõukogus) hääletuse, et kas ta meile jääb või läheb välja (täiskasvanu internaatkoolist).

Erikoolide (kolm uuritavat) tegid ettepaneku muuta seadusi paindlikumaks seoses sellega, et anda koolile õigus vastavalt õpilase käitumisele erikoolis kas pikendada või lühendada tema selles koolis viibimise aega.

Rangemaks teha ikka koolis sisekorda...et kui tema omavoliliselt lahkub koolist, siis pikendame seda aega kui ta koolis on – kui ta on üheks aastaks suunatud, siis olgu ta üks aasta ja üks kuu, liidaks ta ajad kokku ja paneks need talle juurde. Ja mõned on meil pool aastat jooksus olnud ja siis tuleb ja viime automaatselt edasi järgmisse klassi ...ja see automaatne üleviimine ja pole meil siin kõige parem asi, sest nad siin aastaid ei õpi – ta tuleb seitsmendasse klassi ja ta on viienda klassi õpilase tasemel.

Ja siis, et meil suunatakse terveks aastaks siia, aga võiks suunata vähemaks ajaks – mõni saab aru kohe, et ta on vigu teinud ja muutub paremaks. Mitte suunata neid nii kauaks, meil on nad siin kaks ja kolm aastat olnud – see pole pois jaoks hea ja kellegi jaoks hea (täiskasvanu).

Veel üks asi – õpilaste ennetähtaegne välja suunamine – nende tingimused ja kord – või siis pikendada tema õppimist erikoolis. See peaks olema kooli otsustada, et kui laps on käitunud korralikult, siis võimaldada tal ikkagi tavakooli naasta varem, kui on kohtu määrusega ette nähtud. Koolile anda võimalus pikendada erikoolis viibimist tema halva käitumise tõttu, kuna erikool on viimane mõjutusvahend ja edasi tuleb tühi maa, et mis meie nendega teeme, kes meist on nagu üle kasvanud...(täiskasvanu).

Üks reegel peaks olema seotud sellega, et kuna kool ei ole suletud ja ta peaks olema selline vaba kool ilma tarade, piirangute ja trellideta, siis kui nad suunatakse siia mingiks ajaks ja nad suunatakse ju seaduse (rikkumise) tõttu siia, siis peab lasuma tal siin ka kohustus siin see aeg ära olla. See tähendab, et kui ta läheb siit jooksu või kui ta ei tule koolivaheaegadel tagasi, siis selle aja peaks ta nagu tagantjärele siin ära olema (täiskasvanu).

Samuti märkisid erikoolide intervjuueeritavad (kolm uuritavat), et kas koolides või kooliklassides on liiga palju õpilasi.

Mis seadusi veel oleks vaja muuta? Minu arvates see piirmäär, et siin võib olla 12 õpilast klassis, et niin võiks olla küll selline seadus, et olenevalt kontingendist – et siin peaks koolijuhtkonnal või direktoril võiks olla õigus siin – mitte, et see 12 peaks see piir olema, vaid näiteks 6-12, et see vahemik oleks, et teinekord on selline kontingent, et 12 (õpilast) ei saa lihtsalt kokku panna - see on sel juhul rohkem karjatamine ja seda seltskonda pole võimalik enam juhtuda ja suunata kuidagi moodi, kui neid nii palju koos on....ja kriminaalse taustaga (täiskasvanu erikoolist).

Seaduse järgi ei tohiks see kool olla niis suure õpilaste arvuga – see on mõeldamatu, et sellises hoones viibib rohkem kui nii palju õpilasi – raske käitumisega, käitumishälvetega õpilasi. See on kindlasti üks asi – sellised koolid peavad olema väikesed (täiskasvanu).

Õpilaste piirarv klassis: 12, on minu arvates täiesti lubamatult suur sellises koolis... võib-olla sellises koolis on kuus maksimum (täiskasvanu).

Internaatkoolide intervjueritavad täheldasid, et õppekava võiks olla paindlikum, et individualiseerida õpetust koolis.

Ma saan aru, et me ei pea näpuga järge ajama riiklikus õppekavas, me saame teha omad, aga see käitumise hindamine ei ole minu arvates õige (täiskasvanu).

Noh ja kui nii võtta, siis edaspidi tegelikult... ma mõtlen ka mingil määral ka seda õppekava muuta, et kui me paljudel juhtudel mõtleme, et see tavakooli õppekava, et see siiski päris oma funktsiooni ei täida...see on minu arvamus...ma mõtlen seda mahtu - seda mahtu vähendada nende õpilaste puhul vähendada...jah, et lihtsustatud õppekava kasutada...ja ka rohkem seda individuaalset lähenemist kasutada, see oleks ka tähtis (täiskasvanu).

Võib-olla tõesti arvestada õpilase omapära, et kui ta ei suuda õppida, siis ei ole vaja seda nii palju tampida ka...teatud asjad on, mida ta vajab – kasutada rohkem lihtsustatud õppekava (täiskasvanu internaatkoolist).

Kokkuvõtvalt kitsaskohtadest, mida töid välja erikoolide ja internaatkoolide uuritavad seoses koolide õigusliku regulatsiooniga ning millest tuletatakse ettepanekud muutusteks õiguslikus regulatsioonis:

1. suunamiskomisjonide töökorraldus (alaealiste komisjon ja nõustamiskomisjon) soodustas seda, et erikoole või internaatkoole peetakse karistusasutuseks, kusjuures karistusasutuse templit koolidele süvendab ka asjaolu, et koolis viibivad tõsiste käitumisprobleemidega lapsed, kellele hakkamasaamiseks tuleb/tuleks kasutada mõjutusena politsei poolt rakendatud sanktsioone;
2. koolide staatus seoses eri ministeeriumide haldusalaga on ebamäärane (erikool: Haridus ja Teadusministerium versus Justiitsministeerium; internaatkool: Haridus ja Teadusministerium versus Sotsiaalministeerium) ning vajalik oleks ministeeriumidevaheline koostöö ja haldusalade selge määratlemine;
3. vajalik oleks luua lapsele tugivõrgustik kooli suunamisel ja sealt väljasuunamisel ning vajalik oleks muuta paindlikumaks õpilaste reintegreerumine ühiskonda, kasutades selleks nii katseaega kui ka võimalust paindlikumalt muuta õpilaste (eri)koolis viibimise aega vastavalt õpilaste arengus toimivatele muutustele erikoolis viibimise ajal;
4. vanglast vabanenud noorukeid õigusrikkujaid ei tohiks suunata erikooli ning erikoolist väljasuunatud internaatkooli, sest see soodustab kuritegeliku subkultuuri süvenemist koolides;
5. koolikohustuslik iga ei tohiks olla ajendiks erikoolist või internaatkoolist väljasuunamisel, juhul kui õpilasel on vaja õpingud lõpetada või õpinguid jätkata;
6. kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides napib materiaalseid vahendeid ja viibib liiga palju õpilasi, kusjuures piirmäär klassi/õpilasarühma suurusega seoses peaks vähendama – 6-12 õpilast, arvestades paindlikumalt õpilaste iseärasusi gruppide komplekteerimisel.

2.2.2.2. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide juhtimine

Esitades intervjueritavatele küsimuse “Mida oleks vaja muuta kooli juhtimises, et koolielu parandada” ilmnisid mõlema uuritud koolide rühma (erikoolid ja internaatkoolid) uuritavate vastustes sarnased tendentsid ning selle tõttu teostatakse selles

vallas analüüs koolide kohta koos. Kokku laekus 50-lt uuritavalt 57 erinevat hinnangut-ettepanekut (kattuvad hinnangukategooriad).

10 vastanut ei kommenteerinud küsimust ning enamik – 20 uuritavat – nõustus, et kooli juhtimises pole vaja midagi muuta või et kooli juhtimises on kõik korras ning koolijuhil/juhtkonnal on head suhted alluvate ja õpilastega, võttes arvesse kooli juhtimise kitsast tähendust – koolijuhi ülesandeid.

Kõik on korras ja kõik on omal kohal ja teevad hästi oma tööd – meil on head kontaktid direktoriga (täiskasvanu).

Ma arvan, et kooli juhtkond on piisavalt haritud ja arvan, et muuta siin pole midagi vaja (täiskasvanu).

Praegu on kooli juhtimine ikka normaalne (õpilane).

Arvan, et selle koha pealt on küll kõik hästi (õpilane).

Selle kohta küll midagi halba pole öelda, direktor on küll väga-väga-väga-väga-super hea, õppealajuhataja on väga hea. Töömees teeb hästi tööd, täna parandas mul kapi ära, mul kukkus eile kapp kokku, kui hakkasin sahtlit kinni lükkama ja keegi oli seal peal istunud...ja kukkus kokku (õpilane)..

See on täiesti normaalne siis, et direktor ja õppealajuhataja on meil väga head...nende suhtes pole vaja midagi muuta, siis on agu kõik korras (õpilane).

Kooli juhtkonna töös või?...ma praegult isegi tegelikult selle koha pealt...ma arvan, et me võime oma juhtkonnaga rahul olla selle juhtimisega...ma ei oska siin mingit negatiivset poolt välja tuua...mulle tundub, et praegune juhtkond on pädev ja asjad arenevad positiivses suunas ja ...selle kohapealt ma ei oska öelda, et midagi oleks vaja parandada (täiskasvanu).

Üheksa intervjuueeritavat tõdes, et kooli juhtimine peaks olema demokraatlikum ja teha rohkem koostööd, viidates nii juhtimises hierarhilisele süsteemile kui ka totaalasutuste tunnusjoontele.

Hetkesituatsioonis, meie maja situatsioonis oleks vaja pisut aega maha võtta, natukene rohkem kõikides küsimustes inimestega läbi rääkida, et oleks vähem mittemõistmist (täiskasvanu).

Demokraatlikumaks, panna paika kindlad tööülesanded, juhtimine kollektiivis – veidi arvestada ka varasemaid kogemusi...(täiskasvanu).

See oleks nagu see, mida võiks kooli juhtimises koostööd teha. Praegu paraku nii, et hommikupoolikul on õppealajuhataja ja õhtupoolikul kasvatusala juhataja ja tegelikult mingil hetkel on see kasvataja või õpetaja päris üks (täiskasvanu).

...eks ta praegu selline käsu ja keelu õhkkond on – seda peakski muutma – autoritaarne on (täiskasvanu).

Kindlasti oleks vaja... näiteks juhi vastustust laiali jagada, juhtkonna vastutus tuleks rohkem alla, et inimesed ise ka rohkem otsustaksid. Kui ta (õpetaja/kasvataja) saab rohkem otsustada, siis ta ka vastutab. Meil on range hierarhia (täiskasvanu).

Päevakava järgi pole lastele antud sekunditki vaba aega ja seda tobedam on nõuda, et kogu vaba aeg peaks olema organiseeritud...nad lähevad lihtsalt hulluks – iga minut keegi kannul...oma isiklikku aega absoluutselt ei ole ja ei ole ka kohta, kuhu minna, maha rahuneda, siis ta hakkab lõhkuma. Meil on suur maja, kuid ainukene koht, kus nad saavad omavahel juttu vesta, on see sama suur fuajee (täiskasvanu).

Personalist võiks rohke olla ringjuhte, meil on igal õhtul üks ring, mõnikord on ka kaks, aga meie maja peaks töötama sellise avatud noortekeskuse põhimõttel, et terve maja on noorte päralt ja et ühel ja samal ajal saab teha erinevaid tegevusi. Meil on ainult üks ring – terve kool ei laula ju – üheski ringi ei käi terve kool, aga kui oleks nii, et mitu ringi ühel ja samal ajal, et neil oleks valikut (täiskasvanu).

Mul on nendest liidritest (õpilastest) kahju, sest õpetajaid hakkavad neid kohe tähele panema – iga pisematki apsakat kohe märgatakse, sellest on kahju, et noorel on rohkem mõjujõudu kui mõnel õpetajal-sellepärast ma tahangi neid kaitsta nõrgemate õpetajate käest, et nad ei halasta (täiskasvanu).

Kaheksa uuritavat pööras tähelepanu sellele, et kooli juhtimises peaks rohkem ressursse olema suunatud sellele, et õpilastel oleksid paremad vaba aja veetmise võimalused.

Materiaalsete ressursside jagamine on väga hämar – meil on need tehnilised võimalused siin kohati väga magedad. Näiteks digi fotokat pole meil koolis üldse olemas ja ei ole ka arvutiit, kuhu taha teda panna...tahaks midagi teha – kodulehekiülg näiteks...(täiskasvanu).

Võib-olla see pisike remont kuluks ära (õpilane).

Ma arvan, et paljudel on siin hobi muusika alal, mina teen lugusid, juba paar aastat...oleks vaja ruumi, kus saaks proove teha, saaks harjutada. Ruum oli, mis ma gräfiteid täis tegin ja meis pidi tulema; oleks vaja tehnikat, millega saaks harjutada ja ennast arendada... me teeme siin proove...mitte nii, et helitehnik ütleb,

et tema aega räiskate, et saa ruumi saada...vahel ei saa, et tal on tegemist...et oleks oma koht, kus saaks ise teha (õpilane).

Ma ei tea, võiks nagu rohkem asju teha, et vabal ajal oleks midagi teha (õpilane).

Võiks olla vabamad käed raha kasutamises – tegelikult paljud head mõtted jäävad raha taha, näiteks just see, et pakkuda lastele erinevaid huvialasid, meil ei ole ju võimalik...nad vajaks ennast väljajaelamist...nad tahavad ju mängida...muusikakool – mõni laps on andekas, kuid tal jääb see arendamata, sest tal lihtsalt pole võimalust (täiskasvanu).

Kuus uuritavat taandas kooli juhtimisega seonduvad probleemid töökorraldusele, mis seonduks koosseisudes spetsialistide vähesusega: psühholoog, psühhiaater, logopeed, nõustaja, huvijuht, viidates sellele, et tugisüsteemid õpilastele ei toimi piisaval määral (õpilased juhtisid tähelepanu ka sellele, et koolis võiks olla professionaalsem õpetajate kaader).

Tuleks sellised õpetajad, kes oleksid professionaalsemad, sest minu arvates on mõned õpetajad suhtuvad õpilastesse nagu halvasti...nad rikuvad kõik ära (õpilane).

No selle kohtama täpselt öelda ei oskagi, aga õpetajad võiksid natukene paremad olla...no mõni on niisugune, et kui mõni laenab mulle mingit riidet, et kui endal ei ole, või endal on must, siis ta hakkab rääkuma, et ei tohi laenata...(õpilane).

Psühholoogi oleks kindlasti vaja kooli, kes tegeleks selliste probleemide ja probleemsete lastega. Ja üks asi veel. Ma räägin – tavakoolis on niimoodi, et kõik õpilased, kellel on mingisugused õpiraskused, siis need õpilased käivad logopeedi juures, psühholoogi juures ja psühhiaatri juures. Neile määratakse kas parandusõpe või lihtsustatud õppekava või koduõpe või midagi – see on täiesti normaalne. Siis erikoolis selliseid asju üldse ei toimi – ükspuha, milline see õpilane on – ja tihtipeale ei tea, mis haigused tal on – mingisugust nende õpilaste nagu testimist ei toimu – kõik juhuslikult saad sa teada – mingisuguseid seiku õpilase enda käest, toimikust...või et millised selle lapse võimed on ja ise vähe haaval nagu selgitad välja. Et see on üks asi, mis on jäänud nagu kahe silma vahele. Kas siin on rahas küsimus või milles, aga kui tavakoolis nende õpilaste kohta, kelle kohta õpetajad märkusi teevad toimub kontroll, siis erikoolis seda ei toimu – see on kummaline (täiskasvanu).

Meil peaks kohe kindlasti psühhiaater, kui mitte kohe iga päev koolis, siis nädalas päeva kindlasti kohe, et meie õpetajad saaksime nõu küsida. Psühholoog peaks täiskohaga töötama...ja siis peaks olema selline tugi-isik majas, kust lapsed saaksid tulle – ta ei oleks ei õpetaja, ega kasvataja ja ei annaks tunde, vaid nad tahavad rääkida oma muredest neutraalsele inimesele...see võiks olla noorsootöötaja või nõustaja, vat selline (täiskasvanu).

Neli intervjuueeritavat märkis, et koolis kehtivaid sisekorra reegleid oleks vaja täpsustada ning nende täitmist rangemalt kontrollida juhtkonna poolt.

Konkreetsemalt praegu viks koolielu olla kuidagi selgem ja ülevaatlikum, et olekski reeglid paigas, et oleks paigas tööjuhendid, et oleks paigas ametijuhendid...(täiskasvanu).

Minu arvates oleks vaja siin juhtimises üht-teist muuta - selles mõttes kasvõi, et pidevalt täiendada meie kooli sisekorda või kodukorda, et viia ta vastavusse. . See on üks näide, mis minu arvates on vale, aga niimoodi ta praegu kehtestatud on ja teine asi on see, et kui koolis ütleme iga päeva jooksul, mis siin elatakse, töötatakse, ollakse, on päevas niisugused ajad, kus järelvalve on nõrgem või on lapsed väsinud, kus toimuvad korrarikkumised, kus toimuvad igasugused asjad, et nendele olukordadele just tähelepanu pöörata ja miks näiteks vägivald toimus just seal (täiskasvanu).

Direktor peaks nõudma oma alluvateelt distsipliini – esmajoones peaks distsipliinist kinni pidama töötajad ise, siis saab sellest distsipliinist kinnipidamist nõuda ka oma õpilastelt. Ka teised distsipliiniprobleemid, et inimesed oleksid täpsed, oleksid oma nõudmistes järjekindlad – kui sa oled ikka ühte asja nõudnud, siis sellest oma nõudmisest tuleb ka kinni pidada, mitte lasta poistel ennast ümber näpu keerata...(täiskasvanu).

Kindlamad reeglid, mitte nii, et üks päev ütled, et tuleb nii teha ja teine päev ütled, et tuleb hoopis nii teha...kogu koolis kehtivate reeglite kohta, mõtlen ma (täiskasvanu).

Järelikult, alla poolte intervjuueeritavatest (42.55%) olid rahul kasvatusereitingimusi vajavate õpilaste koolide juhtimisega, vaadeldes juhtimist kitsas tähenduses – koolijuhi ülesandena, kusjuures 19.15% uuritavatest ei olnud rahul kooli juhtimisega sellest

aspektist lähtudes, et see oli hierarhiline, soodustades totaalasutustele omaste tunnuste süvenemist. Ülejäänud uuritavad (38.30%) viitasid juhtimisega seoses kolmele rahulolematuse allikale asutuste töökorralduses: (1) ressursside vähesus seoses õpilaste aktiivse vaba aja veetmisega, (2) spetsialistide vähesus seoses õpilasele koolisisesel toimiva tugivõrgustikuga ja (3) koolis kehtivate reeglite täpsustamine seoses sellega, et need toimiksid ühtsetena.

2.2.2.3. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide töötajate töökorraldus

Töötajate töökorraldusega seonduvate küsimuste analüüsist ilmnisid pigem sarnased kui erinevad tendentsid kahte gruppi jagatud koolide uuritavate vastuste põhjal.

Kokku andsid intervjuueeritavad 65 erinevat hinnangut, millest 15 (peamiselt õpilaste vastused) olid sellised, et ei osatud küsimusele vastata.

Kõige enam uuritavate vastuseid peegeldas seda, et koolide töökorralduses oli tegemist ülesandekesse tööjaotusega (vastukaaluks meeskonnatööle): töötajate vahel olid tööloigud ära jaotatud, igaüks vastutas kindla tööloigu eest ning õpilastepoolses nägemuses puudutas see aspekt seda, et töötajatel pole aega spetsiaalselt igale lapsele eraldi pühendada. Ülesandekeskne tööjaotus oli märgatavam erikoolide puhul võrreldes internaatkoolidega (12 uuritava arvates erikoolis versus 3 arvates internaatkoolis).

Igäühel kindel tööloik, mille eest ta vastutab, kõigil töötajatel ühtsed reeglid, ühtsed nõudmised (täiskasvanu).

Nüüd me oleme töö korraldanud nii, et õpetajad annavad oma tunnid ja viivad lapsed sööma, siis toimuvad tunnid edasi, enne oli nii, et kasvatajatel oli väga halb töögraafik – hommikul, siis lõunal ja pärastlõunal, nüüd tuleb kasvataja tööle kella kolmest. Hommikul äratavad režiimikorrapidajad ja viivad nad sööma. Teeme töögraafiku ümber, et meil ja lastel oleks mugavam...me oleme graafiku üle vaadanud ja teeme ümberkorraldusi (täiskasvanu).

Kasvatustöö loigus oleks kindlasti tarvis, ma tean Soome kogemust, õpilaskodus kasvatajate osas on töö ühe rühma peal korraga ikka mitu kasvatajat – et üks on see abikasvataja, kes jälgib üldist korda, kes korraldab sel päeval seal elu ja teine on kasvataja, kes saab konkreetset tegelda ühe lapsega, teise lapsega ja kolmanda ja neljandaga lapsega ja tema kõikide probleemidega. Õpilaskodu kasvataja peakski olema, kui see laps on meil siin, nagu vanema rollis, kes on kõigest teadlik, mis seda last puudutab ja kes saab kõiges selles kaasa rääkida. Aga kui me tegeleme seal ainult distsipliini, korra, kohaloleku ja ei tea mille jälgimisega, siis muutub see kasvatus seal olematuks. Et oleks rohkem töötajaid seal – kasvatusloigus, et seda tööd oleks võimalik teha sisuliselt põhjalikult teha (täiskasvanu).

Meil on üleval üks kasvataja, kes proovib nagu töö oma seadusi teha, et ta mõtleb nagu tüdrukutele omad seadused välja ja tüdrukud peavad seda tegema...ta võiks kindlasti nagu lahkem olla või mõistvam, et ta ei peaks karjuma tüdrukute peale, siis niisugune normaalsem võiks olla...mina teen üleval seadused, teie olge vait...ta ei tohiks niimoodi (õpilane).

Osad (töötajad) on nagu ranged, võiks nagu leebemad olla ja seletada või et hästi kiiresti lähevad ette ära – õppetöoga seoses näiteks, võiks seletada paremini (õpilane).

Töötajate töökorraldus on see ka, et ütleme...režiim on oma, kasvatus on oma...kõik on nagu eraldi. Ma kujutan ette, et siin võiks olla, et nädalas ühel kindlal päeval saadakse kokku ja võetakse läbi need valupunktid, mis on koolielus ja et kohe operatiivselt ja kiiresti saaks reageerida (täiskasvanu).

Ma arvan nii, et kasvataja on kasvataja ja õpetaja teeb siis oma ainetunde (täiskasvanu).

Uuritavate arvates vajas muutmist koolide (kõigi viie uuritud kooli) töökorralduse see valdkond, mis puudutas erialaspetsialiste (13 uuritavat) – tundi puudust sotsiaaltöötajast, psühholoogist, nõustajast, logopeedist jne.

Sotsiaaltöötajat oleks vaja, psühholoog on meil olemas, ta töötab lastega (täiskasvanu).

Aga veel on meil üks probleem – meil pole sotsiaaltöötajat koolis – mitu korda on olnud konkurss, aga sotsiaaltöötajat leida pole õnnestunud (täiskasvanu).

Ma arvan, et kindlasti oleks vaja sellisesse kooli palgalisele tööle psühholoogi, isegi võib olla kaks, siin peaks regulaarselt siin käima psühhiaater...spordiinstruktori töökoht on täitmata (täiskasvanu).

Kui vaadata seda, et mida need lapsed teevad, siis tundub, et võiks olla veel mingi vahelüli – keegi, kes võtab kõrvalt üle selle probleemi, et õpetaja, kes on klassis ei saa lahenda probleemi ja anda tundi korraga...hästi palju on selliseid probleeme korraga, seda ei saa teha direktor – vaja oleks mingit sellist med.õe ja psühholoogi vahelist (isikut) – erilahendajat, kes võtaks selle probleemi(dega lapse) üle. Võiks olla kohe paar kohta sellist, et nii kui sa ta tunnist välja saad, nii ta on õues...(täiskasvanu).

Rohkem inimesi oleks tööl – huitegevusega seoses (täiskasvanu).

Ei oska vastata...võib-olla öökasvatatajaid võiks olla iga korruse peale üks kasvataja, praegu on meil nagu kaks öökasvatatajat korraga majas – üks kasvataja on ühel pool maja ja teine teisel pool maja ja valvavad kahte korrust korraga....öökasvatatajad oleks rohkem vaja, nad ei jõua igale poole...(õpilane).

Võib-olla eriala spetsialiste rohkem, logopeede rohkem...just neid erivajadustega lastega töötavaid inimesi rohkem – abiõpetajaid, siis on õpetajal ka kergem (täiskasvanu).

Kasvatatajad/õpetajad uuritud koolides (5 uuritavat) töid välja nende suure töökoormusega seonduva, mis viib läbipõlemissündroomini, kusjuures põhjuseks toodi erikoolide uuritavate arvates pikad tööpäevad ja (õpetajate) töötamine ka koolivaheajal ning internaatkooli uuritavate arvates see, et õpetajate tunnitöökoormus on suur.

Meil on praegu on päevakorras, et õpetajad peavad 35 tundi töötama, aga nüüd tuleb õppenõukogus arutusele, kas see õigustas end, sest see on praegu nagu toores küsimus. Iga ühele see ei meeldi, siis arvestades meie erikooli tingimusi, et meil ei ole siin palgalisa, ega meil ei ole ka koolivaheajaga – me töötame nagu kasvatajad koolivaheajal – seda küsimust peab kaaluma, et me peame olema just siin see 35 tundi ja ette valmistama tundideks (täiskasvanu).

et ...meil toimuvadki sellised koosolekud ja asjad töötajate vabast ajast, siis tekibki olukord, et seda vaba aega praktiliselt ei ole...sest kui sa tuled tööle ja oled siin ära see seitse tundi või kaheksa tundi, ja kui sa siis lähed töölt ja pead hakkama seal veel pabereid täitma õhtul peale poolt ühtteist, et need homseks valmis oleks, ja kui siis on veel mõni ootamatu koosolek, ootamatu nõupidamine, kus sa pead kohustuslikus korras tulema, siis nagu isiklikku aega nagu pole...see on põhiprobleem kõigi jaoks jälle (täiskasvanu).

Võin enda põhjal ütelda, et töökoormus on küllalt suur – mul on erinevad ained: vanemates klassides füüsika, matemaatika ja ajalugu. Mul on 29 tundi, seda on tegelikult liiga palju ja see on üks põhjus, et see töö on jaotunud siin nii, nagu see kasvatustöö, et on hästi pikad päevad ja siis on inimestel vabad päevad – tal on pikalt vaba. Tegelikult üks inimene ei jõua pingega üks 12-13 tundi niimoodi korralikult tööd teha (täiskasvanu).

Praegu on nii, et palk on pigem väiksem, kui suurem kui tavakoolis ja samas on nii, et mitte ühtegi tundi ei vaheajal ega kunagi jää siin koolis ära – kõik tuleb viimase kui tunnini teha. Nii, et erikooli õpetajal ei ole selliseid vaheaegu, nagu tavakooli õpetajal (täiskasvanu).

Siin ma arvan, et õpetajate see normkoormus – kui meil on nii nagu tavakoolis see 24 tundi, et see võiks olla, meil direktor ka mainis, et see võiks olla 18 tundi, et õpetajal siin see läbipõlemise oht on palju suurem, kui tavakoolis (täiskasvanu).

Võiks olla tegelikult mitte nüüd tavalise “norm” õpetajaga sama töönädala pikkus – õpetajal on 24 tundi, et meil võiks olla natukene vähem, sest meil on tegemist lastega, kes on tavakoolidest juba välja selekteeritud, et nendega läheb rohkem energiat ja vaeva ja samas ma pean talles selle aine ju edasi andma...et see läbipõlemise oht on suur (täiskasvanu).

Rõhutati veel (3 uuritava hinnangul) töötajate omavaheliste suhete tugevdamise võimalusi töötajate mitteformaalse suhtlemisena, et maandada tööl tekkinud pingeid.

Ja muidugi töötajate motiveerimine – motivatsioon on ära kadunud paljudel inimestel, nad teevad lihtsalt tööd, et palka saada, lihtsalt palka saada, et kuskil peab ju tööl käima, et ära elada, aga et tekiks motivatsioon enda harimiseks ja lastega töötamiseks. Paljud inimesed on läbi põlenud – nende stimuleerimine peaks tulema juhtkonna poolt, kasvõi väljasõidud, üritused, mida meil praegu üldse pole, see kõik on soiku jäänud (täiskasvanu).

Võimalusi enda pingete maandamiseks, et kuna siin on nii närviline see töökeskkond, kuna lapsed on närvilised ja ise muutud närviliseks, siis peaks olema supervisioonid ja mingid võimalused, et sa saaksid ennast maandada ja rääkida probleemid välja, et see ei koguneks sul kogu aeg hingele (täiskasvanu).

Erikoolide täiskasvanud uuritavad leidsid (8 uuritavat), et kasvatajate (ja ka õpetajate funktsiooniks õppetundide vahelisel vaheajal) tegelikult funktsiooniks jääb kasvandike üle järeelvalve teostamine, aga mitte tegelik kasvatus- ja õppetöö, kusjuures lahendusena nähti turvateenistusele selle ülesande andmist.

Mis siin teeb eriti pingeliseks on see, et kui sa oled korrapidaja, siis pole sul võimalik isegi WC käia, sest kui sa oled korrapidaja, siis pead sa kõik vahetunnid valvama ja passima - eks ta vajalik ole, aga võib-olla on ka teist moodi võimalik? Võib ka see režiimimees siin valvata (täiskasvanu).

See ka, et abi võimalusi peaks olema kasvatajal - kui kasvatajal on käes neid 12, siis on ta nagu vangivalvur. Võtame ennast kongi ja olemegi nagu vangid...see nagu ei motiveeri ka. Praegu ma puutun sellega kokku ka, et praegu ei ole sellist kasvatajatepoolset algatust, et nad tahaks midagi teha (täiskasvanu).

Kasvatajatel käivad üle jõu teine kord need kolmeteist poole tunnised tööpäevad – töögraafikut tuleks muuta, et tekiks selline hingetõmbamise aeg – kas pikali viskamiseks või kohvi joomiseks või ...selline pealelõunane puhkepaus peaks olema töögraafikutes paika pandud. Muidugi ka see, et kui korrapidajaõpetaja on pandud korrapidaja õpetajaks koridori peale, siis ta ka kontrollib – mitte, et õpetaja ei istu seal kuskil koridori nurgas ja poisid teevad kuskil suitsu – see peab olema kontrollitav, et õppealajuhataja kontrolliks – et usalda, aga kontrolli (täiskasvanu).

. Siis peaks olema töökorraldus selline, et kasvataja saaks tõesti tegelda kasvatus tööga, et ta poleks seotud õpilaste n.ö. järeelvalve teostamisega, vaid et ta saaks sisulise kasvatus tööga tegeleda, et tal oleks võimalik tegeleda ka õpilasega individuaalselt – selleks o vaja vastavaid rühmaruume, kus ta saab minna ja vestelda, samal ajal kui rühm on seal kuskil rühmatoas, kõrvaltubades – ühest ainsast ruumist ei piisa, seal pole võimalik mingisugust individuaalset tööd teha, kui kõik viibivad ühes ja samas ruumis pidevalt ja kogu aeg...ja järeelvalveta õpilasi jätta ei saa, siis ideaalis peaks olema abikasvataja, kes teostab järeelvalvet. Turvatöötajate töö tuleks ümber organiseerida – see töö, millega kasvatajad praegu valdavalt peavad tegelema ja ka õpetajad – nad tagavad n.ö. korra ja järeelvalve õpilaste üle – see peaks saama ikka sisuliselt turvatöök (täiskasvanu).

Puiatu erikooli uuritavad tõid välja selle (3 uuritavat), et koolis peaks õpilased olema hajutatud, et efektiivsemalt kasvatus tööd teostada.

Ja see on nüüd teine asi, et õpilased tuleks panna eraldi nagu suuruse (vanuse) järgi ja käitumise järgi eraldi rühmadesse – hullemad ühte ja need, kes on parema käitumisega, teise rühma...et need, kes suuremad on, ei tohi nõrkadega kokku panna...siis oleks parem (õpilane).

Lapsed tuleks mööda maja hajutada rohkem laiali – see oleks asi, mis selles koolikorralduses kohe midagi muudaks. Lapsed peaksid olema laiali mööda maja, et nad ei oleks kogu aeg ninapidi koos ja siis on see ka, et poistel ei ole mingit omaette privaatse olemise võimalust. See on ka väga halb, see teeb ka nad väga närviliseks (täiskasvanu).

Vastseliina internaatkooli puhul oli uuritavate hulgas neid (3 uuritavat), kes olid rahul töökorraldusega koolis.

Järelikult, kasvatus eritingimusi vajavate koolide töökorralduses valitses eelkõige ülesandekeskus vastukaaluks meeskonnatööle, kusjuures ilmsem oli ülesandekeskus erikoolides võrreldes internaatkoolidega (30% uuritava arvates). Teise valupunktina töökorralduses (26% uuritavatest) toodi välja spetsialistide nappus, mis seostus erikoolide puhul ka probleemidega tööülesannete määramisel – pedagoogiline personal täitis tegelikult järeelvalvet teostava personali funktsioone (16% uuritavatest). Kolmas rahulolematuse allikas seoses töökorraldusega (16% uuritavatest) seostus pingetega töö, mida täheldati kaasnevat ühelt poolt eelkõige suure töökoormusega ja teiselt poolt seoses väheste võimalustega pingete maandamiseks.

Ülejäänud juhtudel (12% uuritavatest) oli tegemist ühte kooliga piiritletud koolisisese rahulolu või rahulolematuse allika identifitseerimisega seoses töökorraldusega.

2.2.2.4. Kasvatustöö kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides

Kasvatustöö korraldusega viies uuritud koolis olid rahul 9 uuritavat (kokku 61-st ettepanekust), rõhutades selle keskmise sisemiseks muutumise ja koostöö suuremat osakaalu selle teostamisel. Vastamata jättis sellele küsimusele 4 uuritavat.

Arvan, et kasvatus muutub – eesmärk on see, et iga laps tunneks end nii, et ta on edukas (õppetöös). Enne olid suured grupid - 20-30 inimest grupis – ja põhiline oli käskida ja keelata – kas käed on pestud jne., kuid praegu mitte – igapäevaga püüad tööd teha nii, et ta tunneks, et ta on edukas: õppimises, spordis, loomingus... sellised muutused on meil toimunud (täiskasvanu).

Seda on nüüd ikka ja jälle rõhutatud, et oleks koostöö õpetajate ja kasvatajate vahel oleks suur ja mulle tundub praegu, et klassijuhatajate, aineõpetajate ja kasvatajate vahel koostöö toimub siis klassiti kas siis paremini või halvemini...olenevalt, kuidas klassijuhataja ja kasvataja vaheline koostöö sujub. Aga just see, et see info liiguks (täiskasvanu).

Kasvatustöös annab palju juurde, kui me saakime tööle selle sotsiaalpedagoogi, et tal jääks rohkem aega lapsega tegelemiseks. Praegu kasvatajal väga suur osa oma tööst lähebki suhtlemisele lapsevanematega ja sotsiaaltöötajatega (lapse kodukohas)..ja muidugi peab ka kasvataja suhtlema lapsevanematega (täiskasvanu).

Muidu ma arvan, et kasvatajad tegelevad praegu oma võimete piiril lastega ja teevad...ja noh...ikka väga-väga palju tegelevad nendega ja teevad erinevat kasvatustööd (täiskasvanu).

Kõige enam vastuseid -16 vastajat, tõi välja selle, et sisuline kasvatustöö, mis lähtub indiviidist koolis ei toimi, sest puuduvad materiaalsed vahendid ja ruumilised võimalused selle teostamiseks, kusjuures erikooli uuritavad rõhutasid seda rohkem, lisades, et õpilastel on igav, nad on tegevusetad ja huviringid ei tööta või töötavad ebapiisaval määral.

...ega siin suuri võimalusi ei ole – pole spordisaali (täiskasvanu).

Materiaalsed võimalused on muidugi need, mis takistavad, kuigi...kui on raha ürituste korraldamiseks, siis paljud rühmad mõtlevad välja, kuhu välja võiks minna ja mida teha...nii, et võimalus on tekkinud mingi ministertuumi eraldatud raha näol (täiskasvanu).

Alustame lihtsalt nendest tingimustest, mida kasvatustöö läbiviimiseks meil on – meil neid tingimusi praktiliselt ei ole – alustame rühma ruumidest, mis on liiga väikesed ja valdavalt ühetoalised, kus kasvatajal pole oma ruumi, kus ta saaks teha paberitööd või kasvandikuga vestelda-rääkida (täiskasvanu).

See on puht ruumide küsimus, teine küsimus on see, et jällegi ei ole mingeid piisavaid vahendeid, et sisustada rühma ruume, et neid remontida, et nad oleksid mingisuguselgi tasemel, et neis oleks võimalik mingisugustki mõistlikku tegevust teostada vaba aja sisustamiseks õpilastel. Jällegi ei ole vahendeid väljaspool rühma ruumides, ei ole väljaehitatud mänguplatse, on küll staadion, kus on võimalik jalgpalli mängida, aga muu tegevusega tegelda pole võimalik tegelda. Suvisel soojal ajal – on küll looduslikult ilus koht – tiik, aga see on nii mutta kasvanud, et seal pole võimalik ujuda. Sportimiseks on vähe võimalusi ka sisemistes tingimustes – ainult üks tühi spordisaal ilma vahenditeta. Igasugustest tehnilistest vahenditest on puudus kasvatustöös ja ka töökorraldus iseenesest tuleks üle vaadata – võib-olla ka päevarežiim (täiskasvanu).

Et siin nagu rohkem tegevust oleks, ükskõik – mida iganes, kas või mingeid töötunde teha või...või ma ei tea...rohkem tegevust (õpilane).

Ei teagi...õue võiks kindlasti rohkem saada, et muidu on liiga palju kinnisust. Kindlasti võiks rohkem õhtul tegeleda – mingi rühma üritusi võiks teha – mingeid mängu või midagi taolist, et siis oleks hästi huvitav. Muidu on nii üksluine, passid niisama, vaatad telekat...see on ka nii üksluiseks muutunud...igav on ühesõnaga (õpilane).

Üks asi on see, et kui me viime õpilasi kogu aeg majast välja ja toome majja sisse esinejaid – niisuguseid, niisuguseid ja niisuguseid, siis meil ei tööta praegu ühtegi huviringi ...siis õpilastelt on võetud see isetegemise rõõm, see võimalus kogeda seda eduelamust, mis aitaks tõsta enesetunnet, et me kõike ainult tarbime passiivselt, mis meile pakutakse ja me mitte midagi enam ise ei tee – see on hetkel minu jaoks see töökorralduslik koht, mis pole võib-olla päris õige (täiskasvanu).

Võiks nädalavahetustel mingeid üritusi välja mõelda – oleks lõbusam. Mingid võistlused, mälumängud ja...(õpilane).

Ei tea...tuleks leida ühiseid tegevusi: meil on näiteks kaks tundi – sellest võiks osa aega olla mingi ühine tegevus ja osa aega siis enda valida. Suvel näiteks võiks väljas tööd teha – midagi riisuda, koristada. Kui vihmane ilm oleks, siis võiks näiteks enda ruume koristada (õpilane).

Kasvatustöös võiks nagu midagi rohkem olla, mitte nagu niisama vedeleda, nagu me niisama oleme – midagi ei tee. Ma arvan, et võiks trenni teha – meil pole selliseid asju, siis arvutiõpetusring võiks olla – paljud tahaksid kindlasti (õpilane).

Kasvatustöös oleks vaja teha selline süsteem, et...väga palju on poistel sellist molutamist ja vaba ja vedelemise aega (täiskasvanu).

7 uuritavat seoses kasvatustöö korraldusega uuritud viies koolis peegeldas selle töö grupiviisilist iseloomu, mõjutades grupi liiget läbi grupi kui terviku ning ignoreerides iga üksiku õpilase vajadusi.

Tuleb ära jaotada ikkagi ülesanded, kohustused ja vastutusvaldkonnad, et kes määrab milliseid mõjutusvahendeid töös grupiga (täiskasvanu).

Kunagi olid siin kasvatustöö tunnid, kus teatud teemad kasvatajad valmistasid ette ja käisid nende teemadega ka teistes klassides, siis nüüd on see nagu (soiku jäänud)...natukene on seda praktiseeritud, aga juhuslikult väga ja iga kasvataja tegeleb nagu oma rühmaga (täiskasvanu).

Noh peaks jõudma ometigi sinna maale, et see ei oleks mitte valvamine, vaid ikkagi saaks sisulist tööd ka teha (täiskasvanu).

Kasvataja peaks tegelema rühmaga, mitte, et poisid kasvatustöö ruumi uksest sisse arvutiga mängima ja kõik – selline sisuline töö nagu puudub, see on nagu vaba aja veetmine. Poiss vaatab televiisorit, poiss mängib palli, siis minnakse õppima, põhiline rõhk on nagu selle õppimise peal ja sisuline kasvatustöö puudub ja puudub ka dokumentatsioon, kuhu üles märkida, mida poisiga on ette võetud, mis toimingud temaga tehakse (täiskasvanu).

Kasvatustöös seoses nende ruumidega on õpilased meil 24 tundi kõik koos, õpilasel pole mitte hetkegi võimalus eralduda ja omaette olla (täiskasvanu).

Kasvatustöö läbiviimisega seoses mainiti (neljal korral) vestluse ja täiskasvanu eeskuju rolli selles.

Arvan, et meie kasvatajad räägivad, vestlevad lastega – mis on halvasti, mis on hästi, millised tagajärjed on – kõike seda teeme pidevalt. Muidugi me räägime, aga ta (õpilane) ei tee nii alati...(täiskasvanu).

inimesi tuleks valida kasvatustöösse ka nii, et vaadata, millised on tema vaimsed huvid ja millega ta üldse tegeleb, et kasvataja suudab pakkuda neile (õpilastele) midagi veel peale oma kohaloleku...et see on üks probleem, et poistel oleks ka kasvatajaga huvitav – üksipuha kas ta siis käigu ta matkal – et kasvatajal on ka mingisugused huvid ja hobid, mis poistele nagu huvi pakuvad, et ta saab neid edasi anda...see on üks niisugune asi (täiskasvanu).

Selgitustööd me (kasvatajad) teeme, aga nad on nii kinnised lapsed, et nad ei tahagi oma muresid rääkida (täiskasvanu).

... tundides...sa kogu aeg räägid-räägid-räägid ja see kõik ei jõua lapseni (täiskasvanu).

Õpilased ja ka täiskasvanud (viis uuritavat) leidsid, et kasvatustööd takistab see, et õpilastel endil puudub sisemine motivatsiooni muutusteks.

Ei ole vaja midagi erilist muuta...nad õpetavad meid, kuid asi on selles, et nad õpetavad meid, aga meie ei täida ülesandeid, püüame nendest kõrvale hiilida...aga nad õpetavad meid, et meid paremaks muuta (õpilane).

kui poisid siis ütlevad, et me ei taha minna, me parem lihtsalt vedeleme televiisori ees, lõsutame, oleme nii sama. Neid olemise päevi on neil neli päeva nädalas, viis päeva nädalas – kahel päeval on ringid. Ja kui ringide ajal suur osa poistest ei tee mitte midagi, siis...selline ring nagu lauamängude ring või televiisori vaatamise ring – see tundub kummaline...et see on üks osa kasvatuses (täiskasvanu).

Aga see ongi ju nii, et kui sa ise muutuda ei taha, ei saa keegi teine ka sind muuta. Üleüldiselt nagu meil seal tüdrukud on – kasvataja võib rääkida, võib ka mitte rääkida, ega see ei aita, kui nad ei taha saada ise paremaks (õpilane).

Nelja uuritava õpilase meelest olid neil halvad koostöösuhthed kasvatajatega.

Et nad rohkem aitaksid teha kodutöid, mis meile antakse, aitaksid teha asju, mida meil vaja teha on ...et rohkem aitaksid meid (õpilane).

Ei tea. Minu kasvataja on kõige suurem probleem – ma kogu aeg mõtlen, et ta jälle tuleb tööle ja me hakkame temaga vaidlema (õpilane).

...aga osade kasvatajatega ei saa hästi läbi...nad mängivad meile mäkra (õpilane).

Õpetajad/kasvatajad (7 uuritavat) tähtsustasid kasvatustöö osana õpilaste võimalusi käia ekskursioonidel, üritustel, väljasõitudel, laagrites ning õpilastele suuremate võimaluste andmist kasvatustöö käigus õppida iseseisvat toimetulekut – võimalusi ise süüa teha, raha kasutada ja asjaajamise kogemusi

Käiakse ekskursioonidel, ujumas, spordisaalides, kinos...(täiskasvanu)..

Sel aastal kasvatustöös tehakse väga palju – lapsed käivad ja on sõitnud kuskile: loomaaias on nad käinud, ekskursioonidel, väljasõitudel, kinos, muuseumides, isegi tavalised lapsed seda kõike ei näe...(täiskasvanu).

...kuid kui nad lõpetava selle kooli ära, siis neid igapäevaoskusi neil ei ole – neil on söök laual, tuba soe...ja see, et kuidas sularahaga ümber käia, kui mul on näiteks 500 krooni kuus, siis mida ma võin endale lubada ja kui pikka aega ma selle eest söönud saan...kas või sellist praktilist õpetust on vaja (täiskasvanu).

Erinevaid olukordi - kui nad lähevad teatrisse, siis nad on illikukud, ei ole paramaid lapsi, sest see keskkond on neile võõras ja seal nad ei esine, and ei ole omas elemendis. Nende maailm piirdub vaid kodu –kool...(täiskasvanu)

Peaks olema palju erinevaid kohti, kuhu neid viia, et ta teaks, kuidas näiteks ajalehetoimetusse kuulutus viia või igasuguseid eluallasid, kui nad julgeksid ka abi küsida...Ka see, et nad oskaksid restoranis käituda, oma sööki oodata ja käituda ka teises keskkonnas kui on koolisöökla...(täiskasvanu).

Erikoolide õpilaste arvates võiks (3 uuritavat) võiks jääda neile rohkem privaatset vaba aega.

Ma ei tea...vaba aeg võiks olla pikem – kaks pool tundi vaba aega nädalapäevadel ja nädalavahetusel võiks olla rohkem (õpilane).

Orisaare internaatkooli uuritavate arvates peaksid aga koolis olema selged reeglid, mis oleksid järgimiseks kõikidele (6 uuritava hinnang), et stimuleerida lapsi organiseeritud tegevusele pärast õppetööd.

Peaks olema siin tegelikult rangemad – nagu meil siin on, et mõned õpilased istuvad siin all ja mõned ei käi tundides...ikka peaks olema nii, et kõik käivad ilusti tundides ja õigeks ajaks rühma, nagu kord ette näeb... võiks olla turvamees...turvamehed...valvaks selle järele, et õpilased oleksid tunnis ja peale kooli, et õpilase lähivad rühmadesse õigeks ajaks ja peaksid jälgima seda, et koolimaja ümber ei suitsetata (õpilane).

...aga nüüd on nii, et nad ei austa kasvatajat, ei austa rühma korda...üsna paljugi lõhutakse rühmas; öövalved on üsna raskes seisus seal kasvatustöö poole peal, sest nad käivad öösiti väljas...ikka on nii, et selliseid asju kuhjub hommikuks ja siis on nad (öövalve) kurjad ka lastega (täiskasvanu).

Võib-olla see, et kui iga rühm võiks rohkem omad reeglid paika panna; meil on praegu nii, et, mis on paika pandud, see peab olema ja eriti erandeid ei tohi teha (täiskasvanu).

Kasvatustöö sisulise korraldusega oli rahul 14.75% uuritavatest ning vastukaalus sellele väitis vastupidist 26.24% uuritavate - koolis sisulist kasvatustööd ei toimu, sest puuduvad tingimused ja ressursid, kusjuures erikoolides väljendus viimane tendents suuremal määral kui internaatkoolides. Kasvatustööd iseloomustas (18.04% uuritavatest) grupikeskus, kus eesmärgiks oli mõjutada grupi liikmeid grupi vahendusel ignoreerides iga üksiku liikme individuaalsust, kusjuures kasvatus toimus peamiselt kahe meetodi abil – selgitus ja eeskuju. Kasvatustöö läbiviimisel nähti kolmelaadseid takistusi: (1) õpilaste madal motivatsioon muutusteks, (2) lähisuhete puudumine õpilaste ja kasvatajate vahel ning (3) vähesed võimalused iseseisvat elamist-olemist praktiseerida ja õppida ning piiratud võimalused laiemate sotsiaalsete kogemuste saamiseks (26.24% uuritavatest). Lisaks sellele ilmnis, et erikoolides on õpilastel väga piiratud võimalused privaatseks olemiseks.

2.2.2.5. Õppetöö kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides

Õppetööga seonduv rahulolu/rahulolematus oli kõigis erinevas viies koolis valdkonniti erinev selle tõttu analüüsitakse erinevaid koole eraldi, tuues välja kattuvad kategooriad ja illustreerides neid näidetega intervjuudest.

Viis Tapa erikooli õpilast tõi välja, et nende õppetöö koormus on liiga suur.

Liiga palju tunde on koolis (õpilane).

Võiksid olla, et nii palju õppida ei antaks, et ülesanded oleksid kergemad (õpilane).

Teha vähem tunde. Kõik muu on normaalne (õpilane).

Et oleks vähem tunde – meil on seitse tundi päevas, oleks parem, kui oleks vähem – viis või kuus tundi päevas...seda on liiga palju – oled päev osta koolis ja siis veel koduülesanded, nii et vaba aega pole üldse. Selle pärast võiks olla vähem tunde ja et vähem kodutööd antakse (õpilane).

Neli uuritavat arvas, et põhiliseks on tõsta õpilaste õpimotivatsiooni.

Et rohkem huvitav oleks, näiteks füüsika on praegu nii igav...saaks ju ägedamaks teha, et tekiks nagu huvi...praegu on hästi igav, hästi raske aine....et kogu aeg ei peaks kirjutama, rohkem katseid või muud...(õpilane).

Õpimotivatsiooni tõsta – õpetajad püüavad...(täiskasvanu).

...õpimotivatsiooni stimuleerin ma hinnetega (täiskasvanu).

...siis ütlevad – ma ei taha, ma olen väsinud (täiskasvanu).

Kaks uuritavat rõhutas, et õpetamisel lähtutakse individuaalselt.

Ei ole vaja muutusi, sest nüüd on teised nõudmised lastele ja ka nemad (õpetajad) püüavad sinna poole, et igaiüks tunneks ennast edukana tunnis, kirjutavad individuaalseid programme lastele (täiskasvanu).

Ma arvan, et me juba töötame nii – igale õpilasele läheneme me individuaalselt, vaatame tema võimeid...näiteks tuleb mulle viiendasse klassi poiss, kes pole 3-4 klassis midagi õppinud, on kõik unustanud ja me hakkame temaga individuaalselt tööle: alustame sellest, millised on plussid ja miinused ja muidugi ma märkan tema progressi ja tunnustan seda (täiskasvanu).

Üks küsitletu rõhutas tehniliste vahendite puudujääke seoses õppetööga.

Õppetöös võiks olla igas klassis arvuti, võiks olla paljundusmasin (siin koolimajas, et oleks mugavam), meil ei ole seda – peab teises majas paljundama. Võiks internet olla siin ja õpetajate toas arvuti (täiskasvanu)..

Kaagvere erikoolis 19 ettepanekust käsitlesid seda, kuidas on rakendunud õpetus liitklassis (viis uuritavat), tasemeõpe (neli uuritavat), lihtsustatud õppekava järgi õpetamine (kaks uuritavat) ja individuaalsete õppekavade rakendamine (kolm uuritavat) ning üks uuritav väitis, et õppetööga on kõik korras.

See on nagu minu mõte, et mina olen nagu lihtsustatud programmiga, et võiks olla nii, et need, kes on lihtsustatud programmiga, võiksid nagu eraldi klassides olla, mitte nii, et 7, 8 ja 9 klass on kõik segamini, siis õpetaja ei jõua nende laste juurde, kes kõik on (õpilane).

Klassid võiksid eraldi olla, mitte nii, et 5, 6, 7, 8 on koos... siis oleks nagu parem. Individuaalõppekava ei peaks nagu kellelgi olema... Kui mul on mingi individuaalkava...(õpilane).

Praegu on siin liitklassid, see tekitab muidugi, ilmselt muidugi ka lastes, ka minus kui õpetajas muidugi suurt pinget ja stressi, sest et kui tavakoolis on ühes klassis ühe tasemega lapsed, siis on isegi kuni viis erinevat taset. Hea muutus on tasemeõpe, et ei õpetataks mingite õpikute järgi, vaid tuleks kuidagi mingi tasemete süsteem teha (täiskasvanu).

Hea küll, õpilasi on vähe ja me võime rääkida ka individuaalsest õppekavast, aga see õpetaja, kes peab tegelema nende lastega – minu klassis on koos neli klassi – nelja klassi õpilased ja seal veel erinevad tasemed (täiskasvanu).

Kui mul on praegu konkreetselt üheksas klass ja seal on kaks last, kes õpivad lihtsustatud õppekava järgi (täiskasvanu).

Õppetöös on kõik hästi, midagi pole vaja parandada, õpetajad püüavad...(täiskasvanu).

Probleemina toodi välja madal õpilaste õpimotivatsioon (kaks uuritavat), õpilaste koormus (üks uuritav) ja võimalus luua eraldi klass vaimse alaarenguga õpilastele (kaks uuritavat).

Meil on niimoodi, et osad õpilased ei käi tunnis, et nad lihtsalt ei taha õppida... (õpilane).

Siin on nagu rohkem see, et rohkem käiakse peale, et õpiksid... see on parem, et kui ise hakkama ei saa, siis teised nagu ikka aitavad (õpilane).

Kergemaid asju võiks olla ja vähem õppida... mõni on ju raske ülesanne... igas aines on ju midagi rasket (õpilane)..

Peaks olema mingi klass nendele lastele, kes ei suuda teistega sammu pidada (täiskasvanu).

Avada rühm või klass vaimselt alaarenenud õpilastele (täiskasvanu).

Puiatu erikooli 7 intervjuueeritavat täiskasvanut (kõigist 20-st hinnangust) rõhutasid individuaalsete õppekavade, lihtsustatud programmi järgi õppimise ja tasemeõppe rakendamise tähtsust.

Teise asi on see, et need, kes on abikoolist siia tulnud, peavad õppima lihtsustatud õppekava järgi... (täiskasvanu).

...tähendab, need võimalused peavad olema paindlikumad, et õpetajal peab olema... tegelikult peaks tegelikult tegema individuaalsed õppekavad, sest nad on ju nii erineva tasemega (täiskasvanu)

Õpetajad peaksid tegelema järeldatamise tundidaga, praegu neid ei toimu, peavad üldtööstajast üles panema ajad, kuna nad tegelevad lastega, sest uued poisid kui nad tulevad ei saa paljudest asjadest aru ja vajaksid natukene lisaõppimist, iseasi on seoses nendega, kes vajaksid individuaalset õppekava (täiskasvanu).

Klassis on erinevate võimetega õpilasi... ja kõike seda 12 õpilaste, kes veel saavad aastaringselt ja õpilased klassis vahetuvad terve aasta vältel – samas oleks vaja nagu individuaalset tööd teha kõikide õpilastega (täiskasvanu).

Siis peaks olema kindlasti see, et osad õpilased suudavad ja on võimelised õppima tavaprogrammi järgi, osad õpilased vajaksid hoopis abiõpet. Abiõpetajaid oleks kindlasti meile vaja (täiskasvanu).

Neli juhtis tähelepanu õppevahendite ja tehniliste vahendite nappusele.

Õppetöös oleks... meil üks probleem on siin õpikute ja töövihikutega. Õppevahendeid tellitakse õpilaste arvu järgi keskmiselt (täiskasvanu).

Meil pole õpetajatel siin interneti kasutamise võimalust – üks arvuti on siis õpetajate ja kasvatajate peale kokku (täiskasvanu).

See selline näpuotsas tegemine käib täielikult – kõigis ainetes praktiliselt. Tööõpetus on see, millele on pandud põhirõhk, aga samas ma tean, et vahendeid tööriistade ostmiseks lihtsalt ei jätku. See on üks probleem (täiskasvanu).

Õppetöös on ka terve rida probleeme – võin öelda seda, et meil puuduvad kaasaegsed õppevahendid, mitte ainult keele õpetuses, ka teistes ainetes; puuduvad tehnilised vahendid, näitlikud vahendid (täiskasvanu).

Eelnevaga haakub ühe uuritava arvamus selle kohta, et füüsilises ümbruses kooliklassis esineb puudujääke.

Mina arvan, et see, klass, kus õpilane õpib, peab olema ilus, puhas, valge ja ruum korras, aga meil on nad sellised... need tahvlid on juba eelisest sajandist ja õppevahendeid on väga vähe Eesti Vabariigi ajal tulnud (täiskasvanu).

Kolm õpilast arvas, et õppetöoga seonduvalt on koolis kõik korras.

Ma ei tea. Õppetöös on minu arvates kõik korras (õpilane).

Õppetöös on kõik korras – hindamine ja õppimine on kõik korras (täiskasvanu).

Kolm uuritut leidis, et õpilaste õppetöökoormus on liiga suur.

Vähem tunde võiks olla (õpilane).

Praegu on meil õppetöö osas tehtud, et iga päev on nagu 7 tundi õpilastel, aga kui tegelikult õppekava vaadata – riiklikku õppekava, siis maksimaalne tundide arv, mis on lubatud on 9 klassis 34 tundi. Meil tuleb tunniplaani järgi 35 tundi. Et see õpilaste koormus on küllalt suur ja siis on nad tihtipeale viimastes tundides väga väsinud ja närvilised ja nad ei suuda tööd teha (täiskasvanu).

Kaks uuritut tõi välja õpimotivatsiooni probleemi.

...siin on kerge praegu nagu, sellepärast, et hinded tulevad kergelt (õpilane).

Õppetöö on normaalne, mulle vähemalt meeldib koolis käia, ma ei tea kuidas teistele (õpilane).

Orisaare uuritavate arvates seostus kõige enam probleeme õppetöös distsipliiniprobleemidega tunnis ja õpilaste põhjuseta puudumistega koolist (16 hinnangust 6).

...midagi muuta, kui siis ainult seda, et rangemat järelvelvet neile, kes ei õpi nii palju, et nad ka kõik tehtud saaksid (õpilane).

Klassis võiks olla rohkem vaikust...võiks olla rohkem vaikust, sest ei saa ju süveneda õppimisse, kui keegi sul kõrval lõugab või taga lõugab, või ees lõugab...ma tean, ise ma ka vahel räuskan klassis...oma sõna peab maksma panema – õpetaja. Mõned õpetajad ei suuda (õpilasi) korralt kutsuda. Ma arvan, et mida rohkem on seda, et saaks keskenduda, seda rohkem saaks tähelepanu pöörata ka õppimisele (õpilane).

Võib-olla oleks töö käelisi tegevusi vaja rõhutada – meil pole praegu üldse neid võimalusi – poiste tööõpetus puudub (täiskasvanu).

Individuaalõppe ja abiõppe ning järeleaitamistundide järele tundis vajadust kolm intervjuueeritavat.

Ikkagi see abiõpe- lastele individuaalset lähenemist ja abiõpetajat klassi (täiskasvanu).

Õppeprogrammid peaksid olema individuaalsed, sõltuvalt lapse võimetest. Praegu arvestatakse kõiki väga ühte moodi – ükskõik kas ta on siis võimekas või vähem võimekas – kõigil on üks programm, kõigile rohkem sellist individuaalset lähenemist (täiskasvanu).

Kolm uuritavat tõi välja õpimotivatsiooniga seonduvad probleemid õpilastel.

Tund peaks olema natukene huvitavam, siin on need tunnid natukene igavad (õpilane).

...ah ma ei viitsi, mõttetut, ma nagu nii ei saa targemaks, nii mõeldakse (õpilane).

Istuma jätmine meie koolis on nagu mõrtsuka töö – see võtab neilt viimase motivatsiooni õppida (täiskasvanu).

Kaks rõhutas, et füüsiline ümbrus kooliklassis ja tehniliste vahendite nappus jätab soovida.

Meil on klass ka jumala tühi – meil on viis lauda: õpetaja laud ja neli õpilaste lauda ja rohkem ei ole mitte midagi tunnis ja tahvel on ja lapp...see on jumala tühi, nii imelik on nii olla...tahaks et oleks ikka veel midagi – kapid ja lilled ja... (õpilane).

Võib-olla oleks töö käelisi tegevusi vaja rõhutada – meil pole praegu üldse neid võimalusi – poiste tööõpetus puudub (täiskasvanu).

Üks uuritav väitis, et õppetöoga seonduvalt on kõik korras ja üks tões, et õpilastel on liiga suur koormus.

Vastseliina kooli intervjuueeritavad rõhutasid (12-st arvamusest viis), et õpilaste koormus seoses tavaprogrammise ja –nõuetega on liiga suur.

Tunde võiks vähem olla – üheksandal ja kaheksandal klassil on iga päev kaheksa tundi, reedel on viis tundi...põhiliselt on iga päev kaheksa tundi – see on hästi raske ja väsitav (täiskasvanu).

Need ainekavad, need õppekavad – tegelikult on see laste jaoks liiga mahukas ning kahjuks ei jõua nad omandada samu teadmisi, mis on normkoolis, et nende jaoks läheb seda õppimist kohati liiga paljuku...nad väsivad ruttu ära ja nad lõpuks keelduvad töö tegemisest (täiskasvanu).

Õppetöös võib-olla need tasemetööd, kuna õpetajatel on ees plaan, sa pead läbima kõik punktid, mis on riiklikus õppekavas, ta ei saa peatuda ühelgi kauem ning aasta lõpuks jääb sul muidu lünk ja jääb mõni asi õpetamata. Aga tasemetööd tuleb teha ja lõpuksamid kõigiga ühel tasemel vabariigis ja kui vaadata seda, kuidas meie õpilased lõpukirjandit teevad, et seal on olnud küll lapsi, kes nutab aj ei suuda mitte midagi teha, mõni kirjutab oma nime valesti...see närv on neil sees ja see pinget elatakse välja ja lapsed, kellest ei või arvata, et ta käitub ettearvamatult või läheb endast välja, seda on juhtunud (täiskasvanu).

Kaks uuritavat tõi välja, et vajalik oleks kasutusele võtta lihtsustatud õppekava.

Õppetöoga seoses ma arvan, et...kui on võimalus läbi seaduse muuta seda õppekava lihtsamaks, siis muuta seda mahtu ja minna üle lihtsustatud õppekavale (täiskasvanu).

Need programmid on liiga mahukad meie laste jaoks, rasked...programmid tuleks üle vaadata – igal õpetajal oma poole pealt...kõige pealt oleks vaja teha lihtsustatud õppekava...ei ole ju mõtet talle kaks välja panna – midagi on viltu, midagi on vaja muuta (täiskasvanu).

Kaks uuritavat juhtis tähelepanu distsipliiniprobleemidele kooliklassis.

Võiks olla rohkem, oleks vaiksem, et saaks paremini õppida (õpilane).

...raske on keskenduda õppetööle...aga võiks ükskord aru saada sellest, et nad ei tee õpetajatele midagi sellega, et nad ei tööta tunnis kaasa, vaid tekitavad probleeme endale (õpilane).

Üks uuritav rõhutas õpilaste madalat õpimotivatsiooni ning üks arvas, et õppetööga seonduvalt on koolis kõik korras.

Üks uuritav tegi ettepaneku õppetöö efektiivistamiseks avada tunnirahu klass.

Õppetööga seonduvalt oleks meil vaja juurde ühte ruumi, kuhu panna lapsed rahunema – kui näiteks laps tuleb esmaspäeval – kodus oli midagi pahasti, ta tuleb, ta on närvis. Praegu on selleks ruumiks isolaator, aga isolaator on teiseks otstarbeks. Kas siis logopeedil peaks olema nii suur kabinet või me tahtsime kõrvalhoonet...peaks olema mingi niisugune blokk, kus on lähedal logopeed, psühholoog – üks niisugune rahunemise klass ja mingi ühendus – meil on juhtmed ja kõik juba olemas - telefoniühendus, et tulevikus me võtame kohe telefoni teel öelda, et ma saadan sinu juurde selle ja selle lapse – seda oleks vaja (täiskasvanu).

Järelikult, kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolide õppetöö korralduses nähti kitsaskohti neljas valdkonnas: (1) õpilaste madal õpimotivatsioon; (2) tugiteenuste ning individuaalse- ja lihtsustatud õppekava rakendamisega seonduv, kusjuures ühes koolis olid meetmed rakendunud, kuid ülejäänutes nähti nende rakendamise vajadust; (3) õpilaste suur õpikoormus; (4) tehniliste õppevahendite nappus ja puudujäägid õpilastele sobiva füüsilise õpikeskkonna loomisel. Lisaks sellele täheldati internaatkoolide puhul probleeme tunnidistsipliini ja õpilaste koolikohustuse täitmise.

Koolielu efektiivsemaks muutmisel seoses õppetööga tehti ettepanek avada tunnirahu klass koolis.

2.2.2.6. Inimestevahelised suhted kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides

Erikooli õpilased tõid välja inimestevaheliste suhete valdkondadena koolis kaks valdkonda: õpilaste omavahelised suhted ja õpilaste suhted õpetajate/kasvatajatega.

Kokku võis täheldada intervjuuvastuste puhul 20 erinevat arvamust, mis puudutasid rahulolematust suhetega.

Kõige enam (8 uuritavat) täheldasid õpilased, et õpilaste omavahelistes suhetes valitseb vägivald ja kasutatakse ebatsensuurset sõnavara.

Et kaklusi oleks vähem ja kõik oleksid sõbrad (õpilane).

Et kõik suhtuksid kõigisse hästi, et probleeme – kaklusi – ei oleks...(õpilane).

See on hea küsimus – lapsed lähevad üksteise peale tagedaks...neil ei ole vaheldust (õpilane).

Võib-olla võiks paremini läbi saada ja seda vägivalda võiks vähem olla (õpilane).

Midagi. Õpilaste omavaheline vägivald (õpilane).

Võib-olla vägivald, siis ongi põhiline vägivald (õpilaste vahel) ja ütlevad roppusi ja siis läheb tülik (õpilane).

Samuti täheldasid õpilased, et õpilastevahelistes suhetes valitseb range hierarhia (3 uuritavat) ning omavaheliste kiusamis- ja vägivallajuhtude korral nendest täiskasvanutele teatamist taunitakse (2 uuritavat).

Et kõik üksteist austaksid ja suhtuksid kui võrdne võrdsesse, mitte nii, et see, kes on vanem, on ka parem...seda mõtlen ma õpilaste omavahelistes suhtes (õpilane).

7 uuritavat arvas, et õpilaste ja õpetajate/kasvatajate suhted ei ole head, täheldades, et suhted võiksid olla lähedasemad.

Et ikka kasvatajad mõistaksid neid õpilasi siis...nad nagu ei mõista ja ei arvesta meie soovidega (õpilane).

Õpetajad võiksid ka paremini õpilastest aru saada, ma arvan (õpilane).

...siis oleks päris normaalne ja kasvataja peaks rohkem mõistma neid lapsi, kes siin on...ma arvan, et kõigil ei ole pärsi kerge olnud.

Me ei tea, ega siin ole jah need suhted kõige paremad – kasvatajatega just. Ma arvan, et oma rühma kasvataja peaks oma rühmaga nagu rohkem kokku hoidma – mitte vaatama, et kuidas saaks kogu aeg keerata...(õpilane).

Internaatkoolide õpilaste hinnangutes seoses suhetega valitsesid eelpooltooduga sarnased tendentsid: (1) 17 uuritavast 10 täheldas, et õpilastevaheliste suhtes on probleemiks õpilastevaheline kiusamine ja ebatsensuurne kõnepruuk; (2) neli õpilast täheldas, et õpilastevahelistes suhetes valitsevad ranged grupeeringud kampade näol, (3) kaks õpilast tõi välja õpilastevahelise tõrjuva hoiaku seoses sellega, kui õpetajatele/kasvatajatele räägitakse kiusamisjuhtudest; ning (4) Orissaare internaatkooli uuritavad täheldasid halbade suhete olemasolu õpetajate/kasvatajatega.

(1)et ei oleks seda, et keegi nagu noriks ja ühte nagu peetakse halvemaks kui teisi...(õpilane).

See ropendamise see on omavahel siin koolis väga suureks läinud, ropendamine ja suitsetamine on põhiline, mis siin koolis on (õpilane).

...aga et võiks oma kõnepruuki ikka viisakamaks muuta. Ropud sõnad ikka tulevad, aga nüüd mida suuremaks saad, seda targemaks saad ja ei ütle enam niimoodi...õpilased peaksid olema viisakamad, et ropud sõnad muudkui lendavad...(õpilane).

Suuremad nagu vahepeal kiusavad väiksemaid, nad võiksid olla väiksematega sõbrad, tulevad ja togivad, lükkavad treppide peal, pommivad asju välja...(õpilane).

(2) ...aga nüüd eristatakse nagu gruppide viisi – et kes on paha, see on paha ja siin midagi enam ei aita...õpilased ise omavahel eristavad (õpilane).

Need, kes on sõbralikud, need hoiavad ühele poole, aga need, kes kiusavad teisi, need hoiavad ka ühele poole – neil on oma kollektiiv...(õpilane).

Et üksteisesse suhtutakse võrdselt, ebaõiglust on väga palju – ühed on nagu mingid tegijad (õpilased) ja teised on nagu mingi alamad nende jaoks...(õpilane)

(3) ...sama moodi kui mõni inimene läheb ja räägib kasvatajale või kellelegi ära mingi pahanduse või midagi niisugust, siis teda tembeldatakse kohe "kitseks" – tema oli kits ja rääkis välja ja nüüd on kõik teised süüdi – selline asi on ka...muidugi see on natukene tobe küll, et keegi räägib kellegi teise eest, igaiüks peaks ikka ise enda eest julgema välja rääkida selle, millega ta hakkama sai...seda pole võimalik muuta, see on igas koolis probleemiks (õpilane).

(4) ..., et saaks õpetajatega hästi läbi. Ma arvan, et on õpetajaid, kes pole 100% professionaalsed, kel tekib konflikt, või mingi vihkamine või midagi taolist ja õpilased võiksid ka natukene paremini käituda (õpilane).

Praegu on nii, et õpetajad võiksid vahel ka õpilastega rääkida, nad ei räägi eriti...peale tunde ei aruta asju (õpilane).

Kasvatajate/õpetajate vastused suhetega seonduvas valdkonnas jaotusid eelkõige selle alla, et täheldati täiskasvanutevahelistes suhetes pingeid ja konflikte (20 vastusest 12) versus täiskasvanutevahelistes suhetes koolis valitseb hea õhkkond (4 uuritavat).

Ausalt öeldes on meil väga raske kollektiiv ja juhtub muidugi igasugust täiskasvanute vahel. Mina arvan, et ka täiskasvanutega peaks töötama psühholoogid, et pingeid maha võtta, aga praegu meil see ei õnnestu, et pingeid maha võtta...täiskasvanute vahel on pinged (täiskasvanu).

Praegu ma tajun ikkagi mingit pinget õpetajate vahel (täiskasvanu).

Mulle õudselt praegu ei meeldi selline pahatahtlik suhtumine – meil on sellist asja majas töötajate vahel – ikka seda, et üks süüdistab ühte ja teine teist. Koostööd peab rohkem olema, seda meil ei ole praegu. Väga järgalt surutakse nagu oma arvamused peale. Sellist sallivust ja tolerantsust eelkõige omavahel ja siis kasvandike vastu ka (täiskasvanu).

Neli uuritavat (Kaagvere erikoolist) täheldas, et õpilaste omavahelisi suhteid kujundatakse teadlikult positiivses suunas, et vähendada vägivalda, hierarhilisi suhteid ja

parandada suhtlemiskultuuri, täheldades, et muutused selles vallas on pikaajalised ning vastastikused usaldussuhtel põhinevad.

... et liidetakse sellise klassi juurde, kuhu ta rohkem sobiks – igatepidi: esiteks, vaadatakse klassi suurust ja teiseks ka seda, kuhu ta sobiks oma iseloomu poolest. See lööb ka tasemed sassi...õpilaste omavahelisi suhteid vaadatakse juba siis, kui õpilane siia juba tuleb (täiskasvanu).

...kasvatajad järgivad neid, õpetajad (jälgivad) klassis klassisisesele, kuidas nad käituvad tunni ajal, aga paratamatult, nagu igal pool, tekivad omad liidrid – need, kes on nagu tõrjutud ja selline suurem keskmine...lihtsalt, et peaks märkama igasuguseid sellised probleeme (täiskasvanu).

Õpilaste ja õpetajate vahelistes suhetes me väga kiireid muutusi me oma õpilastes ei saagi oodata sellepärast, et see, kust nad tulevad – ta ei kasva päevaga ümber, ta ei kasva nädalaga ümber, ta ei kasva ka kuuga – seni kuni muutuvad suhtlemisoskused, seni kuni muutuvad harjumused ja kogu aeg tuleb uusi lapsi juurde (täiskasvanu).

Mida rohkem nendega koos teha, mida rohkem nende vastu huvi tunda just nendega tegeledes, siis seda rohkem nad hoolivad sinust ka (täiskasvanu) .

Orissaare internaatkooli õpetajate/kasvatajate vastused sarnanesid erikoolide omadega – (1) täiskasvanud täheldasid, et nendevahelistes suhetes valitsevad pinged ja konfliktid (8 12-st) versus täiskasvanute vahelised suhted on head (2 uuritavat) ning (2) töid välja, et õpilastevahelistes suhetes esineb kiusamist ja grupeerumist kampadeks (kaks uuritavat).

(1) *Meil on sellised leerid, pundid ja leerid (töötajate seas)...tervikut pole...(täiskasvanu)*

Rohkem sallivust ja üksteise vahelist mõistmist ja võib-olla ka see, et kasvatajad ja õpetajad ei kujuta kohati ette, mis kujutab üksteise töö – näiteks õpetaja ei kujuta ette, et mida kasvataja rühmas teeb ...need ametid jäävad natukene kaugeks üksteisele...rohkem läbikäimist erinevate ametite vahel: õpetajad, kasvatajad...kõik peaksid rohkem koostööd tegema.

(2) *Õpilastevahelistes suhetes tuleks kambavaimu natukene teise koha peale kallutada – neil on see pahandustetegemine nagu veres (täiskasvanu).*

...ja nad ei harju omavahel ära ja siis nad hakkavad nagu terroriseerima seda uut ja proovivad neid uusi lapsi, mõnikord üsna vägivaldselt, proovivad, kas seda uut õpilast saab murda...ja omavahelised suhted põhinevad rühmades kas rahal või asjal, riidesemel(täiskasvanu).

Vastseliina kooli kõikide õpetajate/kasvatajate hinnangul olid täiskasvanutevahelised suhted koolis head ja koostööd tuleks veelgi arendada.

Tegelikul ma julgen arvata, et meil on päris ühtne kollektiiv ja ...et meil koostöö sujub päris hästi...ma ei arva nüüd sellega, et meil töötavad siin inglid, et ei ole üldse probleeme...loomulikult, kui on suur kollektiiv, on ka probleeme, aga siiski arvan, et omavahelised suhted on päris head...mida parandada – ma ei oskagi otseselt välja tuua...alati saab ju paremaks muuta omavahelist koostööd...see ei ole kunagi liiga hea (täiskasvanu).

Samas kui võtta seda, et töötajatega on töötajate omavaheline suhtlemine ja meeskonnatöö üpriski heal tasemel (täiskasvanu).

Meil on selles mõttes tore seltskond, et kui ma lähen õpetajate tuppa ja ütlen, et selle lapsega on mul täitsa jama, nii, et nutt kurgus, siis tunnen ma kolleegide toetust – üks ütleb, et mina tegin nii, talle mõjus see, see aitas...see on selline tore. Siin me oleme nagu terve seltskonnaga ühe lapse eest väljas ja see ei jää vaid ühe inimese kanda...(täiskasvanu).

Õpilaste arvates olid kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolides õpilaste omavahelistele suhetele iseloomulikud vägivald, kiusamine ja ebatsensuurne kõnepruuk, millel oli üldine varjatud iseloom seoses juhtude teatamisega täiskasvanutele, kusjuures erikooli õpilased töid viimase tendentsi põhjusena välja õpilaste seas valitsevat ranget hierarhiat ja internaatkooli õpilased õpilastevaheliste kampade formeerumist, kusjuures mõlemaid viimatinimetatud võib pidada totaalse institutsiooni tunnusooneks. Iseloomult vähemtähtsa probleemideringina, võrreldes eeltooduga, viitasid õpilased veel lähedaste suhete puudumisele kasvatajate ja õpetajatega.

Enamik täiskasvanuid (v a ühe kooli esindajad) tõid suhete tasandit puudutava põhiprobleemina esile täiskasvanutevahelistes suhetes valitsevad pinged ja konfliktid, millele järgnes valdkond probleemidereas, mis puudutas õpilastevahelist vägivalda ja kiusamist puudutavaid meetmeid, mille eesmärgiks oli muuta õpilastevahelisi suhteid positiivses suunas.

2.2.2.7. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide normistruktuur

30-st intervjueeritavast 23 pidas erikoolis kehtiva normistruktuurina oluliseks ametliku normistruktuuri seda osa, mis puudutas õpilaste koolikohustuste täitmist.

Mina arvan, et kõige tähtsam reegel on see, et lapsed peavad õppima (õpilane).

Ei tohi tundi hilineda, peavad korralikult tundides käima (õpilane).

Põhiline reegel, mida kooli tülles õpilane peab täitma on see, mida ta siia maani pole teinud- see on koolikohustuse täitmine (täiskasvanu).

Ametliku normistiku valdkonnana tõid 30-st 14 välja reeglid, mis puudutasid uimastite (suitsetamine, alkoholi ja narkootikumide tarvitamine) tarvitamise, õpilaste vägivaldse käitumise ja koolist omavolilise lahkumise keeldu.

Ei tohi suitsetada, ei tohi tarvitada narkootikume, ei tohi juua, ei tohi ära joosta, ei tohi kakelda (õpilane).

Suitsetamine on keelatud, joomine on keelatud, narkootikumide tarvitamine on keelatud (õpilane).

Ei tohi rikkuda käitumisreegleid, peavad lihtsalt kooli seadusi järgima – ei tohi suitsetada, ei tohi peksta – peab korralik olema...ma ei tea rohkem (õpilane).

Suitsetamine on keelatud, õpetajate solvamise ja sõimamine on ka keelatud, kaasõpilase mõnitamine, kiusamine, ahistamine on keelatud (täiskasvanu).

Formaalse reeglistiku osana mainiti veel õpilaste järelvalvet koolis ja kooli territooriumil liikumiskiiranguid puudutavat (30-st intervjueeritavast 11).

Väljas ei või käia ilma loata...ruumidest ei või lahkuda... (õpilane).

Erikoolil on ikka mingisugused sisekorra eeskirjad, mis teatud mõttes piiravad niisugust liikumist ja teiselt poolt panevad õpilast ka teatud raamisesse – teistesse raamisesse (täiskasvanu).

Enam-vähem nagu tavakoolis, ainult et oma käel ei tohi kuskile minna, peab nagu luba küsima. Muud eriti ei olegi, tavakool täielik minu arvates (õpilane).

...viibima kooli territooriumil kasvataja-õpetaja järelvalve all (täiskasvanu).

Mitteametliku normistruktuuri osadena leidsid kajastamist kolm valdkonda, mis viitavad sellele, et koolis õhutatakse õpilastel reeglite sisemist omaksvõttu.

Esiteks, viisakusreeglite ja kohase üksteist arvestava käitumise õhutamise õpilastel (30-st 9 uuritava arvates).

...viisakas suhtlemine nii omavahel kui ka töötajatega (täiskasvanu).

Et siin on aja jooksul kujunenud välja ka poistel aja jooksul ka sellised reeglid, mis moodi tuleb käituda, et kui teised vaatavad televiisorit, siis tema ei röögi või ta ei sega...või ta peab nagu teistega arvestama – see on ka üks reegel, mida ta võib-olla tavakoolis ei pidanud tegema (täiskasvanu).

Meil on siin oma eriline graafik (tegevuskava), mida sa pead täitma, et pead püüdma paremaks muutuda ja peale selle pole midagi. Ma püüan täita muidugi reegleid, mis siin kehtestatud on ja püüan parema ning paljuskki see õnnestub (õpilane).

...ja minu jaoks on kõige tähtsam see, et õpilased ei teeks üksteisele liiga (õpilane).

... õpetajaid on vaja kuulata, hästi on vaja käituda, õpetajatele ei tohi valetada (õpilane).

Teiseks, distsipliinireeglite omaksvõtt kooliklassis (30-st uuritavast 6).

Põhilised reeglid koolis on need, et nad istuksid, kuulaksid ja töötaksid tunnis kaasa (täiskasvanu).

Kuulaksid tunnis ja põhiline on meil siin distsipliin tunnis, sest sellega on meil probleeme (täiskasvanu).

...klassis peab korralikult käituma...(õpilane).

Kolmandaks, puhtuse ja hoolitsetud välimuse ning korraharjumusi puudutavate reeglite omaksvõtu õhutamise (30-st 4 uuritava hinnangul).

Mina arvan...siis on puhtuse pidamine, korralikult riides käimine, õpetajatele mitte vastu hakkamine (õpilane).

Õpilastel puuduvad ka puhtuse, korra oskused, suhtlemisoskused ja järgmine ongi vast see, mis puudutab enese elu organiseerimise oskust – see on see vaba aja osa, mida reguleerivad reeglid (täiskasvanu).

Järelikult sisaldas kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolide ametlik normistruktuur (välisel kontrollil baseeruv) tegevusjuhiseid õpilaste koolikohustuse täitmise tagamiseks, piiranguid seoses uimastite tarvitamise ja vägivaldse käitumisega ning liikumiskiiranguid õpilastele koolis ja kooli territooriumil ning mitteametliku normistruktuuri elemendid õhutasid õpilastel reeglite sisemist omaksvõttu seoses viisakuse- ja distsipliinireeglite ning korraharjumuste omaksvõtuga.

Rahulolematuse formaalse normistruktuuriga erikooli uuritavate hinnangul ilmnes mitmes valdkonnas.

Esiteks, eelkõige õpilased arvasid, et neil peaks olema võimalusi rohkem koju saada, vabamalt kooli territooriumil liikida või suurem vabadus koolihoones sees liikumisel, kusjuures kõigi kolme erikooli uuritavad olid ühte meelt esimese aspekti vallas, Kaagvere ja Puiatu (aga mitte Tapa) õpilased mainisid reeglite vähemrangemaks muutmist seoses viibimisega kooli territooriumil ning Puiatu õpilased rõhutasid koolihoones vabamalt liikumise reeglitega seonduvat.

Sellised reegleid tuleks muuta, et rohkem saaks sõita...küllastada oma vanemaid...et ei oleks nii kinnine kool... aga et ma saaksin suvel külla sõita (õpilane).

Ma arvan, et koolis käia ikka ...mina ei tea...Rohkem vabadust ja rohkem koju lubamist (õpilane).

Siin koolis tuleks kindlasti seda kinnisust muuta, sest siin on liiga vähe vabadust – õues saab vähe liikuda, õues saab vähe käia (õpilane).

Vabalt võiks väljas käia, siis oleks tunduvalt parem olla (õpilane).

...Mida sel aastal on tehtud, et võimalikult palju lubada õpilasi koju preemiaks j selle tõttu oluliselt vähem on igasuguseid jooksusid ja asju...eks kodu ole õpilasele see õige koht, kus olla, mitte see erikool, kus kogu aeg olla. Nii, et kui nad talve vaheajal praktiliselt kogu kooli koju sai, siis kui nad tagasi tulid, olid hoopis teist moodi poisid – heas mõttes olid muutunud tänu sellele (täiskasvanu).

Võiks rohkem vabamalt olla – no et nagu praegu, et kui kuskil liigud, siis on keegi kaasas, ukсед võiksid lahti olla, et saaks vabamalt ringi käia (õpilane).

Siin võiks vabamalt ringi käia, siin on kogu aeg ukсед lukus; parem oleks, kui ukсед lahti (õpilane).

Teiseks, eelkõige õpetajate ja kasvatajate hinnangul peaks koolis olema täpsemad formaalsed reeglid, kusjuures kolme erikooli uuritavad rõhutasid reeglite muutmisega seoses erinevaid aspekte.

Tapa erikooli uuritavad mainisid, et reeglid peaksid muutuma rangemaks selles suunas, et kool muutuks veelgi kinnisemaks asutuseks tagades range järelvalve õpilaste üle.

Kaagvere ja Puiatu intervjuueeritavad tõid välja selle, et formaalseid reegleid seoses õpilaste järelvalvega peaks muutma efektiivsemaks ning seda, et kooli sisekorda puudutavaid reegleid ei peaks olema nii palju ja need peaksid ülema ühtselt mõistetavad kõigile.

Arvan, et tuleks muuta midagi seoses sellega, et nad jooksu ei läheks – näiteks panna aknad kinni, sest nadi ise kogu aeg räägivad, et kõik on avatud ja proovivad siis ära joosta...peaks olema kinnisem, et nad ära joosta ei saaks, jooksuks on palju võimalusi (täiskasvanu).

Ainuke asi, mis meil tuleks muuta on see, et tuleks teha natukene rangemaks reegleid, et nad ära ei jookseks...kui on nendega väljas üks õpetaja ja üks kasvataja, siis on võimatu vaadata, et keegi neist ära ei jookseks – seda struktuuri oleks vaja natukene rangemaks teha, nii et režiimijäreljärele vaataksid, et oleks valve õpilaste üle (täiskasvanu).

Rangem võiks kord olla ka, et režiimi koosseisus oleks rohkem töötajaid, kes valvaks neid ja rohkem oleks kasvatajaid grupis – mitte üks, vaid kaks, kui on 12 või 14 poissi (täiskasvanu).

Ma arvan, et meil oleks vaja hetkel reegleid ühtlustada – reegleid peaks olema vähem ja nad peaksid olema üheselt arusaadavad kõikidele ja üheselt ka täidetavad. See peaks olema esimene reegel, et reegleid peaks olema vähem - nad peaksid olema üheselt mõistetavad ja ka täidetavad (täiskasvanu).

Ainult et peaks suurem järelvalve olema õpilaste üle, siis oleks veel parem (õpilane).

See kooli sisekorra eeskiri, mida poisid kõik peavad täitma, on nii paks patakas, et sellepärast ongi sealt nii raske välja võtta, mida nad siis tegelikult tegema peaksid ja mida mitte – see on liiga keeruline, liiga pikk ja liiga lohiseva sõnastusega. Siin peaks olema väga konkreetselt ja täpselt – vot seda peaks muutma. Oleks vähe reegleid, aga väga konkreetsed ja väga täpsed (täiskasvanu).

Ma arvan, et asi ei ole reeglites ja nende muutmises, miks meil asi halvasti on...ilmselt siiski nendes reeglites peaks süvenema ja need läbi mõtlema, need läbi analüüsima, sest tegelikult on neid reegleid palju ja see reeglistik on väga pikk, väga keeruline ja õpilane ei suuda seda nagunii meeles pidada. Õpilaste jaoks peaks olema reeglid lihtsustatud, üldistatud ja selgel kujul (täiskasvanu).

Täiskasvanud uuritavad tegid ettepanekuid, kuidas koolis kehtivat reeglistikku efektiivsemaks muuta, kusjuures sisuliselt oli tegemist ettepanekutega töökorralduses, mis puudutas kooli õppe- ja kasvatustööd.

Lähtuvalt kogu kooli tasandist tehti kolm ettepanekut muuta koolis kehtivat reeglistikku:

(1) teha tunnirahu klass; (2) luua paindlikum süsteem muutmaks õpilaste (eri)koolis viibimise aega vastavalt õpilaste arengus toimuvatele muutustele erikoolis viibimise ajal; (3) õpilaste hajutus kooli siseruumides.

(1) Kui nüüd õpetajad leiavad, et õpilane segab tundi, siis oleks võimalik ka kohe see õpilane eraldada eraldi klassi, aga režiimijuhataja on siin meile abiks ka, et kui on vaja, saame me ta appi klassi kutsuda. Aga võiks olla mõni õpetaja, kes võtaks selle poisi enda juurde ja siis temaga tegeleks õpetajate toas. Oleks ka abiõpetaja ka tunnis olla (täiskasvanu).

(2) Reegleid tuleks muuta nii, et tuleks luua selline stiimuli süsteem. Näiteks, et kui mõnigi poiss vabaneks varem kui ette nähtud õppenõukogu otsusega, siis saaks toetuse sealt kohapealt ka, kust ta on suunatud, siis laseks ta varem välja ja teised vaatavad, et on võimalik ka varem koju saada, sest mõni on sattunud siia ka vähema kuritegevuse eest (täiskasvanu).

(3) Mina leian seda, et nende tegevused peaksid olema võimalikult hajutatud, et mitte oleksid sellised suured kambad koos, kus on vägivalda ja sellist (omavahelist) korralduste jagamist. Et kui nad on võimalikult eraldi ja võimalikult lahus ja kui nad nii tihti ei näe, siis need situatsioonid ja teravad olukorrad tekivad kas ühises söögi- või koridoris jalutades või võimlas kui on rivistus või ühisel võimlemine minikul – ühesõnaga, kus suur kamp koos on, tekivad sellised mittehead olukorrad tihti peale. Kui nad oleksid võimalikult hajutatud, ja klass kui klass on suur, et need lapsed saaksid olla eraldi - kas siis sõpradega koos vabal või ajal. See on minu arvates üks asi, mis minu arvates koolielu parandaks (täiskasvanu).

20-st intervjuueritavast 16 pidas internaatkoolis kehtiva normistruktuurina oluliseks ametliku normistruktuuri seda osa, mis puudutas õpilaste koolikohustuste täitmist.

Koolikohustust ja tundidest osavõttu (täiskasvanu).

Õigel ajal tundi jõudma, mitte hilineda (õpilane).

Meil oleks kõige tähtsam, et õpilased käiksid täpselt ja regulaarselt tunnis (täiskasvanu).

Kõige tähtsam on ikka õppimine, tundides käimine ja sellest kinni pidamine (õpilane).

Kindlasti koolikohustust, õppetööst osa võtma, kui nad koolis käivad (täiskasvanu).

Esimene reegel on – ole koolis kohal...alati tule kooli...(täiskasvanu).

Formaalse reeglistiku osana mainiti veel õpilaste päevarežiimist, kuid vähemal määral järelvalvest, kinnipidamisega seonduvaid reegleid (20-st intervjuueritavast 7).

Siin on nii palju reegleid...kasvataja sõna ja õpetaja sõna kuulata...siis on, et poriste jalanõudega klassi mitte siseneda; rühma minnes peab võtma jalanõud jalast ära; tuba peab iga päev koristama...siis õppetunnis pead olema ja...(õpilane).

Eks ikka need inimestele kehtestatud reeglid, kuid siin on igasuguseid piiranguid ka peal – palju vähem liikumisvabadust, kui tavalises koolis: ukсед on vaheajal kinni...(täiskasvanu).

Meil on päevakavad välja töötatud, siis oluline on kellaaegadest kinni pidada nende puhul, sest kui nende puhul läheb midagi segamini, siis nad lähevad nii närvi (täiskasvanu).

Põhilised on need, et õpilane peaks olema õigel ajal rühma, et õigel ajal peaks olema valmistunud öörahuks, et tundides peab olema õigel ajal ja kõikidest tundidest peab osa võtma, ei tohi teisi segada...rohkem nagu neid põhilisi polegi, kõik ülejäänud on nagu sellised väiksemad (õpilane).

Ametliku normistiku valdkonnana tõid 20-st 4 välja reeglid, mis puudutasid suitsetamise ja alkoholi tarvitamise keeldu.

Loomulikult suitsetamise ja alkoholi keelu reeglid (õpilane).

Ei tohi suitsetada (õpilane).

Rahulolematus formaalse normistruktuuriga internaatkoolides seostus eelkõige efektiivsema järelvalve tagamisega õpilaste käitumise üle, kusjuures rahulolematus selles osas oli märgatavalt suurem Orissaare internaatkoolis võrreldes Vastseliina kooliga.

Rõhutati, et formaalsed kooli reeglid peaksid olema rangemad nii kooliklassis (distsipliinireeglid), õpilaste koolikookohustuse täitmisega seonduvalt (õpilaste põhjusest puudumiste kontrollimine) kui ka järelvalves õpilaste käitumise üle.

Muutma ei peaks tegelikult mitte midagi, peaks neid juurde tekitama... lihtsalt reegleid rangemaks muuta...just näiteks tundide osas, sest on näiteks õpilasi, kes ei käi tunnis ja kes istuvad fuajees ja ei tee mitte midagi...ja just neid käitumisreegleid (rangemaks muuta), et näiteks mõni võib siis karjuda nagu metsas osaks, et panna karistus peale – näiteks arvutikeeld, ikka sellised karistused, mis korda lähevad (õpilane).

Reeglite muutmine sõltub koolist ja kooli kontingendist ja kuna meil on siin suhteliselt rasked lapsed, kellel on probleeme, siis peaksid meil olema ka reeglid natukene teistsugused, kui tavakoolis – natukene karmimad, et piirata nende võimalusi sattuda probleemidesse, halvale teele...(täiskasvanu).

Võib-olla õpilase poole pealt oleks vaja muuta, et miski motiveeriks teda kooli tulema – ta teab küll, et haridust on vaja, aga ta lihtsalt ei tunnista seda...ja minu meelest peaks õpilase poole pealt karmistama neid reegleid rohkem (täiskasvanu).

Mitteametliku normistruktuuri osadena leidsid kajastamist vaid Vastseliina internaatkooli puhul viisakusreeglite ja kohase käitumise õhutamise õpilastel ning korraharjumusi puudutavaid reegleid, mis viitavad sellele, et koolis õhutatakse õpilastel reeglite sisemist omaksvõttu.

Esiteks peab olema kindel käitumine ja kindlast peaks olema ka viisakus ja söögiauakombed peaksid olema korralikud...peaks õpetajate sõna kuulama, tuleks töötada korralikult, ei tuleks lohakaid töid teha, et saaks ilusasti edasi (õpilane).

Viisalt käituda, mitte ropendada...(õpilane).

...ja sellest kinni pidamine, mida õpetajad soovivad – mida nad tegema peavad, kuidas käituma peavad...et õpilastel pole lubatud nagu igat moodi käituda, vaid on soovitatav käituda nagu õpilasele kombeliselt (õpilane).

Teine reegel on see, et austa ennast ja teisi inimesi oma käitumisega, ära kasuta vägivalda, ei vaimset, ega füüsilist(täiskasvanu).

Järelkult, rahulolematus normistruktuuriga kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides peegeldas erikoolide ja internaatkoolide puhul erinevaid valdkondi.

Erikoolide puhul nägid täiskasvanud formaalse normistruktuuri osana õpilaste üle tõhusama järelvalve kehtestamisega seonduvate reeglite ühtlustamist ja täpsustamist ning õpilased väiksemaid liikumispiiranguid koolis sees ja kooliterritooriumil, sealhulgas sagedasemaid võimalusi kodus käimiseks.

Internaatkoolide puhul täheldati, et formaalse normistruktuuri osana tuleks kehtestada rangem järelvalve õpilaste üle (koolikohustus, uimastite tarvitamise keeld, päevarežiimist kinnipidamine) ning mitteametliku normisüsteemi abil õhutada õpilastel koolis kehtivate reeglite internaliseerimist.

2.2.2.8. Pinge allikad kasvatus eritingimusi vajavate laste koolide õpilaste ja kasvatajate/õpetajate hinnangul

Erikoolide õpilaste hinnangul oli suurimaks pinget allikaks koolis õppimine: 12 erinevat hinnangut 21-st.

Tähelepanu – on vaja kogu aeg tähele panna, mida õpetajad räägivad (õpilane).

Koolis on palju õppida...(õpilane).

Et mul on vaja nii palju õppida – mul on vaja õppida esimene veerand, teine veerand ja kolmas veerand ja nüüd neljas veerand (õpilane).

Kui kaua ära oled, siis just see, et kas jõuad järgi vastata ja veerandi või aasta hinded kätte saada (õpilane).

Teine pingete allikas erikooli õpilastele oli see, et tunti koduigatsust ja taheti tihedamini kodus käia (6 uuritavat).

Et koju ei saa – koduigatsus on hästi suur (õpilane).

Ei saa iga päev kodus käia ja sõpru ei saa näha (õpilane).

Koduigatsus, ainult koduigatsus...(õpilane).

Ma arvan, et see, et kodus ei saa nii tihti käia, kui tahaks...kodused tööd kõik vajavad tegemist (õpilane).

Kolmanda pinget allikana tõid erikooli õpilased välja vägivalda ja kiusamist koolis (3 uuritavat).

...omavahelistes suhetes mõnitamised ja sihukesed värgid, aga eelmine aasta oli nagu füüsiline vägivald, see aasta on vaimne ja see on ka päris vastik (õpilane).

Need, kes on siin kaua istunud, need on nii närvis, et närvid on väga läbi ja siis tulevadki vastuhakkamised, noortemate kiusamised (õpilane).

Internaatkoolide õpilaste arvates olid põhilised pinget allikad koolis kaheksagused: (1) koolivägivald ja – kiusamine ning suitsetamine õpilaste hulgas (10 uuritavat) ja (2) tunnirahu puudumine klassis, mis segas keskendumist õppetööle (4 uuritavat).

(1) *Ühisprobleemideks on suitsetamine... ja just koolimaja ümbruses...ei aita midagi. Teine probleem on taga rääkimine, et sina ütlesid mulle seda ja sina seda... ja kuskilt tulevad jutud ja mõistetekase väga kiiresti hukka, et tema tegi seda ja et tema on kõige paham (õpilane).*

... õpilaste vahel on kõige suuremaks probleemiks vägivald – üks peab ennast teisest paremaks ja selle tõttu hakkab test norima, tülitama...muidugi inimene läheb endast välja ja võib midagi lolli järele teha. Pidev narritamine...(õpilane).

Õpilaste vahel on probleem üksteisele mäkra panemine – füüsiline vägivald või kitumine (tanki panemine) Mäkra panemine on üksteise taga rääkimine, valetamine, süüdistused (õpilane).

Kõige suurem probleem on suitsetamine, ropendamine... siis on selline ebaviisakus (õpilane).

Ma ei tea...klassis on nii, et klassivennad narritavad, narritavad mind hüüdnimede järgi, mis ei meeldi mulle ja see ajab närvi (õpilane).

(2) *Tundide ajal ma tahan õppida ja ma ei saa, sellepärast, et keegi kirjutab minu kõrval mingit head kirja või lihtsalt seletavad ükskõik mida (õpilane).*

Lisaks sellele tõid neli Orissaare õpilast välja pinget allikatena selle, et vabal ajal pole võimalusi pingeid maha laadida ja õpilaskodu füüsiline keskkond on ebakodusõbralik.

See ongi täiesti selline mõttetu olemine, et ei ole midagi teha – oleks mingeid võimalusi, näiteks parem võimla või midagi taolist, et saaksid pinged välja elada...(õpilane).

Mitte midagi ei ole...kui see, kui toas oled, siis mõnikord on selline kõhe tunne – külm, aknad on vanad, sealt puhub tuul läbi, istud vahest, teed laua taga midagi, siis tunned, et tuul nagu puhub selga... tuba on tühi nagu – meil on toas ainult neli voodit ja üks väike sahtel, seda peame nelja peale jagama. Ma pean kõike teistega jagama (õpilane).

See, et toas on nii kõle, pole mööblit...kõik on nii lage (õpilane).

Erikoolide õpetajad/ kasvatajad täheldasid kõige sagedamini (7 17-st), et pinge allikaks koolis on töö raskete lastega, kellel esineb nii käitumisprobleeme kui ka madal õpimotivatsioon.

Pingeid teeb see, et õpilased ei tööta kaasa ja ma kogu aeg mõtlen, mis ma teen nendega?(täiskasvanu).

Pingeid on palju – õppeaasta alguses tuleb ette, et nad (õpilased) ei taha õppida uute õpilastega, see võtab aega, et teha selgeks, et on vaja õppida. Pingeid on iga päev – kuna mõni on narkootikumide tarvitanud, siis on ta närviline ja mõni lihtsalt ei taha õppida, ei taha kodutööd teha. Kontingent on selline, me teame, kellega me töötame (täiskasvanu)..

Ma tükk aega püüdsin endale väita, et minus ei tekita pingeid lapsed ja kogu see kooli keskkond siis, kuid tegelikult, kui ma olen sõpradega väljapool kooli arutanud seda olukorda, siis ikkagi tekitavad (lapsed) pingeid küll. Ütleme...ma ei ole agressiivne inimene, ma püüan kõigist aru saada, kõiki mõista..., aga siiski kui 5 tundi järjest toimub selline agressiivsus kas siis õpilaste vahel või otseselt minu vastu suunatud, või õpilaste endi vahel ropendamise...mõnikord läheb asi kakluseni...et kuigi ma proovisin endale väita, et mind see ei puuduta – minus ei tekita see pingeid, lapsed on ikkagi toredad lapsed, siis ma proovin sellest aru saada, et kõik see tekitab pingeid (täiskasvanu).

Minus tekitab see stressi – see mõte, see tunne, et nad ei omanda kas siis midagi või nad ei omanda nii palju, kui peaks omandama – ühesõnaga ta ei omanda piisavalt – mina üritan anda maksimumi, aga kui palju sellest kasu on – kui palju nad sellest saavad, on küsitav...vot sellised asjad (täiskasvanu).

See on hea küsimus. Näiteks tekitavad sellised olukorrad pingeid, milles ei leia lahendust või tekivad konfliktsituatsioonid minul kui õpetajal ja kuna ma pean paratamatult ka lapsi hindama ja panen ka puudulikke hindeid, siis see tekitab selliseid konfliktsituatioone ja nende lahendamine, et kuidas seda teha...teinekord lähed koju ja näed uneski seda, kuidas seda teha (täiskasvanu).

Kolm uuritavat tõid pinge allikana välja suure töökoormuse.

Kõik see, mis kuhjub ja kuhjub järjest, on nagu muinasjutus, et teed töö ära, aga ta tuleb järjest juurde – ei ole näha tehtud tööd (täiskasvanu).

Kaks intervjuueeritavat täheldasid, (1) et puuduvad ühtsed reeglid ja normid koolis, (2) kahel uuritaval oli hirm kaotada töö ja (3) kaks nentisid, et pingeid tekitab see, et kolleegid tembeldavad lapsi negatiivsete templitega ja suhtuvad lastesse negatiivselt ning (4) kaks täiskasvanut pööras tähelepanu võimalustele oma pingeid seoses kooliga maandada.

(1) *et puuduvad kindlad piirid, reeglid, nõutakse tihti erinevaid asju – ühel päeval ühte ja teisel päeval teist...(täiskasvanu).*

(2) *Hirm kaotada töö – nagu igal pool, hirm töötuks jääda (täiskasvanu).*

(3) *...aga paraku on niimoodi, et kui sa hommikul tuled siia, siis reeglina kuulad sa seda, kui halb see poiss on või mis kurja ta tegi või et see on ju pätt – miks riik pättide peale raha kulutab – siis see automaatselt tekitab niisugused pinged. Sellist asja ...ei tohiks olla...inimesed nagu ei säästa ennast, nad kulutavad ennast – olgu see laps teinud, mida ta on, aga teda tuleb võtta valge lehena ja otsida temas seda head, mille peale saab hakata mõjuma, mille peal saab üldse edasi minema hakata. See võtaks nagu pingeid maha – seda halba tuleb nendega (õpilastega) kaasa nii kohutavalt palju ja inimesed on väsinud ja nagu näevadki ainult halba, nad ei näe head...see varasats, see löi...kogu aeg nii käib – nad nagu ei näe neid häid asju, mida poisid teevad...nii harva kuuleb neid (täiskasvanu).*

Meie majas kuuleb veel endiselt, et meil oli tegemist pättidega ja need asjad häirivad hirmsasti (täiskasvanu).

(4) *Mõnikord läheb päev hästi, mõnikord halvasti, see oleneb eelkõige sinust endast, kuidas sa oma emotsioonidega hakkama saad. Nii nagu meie psühholoog räägib, kogu aeg on vaja personaliga treeningud läbi viia (täiskasvanu).*

Üldiselt katsud pingetest hoiduda või mitte neid tekitada – ma tegelen kõige muuga ka (täiskasvanu).

Internaatkoolide intervjuueeritud täiskasvanute hinnangud pinge allikatena koolis läksid koolide lõikes lahku: (1) Orisaare kooli õpetajad/kasvatajad tõid välja täiskasvanute halvad omavahelised suhted (3 uuritavat), (2) ühtsete reeglite puudumise koolis (2 uuritavat), (3) õpilastevahelise vägivalda ja kiusamine (2 uuritavat) ning (4) hoiaku, et

tõsiste käitumisprobleemidega laste kohaks ei ole internaatkool ja neid tuleks õpetada kuskil mujal (3 uuritavat).

(1) *Ei oskagi öelda...üks tark mees on öeldud, et koolielu algab õpetajate toast...eks me peaksime olema üksteise vastu natukene paremad...paremad inimesed, ma ütlen, siis on lastega suhted palju paremad (täiskasvanu).*

Täiskasvanute suhtes ma mõtlen, et üks ütleb teisele, et sinu laps tegi või minu laps tegi (täiskasvanu).

(2) *Mina arvan, et kindlad raamid puuduvad, et me võiksime nõudmistes mitte nii suuri järeleandmisi teha (täiskasvanu).*

(3) *Õpilased on üksteise vastu sallimatud, kiuslikud...nagu üksteise kadestamine, aga nendel lastel ongi see kurjus ja tigidus nii sügavalt hinges (täiskasvanu).*

(4) *Kindlast rasked lapsed, nad on rasked...minu meelest psüühika häirega lapsed on palju raskemad kui käitumishäirega lapsed, sest nende puhul ei tea sa iil ette, mis talle pahasti mõjub. Paljud meie majas arvavad aga vastupidi, et käitumishäiretega lastest tuleks lahti saada (täiskasvanu).*

Vastseliina internaatkooli täiskasvanud uuritavad aga rõhutasid pinge allikatena (1) suurt töökoormust (3 uuritavat) ja (2) probleeme, mis kerkivad üles probleemset käituvate lastega igapäevatoos (2 uuritavat).

(1) *Ma arvan, et kui see päev venib väga pikaks...et tihtipeale siin koolis on ka nii, et ma ei saa ka arvestada, et ülema nööid, et mu tööpäev on kaheksast neljani, et kõik – ma löön ukse kinni... et kui tekib probleeme, ma olen kauem ja...ja kui see päev on veninud väga pikaks, siis tekitab see pingeid...kõigil on meil ka oma kodune elu – eks ju?...(täiskasvanu).*

See, et selle töö ajaga ei tule toime – sa tahaksid, aga sa ei saa teha tööd, sellest on kahju. See on kõigil – aja puudus on kõigil.

(2) *Õpilaste motivatsiooni probleem tunnis ja kui nad ei kuuletu – distsipliin – kui ta mängib mobiiltelefoniga tunnis, siis selline kauplemine käib tunnis...(täiskasvanu).*

Põhiline pinge allikas õpilastel kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides oli eakaaslastevaheline vägivald ja kiusamine, kusjuures erikooli õpilastel veel lisaks eelnimetatule suur õpikoormus ja koduigatsus ning internaatkoolide õpilastel tunnirahu puudumine kooliklassis, mis segas keskendumist õppetööle.

Täiskasvanute hinnangul toodi erikoolis põhilise pinge allikana välja töö tõsiste käitumisprobleemidega lastega, kusjuures internaatkoolide puhul üht tüüpi pingesallikat ei identifitseeritud ja pinged seostusid erinevate aspektidega igapäevatoos.

2.2.2.9. Visioon kasvatus eritingimusi vajavate laste koolide kohta tulevikus

Intervjueeritavate visioon sellest, millised muutused kasvatus eritingimusi vajavate laste erikoolides on toimunud olid erinevad ning selle tõttu teostatakse andmete analüüs koolide kaupa eraldi.

Meie koolis on laps, kes kuritegusid sooritas, ta on isoleeritud ühiskonnast ja tal on võimalus järele mõelda ja selle tõttu ma arvan, et meie kool on olemas viie aasta pärast (katkend täiskasvanu intervjuust).

Tapa erikooli intervjueeritavatelt laekus kokku 21 erinevat hinnangut, millega seoses aravati, et kool eksisteerib edasi (6 uuritavat), kuid kool on kinnisem asutus, kus on rangem režiim ja kord vastukaaluks arvamusele, et erikoolis ei muutu midagi/kooli ei eksisteeri tulevikus/koolis ei muutu midagi (3 arvamust).

Kord muutub koolis karmimaks (õpilane).

Räägitakse, et kool on samasugune, nagu ta oli siis, kui ta ehitati, midagi pole muutunud...selline, milline on selliseks ka jääb (õpilane).

Arvan, et režiim muutub siin veel rangemaks (õpilane).

...ja ka et režiim on natukene tugevam – tugevamaid mehi tuleb juurde, sest kodus on olemas isa ja ema, meil on õpetajad (naised) ja mehed (täiskasvanu).

Meie koolis on laps, kes kuritegusid sooritas, isoleeritud ühiskonnas ja tal on võimalus järele mõelda selle tõttu ma arvan, et meie kool on olemas viie aasta pärast (täiskasvanu).

Siis on meil võib-olla rangem kord, sest praegu leitakse, et on liiga leebe suhtumine nendesse, kes püüavad ära põgeneda (täiskasvanu).

Kolm uuritut leidist, et erikoolis võiksid õppida vaid mittetõsiseid õigusrikkumisi kordasaatnud alaealised ning tõsiste õigusrikkujate jaoks oleks loodud eraldi kool.

Ausalt öeldes, mina tahaksin, et see kool saaks lahti erikooli nimest, et oleks lihtsalt internaat. Ja rangelt peaks jagama lapsi, kes kuhu kooli läheb – kui neil on tõesti suured õigusrikkumised, las siis neile olla eraldi kool, aga rangelt peaks lapsi jagama, meie peaksime aga olema lihtsalt kool-internaat (täiskasvanu).

Arvan, et meie kooli staatus muutub – meil käisid prokurörid ja uurijad, nad arvasid, et meil on siin kõik kinnine, tarad ees, aga meil on siin kõik avatud...oleme nähtavasti kool-internaat, mitte kinnine kool...(täiskasvanu).

Tulevikus peaks olema erikool Eestis, et see oleks nendele õpilastele, kes ei tule õppimisega toime tavakoolis ja teine kool selline, kus käitumishäiretega õpilased oleksid: üks range kool ja teine natukene leebem (täiskasvanu).

Neli intervjuueeritavat rõhutas paramaid sportimisvõimalusi õpilastele.

Kõik on siin koolis ilus...spordisaal ja väljas spordiväljakud on olemas...(õpilane).

Ma arvan, et meil on siin meil uus spordisaal (täiskasvanu).

Siis on siin spordisaal ehitatud, kus nad saavad oma pingeid maha laadida – see oleks suur asi (täiskasvanu).

Veel arvati (kokku kolm uuritavat), et (1) materiaalsed elamistingimused õpilastele paranevad; (2) koolis on vähem lapsi; (3) õpilaste kontaktid kogukonnaga ning kooli kontaktid teiste koolidega laienevad.

Et see kool ei oleks mingi vangla, nagu mulle tundub, et ta siamaani oli – range režiimiga ja vangla, vaid et lapsed saaksid siit teadmisi, et nad oleksid isiksustena muutunud...(katkend täiskasvanu intervjuust).

Enamiku Kaagvere erikooli intervjuueeritavate arvates astutakse positiivseid samme, et koolist kui karistusasutusest (vangla saatuses) saaks kasvatusasutus koos rehabilitatsioonikeskusega, mis oleks avatud kogukonnale (9 uuritavat) ning elamis- ja õppimistingimused koolis paranevad (6 uuritavat).

Maja ümber ehitada ja selliseks huvitavaks tahab teha kooli, et mitte üksluine ei oleks, et... ainult neli seina oleks...et ikka huvitavaks et...plaanid käivad, et...rahades on asi...(õpilane).

Et see kool ei oleks mingi vangla, nagu mulle tundub, et ta siamaani oli – range režiimiga ja vangla, vaid et lapsed saaksid siit teadmisi, et nad oleksid isiksustena muutunud...ma ei ole illusionist – aga , et suurem osa lastest saaksid pärast kooli oma eluga hakkama, leiaksid mingid sihid, millega tegeleda (täiskasvanu).

Ma näengi seda kooli...ma juba viis aastat tagasi kujutasin ette, et see kooli peaks olema niisugune resotsialiseerimise keskus: ühest küljest kool, natuke rangema režiimiga, kus on teatud piirangud, aga ta peaks olema kool. Siin võiks olla, nagu ma enne ütlesin, juures mingi nõustamiskeskus nendele, kes siia hakkavad siia tulema ja nende vanematele, kellel on oma lastega samasugused probleemid. Võib-olla need lapsevanemad koos lasetega saaksid siin käia, mingi individuaalõppekavaga õppimisel, et järje peale aidata...ja võib-olla siis (hiljem) ei peaks üldse siia tulema (täiskasvanu).

Hästi pikk aeg. Võib-olla väiksemad grupid, avatum – ühte pidi avatum kool ja teisi pidi, et iga grupp on ikka omaette – see tähendab, et see peresüsteem võiks olla rakendunud siin koolis ikkagi ka (täiskasvanu).

Arvestatud nende laste nagu iseloomu ja seda keskkonda, kust nad on tulnud – ja panna nüüd segi see pisike laps, kes on olnud tänaval ainult ja siis mõni, kes on juba päris staažikas, kellel on kriminaalkuriteod, see ei ole päris õige...et mingi liigendus peaks olema, perekeskus rohkem ja et nad neid pere suhteid ja üksikisest hoolimist saaksid paremini tajuda...(täiskasvanu).

Nähti võimalusi õpilaste sportimisvõimaluste, huvitegevuse ja kutseõppe parandamiseks (7 uuritavat).

... ja kool võiks selles osas mingit kutseelõpet ka hakata andma hakata – sealt tuleksidki need SPA teenindajad. Kus sellise haridusega lapsed tööd leiaksid? Teenindajatena, kui nad ka edasi lähevad (täiskasvanu).

Kooliümbrus on ilusam, sportimisvõimalused on paremad...võib-olla laste huvitegevuse tingimused on paremad – tulevad töökojad, sellised väiksed, et kes maalib katusekambris ja kes koob kangast, kes kujundab vitraaži...sellised töötoad, kus oleksid hajutatult erinevad tegevused (täiskasvanu).

Rehabilitatsiooni keskus on kindlasti olemas, uimastite sõltuvuses olevate õpilaste raviks ja võib-olla sportimisvõimalused on paremad (täiskasvanu).

Koolis on sisse viidud kutse- või kutseelõpe (täiskasvanu).

Viis uuritavat arvas, et laste arv koolis väheneb ning kontingent muutub multikultuurseks.

Ma arvan, et lapsi on vähem viie aasta pärast siin (õpilane).

Viie aasta pärast on meil siin mitmest rahvusest lapsi –multikultuursus tuleb siia (täiskasvanu).

...sest 12-13 ja 14 last rühmas ja üks kasvataja – seda on liiga palju – kui jagada see aeg ära, siis sa jõuad võib-olla viis minutit iga lapsega suhelda, aga põhiline ongi suhtlemisprobleemid nendel(täiskasvanu).

Kolm intervjueeritavat rõhutas vajadust spetsialistide kaadri suurendamise järele.

Spetsialiste oleks rohkem ja iga lapse jaoks rohkem inimesi ja nagu ma ütlesin, et kõik oleksid spetsialistid, aga kogemust pean ma selles töös väga tähtsaks (täiskasvanu).

...ma arvan, et siin on rohkem kasvatajaid...elu on parem siin...(õpilane).

Ühe uuritava meelest kooli koostöö teiste koolidega peaks tulevikus laienema ning üks intervjueeritav avaldas lootust, et ühiskonnas on muutunud positiivsemaks suhtumine erikooli.

Seda on raske öelda, aga ma loodan, et väga kapitaalsed...ja mida kiiremini, seda parem. Kool peab täielikult muutuma – kõik algab hoonest – hoone on vaja ümber ehitada, remontida ja sisustada ja kasvatustöö põhimõtted on vaja läbi vaadata (katkend täiskasvanu intervjuust).

Puiatu erikooli intervjueeritavate nägemus kooli tulevikust oli üldiselt positiivne nähes kiirete muutuste vajadust ning rõhutades seda, et kool muutub karistusasutusest laste kasvatusasutuseks, kus tegeldakse laste ettevalmistamisega iseseisvaks eluks (5 uuritavat) ning elamis- ja õppimistingimused koolis muutuvad paremaks (3 uuritavat).

Ennustamine on väga keeruline küsimus, aga ma arvan, et erikool jaguneb eri osadeks nagu: erineva raskusastega – tegudega – õpilased on erinevates selle kooli osades, et mitte kõik sada, või palju neid on, ei ole siin koolis koos – ühes pundis, vaid et ühele osale on, kes on läinud paranemise teele, on kergem režiim: kodu külastused. Et õpilane saaks nagu valida, et ta tegi nüüd siis sellise teo, siis talle on ette nähtud selline karistus; kui ta suudab (hästi) käituda-õppida, siis ta saab kergema režiimi peale – ta ei ole range režiimi all. See on üks asi, mis ma arvan (täiskasvanu).

Ma arvan, et see suur maja muutub natukene väiksemateks majadeks – siin majas elavad need suuregaliibrilised korrarikujad, aga siin on maja, kus elavad paranemise teele läinud, kes hakkavad välja minema koolist, aga keskmises majas on need, kes kõiguvad kahe vahel veel (täiskasvanu).

Ainukene variant on see, et kui see kool on, siis on ta õpilastele kõige tähtsamana iseseisvaks eluks ettevalmistamise koht, kõlbeliste tõekspidamiste kujundamise koht, sulandumise koht ühiskonda... kui need asjad muutuvad kaaludeks viie aasta pärast, siis on kool selline, mis tegeleb õpilase mõtlemise muutmisega, noh kõlbelise kasvatusena...ma loodan, et on, aga ei tea (täiskasvanu).

Võib-olla, et neil oleksid rühmamajad, et oleks pere maja, või midagi SOS lasteküla taolist (täiskasvanu).

Seda on raske öelda, aga ma loodan, et väga kapitaalsed...ja mida kiiremini, seda parem. Kool peab täielikult muutuma – kõik algab hoonest – hoone on vaja ümber ehitada, remontida ja sisustada ja kasvatustöö põhimõtted on vaja läbi vaadata (täiskasvanu).

Täheldati ka efektiivsema järelvalve tagamist õpilaste üle (2 uuritavat), õpilastevahelise vägivalda ohjamist (2 uuritavat) ning paremaid tingimusi sportimiseks ja huvitegevuseks (2 uuritavat).

Ma arvan, et karmim on siin – viie aasta pärast...sellepärast, et tulevad uued seadused välja, et kui suitsetamisega vahele jääd, siis saad trahvi ja õpetajate sõimamise eest saad ka trahvi (õpilane).

Ma arvan, et läheb ikka paremuse poole sellepärast, et ta on järjest siit läinud paremuse poole – kõik õpivad oma vigadest ja niimoodi ja valvamine ja kõik läheb ikka paremaks (õpilane).

Ma arvan, et viie aasta ära peaks olema ta ikka selline korralik kool – ilma vägivaldaga – ma loodan vähemalt. Ma arvan, et ikka ilma vägivaldaga – läheb ikka paremuse poole – praegu on läinud – mitu aastat järjest paremaks (õpilane).

Kujutan ette niiviisi, et vabam oleks ja no et siis ei ole nii palju vägivalda ka siin (õpilane).

Ja üks asi on see, et poistele antakse rohkem võimalusi vaba aja veetmiseks: jõusaal ja mitmed spordilaagrid väljaspool kooli või sisemist huvitegevust võiks olla rohkem (täiskasvanu).

Kolm uuritavat täheldas, et kooli personali suhtumine õpilastesse peaks muutuma paremaks.

...siis nende suhtumised ja tõekspidamised ka oluliselt muutuvad ja võib-olla see on üks kõige olulisem asi, et kui seda suudaks teha...ongi vist kõik (täiskasvanu).

Tahaks näha, et inimesed muutuvad rõõmsamaks, sõbralikumaks, pakuvad üksteisele õlg-õla tunnet, millest praegu on puudus ja poisesse suhtutakse kui lastesse, mitte kui kurjategijatesse (täiskasvanu).

Suhtumine peab muutuma õpilastesse (täiskasvanu).

Üks uuritav täheldas, et koolis peaks olema vähem õpilasi ning üks intervjuueritav tähtsustas erikooli kontaktide laienemist teiste koolidega.

Üks kahest – kas ta muutub edasi ja saab isegi oma remondi tehtud või pannakse see kinni. Selles olukorras näen ma, et see kool pannakse kinni (katkend õpilase intervjuust).

Orisaare internaatkooli intervjuueritavad kahtlesid selles, kas kool eksisteerib tulevikus (5 uuritavat) samal ajal nähes vajadust luua lastele paremad elamis- ja õppimistingimused (7 uuritavat).

Võimalik, et see kooli on alles, arvan, et siis oleks kõik euro (õpilane).

Ma loodan, et see kooli oleks siin alles küll (õpilane).

Kui siin tehakse remont, siis võib see päris ilus olla. Siin võiksid olla heledamad värvid, kui siin on tumedad värvid, siis tuleb kohe selline masendus peale. Kui on heledad, lõbusad värvid, siis on kohe lõbus koolis käia...tuled näiteks trepist alla – meil on nii süinge, siin me joonistasime hullult (gräffiteid)...võiks olla heledad värvid (õpilane).

Ma loodan, et kool on korralikum – et need vene aknad on välja vahetatud, tuul käib läbi... (õpilane).

Ma arvan, et viie aasta pärast pole seda kooli üldse olemas...ta võiks olla kõigepealt ilusasti remonditud, hoitud, puhas...(täiskasvanu).

Kuue uuritava arvates avarduvad tulevikus koolis õpilastele paremad vaba aja veetmise, sportimine ja huvitegevuse võimalused.

...ja siis oleks palju rohkem võimalusi vaba aega sisustada...(õpilane).

...siis üleval võimla äkki tehakse korda – saab korralikult korvpalli mängida...siis...saal tehakse korda, parkett tehakse puhtaks...siis uut tehnikat koolile- näiteks muusika kõlareid, makki ja muusikakeskust, võimendid...et saaks mingit pidu korraldada, kui on midagi hästi ja saaks tähistada (õpilane).

...ringide tööks oleks rohkem võimalusi(täiskasvanu).

Ma näen seda, et meil on avatud noortekeskus (täiskasvanu).

Viis intervjuueritavat täheldas, et õpilaskontingent tulevikus muutub ja tuleb tegelda mitte ainult psühhiaatrilise diagnoosiga, vaid ka koolist/kogukonnast/ühiskonnast nõrga sotsiaalse tausta tõttu väljaheidatud laste kasvatamise ja õpetamisega, mitte aga kriminaalse taustaga õpilased.

Siin võiksid käia sellised õpilased, kes on valele rajale läinud, ei saa öelda, et tavalises koolis hakkama ei saa, sellised, kes leiaksid selle õige teeotsa üles ja siis saaksid uuesti tavakooli tagasi minna või need,

kellele meeldib, käib kooli lõpuni. Siis võiksid siin olla, kellel on vaja kodust kaugust, see perekonna probleemidest kaugemal olek mõjub paljudele hästi, nendest eemale (õpilane).

Ma isiklikult arvan, et see võiks olla see sotsiaalpool rohkem koolil juures, kuigi praegu on psüühikahäiretega laste kool, kuid selle tulemuse saavutavad nad komisjonis kõik, et neil (lastel) on psüühikahäired – see, kes valjemini räägib, sellel on juba psüühikahäired. Tegelikult on ikka nii, et laste taust on sotsiaalne, muidugi on ka häireid, mis sellest samast sotsiaalsest taustast tulenevad. Minu meelest suund on õige, aga piirid on vaja paika panna, et keda siia suunata – et see noor kurjategija siia ei satuks – see, kes on kinni istunud – sellele on vaja ikkagi režiimi, siin ei ole režiimi (täiskasvanu).

Meie koolis õpivad lapsed, kes on jäänud teiste koolide õpetajate, direktorite, ametnike halba mõjusse või vaatevälja, kellest on püütud kodust... on püütud kogukonnast ära saata ja sellest koolist ära saata, kus nad on käinud (täiskasvanu).

Eelnevaga seoses nähti kahe uuritava arvates vajadust suurendada spetsialistide kaadrit, kes lastega töötavad.

Ma näeksin seda, et meil oleks kõik see psühhiaatiline pool, psühholoog, logopeed (täiskasvanu).

Ma arvan, et siin on kindlasti on siin kõik remont ära tehtud ja samad õpetajad on ja hästi head õpetajad on. Ma arvan, et hästi samasugune, et normaalne ja inimesed saavad omavahel hästi läbi (katkend õpilase intervjuust).

Vastseliina internaatkooli intervjueeritavate arvates eksisteerib kool ka tulevikus ning koolis on hea õhkkond töötamiseks ja õppimiseks (4 uuritavat), kusjuures nähti vajadust seda veelgi parandada (4 uuritavat) koos õpilastele paremate sportimis- ja vaba aja tegevuste võimaldamisega (7 uuritavat)

Ma loodan väga, et need õpilased, kes siia jäävad või kes siit lahkuvad on õnnelikud, et nad on siin käinud ja ma arvan, et kool on muutunud ainult selle poolest, et õpilased on muutunud mõistvamaks, sest muud siin koolis muuta ei tahaks, sest siin ongi nii hea (õpilane).

Kui me alustame sellest, et kus see kool asub ja seda maja, siis me seda muuta ei saa – see ilmselt jääb siia sellisel kujul nagu ta praegu ka on ...ja kui ta meil aasta lõpuks remonditud saab, siis selliseks ta meil ilmselt ka jääb...siin me nagu palju muuta ei saa. Aga mis on toimunud? Ma arvan, et meil on viie aasta pärast olemas oma võimla ja oma ujula. Ma arvan, et see peaks kindlasti olema ja see muudaks ka õpilaste elu ka paremaks kohe 100% kindlasti...ja jääks meil (õpilastel) neid omavahelisi konflikte vähemaks ja jääks vägivalda vähemaks...et on neil koht, kus ennast välja elada ja tegutseda (täiskasvanu).

Ma arvan, et hästi samasugune, et normaalne ja inimesed saavad omavahel hästi läbi. Loodan, et hästi hea oleks see kool. Õpetajad võiksid olla natukene tervemad (õpilane).

Eks siia lubati ujulat...või spordihoonet...või mingit pisikest võimlat (õpilane).

Ma arvan, et ta on, kuna meie riigi sotsiaalpoliitika liigub ikka sinna poole, et see kool on ikka edasi. Siis selle aja peale on meil maja korras, ma loodan, et selle aja peale on lastel rohkem võimalusi tegelda spordiga ja ka võimalusi vaba aja veetmiseks rohkem, selle aja peale on võimla valmis, vesiravilad, terapeudid, perepsühholoog, lapsevanemad käiksid rohkem koolis, teeksid kooliga rohkem koostööd (täiskasvanu).

Võib-olla rohkem tahaks, et õpilastel oleks rohkem võimalusi ennast rakendada – vaba ajaga seoses, võimla, jõusaal. Võimalused, mida me õpilastele suudame pakkuda on väiksed, võib-olla viie aasta pärast on need suuremad. Õpilastel oleks rohkem võimalusi ringide poole pealt ja ka klassides – näiteks arvutid, oleksid igal ajal kätte saadavad...(täiskasvanu).

Üks uuritav arvas, et koolis võiks olla vähem lapsi ning kolm tõid välja selle, et õpilaskontingendiks koolis on eelkõige sotsiaalsete probleemidega lapsed, keda ühiskonnas on tõrjutud ning kellele tuleb pakkuda tuge.

Ja teiseks ma mõlen, et me saame ka kasvatusrühmades õpilaste arvu vähendada, et teha juurde kaks rühma...selleks on meil vaja tööjõudu ja see on meil rahade taga...et kindlasti muutuks siis ka olukord paremaks – praegu on ka rühmad liiga suured – ma arvan, et see võiks olla üks positiivne muutus (täiskasvanu).

Ma usun, et üks asi on täitsa võimalik on see, et pered on olemas, aga laste jaoks ei ole vanematel aega, et selle nimel, et raha teenida ja majanduslikult hästi ära elada, jäävad lapsed selja taha ja neid ei panda tähele...sellest tulenevaid psüühikaprobleeme võib tulevikus rohkem olla. Ka sellised lapsed võivad siin

olla, kellel on olnud vilets lapsepõlv ja kes on saanud lapsepõlves endale negatiivseid emotsioone endale kaasa – see tekitab kergemini ärrituvust ja närvisust (täiskasvanu).

Loodan, et elu läheb paremaks, suur probleem on see, et nad ei usalda ühtki täiskasvanut – nad on elus palju peksta saanud ja et see usalduse taastamine on üsna raske, ja mõne puhul see ei taastugi, aga ikka see, et nad tunnetaksid, et on olemas inimesed, kes neid hoolivad ja kellele läheb korda see, mis neis saab, seda ma nagu loodan (täiskasvanu).

Kokkuvõtvalt, kaks ühtset joont, mis iseloomustasid kõiki kasvatus-eritingimusi vajavate õpilaste koolide uuritavate visioonide seoses koolide tulevikuga olid järgmised: paremad elamis- ja õppimistingimused õpilastele ning paremad võimalused õpilastele sportimiseks, huvitegevuseks ja vaba aja veetmiseks.

Ei saa väita, et uuritavad olid üksmeelselt nõus sellega, et eri- ja internaatkoolid eksisteerivad ka tulevikus, sest kahe kooli eksistentsis oli kahtlejad. Samuti polnud erikoolide puhul ühtset nägemust kooli kui terviku funktsioonidest tulevikus: ühte äärmusesse jäi visioon sellest, et tulevikus diferentseeritakse erikoolid lähtuvalt sellest, millise raskusastmega alaealised õigusrikkujad sellistes kinnistes range režiimiga koolides viibivad ning teise äärmusesse jäi visioon sellest, et erikoolid karistusasutusena minetavad oma funktsiooni ja nende funktsiooniks jääb eelkõige õpilaste kasvatus- ja resotsialiseerumise funktsioon, mis teostub laialdasemates kontaktides kogukonnaga ja ühiskonnas üldse.

Sarnaseks jooneks eri- ja internaatkoolide visioonis tulevikus olid muutused õpilaskontingendis, kusjuures erikoolide puhul nähti õpilaste arvu vähenemist koolis ja multikultuursuse tendentse ning internaatkoolide puhul täheldati, et kontingent muutub tulevikus raskemaks, sest psüühikahäiretega laste kõrval õpivad koolis ka käitumisprobleemidega lapsed, kelle probleemid on sotsiaalsete juurtega.

III. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste probleemid ja vajadused

Kolmas uurimiseesmärk: kirjeldada kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste probleeme ja vajadusi lähtudes kolmest aspektist: (1) antisotsiaalse käitumise struktuuri, (2) sotsiaalseid probleeme ja (3) probleeme ja vajadusi seoses oma mineviku, oleviku ja tulevikuga.

3.1. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste antisotsiaalse käitumise struktuur

Kristi Kõiv

Kõigepealt vaadeldakse kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste **antisotsiaalse käitumise struktuuri**, kusjuures käsitlemist leiavad erinevad antisotsiaalse käitumise liigid alates vähemtõsistest (näit. vastuhakk, vandumine jne.) kuni tõsiste (näit. kiusamine, vargus, vandalism jne.) antisotsiaalse käitumise liikideni, kusjuures uurimismeetodina kasutatakse ankeeti.

3.1.1. Uurimismeetod ja uuritavad

Uurimismeetod

Uurimismeetodina kasutati enesekohast mõõtevahendit õpilastele, kes pidid 29 erineva antisotsiaalse käitumise liigi puhul hindama seda, kui sageli esines neil antud käitumise liik viimase 30 päeva jooksul. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide sageduse kindlaksmääramisel kasutati 10-punktilist skaalat, mille kodeerimisjuhend oli järgmine: 0 punkti – mitte ühtki korda; 1 punkt – 1-2 korda; 2 punkti – 3-4 korda; 3 punkti – 5-6 korda; 4 punkti – 7-8 korda; 5 punkti – 9-10 korda; 6 punkti – 11-12 korda; 7 punkti – 13-14 korda; 8 punkti – 15-16 korda; 9 punkti – üle 17 korra.

Uuritud 29 erinevat antisotsiaalse käitumise liiki on jagatavad nelja üldises kategooria alla Frick jt. (1993) järgi: (1) **agressiivne käitumine**: kaklemine eakaaslastega; eakaaslaste narritamine või pilkamine; relva, noa või muu eseme kandmine enesekaitseks; kaklemine eakaaslastega, kui teine on saanud vigastada; osavõtt kampadevahelisest kaklemisest; eakaaslaste kiusamine; eakaaslastepoolse kiusamise ohvriks olemine; eakaaslaste läbi peksmine; eakaaslaste togimine või tõukamine; eakaaslaste hirmutamine või ähvardamine; (2) **varavastased õigusrikkumised**: asjade varastamine, mida tegelikult ei vajata; asjade varastamine, mille väärtus on all 100 krooni; asjade varastamine, mille väärtus on üle 100 krooni; ühisvara või isikliku omandi rikkumine või kahjustamine; valetamine; klassi vara purustamine, lõhkumine või kahjustamine; koolihoones akende või muu vara purustamine; seintele joonistamine või kirjutamine; raha varastamine; eakaaslaste asjade võtmine; (3) **opositsiooniline käitumine**: õpetajatele vastuhakkamine; avalikult õpetajatele vastu vaidlemine; (4) **staatusega seotud antisotsiaalne käitumine**: vandumine ja ebatsensuurse kõnepruugi kasutamine; koolist üksikutest tundidest põhjuseeta puudumine; koolist terve koolipäeva põhjuseeta puudumine; alkoholi tarvitamine; narkootikumide tarvitamine; koolis kehtivate reeglite rikkumine; suitsetamine; (vt lisa 2. esimene veerg: küsimuse lühisõnastus)

Uuritavad

Uuritavateks olid kõik eri- ja internaatkoolide õpilased. Kokku oli uurimise all 152 õpilast, kellest meesoost oli 107 ja naissoost 45 subjekti, kusjuures Kaagverst oli 30 õpilast, Tapalt 26 õpilast, Puiatust 38 õpilast, Orissaarest 26 õpilast ja Vastseliinast 32 õpilast. Õpilaste vanuseline jaotus oli järgmine: 10-aastasi oli 2, 11-aastasi 3, 12-aastasi 13, 13-aastasi 17, 14-aastasi 27, 15-aastasi 33, 16-aastasi 43, 17-aastasi 13 ja 18-aastasi oli 1, kusjuures õpilaste keskmiseks vanuseks oli 14.7 aastat.

Uuritud õpilaste jaotus klasside kaupa oli järgmine: 4. klassi õpilasi oli 7; 5. klassi õpilasi 23; 6. klassi õppureid 23; 7. klassi õpilasi 42; 8. klassi õpilasi 32; 9. klassi õpilasi 25.

3.1.2. Uurimistulemused ja järeldused

Arvutati aritmeetilised keskmised iga antisotsiaalse käitumise liigi kohta hinnanguskaaladel, mis näitasid vastavate käitumisviiside esinemissagedusi kordades viimase kuu aja jooksul nii erikoolide kui ka internaatkoolide õpilaste hinnangul eraldi kui ka kokku (vt lisa 2).

Uurimuse tulemused näitasid, et sagedasemad antisotsiaalse käitumise liigid erikooli õpilaste puhul olid: suitsetamine (keskmiselt üle 13-14 korra viimase kuu jooksul); vandumine ja ebatsensuurne kõnepruuk (keskmiselt üle 11-12 korra viimase kuu jooksul); koolis kehtivate reeglite rikkumine, valetamine ja eakaaslaste narritamine ja pilkamine (keskmiselt üle 5-6 korra viimase kuu jooksul); õpetajatele vastuhakkamine, avalik õpetajatele vastu vaidlemine ja eakaaslaste kiusamine (keskmiselt üle 2-3 korra viimase kuu jooksul ning eakaaslastepoolse kiusamise ohvriks olemine ja alkoholi tarvitamine (keskmiselt üle 1-2 korra viimase kuu jooksul) (vt joonis 4).

Sagedasemad antisotsiaalse käitumise liigid internaatkooli õpilaste puhul olid: suitsetamine ja vandumine (keskmiselt üle 9-10 korra viimase kuu jooksul); Koolis reeglite rikkumine (keskmiselt üle 7-8 korra viimase kuu jooksul); valetamine, õpetajatele vastuhakkamine, eakaaslaste narritamine või pilkamine, koolist üksikutest tundidest puudumine ja õpetajatele avalik vastu vaidlemine (keskmiselt üle 5-6 korra viimase kuu jooksul); eakaaslaste kiusamine, eakaaslaste togimine ja tõukamine ning eakaaslastepoolse kiusamise ohvriks olemine (keskmiselt üle 3-4 korra viimase kuu jooksul) alkoholi tarvitamine, eakaaslaste hirmutamine või ähvardamine, kaklemine eakaaslastega ning koolist terve päeva põhjuseta puudumine (keskmiselt üle 1-2 korra viimase kuu jooksul).

Seega, antisotsiaalse käitumise sagedasemad liigid kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolide õpilastel olid üldjoontes sarnased, kusjuures kõige sagedamini esines staatusega seotud antisotsiaalne käitumine (suitsetamine, vandumine ja ebatsensuurne kõnepruuk ning koolis kehtivate reeglite rikkumine). Sageduselt järgmised olid opositsioonilise käitumise (õpetajatele vastuhakkamine, vandumine ja avalik õpetajatele vastu vaidlemine) ja agressiivse käitumise alaliigid, mis olid seotud õpilastevahelise kiusamisega, kusjuures ülekaalus olid kiusamise psühholoogilised liigid (eakaaslaste narritamine ja pilkamine, eakaaslaste kiusamine), eakaaslaste togimine ja tõukamine ning eakaaslastepoolse kiusamise ohvriks olemine.

**HINNANGU-
SKAALA****ERIKOOLI ÕPILASED****INTERNAATKOOLI ÕPILASED**

7	Suitsetamine	
6	Vandumine ja ebatsensuurne kõnepruuk	Suitsetamine Vandumine ja ebatsensuurne kõnepruuk
5		Koolis kehtivate reeglite rikkumine
4	Koolis kehtivate reeglite rikkumine Valetamine	Valetamine Õpetajatele vastuhakkamine Eakaaslaste narritamine või pilkamine Üksikutest tundidest põhjuseta puudumine
3	Eakaaslaste narritamine, pilkamine Õpetajatele vastuhakkamine	Avalik õpetajale vastu vaidlemine Eakaaslaste kiusamine Eakaaslaste togimine ja tõukamine
2	Eakaaslaste kiusamine Avalik õpetajale vastu vaidlemine Eakaaslaste togimine ja tõukamine	Eakaaslastepoolse kiusamise ohvriks olemine Alkoholi tarvitamine
1	Eakaaslastepoolse kiusamise ohvriks olemine Alkoholi tarvitamine Seintele joonistamine või kirjutamine Eakaaslaste hirmutamine või ähvardamine	Eakaaslaste hirmutamine või ähvardamine Kaklused eakaaslastega Terve koolpäeva põhjuseta puudumine
0	Klassi vara lõhkumine ja purustamine Üksikutest tundidest põhjuseta puudumine Eakaaslaste läbi peksmine Asjade varastamine, mida ei vajata Kaklemine eakaaslastega Terve koolpäeva põhjuseta puudumine Koolihoones vara purustamine Ühisvara ja isikliku omandi rikkumine Eakaaslaste asjade võtmine Relva v m eseme kandmine enesekaitseks Kaklemine eakaaslastega, kes on saanud viga Osavõtt kampadevahelisest kaklemisest Narkootikumide tarvitamine Alla ja üle 100 krooniste asjade varastamine Raha varastamine	Seintele joonistamine või kirjutamine Narkootikumide tarvitamine Kaklemine eakaaslastega, kes on saanud viga Relva v m eseme kandmine enesekaitseks Osavõtt kampadevahelisest kaklemisest Asjade varastamine, mida ei vajata Ühisvara ja isikliku omandi rikkumine Eakaaslaste läbi peksmine Eakaaslaste asjade võtmine Klassi vara lõhkumine ja purustamine Koolihoones vara purustamine Raha varastamine Alla ja üle 100 krooniste asjade varastamine

Kodeerimisjuhend hinnanguskaalal: 0 punkti – mitte ühtki korda; 1 punkt – 1-2 korda; 2 punkti – 3-4 korda; 3 punkti – 5-6 korda; 4 punkti – 7-8 korda; 5 punkti – 9-10 korda; 6 punkti – 11-12 korda; 7 punkti – 13-14 korda

Joonis 4. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus erikooli ja internaatkooli õpilastel (aritmeetilised keskmised 10-punktsel hinnanguskaalal)

Arvutati statistiliselt olulised erinevused internaatkoolide ja erikoolide õpilaste antisotsiaalse käitumise liikide sageduses kasutades *t*-testi. Uurimusest nähtus, et 29-st erinevast antisotsiaalse käitumise liigist 10 osas ilmnesid olulised erinevused: (1) erikoolide õpilastel esines sagedamini kui internaatkooli õpilastel kolme antisotsiaalse käitumise liiki – suitsetamine, seintele joonistamine ja kirjutamine ning klassi vara vandalistlik purustamine ja kahjustamine; (2) internaatkoolide õpilastel esines sagedamini 7 erinevat antisotsiaalse käitumise liiki, millest kolm olid staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liigid (üksikutest tundidest põhjuse puudumine, terve koolipäeva põhjuse puudumine, alkoholi tarvitamine), kaks olid opositsioonilist laadi (õpetajatele vastuhakkamine, avalik õpetajatele vastu vaidlemine) ning kaks seotud agressiivse käitumisega – kaklused eakaaslastega ja eakaaslastepoolse kiusamise ohvriks olemine.

Järelikult, antisotsiaalse käitumise struktuur oli nii erikoolide õpilastel kui ka internaatkoolide õpilastel üldjoontes sarnane, viidates eelkõige staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liikide prevalleerimisele – suitsetamine, vandumine ja ebatsensuurne kõnepruuk ning koolis kehtivate reeglite rikkumine, kusjuures erikooli õpilastel esines suitsetamist sagedamini kui internaatkooli õpilastel. Kaks ühtmoodi suhteliselt sagedasti esinevat antisotsiaalse käitumise liiki eri- ja internaatkooli uuritavatel olid agressiivse käitumise alaliigina õpilastevaheline kiusamine, mille puhul domineeris psühholoogiline agressioon ning opositsiooniline käitumine vastuhakuna õpetajale, kusjuures internaatkoolide õpilastel esines viimast sagedamini kui erikoolide õpilastel.

Kuigi uurimistulemustele toetudes võib väita, et internaatkoolide ja erikoolide õpilaste antisotsiaalse käitumise struktuur oli üldjoontes sarnane, esines internaatkoolide uuritavatel sagedamini: (1) kahte staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liiki – koolist terve koolipäeva ja üksikutest tundidest puudumine ning (2) kahte agressiivse käitumise liiki – eakaaslastevahelist kaklemist ja kiusamise ohvriks olemist. Erikooli õpilastele olid aga sagedamini iseloomulikud kaks vandalismiga seotud käitumisakti – seintele joonistamine ja kirjutamine ning vandalismiaktid klassiruumis.

3.2. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste sotsiaalsed probleemid

Kristi Kõiv

Uuritakse koolis viibivate õpilaste **sotsiaalseid probleeme** lähtudes kolmest aspektist, kusjuures uurimismeetodina kasutatakse ankeeti, milles vaadeldakse küsimusi seoses õpilaste (1) agressiivse käitumise, (2) eemaletõmbunud käitumise ja (3) prosotsiaalse käitumisega.

Objektiivsema hinnangu saamiseks kahe vastandliku iseloomuga sotsiaalse probleemi – eksternaliseeritud käitumine (agressiivsus) ja internaliseeritud käitumine (eemaletõmbuv käitumine) ning prosotsiaalse käitumise kohta, kasutati kahte uuritavate gruppi – õpilasi ja nendega töötavaid kasvatajaid/õpetajaid.

Püstitatakse **kolmas hüpotees**: käitumisprobleemidega õpilastel esineb puudujääke prosotsiaalsete oskuste vallas.

3.2.1. Uurimismeetodid ja uuritavad

Esimene uurimismeetod

Ankeet agressiivse-, eemaletõmbunud- ja prosotsiaalse käitumise sageduse uurimiseks õpilaste hinnangul koosnes kokku 33 küsimusest, millest 11 puudutasid agressiivset käitumist kui eksternaliseeritud käitumisprobleemi, 11 olid seotud eemaletõmbunud käitumise kui internaliseeritud käitumisprobleemi ja 11-e puhul uuriti prosotsiaalse käitumise erinevate liikide sagedust, kusjuures kasutati 4-punktilist hinnanguskaalat, mille punkti kodeeriti alljärgnevalt: *väga sageli* – 3 punkti, *sageli* – 2 punkti, *mõnikord* – 1 punkt ja *üldse mitte* – 0 punkti (vt lisa 3 esimene ja teise veerg). Kõik 33 küsimust olid sõnastatud nii, et õpilane andis enesekohaseid vastuseid.

Eksternaliseeritud käitumisprobleemide all peeti silmas sellist käitumist, mis häirib teisi inimesi, on vaenulik, agressiivne, destrukttiivne ning on suunatud teiste vastu. Eksternaliseeritud käitumisprobleemidena (edaspidi koondnimetuse *agressiivne käitumine*) vaadeldi nii psühholoogilise kui ka füüsilise agressiivse käitumise erinevaid liike, viha kui negatiivse emotsiooniga seotud aspekte agressiivses käitumises ning vastuvaidlemist kui opositsioonilist käitumist.

Internaliseeritud käitumisena peeti ilmas käitumisviise, kus inimene kardab teisi, on hirmul ja väldib situatsioone, kus ta võib saada teiste kriitika või tõrjuva hoiaku osaliseks. Internaliseeritud käitumisprobleemidena (edaspidi koondnimetuse *endassetõmbunud käitumine*) vaadeldi kõrvalehoidvat, passiivset, hirmunud ja kartlikku käitumist.

Prosotsiaalse käitumise all peeti silmas mis täidab sotsiaalse grupi vajadusi ja funktsioone ning selle liikideks on näiteks: hoolitsemine, kooperatiivsus, sõprus, vastusvõimelisus, usaldus, usaldusväarsus, lahkus ja enesekesksuse puudumine.

Uuritavad

Uuritavate puhul keskenduti fookusgrupile, kelle moodustasid kõikide uuritud koolide kõik 6, 7 ja 8 klassi õpilased, keda kokku oli 95 ning kellest 28 käisid 6-ndas klassis, 35 7-ndas klassis ja 32 8-ndas klassis. Uuritavatest 70 oli meessoost ja 25 naissoost, kusjuures Kaagverses oli 19 õpilast, Tapalt 20 õpilast, Puiatust 23 õpilast, Orissaarest 13 õpilast ja Vastseliinast 20 õpilast. Õpilaste vanuseline jaotus oli järgmine: 13-aastasi oli 9, 14-aastasi 20, 15-aastasi 29, 16-aastasi 21 ja 17-aastasi 15 õpilast.

Teine uurimismeetod

Ankeet õpilaste agressiivse-, eemaletõmbunud- ja prosotsiaalse käitumise sageduse uurimiseks õpetajate/kasvatavate hinnangul koosnes kokku 60 küsimusest, millest 20 mõõtsid agressiivse käitumise kui eksternaliseeritud käitumisprobleemi, 20 eemaletõmbunud käitumise kui internaliseeritud käitumisprobleemi ja 20 prosotsiaalse käitumise erinevate liikide sagedust, kusjuures kasutati 4-punktilist hinnanguskaalat, mille punkti kodeeriti alljärgnevalt: *väga sageli* – 3 punkti, *sageli* – 2 punkti, *mõnikord* – 1 punkt ja *üldse mitte* – 0 punkti (vt lisa 3 esimene ja teise veerg) (vt lisa 4).

Eksternaliseeritud käitumisprobleemide (edaspidi koondnimetuse *agressiivne käitumine*) käsitlust laiendati, lisades psühholoogilise ja füüsilise agressiivse käitumise liikidele, viha kui negatiivse emotsiooniga seotud aspektidele agressiivses käitumises ning vastuvaidlemist kui opositsioonilist käitumist näitavale käitumisele ka lapse impulsiivsusega seonduvaid tunnusjooni.

Internaliseeritud käitumisprobleemide (edaspidi koondnimetus *endassetõmbunud käitumine*) käsitlust laiendati, tuues kõrvalehoidva, passiivse, hirmunud ja kartliku käitumise kõrvale ka alaväärsust, vajakajäämisi sõprussuhte loomisel ja kergestihäiritava käitumise tunnusjooni.

Prosotsiaalse käitumise erinevatele liikidele lisaks (hoolitsemine, kooperatiivsus, sõprus, vastusvõimelisus, usaldus, usaldusväärus, lahkus ja enesekesksuse puudumine) küsiti vastuseid ka õppetööga seotud käitumise kohta, mis puudutas ülesandekeskset käitumist, iseseisva töö oskusi ja õpimotivatsiooni (edaspidi koondnimetus *prosotsiaalne käitumine*).

Uuritavad

Uuritavate puhul keskenduti õpilaste fookusgrupile, kelle andsid hinnangu õpilastega kõige enam tegelevad õpetajad ja kasvatajad. Õpilaste fookusgrupi moodustasid needsamad õpilased, kes andsid hinnangu oma agressiivse, endassetõmbunud ja prosotsiaalse käitumise kohta - kõikide uuritud koolide kõik 6, 7 ja 8 klassi õpilased, keda kokku oli 95 ning kellest 28 käisid 6-ndas klassis, 35 7-ndas klassis ja 32 8-ndas klassis. Uuritavatest 70 oli meessoost ja 25 naissoost, kusjuures Kaagversest oli 19 õpilast, Tapalt 20 õpilast, Puiatust 23 õpilast, Orissaarest 13 õpilast ja Vastseliinast 20 õpilast. Õpilaste vanuseline jaotus oli järgmine: 13-aastasi oli 9, 14-aastasi 20, 15-aastasi 29, 16-aastasi 21 ja 17-aastasi 15 õpilast.

Igast uuritud viiest koolist andis kõigi kolme klassikomplekti (6, 7, 8 klass) kohta hinnangu üks kasvataja ja üks õpetaja – kokku seega 30 õpetajat/kasvatajat, kellest 4 olid mehed ja 26 naised. Uuritavate vanuseline jaotus oli järgmine: 21-30-aastasi oli 8 täiskasvanut uuritavat, 31-40-aastasi 6 uuritavat, 41-50 aastasi 7 uuritavat ning 51-57-aastasi 9 uuritavat.

3.2.2. Uurimistulemused ja järeldused

3.2.2.1. Sotsiaalsete probleemide (agressiivsus, eemaletõmbuv käitumine, prosotsiaalne käitumine) esinemissagedus õpilaste hinnangul

Uurides õpilaste sotsiaalsete probleemide kolme aspekti – eksternaliseeritud käitumine (agressiivne käitumine), internaliseeritud käitumise (eemaletõmbunud käitumine) ja prosotsiaalne käitumine esinemissagedust õpilaste endi hinnangul leiti 33 erineva käitumisviisi esinemissagedused aritmeetiliste keskmistena 4-punktilisel hinnanguskaalal, mille üks ots (3 punkti) tähistas vastava käitumisviisi väga sagedast esinemist ja teise ots (0 punkti) sellise käitumisviisi üldse mitte esinemist (vt. lisa 3).

Seejärel arvutati kõikide agressiivse käitumise, eemaletõmbunud käitumise ja prosotsiaalse käitumise liikide keskmised esinemissagedused erikoolide ja internaatkoolide uuritavate hinnangul ning toodi ka vastavad keskmised näitajad kõigi kasvatuseritingimusi vajavate koolide õpilaste puhul (vt tabel 1).

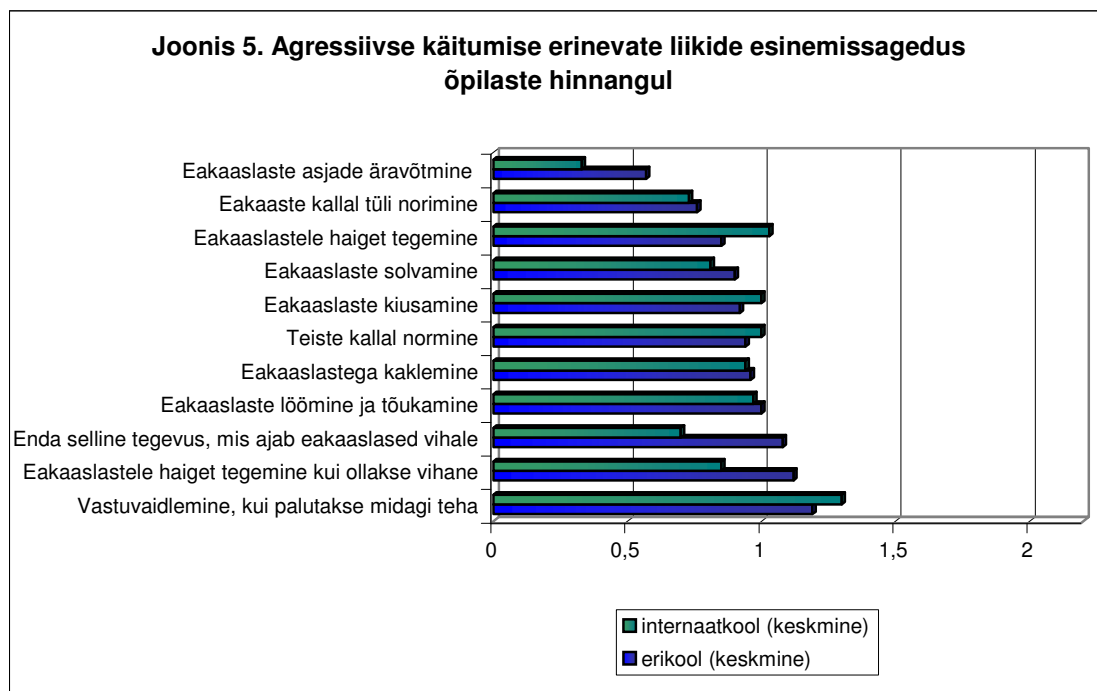
Tabel 1. Kolme sotsiaalse probleemi (agressiivne käitumine, eemaletõmbunud käitumine, prosotsiaalne käitumine) esinemissagedused hinnanguskaaladel (aritmeetilised keskmised) õpilaste hinnangul ning *t*-väärtused ja olulisuse määrad võrreldes erikoolide näitajaid internaatkoolide vastavate näitajatega

Kool	Agressiivne käitumine (keskmine)	Eemaletõmbunud käitumine (keskmine)	Prosotsiaalne käitumine (keskmine)	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
Erikoolid	0.94	1.08	1.67	1.16	0.25
Internaatkoolid	0.88	1.02	1.71	0.92	0.36
Kokku	0.91	1.06	1.68	-0.88	0.38

Uurimusest ilmnes, et agressiivse-, eemaletõmbunud- ja prosotsiaalse käitumise keskmistes esinemissagedustes erikoolide ja internaatkoolide uuritavate vahel statistiliselt olulisi erinevusi (mõõdetuna *t*-testiga) ei ilmnenud (vt tabel 1).

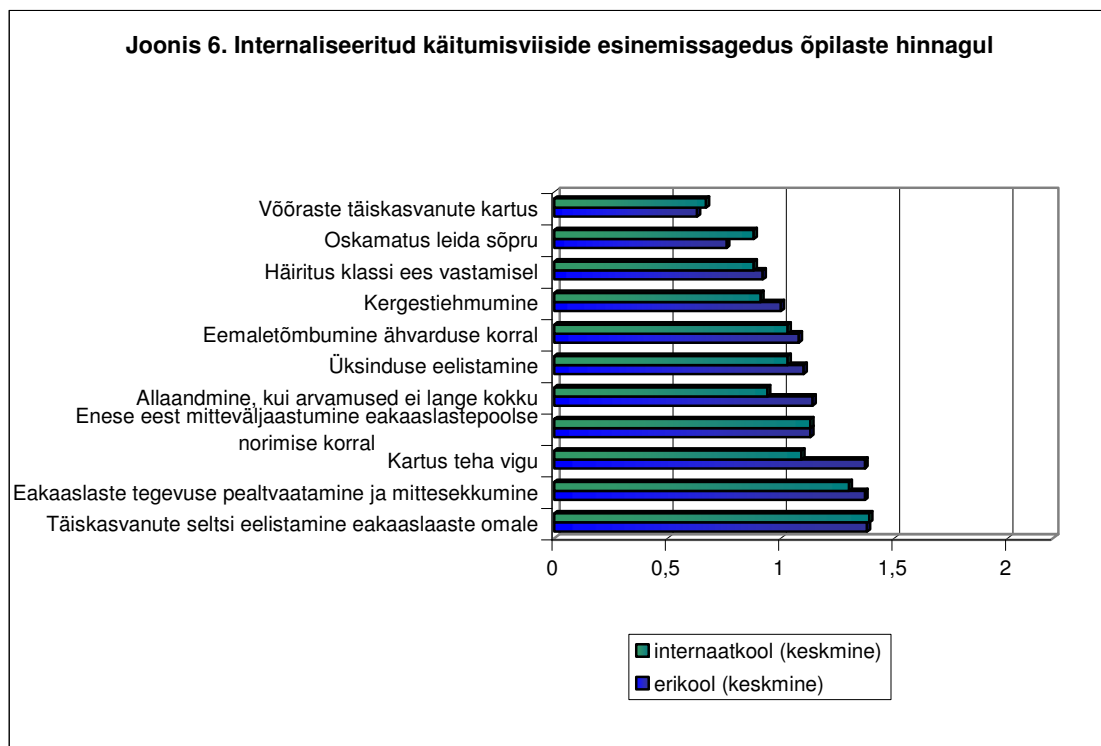
Seega, agressiivse käitumise-, eemaletõmbunud- ja prosotsiaalse käitumise üldine esinemissagedus uuritud kasvatuseritingimusi vajavate laste koolide õpilastel oli sarnane.

Vaadeldes agressiivse käitumise erinevate liikide esinemissagedust eraldi – erinevate liikide lõikes, ilmnes et õpilaste hinnangul olid kõige sagedasemateks: vastuvaidlemine, kui palutakse midagi teha, eakaaslaste löömine ja tõukamine; eakaaslastega kaklemine; eakaaslaste kiusamine ja nende kallal norimine (vt joonis 5), kusjuures erikoolide õpilastel esines oluliselt sagedamini kui internaatkoolide õpilastel kahte agressiivse käitumise liiki: tegevust, mis ajas eakaaslased vihale ning eakaaslastele haiget tegemist, kui oldi vihane (statistiliselt olulised erinevused) (vt lisa 3).

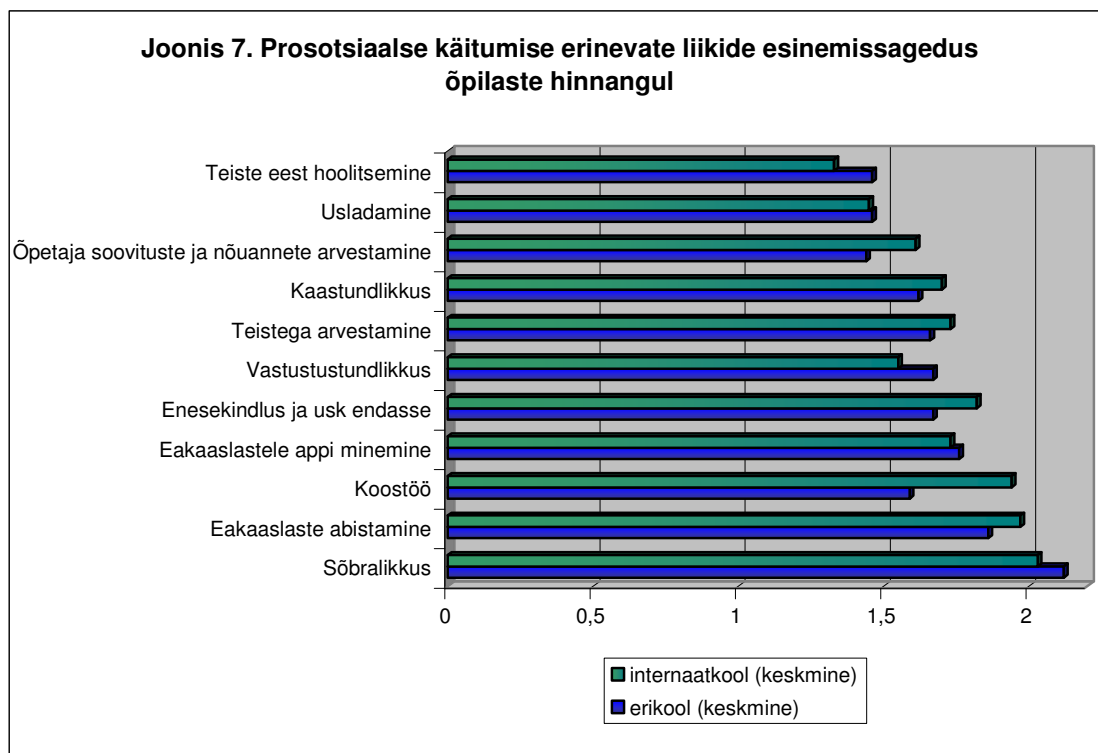
Järelikult, kasvatus eritingimusi vajavate koolide õpilaste agressiivse käitumise sagedasemad tüübid (õpilaste enda hinnangul) olid seotud eelkõige vastuvaidlemise ning füüsilise agressiivse käitumisega, mille puhul erikoolide õpilastele olid rohkem omased vägivaldliga kaasnevad viha emotsioonid võrreldes internaatkoolide õpilastega.

Internaliseeritud käitumisviiside esinemissagedustes võrreldes erinevaid käitumise liike erikooli ja internaatkooli uuritavatel (samuti prosotsiaalse käitumise esinemissagedustes) statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnunud ning sagedasemad käitumisviisid olid: täiskasvanute seltsi eelistamine võrreldes eakaaslastega, eakaaslaste tegevuse pealtvaatamine ja mittesekumine, enese eest mitteväljaastumine eakaaslastepoolsel norimisel ja kartus teha vigu (vt joonis 6).

Järelikult, õpilaste sagedasemad internaliseeritud käitumise liigid, mõõdetuna enesekohase meetodiga, olid seotud eakaaslastega – passiivne kõrvalhoidev käitumine ning kartusega teha vigu.

Prosotsiaalse käitumise sagedasemateks liikideks uuritud koolide õpilastel (nende enda hinnangul) olid sõbralikkus, abistamine ja koostöö, kusjuures vähemsagedased olid hoolitsemine ja usaldamine ning õpetajate nõuannete ja soovitude arvestamine (vt joonis 7).

Järelikult, põhilised puudujäägid prosotsiaalsetes oskustes olid kasvatus eritingimusi vajavate koolide õpilastel seotud eakaaslaste usaldamise ja nende eest hoolitsemisega kui kõige harvemini esinevate prosotsiaalse käitumise liikidega õpilaste enda hinnangul.

3.2.2.2. Õpilaste sotsiaalsete probleemide (agressiivsus, eemaletõmbuv käitumine, prosotsiaalne käitumine) esinemissagedus õpetajate/kasvatajate hinnangul

Küsimustik õpilaste agressiivse-, eemaletõmbunud ja prosotsiaalse käitumise erinevate liikide kohta (laiendatud tähenduses) õpetajate/kasvatajate hinnangul sisaldas 60 erineva käitumise kirjeldust. Arvutati kõigi kolme erineva sotsiaalse probleemi aspekti (agressiivne, eemaletõmbuv, prosotsiaalne) kohta keskmised näitajad erikoolide ja internaatkoolide kohta ning kõigi uuritud koolide kohta kokku (tabel 2).

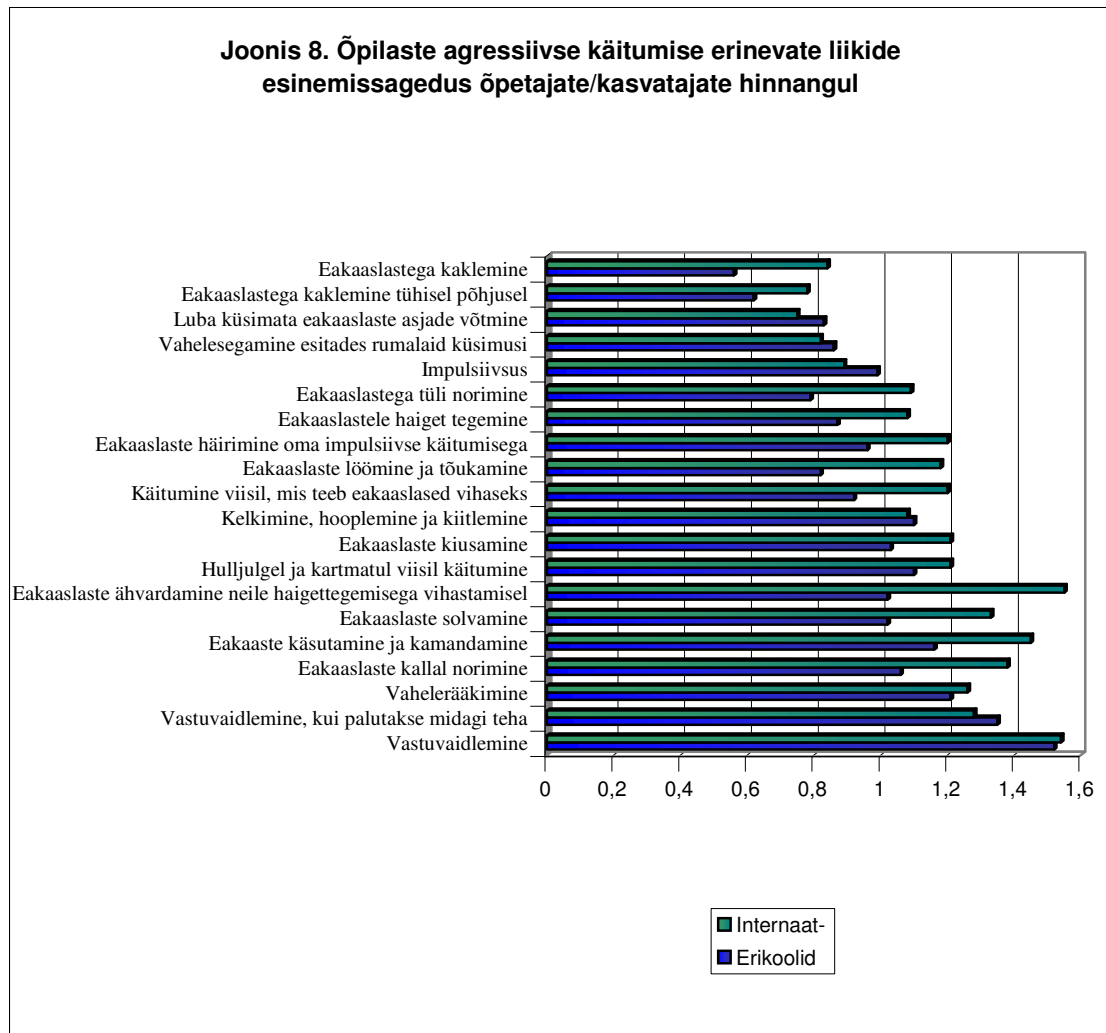
Tabel 2. Kolme õpilastel esineva sotsiaalse probleemi (agressiivne käitumine, eemaletõmbunud käitumine, prosotsiaalne käitumine) esinemissagedused hinnanguskaaladel (aritmeetilised keskmised) õpetajate/kasvatajate hinnangul ning *t*-väärtused ja olulisuse määrad võrreldes erikoolide näitajaid internaatkoolide vastavate näitajatega

Kool	Agressiivne käitumine (keskmine)	Eemaletõmbunud käitumine (keskmine)	Prosotsiaalne käitumine (keskmine)	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
Erikoolid	0.99	1.03	1.43	-5.34	0.00
Internaatkoolid	1.16	0.83	1.23	6.76	0.00
Kokku	1.05	0.95	1.35	6.73	0.00

Uurimusest ilmnest, et internaatkoolide õpilastel esines oluliselt sagedamini (statistiliselt olulised erinevused mõõdetuna t -kriteerumiga) agressiivset käitumist võrreldes erikoolide õpilastega õpetajate/kasvatavate hinnangul.

Erikoolide õpilastel esines oluliselt sagedamini eemaletõmbunud ja prosotsiaalset käitumist (statistiliselt olulised erinevused mõõdetuna t -kriteerumiga) (vt tabel 2).

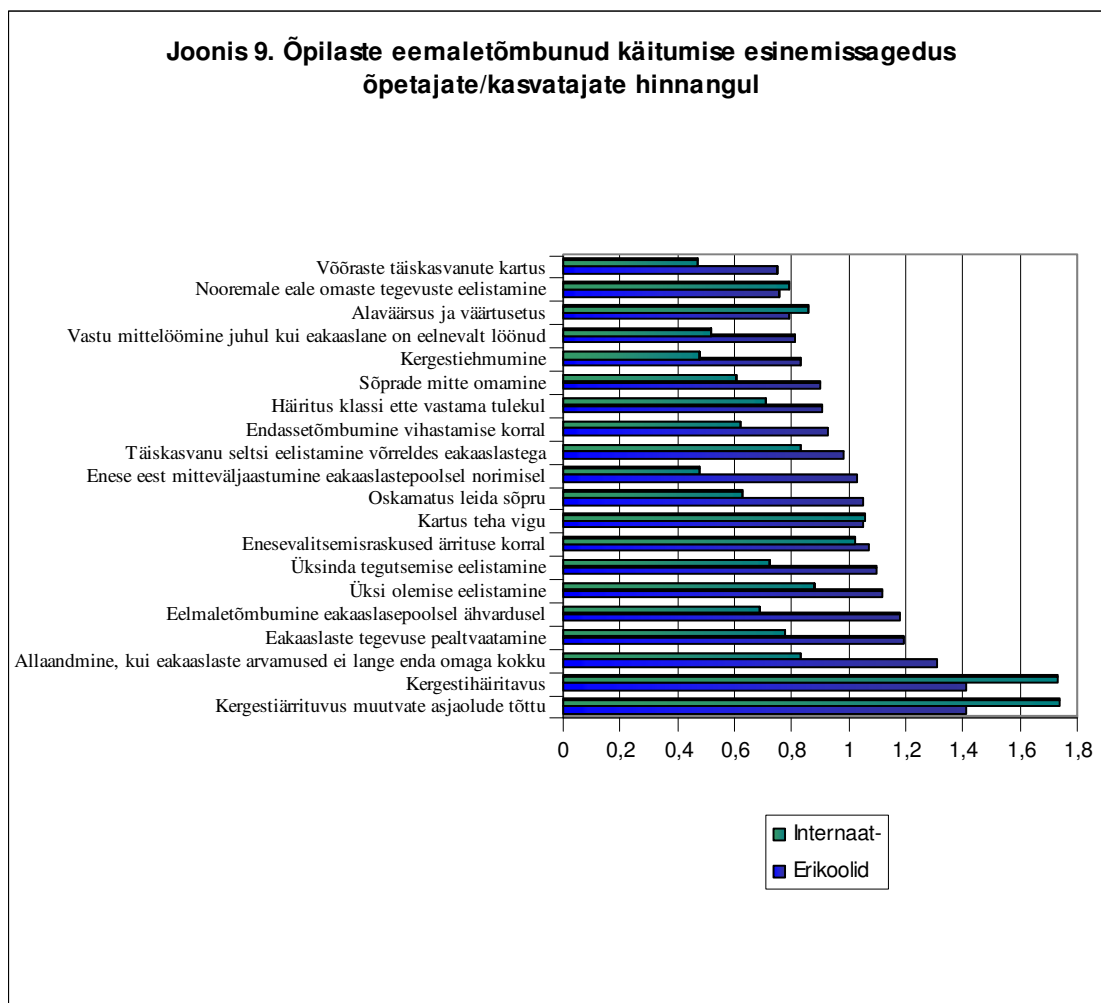
Vaadeldes agressiivse käitumise erinevate liikide esinemissagedust erikoolide ja internaatkoolide õpilastel õpetajate/kasvatavate hinnangul ilmnest, et mõlema kooli õpilastel erines kõige sagedamini vastuvaidlemist ja vasturääkimist kui opositsioonilist käitumist ning internaatkoolide õpilastel esines sagedamini kui erikoolide uuritava tel järgmisi käitumisprobleeme: (1) psühholoogiline agressiivne käitumine (eakaaslaste kallal norimine; eakaaslaste käsutamine ja kamandamine; eakaaslaste solvamine; eakaaslaste ähvardamine; eakaaslastega tüli norimine) ja füüsiline agressiivne käitumine (eakaaslaste löömine ja tõukamine; eakaaslastega kaklemine), mille puhul esinesid statistiliselt olulised erinevused kahe uuritava grupi vahel (vt lisa 4, joonis 8).

Järelikult, kasvatus eritingimusi vajavate koolide õpilaste eksternaliseeritud käitumisprobleemid olid seotud eelkõige opositsioonilise käitumisega – vastuvaidlemine ja –rääkimine, kusjuures internaatkoolide õpilastel esines oluliselt sagedamini kui erikoolide õpilastel nii psühholoogilise kui ka füüsilise agressiivse käitumise erinevaid liike koolide pedagoogilise personali hinnangul.

Vaadeldes eraldi õpilaste internaliseeritud käitumisprobleeme nähtus uurimusest, et internaatkoolide õpilastel esines sagedamini kui erikoolide õpilastel kergestihäiritavust ja -ärrituvust koolide pedagoogilise personali hinnangul (vt lisa 4).

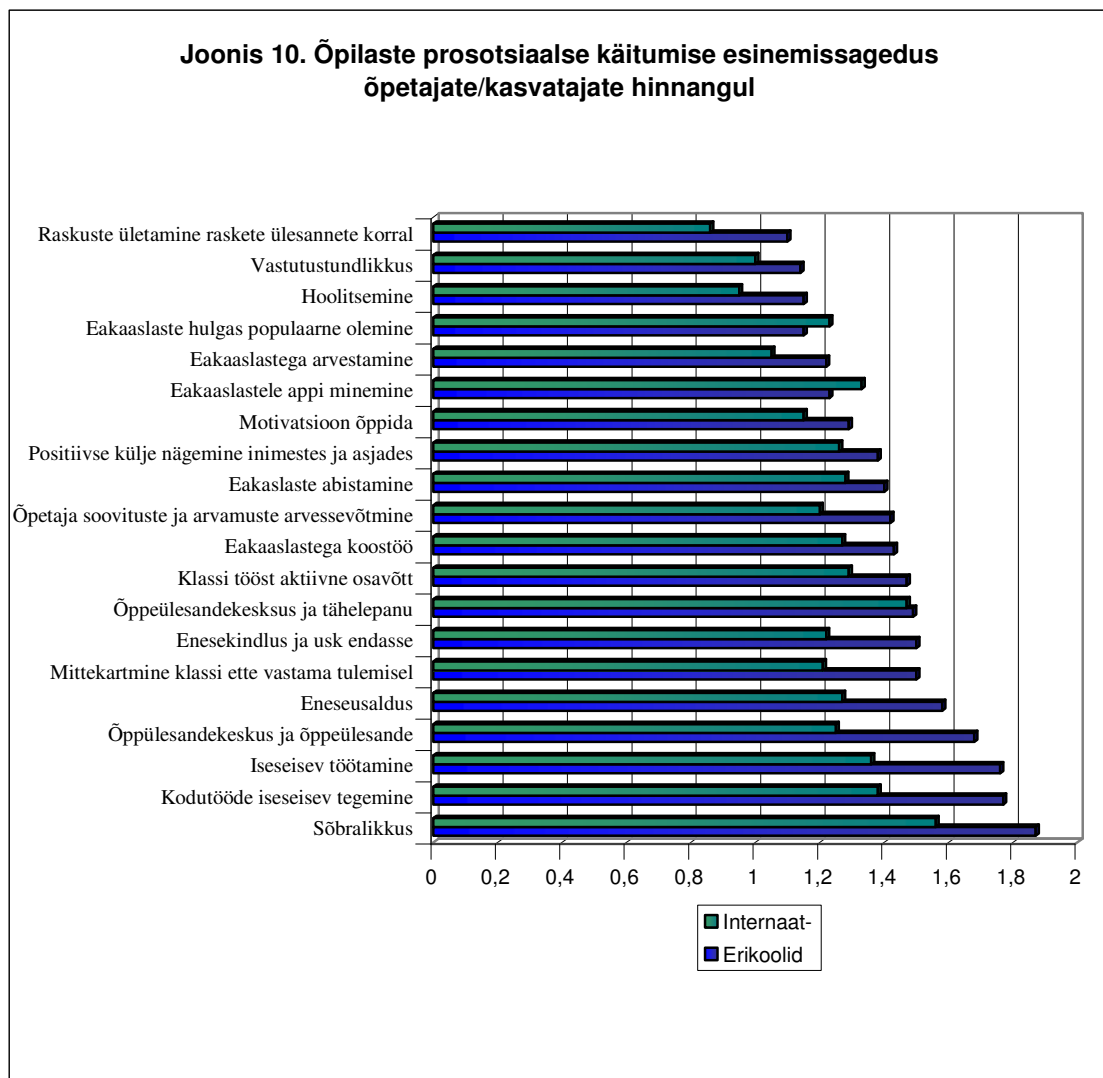
Erikoolide õpilastel esines sagedamini enamikku internaliseeritud probleemidest võrreldes internaatkoolide õpilastega ning need võib jagada järgnevate kategooriate alla õpetajate/kasvatajate hinnangul: (1) passiivne kõrvalehoidev käitumine (allaandmine; eemaletõmbumine; üksi tegutsemine; enese eest mitteväljaastumine; endassetõmbumine), (2) hirmunud käitumine (kergestiehmumine; võõraste täiskasvanute kartus) ja vajakajäämine sõprussuhete loomisel (oskamatus sõpru leida; sõprade mitte omamine) (vt lisa 4, joonis 9).

Järelikult, erikoolide õpilastel esines sagedamini kõrvalehoidva ja hirmunud käitumise liike ning häireid sõbrussuhete loomisel eakaaslastega, kusjuures internaatkoolide uuritavatel ilmnis prevaleerivamalt kergestihäiritav käitumine kui internaliseeritud käitumise alaliik koolide õpetajate/kasvatajate hinnangul.

Vaadeldes erinevaid prosotsiaalsedi oskusi ja ülesandekeskset käitumist õpituatsioonis erikoolide ja internaatkoolide õpilastel ilmnis tendents, et selline käitumise oli sageduselt ülekaalukam erikoolide õpilastel võrreldes internaatkoolide õpilastega, kusjuures statistiliselt olulised erinevused ilmnisid sõbralikkuses kui prosotsiaalse käitumise liigis, eneseusalduses ja enesekindluses ning ülesandekesksetes käitumises ja iseseisvas õppetöö tegemises. Kõige harvamateks prosotsiaalse käitumise liikideks nii erikooli kui ka internaatkoolide õpilaste puhul osutusid õpetajate/kasvatajate hinnangul vastutustundlikkus ja hoolitsemine (vt lisa 4, joonis 10).

Joonis 10. Õpilaste prosotsiaalse käitumise esinemissagedus õpetajate/kasvatajate hinnangul

Järelikult, kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste prosotsiaalsete oskustes esines puudujääke vastutustundlikkuse ja hoolitsemise vallas, kusjuures suuremad olid puudujäägid internaatkoolide õpilastel võrreldes erikooli uuritavatega: sõbralikkuses, eneseusalduses ja õppeülesandekeskses käitumises koolide pedagoogilise personali hinnangul.

3.3. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste probleemid ja vajadused seoses oma mineviku, oleviku ja tulevikuga

Ene Mägi

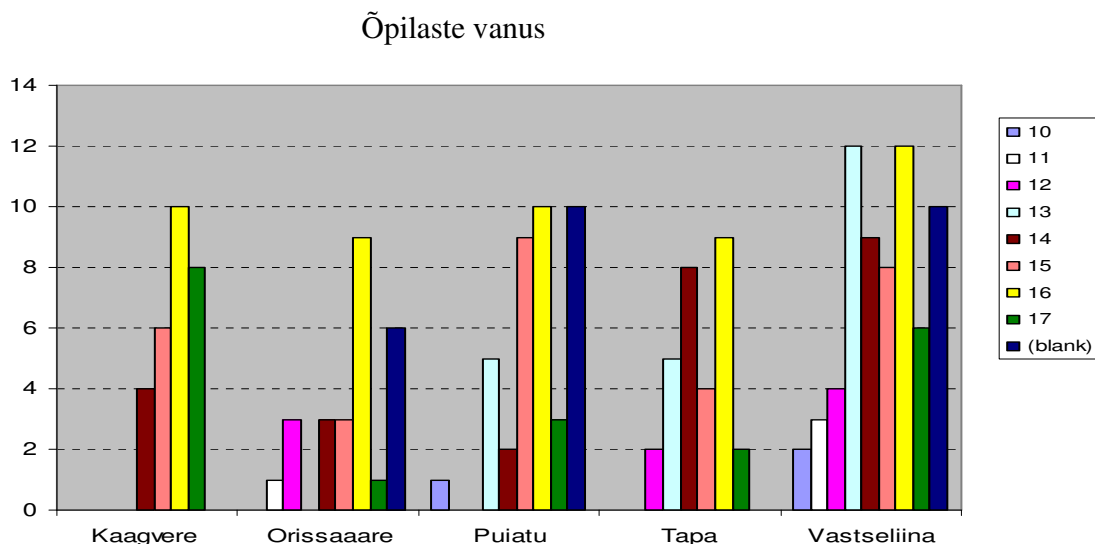
Püstitatakse **neljas hüpotees**: kasvatus eritingimusi vajavates koolides käimise kogemust tunnetavad õpilased kui negatiivset templit seoses oma tulevikuga.

Oma funktsioonide täitmiseks lähtuvad koolid õpilaste vanusest, kasvatuslele püstitatud eesmärkidest, kuid oluliselt ka õpilaste vajadustest, sõltuvalt koosseisu omapäras. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilased võivad olla ebaadekvaatse enesehinnanguga, nõrga mina-tunnetusega, kahjustatud arenguga.

Vanuseline koosseis, eriti internaatkoolides, kõigub last ja noort lahutava piiripostini, s.o 12-15 eluaastani, mil vajatakse rohkem julgustust iseseisvumiseks, täiskasvanute poolset tõsiseltvõetavust.

Seepärast leiti uurijate poolt vajalik olevat küsida 157-lt uurimuses osalenud õpilaselt, kuidas kasvandikud ise vaatavad läbikäidud teele ja kuidas näevad oma tulevikku (vt joonis 11).

Eri- ja internaatkoolides on ealiselt esindatud nii lapsed kui üle 13-aastased, kes on lapsepõlve seljataha jätnud, kuid samas veel ebakindlad ja selgusetud iseenese ja maailma suhtes.

Joonis 11. Uuritavate õpilaste vanuseline jaotus

Valikvastustega küsimustik koosnes kolmest plokist, kus õpilastele anti võimalus tagasiulatuvalt lapsepõlve vaadata, hinnata praegust olukorda ning tulevikuväljavaateid. Esimene küsimuste plokk viis vastaja varasesse lapsepõlve: kuidas mäletatakse vanemate suhtumist temasse, kes olid usaldusisikud. Millal ja milles väljendus vanemate rahulolematust.

Nii eri- kui internaatkoolide õpilased mäletavad, et neid peeti väikse lapsena ilusaks ja targaks lapseks 22% vastanute arvates. Samas märgitakse ligikaudu sama palju sõnakuulmatuks pidamist 21%. On märkimisväärne, et 18% ei mäleta midagi täiskasvanute suhtumise kohta. Sama palju vastanutest väidab, et teda ei pannud keegi tähele. Mitte märkamine varases lapseas on sama kahjulik sotsiaalse arengu seisukohalt kui märkamine negatiivsest aspektist – sõnakuulmatu.

Järelikult, ligemale 40% uuritavatest oli varases lapsepõlves tundnud käskude-keeldude vastu astumisele antud hinnanguid või ükskõiksust ja hinnangu puudumist.

Millal märgati vanemate rahulolematust? Rahulolematuse tunnetamine algab alates 5-ndast eluaastast (18%), 12-aastaste suhtes väljendati rahulolematust viiendikule uuritavast ja vanemad kui 12 aastat väidavad 24% neist, et on saanud tunda rahulolematuse väljendamist.

Vanemad väljendavad oma rahulolematust mitmeti – politseisse viimine (13%); vaba aja kasutamise kontrollimine (15%), kehaline karistamine (14%).

Õpetajad väljendasid oma rahulolematust enam märkuste kirjutamisega (18%), noomimisega (16%), vanemate kooli kutsumise ja peale tunde jätmisega (15%), aga ka kehalise karistamisega (12%). Viimast on tunda saanud kõikide koolide õpilased, enim Kaagvere koolis õppijad – 14% vastanutest.

Täiskasvanud – õpetajad ja vanemad - on olnud eriarvamusel uuritavast peamiselt 25% ulatuses. Õpetajad on soovinud paremat tunnikorda, koduste tööde tegemist, koolipäeva talumist. Niisamuti leiab veerand vastanutest võrdsest ebakõlasid vanematega nii vaba aja kasutamise viisis, sõprade valikul, taskuraha kasutamises ja suhtumises kooli. Täiskasvanutega eriarvamusel olek nii tegevuse liigilt kui rahulolematuse ulatuselt, keskmiselt 25% esineb eriarvamusi kõiges nii erikoolide kui internaatkoolide õpilastel.

Kelle poole võidi pöörduda rõõmus ja mures? 27% kõigist uuritavatest on rõõmusõnumiga eelkõige ema poole pöördunud. Veelgi enam usaldatakse ema mure korral - 31% on pöördunud murega ema poole. Erinevuse koolitüübiti on siin minimaalsed. Teisena pöördatakse isa või õdede-vendade poole. Seega kodused on kõige lähemal seisjaks arvatud.

Küllalt oluliselt märgitakse varases lapsepõlves toetajana ka lasteaiaõpetajat, Tapa koolis koguni 20% vastanutest mäletab nii.

Järelikult: eri- ja internaatkoolis käivatest õpilastest ligi 40% mäletab end varases lapsepõlves kui sõnakuulmatuks peetud või tähelepanuta jäänud lapsena. Karistusmeetoditena on kasutatud nii kodus kui koolis kehalist karistamist ja politsei kutsumist. Toetust ja lohutust on leitud eelkõige emalt, siis teistelt pereliikmetelt. Õpilased mäletavad toetust saanud ka naabritelt ja lasteaiaõpetajatelt.

Sisult teine küsimusteplokk käsitleb õpilaste praegust iseenda ja olukorra tunnetust. Andes hinnangut oma arvatavale praegusele toimetulekule arwab 30% uuritavatest, et tulevad omaealistest palju paremini toime kuna on saanud ennast erinevates olukordades proovile panna, eriti on selles rohkem veendunud erikoolide õpilased (Puiatu 33%, Kaagvere 30%, Tapa 22%).

Ka on 25% õpilastest rahul sellega, et on nüüd sõprade valikul vabad. Kõikide koolide õpilaste arvamused on siin sarnased nagu ka vabadusega olla sõltumatu oma perekonnast. Kokku 21% märgib, et kavatseb edaspidi jääda sõltumatuks oma perekonnast, kuna ei kavatse koju tagasi pöörduda. Väga väikese erinevusega on seda meelt nii eri- kui ka internaatkoolide õpilased.

Suuremat tähtsust omavaks pöördepunktiks oma elus peavad õpilased erikooli suunamist – 19% keskmiselt, kuid erikoolidesse suunatud märgivad kõrgemat mõju – Puiatu 22% ja Kaagvere 20%. Teised sündmused - pereliikme surm, elukoha muutus, lahutus, pereliikme sünd on võrdselt 16-18% õpilaste elu mõjutanud.

Õppimine ja elamine praeguses koolis tundub 14-15% õpilastest täiesti õiglane lahendus nende huvides. Tapa erikoolis on näitaja kõrgem – 17% ja madalaim Kaagveres – 12%, et on õiglaseks lahenduseks see kool. Õpetajate õiglusse usub samuti 14-16% vastanutest. Vähesed, keskmiselt 15%, on veendunud, et vabanevad koolis halbade harjumustest ja halvast perekonnast. Uusi sõpru loodab leida vaid 15% vastanutest. Võimalust koolis tulevaseks eluks ette valmistada on õpilaste arvates vähevõimalik: 14-15% loodab ettevalmistust saada.

Seega: eri- ja internaatkoolide õpilased pigem loodavad isiklikule kogemusele toimetulekuvõimalusena. Õpilased ei ole veendunud, et kool ja õpetajad annavad oma parima ning et antud kool annaks hea võimaluse tulevikuks.

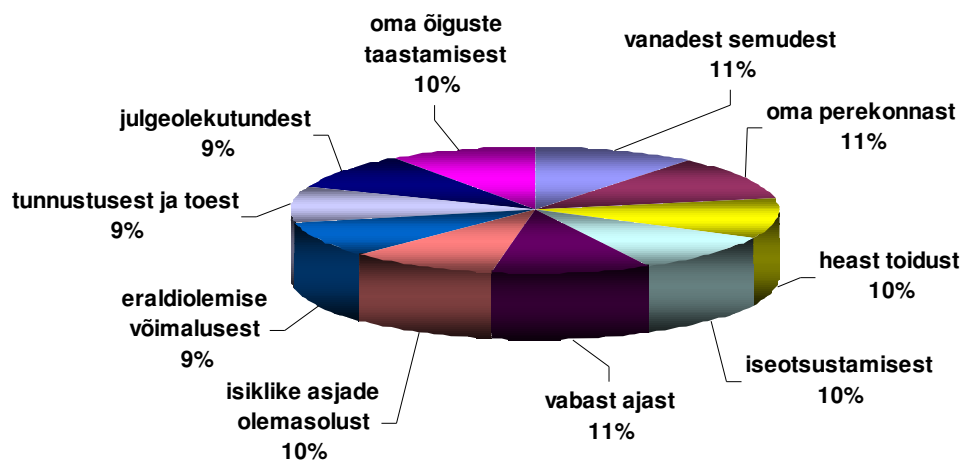
Kolmas küsimuste plokk puudutas õpilaste nägemust oma tulevikust. Küsimus selle kohta, kuidas kavatsetakse ise oma lapsi tulevikus kasvatada, siis kasvataksid kõik uuritavad oma lapsi leebemalt kui neid endeid kasvatati, 37% vastanutest. Samas soovitakse peaaegu samapalju ka rangemalt kasvatada, kuni 38% Tapa ja 37% Kaagvere õpilastest.

Oma vanemate kasvatusviisi ei eitata ka täielikult, üle kolmandiku soovib järgida oma vanemate kasvatusstiili.

Kui paluti õpilastel julgesti arvamust avaldada erikooli kui sellise kohta, siis erikoole ei soovitud sulgeda. Sulgeda soovis 14% vastanutest; 15% soovis, et avataks veel rohkem erikoole ja et vanemad võiksid ise oma lapsi erikooli tuua, 15% vastanutest.

Millest tuntakse praeguses olukorras kõige rohkem puudust? - paljudest asjadest, kuid valdavalt ja esileküündivalt ei ole eelistatud ühtegi pakutavat võimalust. Kuigi eelpool oli arvatud, et ei pöördata koju tagasi, kuid puudust tuntakse koolis perekonnast isegi enam, kui oma õiguste taastamisest, vanadest semudest, eraldiolemise võimalusest ja heast toidust (vt joonis 12).

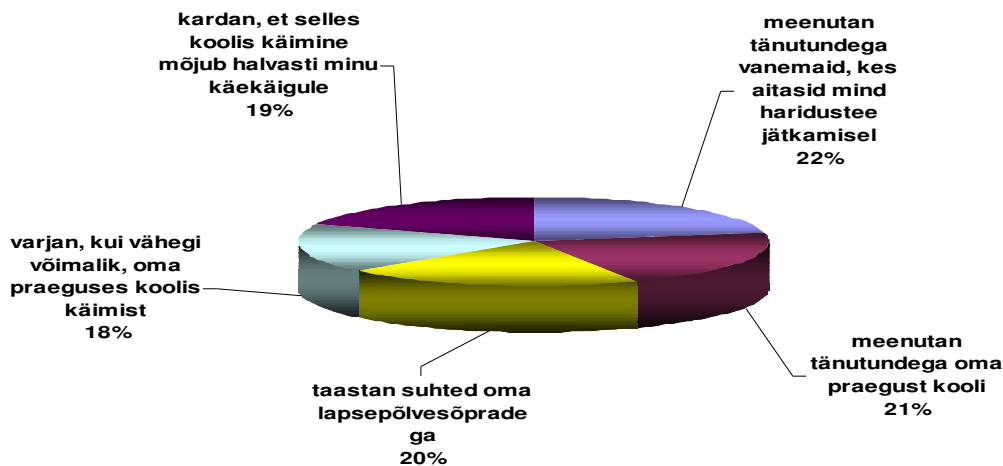
Kõige rohkem tunnen praegu puudust

Joonis 12. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste hinnangud sellele, millest nad kõige enam puudust tunnevad

Kui saan täiskasvanuks, kuidas meenutan oma praegust kooli ja perekonda? 22% vastanuist arvab, et hakkab oma vanemaid tänutundega meenutama. Samuti hästi meenutaks oma kooli 21% vastanuist. Kaagvere õpilastest 24% oleks tänulik praegusele koolile. Samas 19% kardab, et praeguses koolis käimine mõjub halvasti tulevasele käekäigule. Kõige enam kardavad seda Puiatu õpilased, 20% vastanutest. 18% uuritavatest varjaks kui võimalik erikoolis/internaatkoolis käimist (joonis 13).

Kui saan täiskasvanuks siis...

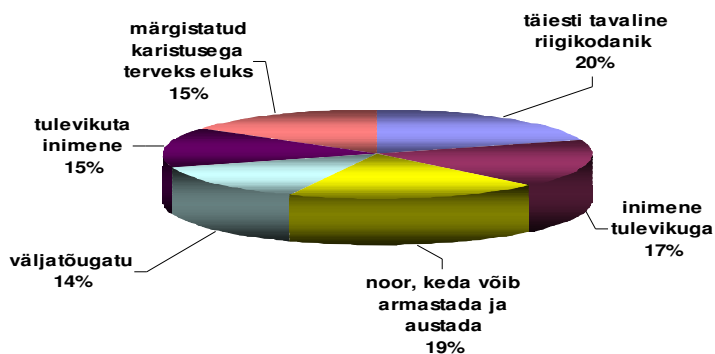

Joonis 13. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste hinnangud seoses meenutusega kooli ja perekonna kohta

Enda kui kodaniku kohta arvatakse 20% ulatuses, et ollakse täiesti tavaline riigikodanik, tulevikuga inimene – 17% vastanutest, aga ka 15% kõigist arvab, et ta on inimene tulevikuta, väljatõugatu – 14%, märgistatud karistusega kogu eluks – 15% (joonis 14).

Seega ei domineeri ükski arvamus, vaid enam-vähem võrdselt arvatakse olevat inimene tulevikuga, küll pigem enam, kui inimene tulevikuta.

Arvamus enda kohta

Joonis 14. kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste hinnangud enda kui kodaniku kohta tulevikus

Kokkuvõttes võib öelda, et eri- ja internaatkoolide õpilaste arvamused oma olukorra kohta lapsepõlves, koolis ja tulevikus ei too esile midagi otsustavalt ja veendunult. Neile on osaks saanud ka head kohtlemist, neil on omamoodi õiglustunne saadud karistuse ja koolitüübi määramise otstarbekusest. Nad küll kardavad mingil määral tulevikku, kuid usuvad, et saavad hakkama. Küsitluse tulemusena ei ilmnenud suuri erinevusi erikoolide ka internaatkoolide õpilaste arvamustes. Kuna puuduvad võrdlevad uurimused, siis ei saa kindlalt väita, et varajane tähelepanuta jätmise, negatiivne märkamine, kehaline karistamine on olnud tõukeks uuritavasse kooli sattumisel. Nagu öeldud, uuritavad valdavalt ei ole mäletamist mööda kogenud suuri ebaseadmisviisi, samas ka suuri rõõme, kuuluvust, tunnustust.

Tuleviku suhtes ollakse kõhklev – vaid viiendik on veendunud, et on tavaline riigikodanik. Eriarvamuse märgistav mõju avaldub ka noorte arvamuses, et neist saab/võib austada ja armastada 20% keskmiselt.

IV. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivatele õpilastele rakendatud tugisüsteemid ja sekkumismeetodeid

Kristi Kõiv

Neljas uurimiseesmärk: kirjeldada viie kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivatele õpilastele rakendatud tugisüsteeme ja sekkumismeetodeid.

Uuritakse erinevaid koolis rakendatavaid sekkumismeetmeid ja tugisüsteeme erikoolis õppijatele, kusjuures uurimismeetodina kasutatakse ankeete.

Keskendutakse kahele aspektile: (1) õpilaste puhul rakendatud sekkumismeetmed ja tugisüsteemid enne erikooli sattumist ning (2) õpilaste puhul rakendatavad sekkumismeetmed ja tugisüsteemid erikoolis.

Püstitatakse **viies hüpotees**: universaalsete ja selektiivsete sekkumistena domineerivad kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides biheivioristlikust lähenemisest lähtuvad sekkumised võrreldes ökosüsteemsele lähenemisele baseeruvate sekkumisega (hüpoteesi allikas: Kõiv, 2003b).

4.1. Uurimismeetodid ja uuritavad

Esimene uurimismeetod

Uurimismeetodina kasutati ankeeti, mille kolme esimese avatud küsimusega uuriti erikooli või internaatkooli eelnenud õppeasutuste arvu ja nimetust ning õpilaste eri- või internaatkooli sattumise põhjust õpilaste hinnangul (*Enne sellesse kooli sattumist olen veel käinud järgmistes koolides... Viimane kool, kus ma enne siia sattumist käisin, oli... Arvan, et siia kooli sattusin ma sellepärast, et...*), kasutades avatud küsimusi.

Küsimustiku kuus järgnevat küsimust käsitlesid õpilase tugivõrgustiku liikmeid eelmises koolis, kus õpilane käis ja praeguses koolis ning tugisüsteemide olemust eelmises koolis, kus õpilane käis ja praeguses koolis – eri- või internaatkool. Õpilase tugivõrgustiku liikmeid (nii endises kui praeguses koolis) uuriti kahe küsimusega, millest üks oli avatud (*Abi, mis ma eelmises koolis sain, oli järgmine... Abi, mis ma selles koolis saan, on järgmine...*) ning teise valikvastustega (vt lisa 5 ja 6 esimene veerg), kusjuures viimase puhul anti instruksioon märgistada ära vastajale sobiv või sobivad vastusevariandid.

Uuritavad

Uuritavateks olid kõik eri- ja internaatkoolide õpilased. Kokku oli uurimise all 152 õpilast, kellest meesoost oli 107 ja naissoost 45 subjekti, kusjuures Kaagverst oli 30 õpilast, Tapalt 26 õpilast, Puiatust 38 õpilast, Orissaarest 26 õpilast ja Vastseliinast 32 õpilast. Õpilaste vanuseline jaotus oli järgmine: 10-aastasi oli 2, 11-aastasi 3, 12-aastasi 13, 13-aastasi 17, 14-aastasi 27, 15-aastasi 33, 16-aastasi 43, 17-aastasi 13 ja 18-aastasi oli 1, kusjuures õpilaste keskmiseks vanuseks oli 14.7 aastat.

Uuritud õpilaste jaotus klasside kaupa oli järgmine: 4.klassi õpilasi oli 7; 5. klassi õpilasi 23; 6. klassi õppureid 23; 7. klassi õpilasi 42; 8. klassi õpilasi 32; 9. klassi õpilasi 25.

Teine uurimismeetod

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivatele õpilastele rakendatud tugisüsteemide ja sekkumismeetodite uurimiseks kasutati ankeeti, mille küsimused võib jagada kolme erinevasse teemablokki: (1) meetmed õpilaste toetamisel ja aitamisel lähtudes nende efektiivsusest ning kolmest tasandist: indiviid, klassigrupp ja kool, (2) õpilase tugivõrgustiku liikmeid eelmises koolis, kus õpilane käis, praeguses koolis ja pärast koolist väljasuunamist ning tugisüsteemi olemus ja koostöövõimalused erikoolis/internaatkoolis, (3) erikoolis/internaatkoolis rakendatavate sekkumismeetmed.

Esimesse teemablokki lülitati küsimused seoses erinevate meetmete (õppetöö, kasvatustöö, õpilaste vaba aeg, õpilastele toetuse ja abi pakkumine, õpilaste toetamine üleminekul koolist tavaellu ning kooli töötajatele mõeldud abi- ja toetussüsteemid) efektiivsusega, kusjuures hinnangud tuli anda 11-punktsel skaalal, mille üks ots (10 punkti) tähistas seda, et meetmed vastavas vallas olid väga efektiivsed kuni teise otsani – 0 punkti, mis tähistas seda, et meetmed ei olnud üldse mitte efektiivsed.

Esimene teemablokk sisaldas ka nelja avatud küsimust, milles paluti vabavastustena tuua näiteid meetmete kohta õpilaste toetamisel ja aitamisel lähtudes üksikindiviidi-, klassi- ja kogu kooli haaravast tasandist. Küsimused olid formuleeritud järgnevalt: *Minu praktikas on olnud kõige tõhusamaks viisiks õpilasi aidata ja toetada see, kui...; Toon mõne näite meie koolist, kui on rakendatud võimalust õpilaste probleemidega hakkamasaamisel lähtudes üksikust õpilasest. Toon mõne näite meie koolist, kui on rakendatud võimalust õpilaste probleemidega hakkamasaamisel lähtudes tervest grupist õpilasest. Toon mõne näite meie koolist, kui on rakendatud võimalust õpilaste probleemidega hakkamasaamisel lähtudes kogu kooli haaravatest meetmetest.*

Teine teemablokk sisaldas õpilase tugivõrgustiku liikmeid eelmises koolis, kus õpilane käis, praeguses koolis ja pärast koolist väljasuunamist ning koosnes etteantud loetelust võimalikest võrgustikuliikmetest, kusjuures loetelust tuli valida vastajale sobiv või sobivad vastusevariandid (vt lisa 7, 8 ja 9 esimene veerg), andmata ette piiranguid.

Tugivõrgustiku olemust uuriti järgmise küsimusega: *Kuivõrd sageli rakendatakse Teie koolis järgmisi meetmeid?* Seejärel toodi loetelu meetmetest (eelkutsedõpe; huvitegevus; õpilaste arengu individuaalne hindamine; individuaalne õppekava; käitumise tugikava; lisaõppimise ja konsultatsiooni võimalus aineõpetajalt; õpilaste individuaalne nõustamine koolis spetsialisti poolt; õpilaste grupiviisiline nõustamine kooli spetsialisti poolt; üritused, ekskursioonid ja vaba aja veetmise võimalused väljaspool kooli), millele tuli anda hinnang 4-punktsel sagedusskaalal (3 punkti – väga sageli, 2 punkti – sageli, 1 punkt – harva, 0 punkti – üldse mitte).

Teise küsimusteblokki kuulus ka eri- ja internaatkoolides õpilaste tugivõrgustiku koostöövõimalusi peegeldav küsimus: *Kuivõrd efektiivne on Teie arvates koostöö teie koolis õpilaste probleemidega hakkamasaamisel?*, mille puhul tuli hinnata koostöövõimaluste efektiivsust lähtudes järgmistest koostöövaldkondadest: informatsiooni hankimine, informatsiooni vahetamine, koos otsustamine, konsulteerimine, töökogemuste vahetamine, töö tulemuslikkuse hindamine, ühine tööülesannete täitmine ja edaspidiste töösuundade planeerimine. Iga koostöövaldkonna hindamisel kasutati 11-punktilist skaalat: alates 10 punktist (väga efektiivne) kuni 0 punktini (üldse mitte efektiivne).

Uuritavad

Valimi moodustas pedagoogiline personal kõigist viiest uuritud koolist: Kaagverst 11 indiviidi, Tapalt 17 indiviidi, Puiatust 20 indiviidi, Vastseliinast 19 indiviidi ja Orissaarest 17 indiviidi. Kokku 84-st pedagoogilise personali liikmest oli 16 meest ja 68 naist, kusjuures nendest 38 olid kasvatajad, 36 õpetajad ning 10 spetsialistid, kes töötasid lastega. Uuritavate keskmine vanus oli 45,03 aastat, kusjuures 22-30-aastasi oli 7, 31-40-aastasi 20, 41-50-aastasi 27, 52-60-aastasi 26 ja 61-66-aastasi 4.

Kolmas uurimismeetod

Uurimismeetod uurimaks erinevaid sekkumismeetmeid, mida rakendatakse kasvatuses eritingimusi vajavate õpilaste koolides õppijatele koosnes 50 erinevatest sekkumisviisi kirjeldustes (vt lisa 10 esimene veerg), mille sagedust tuli hinnata 4-punktilisel skaalal: 3 punkti – väga sageli, 2 punkti – sageli, 1 punkt – harva, 0 punkti – üldse mitte.

Sekkumismeetmeid vaadeldi kolmest teoreetilisest lähtekohast: biheivioristlik, kognitivistlik ja ökosüsteemne.

Biheivioristlikust vaatenurgast lähtudes mõjutavad inimeste käitumist välised stiimulid ning nii kohatu kui ka kohane käitumine õpitakse samade printsiipide järgi, milleks klassikaline või operantne (positiivne või negatiivne kinnitatus, karistamine) tingitus või vaatluslik õppimine.

Küsimustikus kajastasid sellist sekkumisviisi järgmised küsimused: 1, 3, 8, 10, 12, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46 (vt lisa 10).

Kognitivistliku lähenemise tuumaks on see, et ei muudeta inimese välist käitumist, vaid tegeldakse inimese suhtumiste, hinnangute, arvamuste, hoiakute muutmise, mille tagajärjel muutub ka inimese käitumine.

Küsimustikus peegeldasid kognitivistliku sekkumist järgmised küsimused: 2, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 21, 23, 28, 30, 33, 34, 35, 36, 44, 45, 47, 48 (lisa 10).

Ökosüsteemne lähenemine pöörab tähelepanu sellele, et inimese interaktsioone teistega vaadeldakse toimivana sotsiaalses võrgustikus, mis on omakorda suuremate süsteemide osaks ja mõjuväljaks.

Küsimustikus käsitlesid ökosüsteemse sekkumisega seonduvat järgmised küsimused: 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 25, 49, 50 (lisa 10).

Uuritavad

Valimi moodustas pedagoogiline personal kõigist viiest uuritud koolist: Kaagverst 11 indiviidi, Tapalt 17 indiviidi, Puiatust 20 indiviidi, Vastseliinast 19 indiviidi ja Orissaarest 17 indiviidi. Kokku 84-st pedagoogilise personali liikmest oli 16 meest ja 68 naist, kusjuures nendest 38 olid kasvatajad, 36 õpetajad ning 10 spetsialistid, kes töötasid lastega. Uuritavate keskmine vanus oli 45,03 aastat, kusjuures 22-30-aastasi oli 7, 31-40-aastasi 20, 41-50-aastasi 27, 52-60-aastasi 26 ja 61-66-aastasi 4.

Neljas uurimismeetod

Keskendumaks kasvatuses (nii õppe kui vaba aja osana) kasutatavatele sekkumismeetmetele ja õpilase tugivõrgustikule kasvatuses koostati ankeet, milles esitati kaks avatud ja kaks valikvastustega küsimust.

Esimene küsimus puudutas sekkumismeetmeid kasvatuses ning ette oli antud 16 erinevat vastusevarianti (lohutamine, tunnist eemaldamine, kontakt vanematega, ära

kuulamine, õpilase peale tunde jätmine, hoiatused, lisatööd, karistamine, tunnist eemaldamine, direktori poole pöördumine, psühholoogi poole pöördumine, tähelepanu mitte pööramine, nõustaja poole pöördumine, koolist eemaldamine, jälgimine, peale tunde jätmine) ning võimalus omalt poolt vastuseid vabalt lisada. Uuritavatel paluti välja tuua meetmed kasvatuses, mida nad on oma töös õpilastega kasutanud (*Milliseid kasvatusmeetodeid olete kasutanud töös õpilastega?*).

Teine küsimus puudutas vabavastusena efektiivsete kasvatusviiside loetelu (*Missugused on teie arvates efektiivsed viisid õpilaste kasvatustöös?*).

Kolmanda küsimusega uuriti tugivõrgustiku liikmeid kasvatustöös ning küsimus oli järgmine: *Kelle poole olete pöördunud nõu ja abi saamiseks, et lahendada probleeme, mis tulevad ette kasvatustöös?* Valikvastustena oli esitatud loetelu subjektidest (lapsevanemad, kolleegid õpetajad, arst, psühhiaater, sotsiaaltöötaja, psühholoog, direktor, õppealajuhataja, nõustaja, eripedagoog) ning võimalus küsimusele omapoolne arvamus lisada. Uuritavatel tuli märgistada neile sobivad vastusevariandid.

Neljasküsimus puudutas meetmeid, et tõhustada kasvatustööd koolis (*Mida tuleks teie arvates teha koolis, et tõhustada kasvatustööd õpilastega?*) ning uuritaval oli võimalus anda sellele vaba vastus.

Uuritavad

Igast uuritud viiest koolist leiti fookusgrupp kolm kasvatajat ja kolm õpetaja – kokku seega 30 õpetajat/kasvatajat, kellest 4 olid mehed ja 26 naised. Uuritavate vanuseline jaotus oli järgmine: 21-30-aastasi oli 8 täiskasvanut uuritavat, 31-40-aastasi 6 uuritavat, 41-50-aastasi 7 uuritavat ning 51-57-aastasi 9 uuritavat.

4.2. Uurimistulemused ja järeldused

4.2.1. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivatele õpilaste suunamise põhjus ja eelnev õppeasutus ning rakendatud tugisüsteemid õpilaste endi hinnangul

Kõigepealt analüüsitakse õpilaste endi hinnanguid selle kohta, miks nad eri- või internaatkooli sattusid. Avatud vastustega küsimuse *Erikooli/internaatkooli sattusin ma sellepärast, et...* vastused kategoriseeriti ja vastusevariandid kategooriate kaupa on esitatud tabelis 3.

Uurimistulemustest selgus, et nii erikooli kui ka internaatkooli õpilased pidasid põhiliseks põhjuseks, miks nad erikooli või internaatkooli sattusid koolist põhjuseta puudumist (üle 40% uuritavatest), samuti märgiti õpetajatele vastuhakkamist, oma vägivaldset käitumist eakaaslaste suhtes koolis ja seda, et koolis/kodus ei õpitud.

Erikooli õpilased märkisid sagedamini kui internaatkooli õpilased, et nende erikooli sattumise põhjuseks oli seaduserikkumine (statistiliselt olulised erinevused mõõdetuna χ^2 -testiga), alkoholi ja narkootikumide tarvitamine ning hulkumine ja kodust ärajooksmine. Internaatkoolide õpilased kaldusid pidama internaatkooli sattumise põhjuseks ka seda, et ise taheti kooli tulla või täheldati eelmises koolis õpetajatepoolset negatiivset suhtumist ja tõrjumist.

Tabel 3. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud õpilaste hinnangul

Küsimus: <i>Milline oli põhjus, et sa internaatkooli või erikooli sattusid?</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter- naat- koolid	Eri- koolid	Kokku
Koolist põhjuseeta puudumine	15	13	24	21	14	28 (40.58)	59 (41.55)	87(41.23)
Seaduserikkumine (k a varastamine)	3	2	31	11	15	5 ¹ (7.25)	57 (40.14)	62 (29.38)
Õpetajatele vastuhakkamine koolis	5	6	2	2	0	11 (15.94)	4 (2.82)	15 (7.11)
Ei õppinud	2	5	2	2	0	7 (10.14)	4 (2.82)	11 (5.21)
Ise kaklesin ja olin koolis vägivaldne	2	4	2	0	0	6 (8.70)	2 (1.41)	8 (3.79)
Ise tahtsin tulla	2	4	0	0	0	6 (8.70)	0 (0.00)	6 (2.84)
Õpetajate negatiivne suhtumine, tõrjumine, mittedallimine	4	1	0	0	0	5 (7.25)	0 (0.00)	5 (2.37)
Pikka aega haiglas olemine	0	1	0	0	0	1 (1.45)	0 (0.00)	1 (0.05)
Alkoholi ja narkootikumide kasutamine	0	0	4	4	3	0 (0.00)	11 (7.75)	11 (5.21)
Hulkumine ja kodust ärajooksmine	0	0	1	3	1	0 (0.00)	5 (3.52)	5 (2.37)
KOKKU						69	142	211

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastselliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Järelikult, erikooli ja internaatkooli sattumise põhjused õpilaste endi hinnangul olid pigem sarnased kui erinevad, pidades põhiliseks koolist põhusteta puudumist, aga ka õpetajatele vastuhakkamist, vägivaldset käitumist kaasõpilaste suhtes ja mitteõppimist. Erikooli õpilased kaldusid pidama (lisaks eelpooltoodule) erikooli sattumise põhjusena veel seaduserikkumisi ja tõsist staatusega seotud antisotsiaalset käitumist (alkoholi ja uimastite tarvitamist ning hulkumist ja kodust ärajooksmist). Internaatkooli õpilaste arvates kaldusid olema põhjused (lisaks eelnimetatule) veel seotud õpetajate negatiivse ja tõrjuva suhtumisega ning vabatahtliku tulekuga internaatkooli.

Teiseks, vaadeldakse erikooli või internaatkooli suunamisele eelnenud õppeasutustega seonduvat küsimusteringi.

Õpilastele eritati küsimus selle kohta, mitmes erinevas koolis nad enne erikooli või internaatkooli olid käinud. Vastuste analüüsist ilmnas, et kasvatus eritingimusi vajavate koolide õpilased olid käinud enne erikooli/internaatkooli sattumist kõige sagedamini kahes koolis (üle 38% uuritavatest), kusjuures ilmnas tendents, et internaatkooli õppurid olid sagedamini käinud ühes koolis ning erikooli õppurid sagedamini käinud kolmes koolis enne internaatkooli/erikooli suunamist (statistiliselt olulisi erinevusi kahte koolitüüpi kuulujate vahel ei täheldatud) (vt tabel 4).

Tabel 4. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) küsimusele vastanud õpilaste hinnangul

Küsimus: <i>Mitmes koolis oled sa käinud enne internaatkooli või erikooli sattumist?</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter-naat-koolid	Eri-koolid	Kokku
Käinud ühes koolis	7	12	7	11	8	19 (35.19)	26(29.89)	45(31.91)
Käinud kahes koolis	9	12	14	10	9	21 (38.89)	33 (37.93)	54(38.30)
Käinud kolmes koolis	6	5	13	5	5	11 (20.37)	23 (26.44)	34(24.11)
Käinud neljas koolis	1	1	3	1	0	2 (3.70)	4 (4.60)	6 (4.26)
Käinud viies koolis	1	0	0	0	1	1 (1.85)	1 (1.15)	2 (1.42)
KOKKU						54	87	141

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastselliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Järelikult oli eri- või internaatkooli suunatud õpilaste jaoks keskmiselt antud kool kolmas kool, kus neil oli tulnud käia, kusjuures ilmselt tendents, et erikoolis õppijad olid käinud enne erikooli tulekut rohkemates koolides võrreldes internaatkooli õpilastega.

Õpilaste käest küsiti ka kooli nimetust, kus viimati käidi, kusjuures uurimuste tulemustest ilmselt, et enamik (üle 81%) oli käinud tavakoolis, samuti nimetati veel lastekodu ning erikooli õpilased nimetasid ka internaatkooli ja internaatkooli õpilased erikooli (vt tabel 5). Konkreetseid koole, kust lapsed eri- või internaatkoolidesse kõige enam suunati ei eristunud – tegemist oli koolidega või lastekoduga, mis paiknesid üle vabariigi erinevates piirkondades ning uurimuse andmeil ei saanud eristada ka tendentsi, et tavakoolidest oli ülekaalukamad kas põhikoolid või gümnaasiumid/keskkoolid.

Tabel 5. Kooli tüüp, kust õpilane suunati internaat- või erikooli: üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud õpilaste hinnangul

Kooli tüüp	Internaatkoolid	Erikoolid	Kokku
Tavakool	55 (83.33)	87 (80.56)	142 (81.61)
Erikool	3 (4.55)	5 (4.63)	8 (4.60)
Internaatkool	5 (7.58)	11 (10.19)	16 (9.20)
Lastekodu	3 (4.55)	5 (4.63)	8 (4.60)
KOKKU	66	108	174

Järelikult, erikoolide ja internaatkoolide kontingent komplekteerub ülevabariigilise valimina eelkõige tavakoolide baasil ning toimub õpilaskontingendi liikumine erikooli ja internaatkooli vahel: erikoolist internaatkooli ning internaatkoolist erikooli.

Kolmandaks käsitletakse problemaatikat, mis puudutab õpilaste tugisüsteemide subjekte ja abi olemust nii kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides kui ka enne sellesse koolitüüpi sattumist – eelnevas koolis (õpilaste endi hinnangul).

Tugivõrgustiku liikmetena seoses abi osutamise eelmises koolis enne eri- või internaatkooli arvasid õpilased - üle kolmandiku juhtudest, et abi nad kelleltki ei saanud (vt tabel 6).

Tabel 6. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud õpilaste hinnangul

Küsimus: Viimases koolis, kus ma käisin sain ma kõige enam abi (kellelt?)	OR	VA	PU	KA	TA	Inter-naat-koolid	Eri-koolid	Kokku
Ei saanud kelleltki abi	11	8	10	12	11	19 (27.14)	33 (35.11)	52(31.71)
Õpetaja	5	12	12	6	3	17 (24.29)	21 (22.34)	38(23.17)
Klassijuhataja	6	5	3	5	2	11 (15.71)	10 (10.64)	21(12.80)
Sõbrad/klassikaaslased	0	3	5	2	6	3 (4.29)	13 (13.83)	16 (9.76)
Direktor/õppealajuhataja	2	2	3	1	1	4 (5.71)	5 (5.32)	9 (5.49)
Lapsevanem või -vanemad	0	3	0	2	2	3 (4.29)	4 (4.26)	7 (4.27)
Psühholoog	5	0	3	0	0	5 (7.14)	3 (3.19)	8 (5.48)
Kasvataja	2	0	3	0	0	2 (2.86)	3 (3.19)	5 (3.05)
Sotsiaaltöötaja/sotsiaalpedagoog	1	0	0	1	1	1 (1.43)	2 (2.13)	3 (1.83)
Meditsiiniõde	4	1	0	0	0	5 (7.14)	0 (0.00)	5 (3.05)
KOKKU						70	94	164

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Kõige enam märkisid nii eri- kui internaatkoolide õpilased, et eelmises koolis enne erikooli/internaatkooli saadi abi õpetajalt (23% juhtudest), klassijuhatajalt (13%) ja sõpradelt või klassikaaslastelt (10%) (vt tabel 6). Statistiliselt olulisi erinevusi eri- ja internaatkoolide tugivõrgustiku liikmete osas õpilaste hinnangul ei täheldatud.

Uurimaks täpsemalt õpilaste võrgustiku liikmeid, esitati õpilastele loetelu erinevatest tugivõrgustiku liikmetest lähtudes eelkõige erinevatest spetsialistidest, kes tegelesid õpilasega koolis, kus õpilane viimasena käis. Uurimistulemustest nähtus, et kõige enam tegeles kasvatus eritingimusi vajavate koolide õpilastega eelmises koolis klassijuhataja (52% juhtudest), aineõpetaja (39%), direktor (36%), psühholoog (30%), arst (25%), õppealajuhataja (24%) ja psühhiaater (24%), kusjuures rohkem erikooli õpilasi kui internaatkooli õpilasi (statistiliselt olulised erinevused mõõdetuna χ^2 -testiga) märkis, et nendega tegeles politsei, sotsiaaltöötaja, kasvataja ja huvijuht (vt lisa 5).

Järelikult, kolmandikul juhtudest märkisid õpilased, et eelmises koolis, kus nad enne erikooli/internaatkooli sattumist käisid, puudus tugivõrgustik ning juhul, kui see toimus, said õpilased abi eelkõige õpetajalt või klassijuhatajalt. Spetsialistidest, kes enne erikooli/internaatkooli suunamist olid õpilastega tegelenud nimetasid õpilased psühholoogi või arsti/psühhiaatrit, kusjuures erikooli õpilastel oli rohkem kokkupuuteid olnud ka sotsiaaltöötaja ja politseiga.

Abi laad, mida kasvatus eritingimusi vajavate koolide õpilased eelmises koolis said jagunes vabavastuselise küsimuse puhul tabelis 7 toodud kategooriate alla, kusjuures statistiliselt olulisi erinevusi kahe uuritud koolitüübi esindajate hinnangul ei leitud.

38% õpilastest täheldas, et eelmises koolis nad ei saanud kelleltki abi või aitasid ennast ise. Ligikaudu ühel kolmandikul juhtudest märkisid õpilased, et abi olemus seisnes õpiabis ning ligi veerandil juhtudest selles, et nendega vesteldi, neid ära kuulati või nõuandeid anti ning nende probleeme aidati lahendada. Samuti märkisid õpilased (5% juhtudest), et abi seisnes usalduses ja toetuses.

Tabel 7. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud õpilaste hinnangul

Küsimus: <i>Abi, mis ma eelmises koolis sain, oli järgmine (milline?)</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter-naat-koolid	Eri-koolid	Kokku
Ei saanud abi või aitasin end ise	9	8	14	12	10	17 (30.36)	36 (43.37)	53(38.13)
Abi õppimisel	4	11	9	10	7	15 (26.79)	26 (31.33)	41(29.50)
Vestlus/nõuandmine/probleemide lahendamine/ära kuulamine	13	6	10	3	1	19 (33.93)	14 (16.87)	33 (23.74)
Usaldus/toetus/arusaamine	3	1	1	1	1	4 (7.14)	3 (3.61)	7 (5.04)
Kaitsmine (eakaaslaste vägivalda eest)	1	0	3	0	1	1 (1.79)	4 (4.82)	5 (3.60)
KOKKU						56	83	139

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Järelikult, üle veerandi õpilastest arvas, et eelmises koolis - enne erikoolis/internaatkooli sattumist - nad mingit abi ei saanud ning need, kes täheldasid abi saamist märkisid, et selle olemus seisnes eelkõige õpiabis ning vestluses ja nõustamises.

Õpilaste tugivõrgustikku kuuluvad subjektid eri- või internaatkoolis õpilaste endi hinnangul jagunesid tabelis 8 toodud kategooriate alla.

Tabel 8. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud õpilaste hinnangul

Küsimus: <i>Praeguses koolis saan ma kõige enam abi (kellelt?)</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter-naat-koolid	Eri-koolid	Kokku
Ei saa kelleltki abi	4	4	9	5	5	8 (9.52)	19 (21.11)	27(15.52)
Kasvataja	13	13	17	7	4	26 (30.95)	28 (31.11)	54(31.03)
Õpetaja	3	8	8	6	6	11 (13.10)	20 (22.22)	31(17.82)
Sõbrad/klassikaaslased	0	4	4	3	5	4 (4.76)	12 (13.33)	16 (9.20)
Psühholoog	0	1	0	1	1	1 (1.19)	2 (2.22)	3 (1.72)
Direktor/õppealajuhataja	18	2	0	0	0	20 ² (23.81)	0 (0.00)	20(11.49)
Klassijuhataja	8	4	0	0	0	12 ³ (14.29)	0 (0.00)	12 (6.70)
Meditsiiniõde	0	2	0	0	0	2 (2.38)	0 (0.00)	2 (1.15)
Sotsiaaltöötaja/sotsiaalpedagoog	0	0	1	8	0	0 ⁴ (0.00)	9 (10.00)	9 (5.17)
KOKKU						84	90	174

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Uurimistulemused näitasid, et ligikaudu 16% õpilastest arvas, et nad ei saa erikoolis/internaatkoolis kelleltki abi, kusjuures abi mittesaajate hulk kaldus olema suurem erikoolis võrreldes internaatkoolidega.

Kõige enam said nii erikooli kui ka internaatkoolide õpilased abi kasvatajalt (veerandil juhtudest), ka õpetajalt (18% juhtudest) või eakaaslastelt/sõpradelt (9%).

² statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=19.30$; $p<0.01$

³ statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=12.03$; $p<0.01$

⁴ statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=8.03$; $p<0.01$

Internaatkoolide õpilased täheldasid sagedamini, et saadakse abi kooli juhtkonnalt (direktor, õppealajuhataja) ja klassijuhatajalt ning erikoolide õpilased hindasid sotsiaaltöötaja- või sotsiaalpedagoogipoolset abi suuremaks (statistiliselt olulised erinevused).

Keskendudes eelkõige spetsialistide võrgustikule, kes õpilasega erikoolis/internaatkoolis tegeles, ilmnes uurimusest, et põhiliseks võtmeisikuks oli kasvataja (75% juhtudest), järgnes kooli juhtkonna liikmed (direktor ja õppealajuhataja) ning õpetaja ja arst, kusjuures nähtus, et klassijuhataja ja arst tegelesid õpilastega internaatkoolis sagedamini kui erikoolis (kahe viimasenamainitud tugivõrgustikku kuuluva subjekti puhul ilmnesid statistiliselt olulised erinevused kahe uuritud koolidegrupi liikmete hinnangutes). Lisaks sellele näitasid tulemused, et internaatkoolide õpilastega tegelesid sagedamini spetsialistidest huvijuht, logopeed/eripedagoog ja meditsiiniõde ning erikooli õpilastega sotsiaalpedagoog, sotsiaaltöötaja ja turvamees (vt lisa 6).

Järelikult, 16% juhtudest täheldasid erikoolis ja internaatkooli õpilased tugivõrgustiku puudumist koolis, ülejäänud juhtudel, kui täheldati tugivõrgustiku olemasolu, oli võtmeisikuks kasvataja. Võrgustikku kuulusid veel ka õpetaja ning internaatkoolide puhul sagedasti lisaks veel ka juhtkonna liikmed ning erikoolide puhul spetsialistidest sotsiaalpedagoog ja/või sotsiaaltöötaja.

Abi olemust erikoolis või internaatkoolis õppijate hinnangul peegeldavad tabelis 9 toodud kategooriad, kus statistiliselt olulisi erinevusi kahe uuritud koolidegrupi liikmete hinnangutes ei esinenud.

Tabel 9. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolitüübis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud õpilaste hinnangul

Küsimus: <i>Abi, mida ma saan praeguses koolis on järgmine (milline?)</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter- naat- koolid	Eri- koolid	Kokku
Ei saa abi või aitan end ise	4	3	10	4	5	7 (10.77)	19 (19.19)	26(15.85)
Abi õppimisel	1	15	13	11	1	16 (24.62)	24 (24.24)	40(24.39)
Vestlus/nõuandmine/probleemide lahendamine/ära kuulamine	18	12	9	9	5	30 (46.15)	23 (23.23)	53 (32.32)
Usaldus/toetus/arusaamine	6	3	2	5	1	9 (13.85)	8 (8.08)	17(10.37)
Kaitsmine (eakaaslaste vägivalda eest)	3	0	1	0	0	3 (4.62)	1 (1.01)	4 (2.44)
Abi oma käitumise parandamisel, viisaka käitumise õppimisel	0	0	13	8	3	0 (0.00)	24 (24.24)	24 (14.63)
KOKKU						65	99	164

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

16% õpilastest täheldas, et erikoolis/internaatkoolis ei saa nad kelleltki abi või aitavad ennast ise. Ühel kolmandikul juhtudest märkisid õpilased, et abi olemus seisnes selles, et nendega vesteldi, neid ära kuulati või nõuandeid anti ning nende probleeme aidati lahendada. Samuti märkisid õpilased (24% juhtudest), et abi seisnes õpiabis ning (10% juhtudest) usalduses ja toetuses. Väike osa õpilasi (2%) tõi välja, et abi seisnes katses

kaaslaste vägivalda eest, kusjuures internaatkoolide õpilased täheldasid ka abi seoses oma käitumise parandamisega.

Järelikult, õpilaste hulk eri- ja internaatkoolides, kes abi koolis ei saanud oli ligikaudu 16%, kusjuures ülejäänud juhtudel oli abi laad eelkõige vestlus ja nõustamine ning abi seoses õppimisega.

4.2.2. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolis viibivatele õpilastele rakendatud tugisüsteemid ja sekkumismeetodeid kooli pedagoogilise personali hinnangul

4.2.2.1. Meetmed õpilaste toetamisel ja aitamisel lähtudes nende efektiivsusest ning kolmest tasandist

Kõigepealt vaatleme erinevate pedagoogilise personali hinnanguid kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide õpilastele lähtudes meetmete efektiivsusest. Uurimusest ilmnes, et kõige efektiivsemaks rakenduvaks meetmeks koolides peeti õpilastele toetuse ja abi pakkumist, õpilaste õppetöoga seonduvate ja vaba aja veetmisega seonduvaid meetmeid, kusjuures internaatkoolide uuritavad pidasid esimest ja erikoolide uuritavad teist meetet tõhusamaks (statistiliselt olulised erinevused uuritavate gruppide vahel) (vt tabel 10).

Tabel 10. Aritmeetilised keskmised hinnanguskaalal pedagoogilise personali hinnangul seoses meetmete efektiivsusega õpilaste toetamisel ja aitamisel ning *t*-väärtused ja olulisuse määrad võrreldes erikoolide ja internaatkoolide vastavaid näitajaid omavahel

Meetmete efektiivsus	KA	PU	TA	VA	OR	Eriko olid kesk- mine	Inter naatk oolid kesk- mine	Kesk mine	t- väärt us	p väärt us
Õpilaste probleemid seoses õppetöoga	6.27	4.30	6.47	4.74	4.00	5.52	4.40	5.05	3.08	0.00
Õpilaste probleemid seoses kasvatustöoga	4.45	4.53	5.47	4.79	4.29	4.85	4.56	4.72	0.88	0.38
Õpilaste probleemid vaba aja veetmisel	4.82	3.47	6.38	5.26	5.35	4.80	5.31	5.02	-1.23	0.22
Õpilastele toetuse ja abi pakkumine	5.73	4.40	7.13	7.84	6.12	5.64	7.03	6.24	-3.29	0.00
Õpilaste toetamine seoses üleminekuga ühest koolist teise	3.09	2.60	2.88	6.32	4.38	2.81	5.43	3.93	-6.03	0.00
Kooli töötajatele abi- ja toetussüsteemid töös õpilastega	3.00	2.30	5.47	5.95	3.81	3.58	4.97	4.17	-2.88	0.01

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastselliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Tõhususelt järgmisena mainis uuritud viie kooli pedagoogiline personal õpilaste probleemidega hakkamasaamist seoses kasvatustöoga ning kooli töötajatele abi- ja toetussüsteemide töös õpilastega, kusjuures internaatkoolide uuritavad leidsid, et viimase osas oli meede tõhusam võrreldes erikooli uuritavatega.

Üldiselt peeti kõige vähemtõhusaks meetmeks õpilaste toetamist seoses üleminekuga ühest koolist teise, kusjuures internaatkoolide puhul hinnati seda meetet tõhusamaks kui erikoolide puhul.

Järelkult, tõhusaimalt olid internaatkoolides rakendunud õpilastele toetuse ja abi pakkumine ning erikoolides õpiabi. Kõige vähem oli rakendunud kasvatus eritingimusi vajavates koolides meetmed, mis seostusid kooli töötajatele abi- ja toetussüsteemide pakkumisega ning õpilaste toetamisega üleminekul ühest koolist teise, kusjuures viimase osas erineb puudujääke eriti erikoolide osas.

Teiseks vaatleksime meetmeid õpilaste toetamisel ja aitamisel lähtudes rakendamise kolmest tasandist: individuaalne-, grüpi- ja kogu kooli tasand.

Esimene seda valdkonda puudutav küsimus, mis viie kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolide pedagoogilisele personalile esitati, puudutas rakendatud tõhusaimat meetet töös õpilastega. Uurimistulemused näitasid, et selles vallas erinevus kahe uuritud koolitüüpi kuuluvate uuritavate hinnangute vahel ei ilmnenu ning enamik (44%) uuritavatest leidis, et selleks on individuaalne töö õpilastega ning usaldussuhete loomine (27%), kusjuures erikoolide esindajad rõhutasid enam esimest aspekti. Ülejäänud juhtudel toodi välja õpilaste murede ja probleemide ärakuulamist ja vestlust (19%) (internaatkoolide esindajad rõhutasid seda meetet rohkem kui erikoolide uuritavad) ning õpilase enesehinnangu tõstmist ja õpilase positiivsete omaduste ja -käitumise märkamist (11%) (vt tabel 11).

Tabel 11. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud pedagoogilise personali hinnangul

Küsimus: <i>Minu praktikas on olnud kõige tõhusamaks viisiks õpilasi aidata see, kui...</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter-naat-koolid	Eri-koolid	Kokku
Individuaalne töö õpilastega	2	8	8	7	11	10 ⁵ (25.64)	26 (60.47)	36 (43.90)
Usaldussuhted õpilastega	7	2	5	3	5	9 (23.08)	13 (30.23)	22(26.83)
Õpilaste murede, probleemide ärakuulamine, vestlemine	7	6	2	0	0	13 ⁶ (33.33)	2 (4.65)	15 (18.29)
Õpilaste enesehinnangu tõstmine ja positiivse märkamise õpilases	5	2	2	0	0	7 (17.95)	2 (4.65)	9 (10.98)
KOKKU						39	43	82

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Konkreetsete näidete analüüs, lähtuvalt vabavastuselisele küsimusele näidete toomisest, seoses võimalusega õpilase probleemidega hakkama saada lähtudes individuaalsest tasemest koolis, näitas et sagedamini rõhutati individuaalset tööd õpilastega (28%), õpilaste murede ja probleemide ärakuulamist (16%), usaldussuhted õpilastega (11%) ning õpilases positiivse arengu märkamist ja õpilase tunnustamist (9%), kusjuures vastata ei osanud küsimusele või vastamata jättis kolmandik uuritavatest (vt tabel 12).

⁵ statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=4.03$; $p<0.05$

⁶ statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=7.80$; $p<0.01$

Järelikult efektiivseimaks peeti õpilastele toetuse ja abi pakkumisel indiviidi tasandit lähtuvalt kasvatuste eritingimusi vajavate õpilaste koolides – individuaalset tööd ning usaldussuhteid õpilastega nende probleemide lahendamisel ja positiivse arengu õhutamisel.

Tabel 12. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud pedagoogilise personali hinnangul

Küsimus: <i>Toon mõne näite meie koolist, kui on rakendatud võimalust õpilaste probleemidega hakkamasaamisel lähtudes üksikust õpilasest</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter-naat-koolid	Eri-koolid	Kokku
Ei oska öelda	7	3	6	6	3	10 (30.30)	15 (42.86)	25(36.76)
Individuaalne töö õpilastega	4	8	4	0	3	12 (36.36)	7 (20.00)	19(27.94)
Õpilaste murde, probleemide ärakuulamine, vestlemine	3	2	3	1	2	5 (15.15)	6 (17.14)	11 (16.18)
Usaldussuhted õpilastega	3	1	1	0	2	4 (12.12)	3 (8.57)	7 (10.29)
Positiivse märkamise õpilases ja õpilase tunnustamine	2	0	3	1	0	2 (6.06)	4 (11.43)	6 (8.82)
KOKKU						33	35	68

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Meetmed lähtudes grupi tasandist seoses õpilaste probleemidega hakkamasaamisega jaotati viie erineva kategooria alla, kusjuures vastamata jättis küsimusele üle kolmandiku küsitletutest. Statistiliselt olulisi erinevusi kahe koolitüübi uuritute hinnangutes ei esinenud (vt tabel 13).

Tabel 13. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud pedagoogilise personali hinnangul

Küsimus: <i>Toon mõne näite meie koolist, kui on rakendatud võimalust õpilaste probleemidega hakkamasaamisel lähtudes terve grupist õpilasest</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter-naat-koolid	Eri-koolid	Kokku
Ei oska öelda	6	3	7	5	7	9 (28.13)	19 (44.19)	28(37.33)
Grupivestlused õpilastega ühiste probleemide lahendamisel	3	3	7	4	2	6 (18.75)	13 (30.23)	19 (25.33)
Läbi grupi iga üksiku liikme mõjutamine seoses distsipliiniprobleemidega	2	3	0	0	4	5 (15.63)	4 (9.30)	9 (12.00)
Privileegide andmine või äravõtmine kogu grupile	1	1	3	1	1	2 (6.25)	5 (11.63)	7 (9.33)
Rühmatööd	0	2	2	0	0	2 (6.25)	2 (4.65)	4 (5.33)
Õpilaste järeleaitamine õppetöös	0	8	0	0	0	8 (25.00)	0 (0.00)	8 (10.67)
KOKKU						32	43	75

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Grupi tasandilt lähtuvad meetmed õpilaste toetamisel ja aitamisel olid uuritud kasvatusereitingimusi vajavate õpilaste koolides järgmised: grupivestlused õpilastega ühiste probleemide lahendamisel (25% uuritavate hinnangul), läbi grupi kui meediumi iga üksliku liikme mõjutamise seoses üleskerkinud distsipliiniprobleemidega (12%), privileegide andmine/äravõtmine kogu grupile (9%), rühmatööd (5%) ja õpilaste grupiviisiline järeldamine õppetöös, kusjuures viimast mainisid vaid internaatkoolide esindajad (vt tabel 13).

Järelikult, meetmed õpilaste toetamisel ja abistamisel lähtuvalt grupi tasandist olid eelkõige kolmelaadsed: grupivestlused, grupi kui meediumi kasutamine selle liikmete käitumise mõjutamisel ning privileegide andmine/äravõtmine kogu grupile mõjutamiseks üksikuid grupi liikmeid.

Kogu kooli haaravate meetmete analüüsis seoses õpilaste toetamise ja aitamisega selgus, et pooled uuritavad ei osanud sellele küsimusel vastata. Ülejäänud uuritavate vastused võib jagada nelja kategooria alla: ühisüritused koolis; üldkogunemised/üldkoosolekud või vestlusringid õpilastele; ühiste reeglite kehtestamine võitluses suitsetamisega õpilaste seas; õpilaste probleemide edastamine juhtkonnale (statistiliselt olulisi erinevusi kahte uuritud koolitüüpi kuulujate hinnangutes ei esinenud) (vt tabel 14).

Tabel 14. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatusereitingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) vastanud pedagoogilise personali hinnangul

Küsimus: <i>Toon mõne näite meie koolist, kui on rakendatud võimalust õpilaste probleemidega hakkamasaamisel lähtudes kogu kooli haaravatest meetmetest</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter-naat-koolid	Eri-koolid	Kokku
Ei oska öelda	5	5	12	5	5	10 (40.00)	22 (56.41)	32(50.00)
Ühisüritused koolis (väljasõidud, laagrid, ekskursioonid)	2	2	2	2	3	4 (16.00)	7 (17.95)	11 (17.19)
Üldkogunemised/üldkoosolekud/ vestlusringid	3	5	1	1	1	8 (32.00)	3 (7.69)	11 (17.19)
Ühised reeglid seoses suitsetamise vastu võitlemisega koolis	1	1	0	1	2	2 (8.00)	3 (7.69)	5 (7.81)
Õpilaste probleemide edastamine juhtkonnale	0	1	1	1	2	1 (4.00)	4 (10.26)	5 (7.81)
KOKKU						25	39	64

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Järelikult, meetmed õpilaste toetamisel ja aitamisel lähtudes kogu kooli haaravatest meetmetest realiseerusid väga piiratud ulatuses, olles seotud ühiste reeglite kehtestamisega koolis suitsetamisvastases võitluses õpilaste seas.

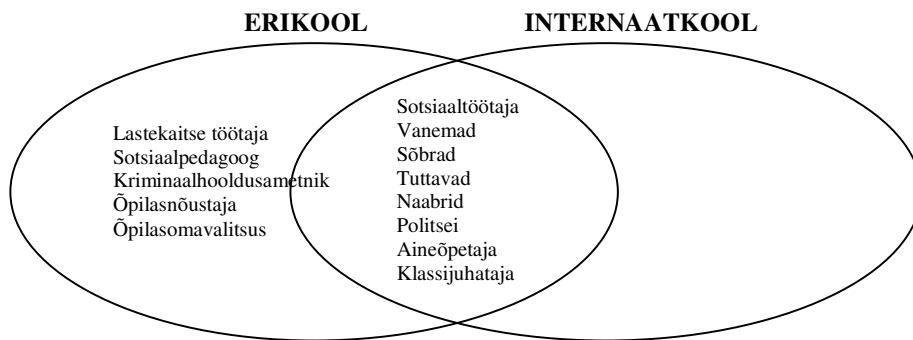
Ülejäänud juhtudel polnud tegemist meetmete, vaid ühisürituste kirjeldusega, mida kogu kooli haaravalt läbi viidi.

4.2.2.2. Õpilase tugivõrgustiku liikmeid eelmises koolis ja praeguses koolis ning pärast koolist väljasuunamist ning tugisüsteemi olemus ja koostöövõimalused kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides

Käesolevas alapeatükis käsitletakse uurimistulemusi kõigepealt seoses õpilaste tugivõrgustiku liikmetega viie uuritud kasvatus eritingimusi vajava õpilaste kooli pedagoogilise personali hinnangul.

Uuritavatel paluti identifitseerida õpilase tugivõrgustiku liikmed enne erikooli/internaatkooli saabumist. Ilmnes, et õpilase tugivõrgustiku liikmetena enne kooli suunamist toodi ära kõige sagedamini vanemad (53% juhtudest), sugulased (52%), sotsiaaltöötaja (44%), sõbrad (42%), tuttavad (41%), politsei (35%), aineõpetaja (35%), klassijuhataja (33%) ja naabrid (30%) (vt lisa 7).

Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide (mõõdetuna χ^2 -testiga) õpilaste sagedasemate tugivõrgustiku liikmete struktuuris olid järgmised – enne erikoolis suunamist olid õpilased nõu ja abi saanud rohkem kriminaalhooldusametnikult, lastekaitse töötajalt, sotsiaalpedagoogilt, õpilasnõustajalt ja õpilasomavalitsuse liikmetelt (vt lisa 7, joonis 15).

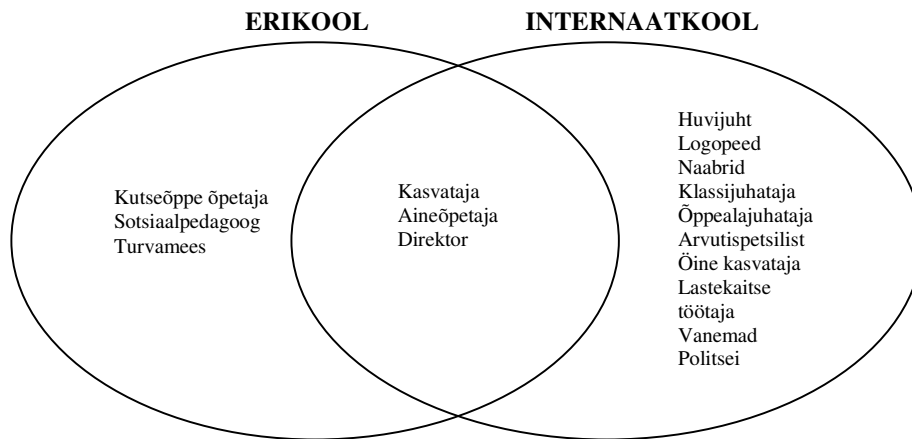
Joonis 15. Õpilase tugivõrgustiku sagedasemad liikmed enne erikooli või internaatkooli suunamist

Järelikult, tugivõrgustiku liikmeteks enne kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolis suunamist olid järgmised subjektid: õpilase lähikondsed kodus (vanemad, sõbrad, tuttavad, naabrid); kodukoha koolist aineõpetaja ja klassijuhataja; spetsialistidest sotsiaaltöötaja ning politseitöötajad. Erikooli õpilaste tugivõrgustikku kuulusid lisaks eelnimetatud liikmetele veel spetsialistid: õpilasnõustaja, lastekaitse töötaja, kriminaalhooldusametnik ja sotsiaalpedagoog.

Õpilase tugivõrgustikku kuuluvaid subjektid kasvatus eritingimusi vajavates koolides pedagoogilise personali hinnangu olid kõige sagedamini: kasvataja (99% juhtudest), aineõpetaja (98%), direktor (93%), õppealajuhataja (93%), klassijuhataja (90%), arvutispetsialist (82%), meditsiiniõde (84%), huvijuht (78%) ja õine kasvataja (75%) (vt lisa 8).

Internaatkoolide õpilaste tugivõrgustikku kuulusid sagedamini kui erikoolide õpilaste võrgustikku järgmised liikmed (statistiliselt olulised erinevused uuritavate hinnangutes):

arvutispetsialist, huvijuht, klassijuhataja, lastekaitse töötaja, logopeed, naabrid, politsei, õppealajuhataja, õine kasvataja ja vanemad. Erikoolide õpilaste tugivõrgustiku liikmeteks olid sagedamini võrreldes internaatkoolidega järgmised inimesed: kutseõppe õpetaja, sotsiaalpedagoog ja turvamees (statistiliselt olulised erinevused) (vt lisa 8; joonis 16).

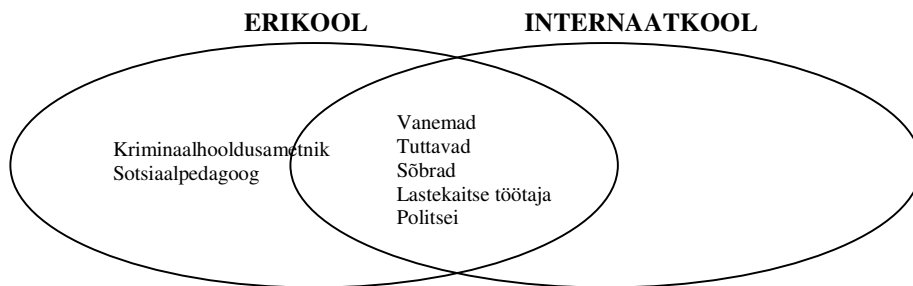

Joonis 16. Õpilase tugivõrgustiku sagedasemad liikmed erikoolis või internaatkoolis

Järelikult, kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste tugivõrgustiku tuumaks koolis oli kasvataja, aineõpetaja ja direktor, kusjuures erikooli õpilaste võrgustikku lisandusid veel kutseõppe õpetaja, sotsiaalpedagoog ja turvamees ning internaatkoolide õpilaste tugivõrgustikku kuulusid lisaks tugivõrgustiku tuumikule ka õppe- ja kasvatustööga seotud isikud koolis (õppealajuhataja, õine kasvataja, klassijuhataja), spetsialistid (huvijuht, logopeed, arvutispetsialist), politseitöötajad ja võrgustikuliikmed kodukohas (vanemad, naabrid).

Õpilaste tugivõrgustiku liikmeteks viie uuritud kooli pedagoogilise personali hinnangul pärast õpilase erikoolist või internaatkoolist väljasuunamist olid järgmised inimesed: vanemad (49% juhtudest), sõbrad (46%), sugulased (43%), tuttavad (35%), lastekaitse töötaja (31%), politsei (31%) ja kriminaalhooldusametnik (30%) (vt lisa 9).

Statistiliselt olulised erinevused kahte koolitüüpi kuuluvate uuritavate hinnangutes ilmsid alljärgnevalt – erikooli uuritavad täheldasid sagedamini kui internaatkoolide uuritavad, et õpilase tugivõrgustikku pärast koolist lahkumist kuulus kriminaalhooldusametnik ja sotsiaalpedagoog (statistiliselt olulised erinevused vastavate näitajate vahel) (vt lisa 9; joonis 17).

Joonis 17. Õpilase tugivõrgustiku sagedasemad liikmed pärast erikoolist või internaatkoolist väila suunamist

Järelikult, kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste tugivõrgustik pärast nendest koolidest lahkumist koosnes lähikondsetest (vanemad, sõbrad, tuttavad), lastekaitse töötajatest ja politseitöötajatest. Erikooli õpilaste puhul kuulusid lisaks sellele ka võrgustikku spetsialistid – kriminaalhooldusametnik ja sotsiaalpedagoog.

Teise valdkonnana vaadeldakse kasvatus eritingimusi vajavate koolide õpilaste tugisüsteemi olemust. Pedagoogilise personali liikmetele viies kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooldes esitati küsimus selle kohta kui sageli rakendatakse nende koolides erinevaid õpilaste tugisüsteemi puudutavaid meetmeid (vt tabel 15, esimene veerg).

Uurimistulemustest ilmnes, et kõige enam rakendus õppimist puudutavad meetmed õpilaste tugisüsteemis - lisaõppimisvõimaluse ja konsultatsiooni võimalus aineõpetajatelt ja iga õpilase arengu individuaalne hindamine, kusjuures lisaõppimise ja konsultatsioonivõimalused õpilastele olid paremad internaatkoolides võrreldes erikoolidega (statistiliselt olulised erinevused näitajate vahel: tabel 15).

Teise meetmete grupina, mis kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides suhteliselt sagedasti rakendus, oli õpilaste vaba aja veetmisega seonduv – üritused, ekskursioonid ja vaba aja veetmise võimalused väljaspool kooli ning huvitegevus koolis, millest huvitegevus koolis realiseerus enam internaatkoolides võrreldes erikoolidega (vt tabel 15).

Vähem realiseerusid kasvatus eritingimusi vajavates koolides kaks tugisüsteemi õpilastele: käitumise tugikava õpilastele ning eelkutseõpe, mis internaatkoolides oli realiseerunud kõige vähem.

Järelikult, õpilaste tugisüsteemid kasvatus eritingimusi vajavatele õpilastele realiseerusid koolides eelkõige kahes valdkonnas: (1) lisaõppimise ja konsultatsioonivõimalusena aineõpetajalt ning (2) vaba aja veetmises võimalustena nii kooli huvitegevuste kui ka tegevustena väljaspool kooli, kusjuures tugiõpe õpilastele ja huvitegevus koolis realiseerus ulatuslikumalt internaatkoolides võrreldes erikoolidega. Kõige väiksemad olid kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides võimalused eelkutseõppeks, kusjuures internaatkoolides need praktiliselt puudusid.

Tabel 15. Aritmeetilised keskmised sagedused hinnanguskaalal (skaalal: 3- väga sageli kuni 0 – üldse mitte) pedagoogilise personali hinnangul seoses õpilaste tugisüsteemide olemusega koolis ning *t*-väärtused ja olulisuse määrad võrreldes erikoolide ja internaatkoolide vastavaid näitajaid omavahel

Tugisüsteemi olemus	KA	PU	TA	VA	OR	Erikoolid	Internaatkoolid	keskmine	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> -väärtus
Eelkutseõpe	1.70	0.47	1.81	0.53	0.41	1.22	0.47	0.89	4.41	0.00
Huvitegevus koolis	1.09	1.60	1.79	2.26	2.53	1.53	2.39	1.91	-6.66	0.00
Iga õpilase individuaalne hindamine	1.89	1.45	2.20	2.26	1.81	1.80	2.06	1.91	-1.51	0.14
Individuaalne õppekava õpilastele	2.27	0.56	1.76	1.16	1.13	1.41	1.14	1.30	1.74	0.09
Käitumise tugikava õpilastele	1.73	0.60	1.29	1.06	0.50	1.09	0.81	0.97	1.67	0.10
Lisaõppimise ja konsultatsiooni võimalus aineõpetajalt	2.36	1.37	2.19	2.74	2.25	1.89	2.51	2.16	-4.24	0.00
Spetsialistide konsultatsioonid väljaspool kooli	1.36	0.63	1.64	1.16	0.94	1.14	1.06	1.10	0.49	0.62
Õpilaste individuaalne nõustamine kooli spetsialisti poolt	2.00	1.21	1.60	2.58	0.80	1.52	1.79	1.64	0.11	0.21
Õpilaste grupiviisiline nõustamine koolis spetsialisti poolt	1.36	0.95	1.33	2.11	0.73	1.17	1.50	1.31	-1.65	0.10
Üritused, ekskursioonid ja vaba aja veetmine väljaspool kooli	2.27	1.50	1.88	2.26	1.88	1.81	2.08	1.93	-1.90	0.06

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Kolmanda valdkonnana vaadeldakse õpilase tugivõrgustiku koostöövõimalusi selle efektiivsuse seisukohalt. Küsimustikus puudutas seda küsimus: *Kuivõrd efektiivne on teie arvates koostöö teie koolis õpilaste probleemidega hakkamasaamisel?* ning paluti hinnata tugivõrgustiku koostöövõimaluste efektiivsust hinnanguskaalal (10 – väga efektiivne kuni 0 – üldse mitte efektiivne) lähtuvalt kaheksast koostöö aspektist (vt tabel 16, esimene veerg).

Uurimistulemused näitasid, et kõiki kaheksat (info hankimine ja vahetamine, koos otsustamine, konsulteerimine, töökogemuste vahetamine, töö tulemuslikkuse hindamine, ühine tööülesannete täitmine ja edaspidiste töösuundade planeerimine) koostööaspekti peeti üldiselt efektiivseteks võrgustikutöös õpilaste probleemidega hakkamasaamisel, kusjuures kõige olulisemana toodi välja töökogemuste vahetamine.

Võrreldes omavahel erikooli ja internaatkooli uuritavate hinnanguid õpilase tugivõrgustiku koostöövõimalustele, ilmselt et kõigi kaheksa aspekti osas olid näitajad kõrgemad internaatkoolide esindajatel võrreldes erikooli uuritavate poolt antud hinnangutega (ilmnesid statistiliselt olulised erinevused) (vt tabel 16).

Tabel 16. Aritmeetilised keskmised sagedused hinnanguskaalal (skaalal: 10- väga efektiivne kuni 0 – üldse mitte efektiivne) pedagoogilise personali hinnangul seoses õpilaste tugivõrgustiku koostöövõimaluste efektiivsusega ning *t*-väärtused ja olulisuse määrad võrreldes erikoolide ja internaatkoolide vastavaid näitajaid omavahel

Tugivõrgustiku koostöövõimalus	KA	PU	TA	VA	OR	Erikoolid keskmine	Internaatkoolid keskmine	Keskmine	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> -väärtus
Informatsiooni hankimine	4.09	4.10	5.75	7.63	5.47	4.66	6.61	5.51	-4.07	0.00
Informatsiooni vahetamine	4.45	4.50	5.88	7.95	5.88	4.96	6.97	5.83	-4.74	0.00
Koos otsustamine	3.73	4.10	5.88	7.58	6.06	4.62	6.86	5.59	-5.19	0.00
Konsulteerimine	4.64	4.00	6.08	7.58	5.76	4.77	6.72	5.65	-4.45	0.00
Töökogemuste vahetamine	5.36	4.70	6.44	8.16	5.18	5.45	6.75	6.01	-2.52	0.01
Töö tulemuslikkuse hindamine	4.27	4.20	6.80	7.00	5.06	5.07	6.09	5.50	-2.07	0.04
Ühine tööülesannete täitmine	5.09	3.90	6.20	7.50	5.82	4.93	6.69	5.69	-3.74	0.00
Edaspidiste töösuundade planeerimine	4.45	3.50	6.87	7.28	5.94	4.83	6.63	5.60	-3.74	0.00

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Järelikult, kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste tugivõrgustik koolis lähtuvalt koostöövõimalustest funktsioneerib üldiselt efektiivselt, kusjuures efektiivsemini funktsioneeris õpilase tugivõrgustik internaatkoolides võrreldes erikoolidega lähtudes info hankimisest ja vahetamisest, koos otsustamisest, konsulteerimisest, töökogemuste vahetamisest, töö tulemuslikkuse hindamisest, ühistest tööülesannete täitmisest ning edaspidiste töösuundade planeerimisest.

4.2.2.3. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides rakendatavad sekkumismeetmed

Uurimaks kasvatus eritingimusi vajavates koolides rakendatavaid sekkumismeetmeid jaotati need kolme suure valdkonna alla - biheivioristlikust, kognitiivistlikust ja ökosüsteemsest lähenemisest lähtuvad sekkumismeetmed. Kokku oli vaatluse all 50 erinevat sekkumisvõimalust töös õpilastega, mille puhul uuriti nende kasutamise esinemissagedust koolide pedagoogilise personali hinnangul. Uurimistulemused on toodud lisades 10 ja 11.

Uurimistulemused näitasid, et kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides rakendatakse kõige enam õpilaste positiivset kinnitamist (õpilase kiitmine või tunnustamine kohase käitumise eest) – sekkumine, mis lähtub biheivioristlikust teoreetilisest lähtekohast.

Rida kognitiivistlikust lähenemisest lähtuvaid sekkumisviise kuulusid samuti sagedasti kasutatavate sekkumiste hulka eri- ja internaatkoolides: õpilase positiivse mina-pildi kujundamine (enesekontrolli õhutamine, enesehinnangu tõstmine, enesekasvatus), prosotsiaalse käitumise kujundamine (viisakas käitumine, usalduslikkus, empaatia,

abistamine, hoolivus), positiivsete väärtuste kujundamine (väärtuste õpetamine seoses õigluse ja inimväärikusega, mittekuritegelikud väärtused) ning õpilaste arengu pidev individuaalne järgimine ja hindamine (arengu pidev jälgimine) ja kontrollimine (distsipliinireeglitest kinnipidamise õhutamine, täiskasvanupoolne kontroll õpilase käitumise üle).

Kõige vähem kasutati sekkumisviise, mis lähtusid kahest teoreetilisest taustast: (1) biheivioristlikud sekkumised, mille keskmeks oli karistamine ja alternatiivid karistamisele: privileegide äravõtmine või andmine, meeldivast tegevusest eemaldamine või isoleerimine ning (2) ökosüsteemne lähenemine, mille puhul oli tegemist nõustamis/konsultatsioonivõimalustega väljaspool kooli ja kontaktidega õpilase kodukoha kooliga, kodukoha spetsialistidega ning üleminetute toetamisega: ühest haridusasutusest teise ja haridusasutusest tööellu.

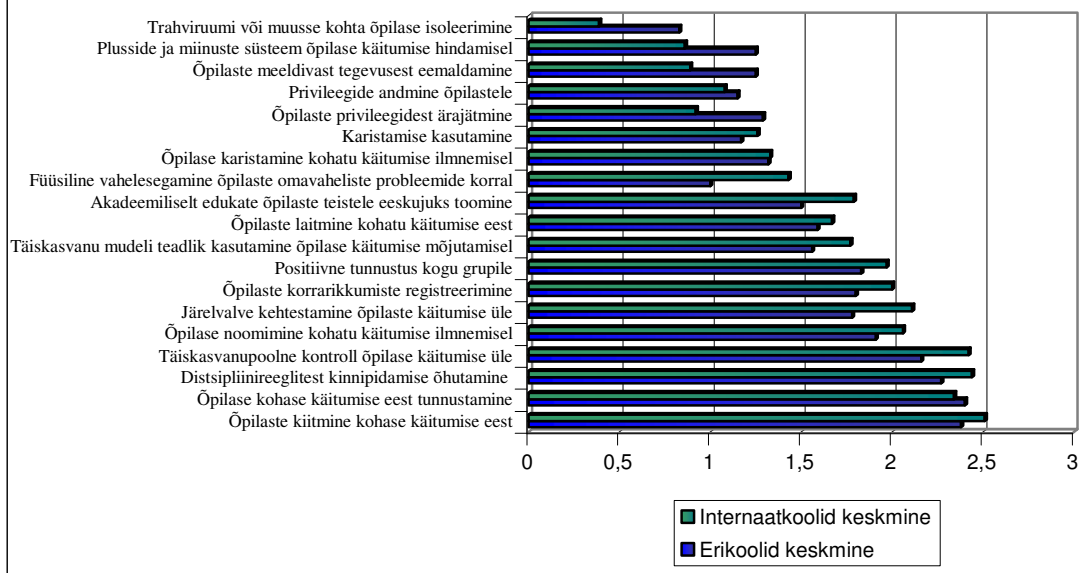
Järgnevalt toodud joonised (18, 19, 20) illustreerivad erinevate sekkumismeetmete esinemissagedust lähtudes kolmest erinevast lähtekohast.

Sagedasemad biheivioristlikud sekkumismeetodi olid (1) seotud positiivse kinnitusega nii õpilastele kui ka kogu grupile: õpilase kiitmine, tunnustamine kohase käitumise eest, positiivne tunnustus kogu grupile; (2) õpilaste käitumise ja reeglitest kinnipidamise jälgimine, kontrollinime ning kohatu käitumise registreerimine: distsipliinireeglitest kinnipidamise õhutamine, täiskasvanupoolne kontroll õpilase käitumise üle, järelvalve õpilase käitumise üle, õpilaste korrarikkumiste registreerimine; (3) karistamisega: noomimine (vt joonis 18).

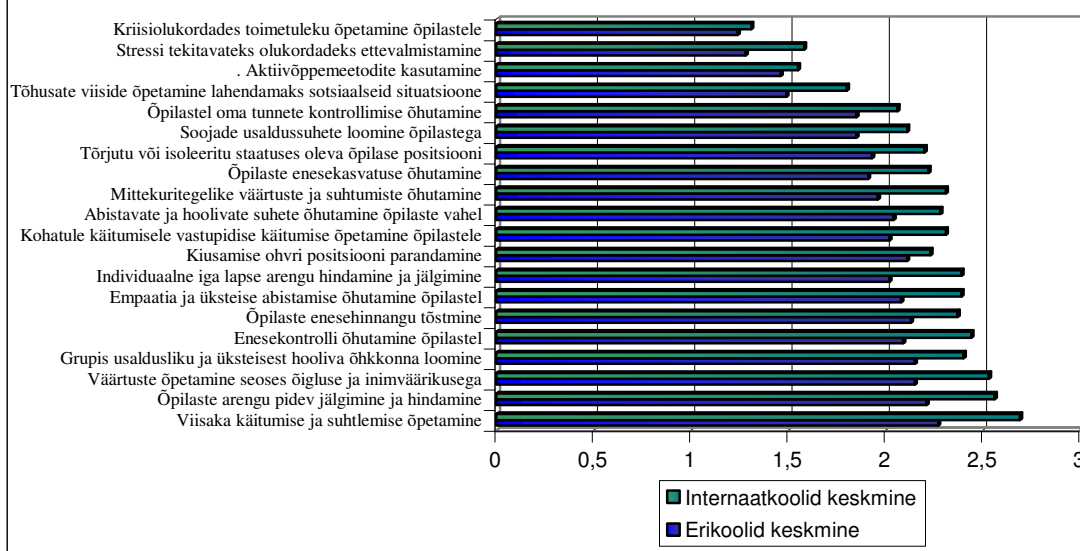
Vähemsagedased biheivioristlikud sekkumismeetodid erinesid kooli tüübiti (statistiliselt olulised erinevused; vt lisa 10): internaatkoolides esines oluliselt sagedamini täiskasvanute füüsilist vahelesegamist õpilaste omavageliste probleemide korral ning erikoolides esines sagedamini õpilaste privileegidest ilmajätmist, õpilaste meeldivasttegevusest eemaldamist, märgimajandust ja õpilaste trahviruumi isoleerimist, viidates karistamisele või alternatiividele seoses karistamisega indiviidi või grupi tasandil.

Kõikide 20 kognitiivistliku sekkumismeetodi esinemissagedus kaldus olema kõrgem internaatkoolides võrreldes erikoolidega, kusjuures 14 juhul ilmnisid statistiliselt olulised erinevused (vt lisa 10, joonis 19). Internaatkoolides rakendati sekkumisel sagedamini järgmisi meetodeid: (1) prosotsiaalne käitumise õhutamine õpilastel (viisaka käitumise õpetamine, usaldus ja hoolivus, empaatia, abistamine); (2) õpilase positiivse mina-pildi kujundamine (enesekontrolli, enesekasvatuse õhutamine, enesehinnangu tõstmine); (3) positiivsete väärtuste kujundamine (väärtuste õpetamine seoses inimväärikuse ja õiglusega, mittekuritegelike väärtuste õpetamine); (4) individuaalne iga õpilaste arengu jälgimine ja hindamine (õpilase arengu pidev jälgimine ja hindamine); (5) sotsiaalse kompetentsuse arendamine õpilastel (õppilase sotsiaalse positsiooni parandamine, efektiivsete viiside õpetamine käitumaks sotsiaalsetes situatsioonides, stressi tekitavaks olukorraks ettevalmistamine).

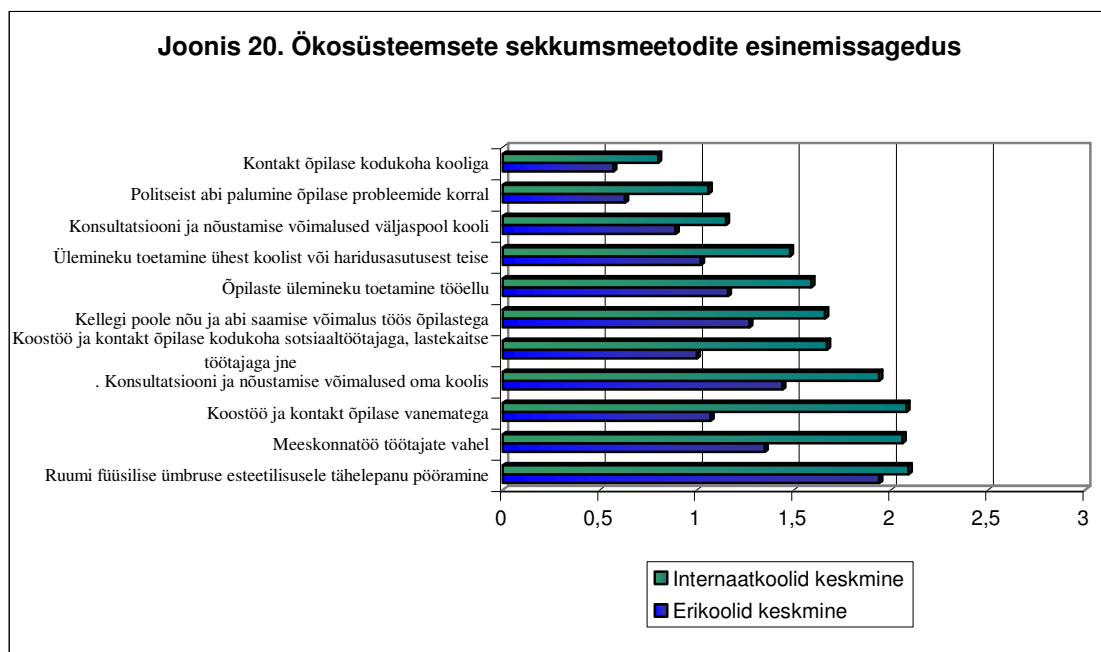
Joonis 18. Biheviouristlike sekkumismeetodite esinemissagedus

Joonis 19. Kognitiivistlike sekkumismeetodite esinemissagedus

Kõik 11 ökosüsteemsest lähenemist puudutavat sekkumisviisi olid ülekaalukamalt rakendatud internaatkoolis võrreldes erikoolidega (vt lisa 10, joonis 20), kusjuures 8 osas olid erinevused seinemissageduses statistiliselt oluliselt erinevad. Internaatkoolides (1) toimus koolisisene täiskasvanute võrgustik paremini (meeskonnatöö töötajate vahel, konsultatsiooni ja nõustamise võimalused koolis, nõu ja abi saamise võimalused töös õpilastega), (2) toimus tõhusam koostöö õpilase kodu ja kodukohas töötavate spetsialistide vahel (koostöö ja kontakt õpilase vanematega ja kodukoha spetsialistidega) ja (3) toimus tõhusam õpilaste üleminekute toetamine ühest haridusasutusest teise või tööellu (õpilase üleminekute toetamine tööellu ja ühest haridusasutusest teise) võrreldes erikooliga.

Seega, sagedasemad kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides rakendatavad sekkumismeetmed olid õpilaste kohase käitumise positiivne kinnitamine ning nende käitumise jälgimine, kontrollimine ja kohatu käitumise registreerimine, peegeldades õpilase käitumise välist kontrollimist (biheivioristlikust lähenemisest lähtuvad sekkumised). Lisaks ilmnes, et erikoolides kasutati sagedamini õpilase käitumise välise kontrollina karistamist või alternatiive sellele nii indiviid kui ka grupi tasandil.

Sekkumisviisid, millega püüti mõjutada õpilaste suhtumisi, hoiakuid ja hinnanguid olid sagedasemad internaatkoolides võrreldes erikoolidega ning hõlmasid kolme põhilist valdkonda: õpilaste sotsiaalse kompetentsuse (s h prosotsiaalse käitumise) õhutamine, õpilase positiivse mina-pildi kujundamine ja positiivsete väärtuste kujundamine.

Kõige vähem sagedasti kasutatavad sekkumisviisid olid võrgustikutööga seonduvad (lähtudes ökosüsteemsest lähenemisest): koolisisene personali võrgustikutöö, võrgustikutöö õpilaste kodu, kodukoha kooli ja kodukohas olevate spetsialistidega, kusjuures erikoolis rakendati eelnimetatud meetodeid oluliselt väiksemas ulatuses kui internaatkoolides.

4.2.2.4. Kasvatustöös kasutatavad meetmed ja tugisüsteemid õpilastele

Keskendudes spetsiaalselt ühele valdkonnale – kasvatustööle, kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides, vaadeldi nii kasvatuses kasutatud meetmeid kui ka õpilase tugisüsteeme seoses kasvatustööga.

Kõigepealt keskenduksime kasvatustöös rakendatud meetmete analüüsile, mille kohta võib algandmed leida lisast 12. Uurimusest ilmsel, et kasvatustöös kõige sagedamini kasutatavaks meetodiks oli õpilase ärakuulamine (88% juhtudest), õpilase jälgimine (63%), hoiatuste tegemine (61%), õpilastele lisatööde andmine (33%), karistamine (26%) ja õpilastele tähelepanu mitte pööramine kohatu käitumise ilmnemisel (24%), kusjuures internaatkoolis kasutati sagedamini kui erikoolis (statistiliselt olulised erinevused) järgmisi meetodeid: lohutamine, kontakt vanematega, õpilaste peale tunde jätmine ning direktori või psühholoogi poole pöördumine.

Teiseks teemaderingiks, mida uuriti, oli meetmete efektiivsus kasvatustöös pedagoogilise personali hinnangul kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides. Uurimistulemused näitasid, et tõhusamateks meetoditeks kasvatustöös peeti õpilase ärakuulamist ning õpilase tunnustamist ja kiitmist, kusjuures erikoolide uuritav pedagoogilise personal leidis sagedamiini, et efektiivseks oli osutunud õpilastele lisatööde andmine ning internaatkoolide uuritavad leidsid, et tõhusaks oli õpilasega vestlemine ja kontakt õpilase vanematega (vt tabel 17).

Seega, kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides olid põhilised kasvatustöö meetodid sõnalised – õpilastega vestlemise ja nende ärakuulamine, kusjuures kasutati ka hoiatusi ja karistusi, kuigi viimaseks ei peetud, vaid rõhutati efektiivsete meetoditena viimastele vastupidiseid - õpilaste kiitmist ja tunnustamist.

Õpilase tugivõrgustiku sagedasemateks liikmeteks kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste erikoolides vaadeldes kasvatustöö valdkonda olid järgmised subjektid: õpetajad/kasvatajad, õppealajuhataja, psühholoog ja lapsevanemad, kusjuures internaatkoolide võrgustikku kuulusid eelnimetatud liikmed sagedamini kui erikooli võrgustikku ning erikoolis puudus õpilase tugivõrgustik sagedamini kui internaatkoolides (vt lisa 13).

Tabel 17. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus; statistiliselt olulised erinevused internaatkoolide ja erikoolide vahel mõõdetuna χ^2 -testiga) pedagoogilise personali hinnangul

Küsimus: <i>Missugused sekkumisviisid on Teie arvates osutunud efektiivseteks kasvatusstööks?</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter-naat-koolid	Eri-koolid	Kokku
Õpilase ärakuulamine	7	11	15	6	6	18 (16.98)	26 (19.55)	44(18.41)
Vestlemine	11	13	4	5	5	24 ⁷ (22.64)	14 (10.52)	38(15.90)
Tunnustamine, kiitus	3	7	9	4	0	10 (9.43)	13 (9.77)	23 (9.92)
Lisatööd	3	1	4	1	12	4 ⁸ (3.77)	17 (12.78)	21 (8.79)
Kontakt õpilase vanematega	7	11	2	0	0	18 ⁹ (16.98)	2 (1.50)	20 (8.37)
Hoiatused	0	4	5	2	4	4 (3.77)	11 (8.27)	15 (6.28)
Õpilase jälgimine	0	3	10	0	2	3 (2.83)	12 (9.02)	15 (6.28)
Lohutamine	1	3	5	1	0	4 (3.77)	6 (4.51)	10 (4.18)
Tähelepanu mitte pööramine	2	2	4	2	0	4 (3.77)	6 (4.51)	10 (4.18)
Karistamine	0	1	5	1	0	1 (0.09)	6 (4.51)	7 (2.93)
Õpilase peale tunde jätmine	1	2	0	2	2	3 (2.83)	4 (3.01)	7 (2.93)
Psühholoogi poole pöördumine	2	1	0	1	2	3 (2.83)	3 (2.26)	6 (2.51)
Nõustaja/sots. ped. poole pöörd.	0	1	0	2	2	1 (0.09)	4 (3.01)	5 (2.09)
Privileegide äravõtmine	3	2	0	0	0	5 (4.72)	0 (0.00)	5 (2.09)
Toetamine/ usaldus	0	0	5	0	0	0 (0.00)	5 (3.76)	5 (2.09)
Tundidest eemaldamine	1	0	1	1	0	1 (0.09)	2 (1.50)	3 (1.26)
Direktori juurde saatmine	1	0	0	0	2	1 (0.09)	2 (1.50)	3 (1.26)
Koolist eemaldamine	0	1	0	0	0	1 (0.09)	0 (0.00)	1 (0.04)
Politsei poole pöördumine	0	1	0	0	0	1 (0.09)	0 (0.00)	1 (0.04)
KOKKU						106	133	239

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastselliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Järelikult õpilaste tugisüsteem kasvatusstöö teostamisel kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides koosnes õpetajatest, kasvatajatest, õppealajuhatajast, koolis töötavatest spetsialistidest ja lapsevanematest, kusjuures erikoolides oli võrgustik nõrgemalt formeerunud võrreldes internaatkoolidega.

Viimase aspektina analüüsitakse vabavastusena antud vastuseid meetmete kohta, et tõhustada kasvatusstööd kasvatus eritingimusi vajavata õpilaste koolide õpetajate/kasvatajate hinnangul. Vastusevariandid seoses küsimusega: *Mida tuleks teie*

⁷ statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=4.66$; $p<0.05$

⁸ statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=5.06$; $p<0.05$

⁹ statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=15.41$; $p<0.01$

arvates teha koolis, et tõhustada kasvatustööd õpilastega? sai jagada tabelis 18 toodud kategooriate alla.

Tabel 18. Üksikvastusevariantide arv kategooriate kaupa kõigis viies uuritud kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides, keskmised uuritud kahes koolis ning keskmised kõikide koolide puhul kokku (sulgudes on toodud uuritud vastusevariantide protsentuaalne esinemissagedus) pedagoogilise personali hinnangul

Küsimus: <i>Mida tuleks teie arvates teha koolis, et tõhustada kasvatustööd õpilastega?</i>	OR	VA	PU	KA	TA	Inter- naat- koolid	Eri- koolid	Kokku
Rohkem spetsialiste: nõustaja, psühholoog, sotsiaal- ja eripedagoog, sotsiaaltöötaja	9	1	17	0	5	10 ¹⁰ (12.50)	22 (32.35)	32 (21.62)
Rohkem meditsiinilist personali: meditsiiniõde, psühhiaater	13	2	0	0	0	15 ¹¹ (18.75)	0 (0.00)	15 (10.14)
Rühmas/klassis liialt suur laste arv	0	1	6	0	0	1 (1.25)	6 (8.82)	7 (4.73)
Ühised reeglid koolis	2	3	0	4	0	5 (6.25)	4 (5.88)	9 (6.08)
Huvitegevuse tõhustamine koolis	2	4	0	0	0	6 (7.50)	0 (0.00)	6 (4.05)
Kasvatustöö tõhustamine koolis	2	3	2	0	0	5 (6.25)	2 (2.94)	7 (4.73)
Lastesse negatiivse suhtumise muutmine	2	0	2	0	0	2 (2.50)	2 (2.94)	4
Õpilaste probleemidega individuaalne tegelemine	0	9	8	5	0	9 (11.25)	13 (19.12)	22 (14.86)
Meeskonnatöö tõhustamine koolis	6	8	4	3	0	14 (17.50)	7 (10.29)	21 (14.19)
Spetsialistidevahelise koostöö tõhustamine	0	0	2	4	0	0 (0.00)	6 (8.82)	6 (4.05)
Koostöö tõhustamine kooli ja lapse kodukohas olevate spetsialistide vahel	0	2	2	2	0	2 (2.50)	4 (5.88)	6 (4.05)
Vanematega tõhusam koostöö	4	3	0	0	0	7 (8.75)	0 (0.00)	7 (4.73)
Õpetajate nõustamine ja supervisioon	0	4	2	0	0	4 (5.00)	2 (2.94)	6 (4.05)
KOKKU						80	68	148

OR – Orisaare internaatkool
VA – Vastseliina internaatkool

PU – Puiatu erikool
KA – Kaagvere erikool

TA – Tapa erikool

Uurimistulemused näitasid, et kõige suuremat vajadust tõhustada kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides kasvatustööd nähti selles, et suurendada nii pedagoogilise personali hulka kuuluvate spetsialistide (psühholoog, eripedagoog, sotsiaaltöötaja, sotsiaalpedagoog, nõustaja) kui ka meditsiinipersonali (meditsiiniõde, psühhiaater) hulka kuuluvate spetsialistide hulka koolis, kusjuures suurem vajadus spetsialistide kaadri suurendamise järele oli internaatkoolides võrreldes erikoolidega.

Kaheks tähtsamaks võimaluseks pedagoogilise personali hinnangul koolis kasvatustöö tõhustamise osas olid veel individuaalse töö tõhustamine õpilastega ning meeskonnatöö tõhustamine kooli personali hulgas selles vallas (vt tabel 18).

¹⁰ statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=5.47$; $p<0.05$

¹¹ statistiliselt oluline erinevus internaatkooli ja erikooli näitajate vahel: $\chi^2=11.83$; $p<0.01$

Järelikult, põhilise kasvatustöö tõhustamise võimalusena nähti kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides seda, et suurendada nii pedagoogilise kui ka meditsiinilise personali hulka meeskonnatööna, mis seisneks juhtumikeskses lähenemises.

V. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli personali vajadused täienduskoolituseks

Ene Mägi

Vües uurimiseesmärk: kirjeldada viie kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli personali vajadusi täienduskoolituseks.

Täiendkoolituse vajadust toime tulemaks kasvatuse eritingimusi vajavate kasvandikega uuriti kõikides uurimisalustes koolides ankeetküsitluse teel. Ettepanek küsimustikuga tutvuda ja sellele vastata tehti kõikidele õpetajatele ja kasvatajatele, kes viibisid külastuspäeval koolis. Kokku saadi 61 täidetud ankeeti.

Otsest keeldumist ankeedi täitmiseks esines ühes internaatkoolis kolme õpetaja poolt.

Küsitluse eesmärgiks oli teada saada õpetajate endi seisukoht täiendkoolituse sisu ja vormi kohta. Ankeet sisaldas 7 temaatilist küsimust.

Küsimus selle kohta, kas üldse vajatakse rohkem teadmisi käitumisraskuste kohta tervikuna, vastati 59 juhul "jah", vaid kaks ei vajanud rohkem teadmisi.

Need, kes soovisid enam teada saada laste käitumisraskustest, olid ligilähedased üksmeelel saada enam teadmisi ja oskusi käitumishäirete ennetamise kohta, kokku 72% vastanutest, vaid ühe erikooli (Puiatu) õpetajad ei seadnud seda esikohale, pigem hindasid antud vajadust madalalt.

Internaatkoolide õpetajad soovivad end täiendada meetmete leidmisel olemasolevate raskustega toimetulekuks (77% küsitletutest), samas erikoolide õpetajate vajadus sedalaadi teadmiste järele osutus tagasihoidlikuks (50% Puiatu ja 36% Tapa õpetajatest). Missugused võiksid või peaksid olema nõustamismudelid, sooviks teada 58% küsitletutest.

Nõustamismudelid käitumishäiretega toimetulekuks võiks olla soositud teema nii eri- kui ka internaatkoolide õpetajate jaoks, koguni 76% Kaagvere ja 67% Puiatu kooli õpetajatest sooviks selles vallas paremat väljaõpet.

Keskmiselt sarnaselt, kuid alla poole õpetajatest sooviks rohkem teada professionaalsusest ja vastutusest töös käitumisraskustega lastega, 43% vastanutest sooviks rohkem teada, samas vaid 9% erikooli (Tapa) õpetajatest vajaks enda sõnul rohkem teavet Orissaare 78% õpetajate vastu.

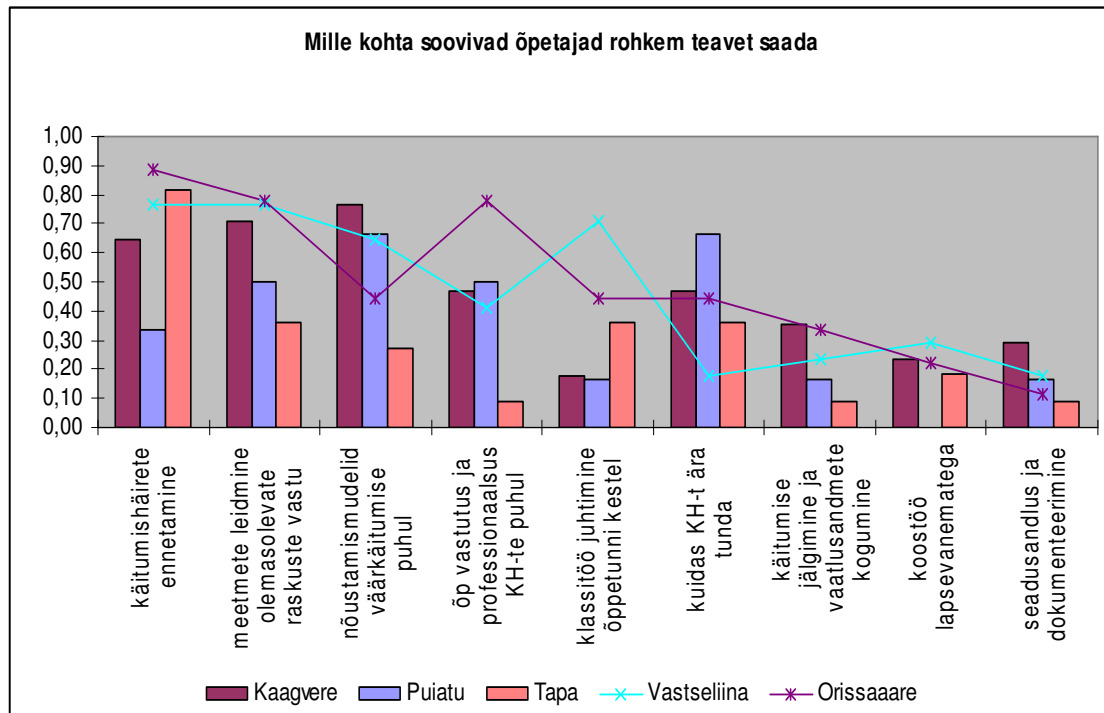
Kuidas paremini toime tulla klassitunni juhtimisega, vajaks enam teadmisi ja oskusi 40% vastanutest, eriti vajaksid seda ühe internaatkooli õpetajad (Orissaare 71% vastanutest).

Märkimisväärselt palju õpetajaid, 38%, sooviksid enam teadmisi käitumishäirete olemuse, tunnuste kohta, vähem huvituti sellisest teabest internaatkoolis (Orissaare 18% õpetajatest).

Õpetajatel kas juba on teadmisi, või ei peeta oluliseks täiendõpet väärkäitujate jälgimise ja vaatluse alal, vaid 25% vastanutest oleks huvitatud sellest teemast ning eriti ei peeta vaatlust ja vaatlusandmete kogumist oluliseks erikoolides (Tapa 9%, Puiatu 17% peab oluliseks).

Kuidas arendada koostööd lapsevanematega, see teema leiab õpetajate silmis vähe huvi, koguni mitte keegi erikooli (Tapa) õpetajatest ei pea oluliseks end selles vallas täiendada. Kokku 22% õpetajatest soovis rohkem teada koostööst lapsevanematega.

Kuna õpilased saavad uuritavatesse koolidesse juba dokumentidega varustatult, mis peavad olema kooskõlas seaduste ja regulatsioonidega, siis õpetajad peavad täiendkoolituse teemana tähtsaks vaid 18% nendest, dokumenteerimise, seaduste ja regulatsioonide iseloomu, rakendamise korda ja oletatavat mõju (vt joonis 21).

Joonis 21. Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide pedagoogilise personali täiendkoolituse vajadused

Seega võib väita, et õpetajad vajaksid kõige enam teadmisi käitumishäirete ennetamise kohta, mis mõneti on üllatav, sest käitumishäire/häired on juba toimunud, kuna õpilased viibivadki käitumisraskustest tulenevatel põhjustel nendes koolides. Samas on oht käitumishäiretel korduda ja võimendada olemasolevateski koolides ja eraldamine erikooli/internaatkooli iseenesest ei kõrvalda probleeme. Niisiis on õpetajatel vajadus ennetada uusi raskusi, sest teisena mainitud täiendõppe vajadus – meetmete leidmine olemasolevate raskuste vastu, on otseselt seotud esimesega.

Õpetajad sooviksid ka toetust leida nõustamisteenuste näol ja seejärel omada paremaid oskusi klassitunni, s.o. õppetöö organiseerimisel. Vajaduste reastamisel on õpetajad üpris üksmeelil nagu sõltuks toimetulek käitumisraskustega vaid neist – käitumise vaatlus ja kirjeldamine, vanemate kaasamine, regulatsioonide tundmine on veel teisejärgulised teemad õpetajate enesetäienduste vajadustena.

Küsimuste plokk – millega õpetajate arvates on käitumishäired seotud, siis leidis 87% vastanutest, et probleemid tulenevad keerulistest kodustest kasvutingimustest ja laste vales kasvatuses kodudes 56% vastanutest. Võrreldes nüüd õpetajate täiendkoolituse

vajadust seoses vanematega ja koduse kasvatusena, siis osutus sellealane vajadus (22%) madalaks. Kas õpetajad üritavad eri- ja internaatkooli tingimustes korvata senised ja tulevased probleemid?

Samas on õpetajate vajadus saada rohkem teadmisi klassitunni läbiviimisest otseselt seotud hinnangutega õppekorraldusest tingitud käitumisraskustega koolis – 36% õpetajatest (Orissaare 56% ja Puiatu 17%) väidab, et ebapiisav kohandatud õpe, õpetajate ebajärjekindlus 36% ning vähene paindlikkus koolis toetavad käitumisraskuste jätkumist. Samuti mõjutab koolikäitumist negatiivselt ühesuguste nõudmiste puudumine õpetajate ja kogu asutuse personali hulgas (38% vastanutest). Eriti kriitiliselt hinnati viimatinimetatud Orissaare koolis (78%) ja Kaagveres (65%).

Käitumishäired koolis on õpetajate arvates enim põhjustatud õpilaste negatiivsetest hoiakutest –67% vastanutest, eriti negatiivseid hoiakuid märgivad Vastseliina õpetajad (88%) ja Kaagvere (76%).

Seega peaaegu kolmandiku õpetajate probleemiks on ühtsete arusaamade puudumine õpilaste hoiakute muutmiseks.

Kuigi õpetaja nägemus kooliti õpilaste ja kooli probleemidele erineb konkreetsete vajaduste poolest, siis tunnustatakse üksmeelselt (93%), et vajatakse isiklikku abi ja juhendamist töös käitumishäiretega õpilastega, vaid Kaagvere ja Tapa koolis tunnustab vastavalt 12% ja 18% õpetajatest, et ei vaja isiklikku juhendamist.

Kui 58% vastanutest soovis enam teadmisi nõustamis- ja võrgustikutööst, siis otseselt kolleegidepoolset juhendamist soovis 95% küsitletutest.

Niisiis – esialgne küsimus, kas on oluline saada rohkem teadmisi käitumishäiretega seonduva kohta, ühtib seisukohaga, et on vajalik, et kolleegid juhendaksid üksteist, vastavalt 97% ja 95% vastanutest.

Õpetajad vajavad personaalset juhendamist ja teadmisi eelkõige praktiliseks toimetulekuks tunnidistsipliiniga ning laste sõpruse ja turvatunde arendamise alal, võrdselt 60% mõlemal alal ja peaaegu sarnaselt koolitööübiti.

Pooled õpetajad vajavad teadmisi õppetunni korraldamiseks vastavalt individuaalsetele vajadustele, eriti Orissaare koolis (80%).

Vaid 30% õpetajatest on huvitatud enamast tagasiside korraldamisest ja kvaliteedi hindamisest, Tapa ja Vastseliina koolid 0% õpetajatest, st mitte keegi küsitletutest ei vaja täiendkoolitust sel teemal.

Kellel lasub vastutus eri- ja internaatkoolis käitumisprobleemidega tegelemise eest? 83% vastanutest leiab, et vastutab see, kes on parajasti õpilasega koos. Üllatavalt arvab 70% õpetajatest, et lapsevanem peaks vastutama, samuti soovitakse ka psühholoogi, sotsiaalpedagoogi vastutust 60%, eripedagoogi ja kooli juhtkonna vastutust 57%. Põhimõtteliselt kattub, et see, kes on parajasti õpilasega koos, kas vastutab, s.t ka kooli juhtkond vastutab, kuid mitte ainult.

Õpetajate hinnang oma professionaalsele ettevalmistusele ja panusele praegusel hetkel osutus vastavuses olevaks täiendkoolituse vajadusega.

Nimelt 66% õpetajatest tunnistas oma professionaalse ettevalmistuse ja käesoleva panuse ebapiisavaks. Peamisteks vajadusteks on teadmised ja oskused õppetöö

individualiseerimise, tunnidistsipliini, sõpruse- ja koostöö arendamised, meetmed käitumisraskuste ennetamiseks, isikliku mitmekülgsuse suurendamine ning koostöövõrgustiku loomine.

VI. Kokkuvõte

Kristi Kõiv

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide funktsioonid

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide formaalsed ja mitteformaalsed ülesanded

Käesolevas uurimisprojekti püstitatud **esimene hüpotees**, et kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolid täidavad nii formaalseid kui ka mitteformaalseid ülesandeid, leidis kinnitust ja täpsustust.

Uurimistulemused näitasid, et **erikoolide** (Kaagvere, Puiatu, Tapa) põhimäärustes formaalset fikseeritud ülesannete (koolikohustuse täitmine ja hariduse omandamine; isiksuse kujundamine, kes peab kinni õigluskorraldustest; kasvatamine ja ümberkasvatamine; isiksuse ümberkujundamine, kes tuleb toime oma eluga ja tööga; isiksuse kujundamine, kes peab kinni ühiskonna reeglitega; integreerumine ühiskonda ja kodaniku kasvatus) täitmisele lisaks täitsid need koolid ka mitteformaalseid ülesandeid, milleks on õpilaste karistamine ja kaitsmine.

Lisaks **internaatkoolide** (Orissaare, Vastseliina) formaalselt fikseeritud ülesannetele (õpilaste koolikohustuse täitmine ja hariduse omandamine; õpilase sotsiaalse pädevuse tõstmine õppijale sobiva tugivõrgustiku kaudu; õpilase vaimse ja füüsilise tervise häireteta arengu toetamine; kasvatamine) täitsid internaatkoolid ka mitteformaalseid ülesandeid: õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamine, kaitsmine, õpilaste käitumise kontrollimine ja karistamine.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide funktsioonide muutumine ajalises lõikes
Kõige tähtsamateks erikooli ülesanneteks praegusel ajal oli õpilastele teadmiste andmine, õpilaste käitumise kontrollimine, karistamine ja kasvatamine (sealhulgas kõlbeline kasvatus), kusjuures kõige vähemtähtsaks peeti erikooli ülesandena õpilase sulandumist ühiskonda.

Õppeaastal 1998/1999 saadud tulemuste võrdlemine 2005/2005 õppeaasta tulemustega näitas, erikooli ülesannetena tähtsustus tänapäeval rohkem õpilaste karistamise ja kasvatamise (sh kõlbeline kasvatus) ning langenud oli õpilase isiksuse ümberkujundamise ja iseseisvaks eluks ettevalmistamise ülesande osakaal teiste kooli ülesannete seas.

Internaatkoolide tähtsamateks funktsioonideks olid käesoleva uurimuse tulemustest lähtuvalt: õpilastele teadmiste andmine, õpilaste käitumise kontrollimine, kaitsmine ja kasvatamine, kusjuures kõige vähemtähtsaks peeti internaatkooli ülesandena õpilaste sulandumist ühiskonda ja karistamist.

Ajalises lõikes - võrreldes õppeaastaid 1998/1999 ja 2005/2005 – ilmnes, et tänapäeval õpilaste käitumise kontrollimise ja kaitsmise ülesande tähtsus internaatkooli ülesandena oli tõusnud ning langenud õpilase isiksuse ümberkujundamise, iseseisvaks eluks ettevalmistamise ja haiguste ravimine ülesande osatähtsus teiste kooli ülesannete seas.

Võrreldes erikoolide ja internaatkoolide erinevate ülesannete tähtsust omavahel ilmnis käesolevast uurimusest, et sarnaselt tähtsaks peeti kolme kooli funktsiooni: õpilastele teadmiste andmine, õpilaste käitumise kontrollimine ja õpilaste kasvatamine, kusjuures kõige vähemtähtsaks peeti õpilaste integreerumist ühiskonda kooli funktsioonina.

Kui seitse aastat tagasi tehtud uurimus näitas, et erikoole eristas internaatkoolidest tugev kontrolli funktsioon, siis käesoleva uurimuse tulemused näitasid selle funktsiooni sarnast olemasolu mõlema uuritud kooliderühma puhul ning eri- ja internaatkoole eristasid omavahel teised funktsioonid. Nimelt, erikoolidel olid õpilaste karistamine ja nende kõlbeliste väärtuste kujundamise puhul tähtsam osakaal kui internaatkoolidel ning internaatkoolidel tähtsustus rohkem õpilaste kaitsmise funktsioon võrreldes erikoolidega.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide erinevate funktsioonide sisu

Nii eri- kui ka internaatkoolide puhul olid kõige tähtsamateks kooli ülesanneteks õpilastele teadmiste andmise ülesanne kui ka õpilaste käitumise kontrollimise ülesanne.

Õpilastele teadmiste andmise funktsioon on jäänud (ja oli ka seitse aastat tagasi) kasvatuse eritingimusi vajavate koolide ülesandeks, mis realiseerus kõige paremini, kusjuures takistused, mida selle funktsiooni täitmisel identifitseeriti 1999.a., ja ka praegu, olid samad: õpilaste madal õpimotivatsioon ja teadmiste ebaühtlane tase.

Praegusel ajal oli õpilaste käitumise kontrollimise funktsioon kasvatuse eritingimusi vajavate koolide lahutamatuks ülesandeks, mis peegeldas välise mõjutusvahendite kasutamist selleks, et kontrollida kinnipidamist kooli sisekorraeskirjadest ja koolis kehtestatud režiimist, kusjuures õpilaste käitumise kontrolli funktsiooni rakendamisel ilmnis erinevusi kahe uuritud koolidegrupi lõikes. Nimelt, realiseerus erikoolide puhul selle funktsiooni täitmine koos karistuste rakendamisega, mis võimendas kuritegeliku subkultuuri normistiku omaksvõttu institutsioonis viibijatel ning internaatkoolide puhul oli õpilaste väline käitumise kontrollimine vahendiks jõuda selle sisemise kontrollimiseni (kaasa arvatud emotsioonide kontrollimiseni) õpilaste puhul.

Kolmandaks kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide oluliseks ülesandeks teiste ülesannete seas oli õpilaste kasvatamine, mis realiseerus eelkõige õppetegevuse käigus ja õppetööväliselt taandus õpilaste eneseteenindus- ja õpiharjumuste kujundamise välisele kontrollimisele.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide puhul olid suhteliselt vähemtähtsateks ülesanneteks õpilaste ettevalmistamise iseseisvaks eluks, õpilaste isiksuse ümberkujundamine ja õpilaste haiguste ravimine.

Õpilaste iseseisvaks eluks ettevalmistamist kooli ülesandena nähti realiseerumas kahes kitsas valdkonnas – igapäevaste koduses majapidamises vajaminevate tööharjumuste kujunemisena ning efektiivsete suhtlemisoskuste õpetamisena, kusjuures selle funktsiooni osatähtsus kooli funktsioonina, võrreldes seitse aastat tagasi teostatud uurimuse tulemusega, oli vähenenud. Nimelt, erikoolide puhul oli taandunud eelkõige ja töökasvatuse osatähtsus ning internaatkoolide puhul töökasvatuse osatähtsus.

Õpilaste isiksuse ümberkujundamise funktsioon kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides taandati õpilaste välise ja ajutise käitumise kontrollimisele seoses negatiivsetest käitumisharjumustest loobumise õhutamise ja uute positiivsete käitumisharjumuste kujundamisele.

Õpilaste haiguste ravimist peeti suhteliselt vähetähtsaks kasvatus eritingimusi vajavate koolide ülesandeks, viidates vaid õpilaste mittetõsiste haiguste ravile ja esmaabile, kusjuures vajakajäämisi esines psühhiaatrilise abi kättesaadavuses.

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide kõige vähemtähtsaks ülesandeks oli õpilaste integreerimine ühiskonda, mille kohta uuritavatel ühtne arusaam puudus, kusjuures erikoolide uuritavad tõid välja õpilaste erikoolis viibimist kui faktorit seoses indiviidide negatiivse tembeldamisega ühiskonna tasemel, mis soodustas indiviidi sotsiaalset eksklusiooniprotsessi.

Erikoole ja internaatkooli eristasid kooli funktsioonidena: õpilaste karistamine, õpilaste kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine ja õpilaste kaitsmine.

Õpilaste karistamise ja kõlbeliste tõekspidamiste kujundamine olid erikoolide puhul tähtsamateks funktsioonideks kui internaatkoolide puhul, kusjuures mõlema puhul olid need funktsioonid oma olemuselt mitteformaalsed funktsioonid.

Erikoolid täidavad varjatult kinnipidamisasutuste funktsioone, kusjuures tänapäeval on selle funktsiooni osatähtsus suurenenud võrreldes seitse aastat tagasi kogutud andmetega. Internaatkoolide puhul oli aga õpilaste kaitsmise funktsioon määravama tähtsusega võrreldes erikoolidega, kusjuures funktsiooni sisu oli mõlema uuritud koolide grupi puhul sarnane: õpilaste kaitsmine halva perekeskonna ja sõprade mõju eest kodukohas ning õpilaste kaitsmine vägivaldset käituvate eakaaslaste eest koolis. Kui seitse aastat tagasi teostatud uurimuse tulemused tõid välja kasvatus eritingimusi vajavate koolide õpilaste kaitsmise ülesande sisuna vaid esimesena nimetud aspekti, siis tänapäeval on lisandunud sellele veel teine – eri- ja internaatkoolis viibivate õpilaste kaitsmine vägivaldselt käituvate eakaaslaste eest.

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide struktuurielemendid

Käesolevas töös püstitatud **teine hüpotees**, et kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolide juhtimine on hierarhiline ja töökorraldus ülesandekeskne, leidis kinnitust ja täpsustust.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide **juhtimine** oli hierarhiline, kusjuures hierarhilisem erikoolides võrreldes internaatkoolidega, soodustades totaalasutusele omaste tunnusoonte süvenemist - eriti erikoolidel.

Töökorraldus kasvatus eritingimusi vajavate koolides oli ülesandekeskne (vastukaaluks meeskonnakesksusele), kusjuures ilmsem oli see erikoolides võrreldes internaatkoolidega.

Põhilised kitsaskohad seoses kooli juhtimisega kitsamas mõttes – koolijuhi ülesannetega, ja töökorraldusega kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides seostusid spetsialistide nappusega.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide teises struktuurilemendis – **õppetöö ja kasvatustöö** osas, esines nii indiviidikeskse kui ka grupikeskse lähenemise elemente, kusjuures domineerivam olid õppetöös indiviidikeskne lähenemine ja kasvatustöös grupikeskne lähenemine - üksikindiviidide mõjutamine läbi grupi kui meediumi.

Õppetööd takistavate faktoritena toodi välja tugiteenuste ja õpiabi puudulikkus ning õpikeskkonna füüsilise aspekti vajakajäämus.

Kasvatustöös nähti esinevate puudujääkidena eelkõige lähisuhete puudujääke kasvatajate-õpilaste vahel ning piiratud võimalusi praktiliste eluliselt oluliste kogemuste saamisel nii koolis kui ka lähiümbruses seoses ettevalmistumisega iseseisvaks eluks, kusjuures erikoolide õpilastel praktiliselt puudus privaatse üksiolemise võimalus igapäevase päevarutiini osana.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide kolmanda struktuurielemendi – **suhete**, osas esines sarnasus seoses õpilastevaheliste omavaheliste suhetega, mida iseloomustasid sellised antisotsiaalse käitumise liigid nagu vägivald, kiusamine ja ebatsensuurne kõnepruuk, kusjuures sellist laadi õpilaste suhete iseloomul oli kooli personali eest varjatud iseloom, mis viitas totaalinstitustiooni tunnusjoontele (erikoolide puhul kuritegelikust subkultuurist tulenevale hierarhiale õpilaste hulgas ning internaatkoolide puhul kampadevahelisele polariseerumisele õpilaste sotsiaalsete suhete hierarhilises võrgustikus). Õpilaste suhete tasandil väljenduvad antisotsiaalse käitumise viisid olid ka õpilaste hinnangul neile põhiliseks pinge allikaks koolis.

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste koolide personali omavahelisi suhteid pingestasid küll igapäevases töös ettetulevad pinged ja konfliktid seoses raske õpilaskontingendiga (mis oli ka põhiline pinge allikas erikoolide personali hinnangul), kuid töötajate omavahelised suhted seoses omavahelise lähedusega olid internaatkoolides paremad võrreldes erikoolidega.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste neljanda struktuurielemendina vaadeldi koolides valitsevat **normistruktuuri** ning selle formaalse (välisele kontrollile orienteeritud) reeglistik domineeris mitteformaalse üle. Koolide ametlikku normistruktuuri kuulus kolm põhilist komponenti: reeglid seoses õpilaste koolikohustuse täitmisega; reeglid seoses uimastite mittetarvitamisega ja karistused seoses vägivaldse käitumisega; liikumiskiirangud koolis ja selle territooriumil. Lisaks sellele ilmnas, et mitteametlik normistruktuur uuritud koolides õhutas õpilastel reeglite sisemist omaksvõttu kolmes kitsas valdkonnas: viisakusreeglid, distsipliinireeglid tunnis ja korraharjumused.

Nii erikoolides kui ka internaatkoolides nähti vajadust tõhustada normistruktuuri, kuid valdkonnad seoses sellega olid erinevad: (1) erikoolides seoses see ametlike normide tõhustamisega õpilaste järelevalve teostamisel ning (2) internaatkoolides seostus see ametlike normide kehtestamisega õpilaste järelevalve teostamisel ja mitteametliku normisüsteemi internaliseeritud omaksvõtu õhutamiseega õpilastel.

Ühtset nägemust kasvatus eritingimusi vajavate koolide eksistentsist tulevikus ei omatud, küll aga seostati seda õpilaste jaoks paremate materiaalsete tingimuste loomisega (elamis-, õppimis- ja vaba aja veetmise tingimused). Teise ühise tunnusjoonena, mida seoses kasvatus eritingimusi vajavate koolide tulevikuvisioniga mainiti, oli see, et õpilaskontingent muutub – ühelt poolt koolis õpilaste arvu vähenemine ja teiselt poolt peamiselt õpilastel esinevate probleemide süvenemisega seoses.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste probleemid ja vajadused

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste antisotsiaalse käitumise liigid

Antisotsiaalse käitumise struktuur oli nii erikoolide õpilastel kui ka internaatkoolide õpilastel pigem sarnane kui erinev, viidates eelkõige staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liikide prevalleerimisele – suitsetamine, vandumine ja ebatsensuurne kõnepruuk ning koolis kehtivate reeglite rikkumine, kusjuures erikooli õpilastel esines suitsetamist sagedamini kui internaatkooli õpilastel. Kaks ühtmoodi suhteliselt sagedasti esinevat antisotsiaalse käitumise liiki eri- ja internaatkooli uuritavatel olid agressiivse käitumise alaliigina õpilastevaheline kiusamine, mille puhul domineeris psühholoogiline agressioon (kiusamise liigid: narritamine, pilkamine, togimine, tõukamine) ning opositsiooniline käitumine vastuhakuna ja avaliku vastuvaidlemisena õpetajale, kusjuures internaatkoolide õpilastel esines viimast sagedamini kui erikoolide õpilastel.

Kuigi uurimistulemustele toetudes võib väita, et internaatkoolide ja erikoolide õpilaste antisotsiaalse käitumise struktuur oli üldjoontes sarnane, kusjuures esines internaatkoolide uuritavatel sagedamini: (1) kahte staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liiki – koolist terve koolipäeva ja üksikutest tundidest puudumine ning (2) kahte agressiivse käitumise liiki – eakaaslastevahelist kaklemist ja kiusamise ohvriks olemist. Erikooli õpilastele olid aga sagedamini iseloomulikud kaks vandalismiga seotud käitumisakti – seintele joonistamine ja kirjutamine ning vandalismiaktid klassiruumis.

Lisaks sellele ilmnes uurimusest, et erikooli ja internaatkooli sattumise põhjused õpilaste endi hinnangul olid pigem sarnased, kui erinevad, pidades põhilisteks põhjusteks erinevaid antisotsiaalse käitumise liike: koolist põhjusteta puudumine, õpetajatele vastuhakkamine, vägivaldne käitumine kaasõpilaste suhtes ning mitteõppimist. Erikooli õpilased kaldusid pidama erikooli sattumise põhjusena veel seaduserikkumisi ja tõsiselt staatusega seotud antisotsiaalset käitumist (alkoholi ja uimastite tarvitamist ning hulkumist ja kodust ärajooksmist). Internaatkooli õpilaste arvates kaldusid olema põhjused veel seotud õpetajate negatiivse ja tõrjuva suhtumisega ning vabatahtliku tulekuga internaatkooli.

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste eksternaliseeritud-, internaliseeritud- ja prosotsiaalse käitumise liigid

Püstitatud **kolmas hüpootees**, et käitumisprobleemidega õpilastel esineb puudujääke prosotsiaalsete oskuste vallas, leidis kinnitust ja täpsustus.

Põhilised puudujäägid prosotsiaalsetes oskustes olid kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilastel seotud eakaaslaste usaldamise ja nende eest hoolitsemisega ning vastustundlikkusega. Lisaks sellele leiti, et suuremad olid puudujäägid internaatkoolide õpilastel võrreldes erikooli uuritavatega järgmiste sotsiaalsete oskuste osas: sõbralikkus, eneseusaldus ja õppeülesandekeskne käitumine.

Eksternaliseeritud käitumise probleemide struktuur oli kasvatuse eritingimusi vajavatel õpilaste viies koolis pigem sarnane kui erinev ning ülekaalus olid opositsioonilise käitumise liikidena vastuvaidlemine ja vasturääkimine ning füüsilise agressiivse käitumise liigid (löömine, tõukamine, kaklemine), kusjuures erikoolide õpilastele olid

rohkem omased vägivallaga kaasnevad viha emotsioonid võrreldes internaatkoolide õpilastega.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste sagedasemad internaliseeritud käitumise liigid olid seotud eakaaslastega – passiivne kõrvalhoidev käitumine ning kartus teha vigu, kusjuures internaatkoolide õpilastel ilmnis sagedamini kui erikoolide õpilastel kergestihäiritav käitumine kui internaliseeritud käitumise alaliik.

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste probleemid ja vajadused seoses nende mineviku, oleviku ja tulevikuga.

Püstitatud **neljas hüpotees**, et kasvatuse eritingimusi vajavates koolides käimise kogemust tunnetavad õpilased kui negatiivset templit seoses oma tulevikuga leidis kinnitust – ilmnis, et ligikaudu poolte õpilaste arvates oli eri- ja internaatkoolis käimine negatiivne tempel, mis viitas sellele, et tulevikus on nad tõenäoselt ühiskonnast välja lülitatud liikmed.

Oma lapsepõlves kogetud probleemid olid nii eri- kui ka internaatkoolde uuritavatel õpilastel pigem sarnased kui erinevad ning seoses vanematepoolse suhtumisega meenutati vastuolulist suhtumist – ühelt poolt positiivset (ilus ja tark) ning teiselt poolt negatiivsest (sõnakuulmatu) vanematepoolset templit või vanematepoolse tähelepanuta jäämist. Vastuolulise kasvatustiili (leebe versus range kontroll) edasikandumist põlvkonnast põlvkonda peegeldas õpilaste suhtumine oma laste kasvatamise tulevikus, viidates vajadusele anda koolis õpetamise käigus õpilastele teadmisi-oskusi ka perekonnaõpetusest.

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste minevikku puudutavad kogemused puudutasid mitte ainult varajases eas vanematepoolse rahulolematuse kogemist seoses endaga, vaid ka õpetajapoolset rahulolematust, mis oma laadilt oli sarnane: väline kontroll lapse käitumise üle ja lapse kehaline karistamine.

Toetuse saamine seoses elus ettetulevate röömsate ja murettekitavate sündmustega oli seotud kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilastel eelkõige ema ja õdede-vendadega ning naabrite ja lasteaiaõpetajaga, viidates võrgustikuliikmetele varajases lapseeas.

Eri- ja internaatkooli suunamist pidasid õpilased suurimaks pöördepunktiks elus, kuigi enamik neist ei uskunud, et koolis viibimise-õppimise jooksul vabanevad nad halbade harjumustest ja perekonna/sõprade halvast mõjust ning saavad koolis ettevalmistuse tulevases elus toimetulekuks. Põhiliseks eaturvalise allikaks kasvatuse eritingimusi vajavates koolides oli õpilaste iseseisva otsustamise piiratus (isiklike õiguste piiramine, tunnustuse ja iseotsustamise puudumine) ja privaatsus (eraldiolemise, isiklike asjade ja isikliku vaba aja puudumine) ning koduigatsus.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilastele rakendatud tugisüsteemid ja sekkumised

Püstitatud **viies hüpotees**, et universaalsete ja selektiivsete sekkumistena domineerivad kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides biheivioristlikust lähenemisest lähtuvad sekkumised võrreldes ökosüsteemsele lähenemisele baseeruvate sekkumisega, leidis kinnitust ja täpsustus.

Sagedasemad kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides rakendatavad sekkumismeetmed olid õpilaste kohase käitumise positiivne kinnitamine ning nende käitumise jälgimine, kontrollimine ja kohatu käitumise registreerimine, peegeldades õpilase käitumise välist kontrollimist (biheivioristlikust lähenemisest lähtuvad sekkumised). Lisaks ilmnes, et erikoolides kasutati sagedamini õpilase käitumise välise kontrollina karistamist või alternatiive sellele nii indiviidi kui ka grupi tasandil (nii universaalsete kui ka selektiivsete sekkumistena).

Sekkumisviisid, millega püüti mõjutada õpilaste suhtumisi, hoiakuid ja hinnanguid olid sagedasemad internaatkoolides võrreldes erikoolidega ning hõlmasid kolme põhilist valdkonda: õpilaste sotsiaalse kompetentsuse (s h prosotsiaalse käitumise) õhutamine, õpilase positiivse mina-pildi kujundamine ja positiivsete väärtuste kujundamine.

Kõige vähem sagedasti kasutatavad sekkumisviisid olid võrgustikutööga seonduvad (lähtudes ökosüsteemsest lähenemisest): koolisisene personali võrgustikutöö, võrgustikutöö õpilaste kodu, kodukoha kooli ja kodukohas olevate spetsialistidega, kusjuures erikoolis rakendati eelnimetatud meetodeid oluliselt väiksemas ulatuses kui internaatkoolides.

Eri- või internaatkooli suunatud õpilaste jaoks oli keskmiselt antud kool kolmas kool, kus neil oli tulnud käia, kusjuures ilmnes tendents, et erikoolis õppijad olid käinud enne erikooli tulekut rohkemates koolides võrreldes internaatkooli õpilastega.

Veerand kuni kolmandik õpilastest arvas, et eelmises koolis, kus nad käisid, puudus neil tugivõrgustik. Õpilase tugivõrgustik eelmises koolis (ja ka pärast erikoolist või internaatkoolist väljasuunamist) koosnes(b) lähikondsetest kodus, õpetajast ja klassijuhatajast ning sotsiaaltöötajast ja politseitöötajast, kusjuures erikooli õpilastel oli enne erikooli sattumist olnud rohkem kokkupuuteid viimatimainitud kahe spetsialisti kui tugivõrgustiku liikmetega. Õpilaste tugisüsteem eelmisel koolis oli seotud neile õpiabi andmisega ning nõustamise ja vestlusega.

16% õpilastest arvas, et kasvatus eritingimusi vajavates koolides puudus neil tugivõrgustik. Õpilase tugivõrgustiku võtmefiguurideks nii eri- kui internaatkoolides olid kasvatajad, kusjuures võrgustikku kuulusid veel õpetajad, spetsialistid (erikoolides sotsiaalpedagoog/sotsiaaltöötaja ja internaatkoolides huvijuht/logopeed/arvutispetsialist) ning internaatkoolides suurema tõenäosusega lisaks eelnimetatutele veel kooli juhtkonna liikmed ja lähikondsed kodus. Efektivsemini funktsioneeris õpilase tugivõrgustik internaatkoolides võrreldes erikoolidega lähtudes info hankimisest ja vahetamisest, koos otsustamisest, konsulteerimisest, töökogemuste vahetamisest, töö tulemuslikkuse hindamisest, ühistest tööülesannete täitmisest ning edaspidiste töösuundade planeerimisest.

Võrgustikutöös õpilastele antav abi oli kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides eelkõige õpiabi ning õpilaste individuaalne toetamine vestluse ja nõustamise näol, kusjuures tõhusamalt toimis õpiabi erikoolides ning õpilaste individuaalne toetamine internaatkoolides. Kõige vähem oli rakendunud kasvatus eritingimusi vajavates koolides meetmed seoses õpilaste toetamisega üleminekul ühest koolist teise, kusjuures viimase osas erines puudujääke eriti erikoolide osas. Samuti olid väikesed võimalused kasvatus

eritingimusi vajavate õpilaste koolides eelkuseõppeks, kusjuures internaatkoolides need praktiliselt puudusid.

Võrgustikutöö ühe valdkonna – kasvatustöö puhul, domineeris samuti õpilastega vestlemise ja nende ärakuulamine, kusjuures kasutati ka hoiatusi ja karistusi, kuigi viimasenamainitud efektiivseteks ei peetud, vaid rõhutati efektiivsete meetoditena viimastele vastupidiseid - õpilaste kiitmist ja tunnustamist.

Võrgustikutöö efektiivistamise võimalusena nähti kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolides seda, et suurendada nii pedagoogilise kui ka meditsiinilise personali hulka meeskonnatöös, mille sisuks oleks juhtumikeskne lähenemine.

Võtmefaktoriks individikesksel lähenemisel võrgustikutöös ideaalis peeti individuaalset (õppe- ja kasvatustööd) tööd õpilastega, mille aluseks on usaldussuhted, et õpilase probleeme lahendada ja tema arengut positiivses suunas toetada. Tegelikuses teostus aga õpilaste toetamisel ja abistamisel grupi tasand läbi kolmelaadsete tegevuste: grupivestlused; grupi kui meediumi kasutamine selle liikmete käitumise mõjutamisel; privilegide andmine/äravõtmine kogu grupile mõjutamiseks üksikuid grupi liikmeid. Kogu kooli haaravad meetmed õpilaste toetamisel ja sekkumisel teostusid kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolides väga piiratud ulatuses, taandudes kontrollile ja järelvalvele seoses võitlusega õpilastel sagedasti esinevate antisotsiaalse käitumise liikide esinemise vähendamise või kõrvaldamisega.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli personali vajadused täienduskoolituseks

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpetajate/kasvatajate vajadused täienduskoolituseks olid seotud sellega, et tunnetati puudujääke oma professionaalses ettevalmistuses ja panuses. Koolide personali täienduskoolitusvajadused võib jagada kahte suurde gruppi vastavalt sellele, et ühed olid teadvustatud vajadused ja teised tulenesid varjatult põhilistest valdkondadest, millega igapäevatoos kokku puututi.

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide pedagoogiline personal tundis (teadvustatud) vajadust täienduskoolituse järele eelkõige kahes vallas: (1) õpilaste käitumisraskuste olemus ning nende äratundmine ja ennetamine ning (2) erinevad meetmed (k a nõustamismeetmed) õpilaste probleemidega hakkamasaamisel.

Samal ajal ei tähtsustatud (teadlikult) vajadust võrgustikutöö järele, kuigi vajadus selle järele oli koolides olemas, sest isikliku abi ja juhendajana koolis seoses professionaalse tööga nähti eelkõige oma kolleege. Samuti koorusid täienduskoolituse vajadused välja kaudselt sellest, millised faktorid peeti õpilastel esinevate probleemide tekkel oluliseks: (1) koduga seotud faktorid, (2) õppetöö efektiivsem korraldus koolis seoses töö individualiseerimise ja distsipliiniga ning õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamisega ning (3) õpilaste hoiakute muutmine väärtuskasvatuse teostamise käigus.

VII. Arutelu ja soovitused

Kristi Kõiv

Seoses koolivõrgu arendamisega kerkib ikka ja jälle üles teema seoses kasvatusereitingimusi vajavate õpilaste koolide diferentseerimisega – ehk täpsemalt öeldes korduvalt on kaalutud vajadust eraldi (uute) õppeasutus(t)e loomise järele erineva raskusastmega õpi- ja käitumisprobleemidega õpilastele: vastavalt rangema ja vähemrangema režiimiga koolid.

Koolivõrgu arendamise seisukohalt on oluline küsida, kas olemasolevad kolm erikooli (Kaagvere, Puiatu, Tapa) moodustavad koos kahe internaatkooliga (Orissaare, Vastseliina) ühtse koolivõrgu. Vastusena, käesolevatele uurimistulemustele toetudes, tuleks öelda, et jätkuvalt tuleks käsitleda kasvatusereitingimusi vajavaid õpilasi kui osa HEV õpilastest ning vastavaid koole ühtse tervikuna.

Tundub, et üleminekufaas koolide arengus on ületatud ning enam ei saa rääkida kasvatusereitingimusi vajavate õpilaste koolidest lähtuvalt sellest, et erikoole ja internaatkoole eristab eelkõige nende režiimide ranguse aste (rangema versus vähemrangema režiimiga koolid), vaid hoopis teised funktsioonid.

Üleminekuperioodi lõppemist peegeldab ka terminoloogia muutus: enam ei räägita „erikoolidest kui kinnistest õppekasvatusasutustest” (Uibo, Kõrre & Miidla, 1994) või „erikoolidest on kinnise režiimiga koolidest, kus koolikohustust täidavad kasvatusereitingimusi vajavad alaealised” (Rajangu & Meriste, 1997), vaid kasvatusereitingimusi vajavate õpilaste koolidest.

Negatiivne tempel ühiskonna tasemel nende koolide kohta on siiski säilinud. Ühelt poolt selle tõttu, et suunamiskomisjonide töökorraldus (alaealiste komisjon ja nõustamiskomisjon) soodustab seda, et erikoole ja internaatkoole peetakse karistusasutuseks ning teiselt poolt selle tõttu, et karistusasutuse templit koolidele süvendab asjaolu, et koolis viibivad tõsiste käitumisprobleemidega lapsed, kellega hakkamasaamiseks tuleb kasutada mõjutusena politsei poolt rakendatud sanktsioone.

Eelkõige erikoole iseloomustab mitteformaalse funktsioonina karistamine, kusjuures karistusasutuse negatiivsed küljed on järgmised: (1) deprivatsioon ja institutsionaliseerimine; (2) koos paljude antisotsiaalsete noorte asumine asutuses suurendab eakaaslaste negatiivset mõju indiviidile; (3) raske on kaasata vanemaid ja teisi olulisi võrgustikuliikmeid; (4) omandatud kognitiivseid ja efektiivseid käitumisoskusi ei saa testida kohe reaalses keskkonnas, vaid nende testimine lükkub ajas edasi. Mitmed faktorid, mis annavad psühholoogilisi tagasilööke koolis on see, et suur rõhuasetus on karistamisel, et maha suruda õpilaste kohatut käitumist ja suurendada nõutud käitumisnormidest ja reeglitest kinnipidamist, mille tulemusena tekivad omavolilised lahkumised ning protest ja tõrje õpetamise/rehabilitatsiooni/kohtlemise vastu.

Siit tulenebki vajadus, et eelkõige erikoolide puhul tuleb tähelepanu pöörata kooli kui haridusasutuse funktsioonide tugevdamisele leevendades/elimineerides karistusasutuse funktsioone.

Vaadeldes kasvatusereitingimusi vajavaid koole ühtse tervikuna tuleks tähelepanu keskmesse tõsta pigem diferentseerimise küsimus mitte kogu koolivõrku haaravalt, vaid

diferentseerimine seoses õpilaste üle järelvalve ranguse (ja sellega seoses oleva vabaduse astmega) koolide siseselt.

Uurimused on näidanud (Lösel, 1996), et laste/noorukite diferentseerimine kohtlemisel võib toimuda vastavalt nende soole, vanusele, rahvusele, kuritegeliku käitumise liigile, kohtlemise allikale (vabatahtlik, sunniviisiline), valimi heterogeensusele või kuritegeliku/antisotsiaalse käitumise riskile. Ainukene eelpoolloetletud faktoritest, mis korreleerub kohtlemise efektiivsusega on kuritegeliku/antisotsiaalse käitumise riski tase, kusjuures teistel karakteristikutel oli väike mõju kohtlemise efektiivsusele. Seega tuleks koolisiseselt diferentseerida madala, keskmise ja kõrge antisotsiaalse/kuritegeliku käitumise riskiga lapsed/noorukid ning rakendada neile erinevat õpetamist-sekkumiskohtlemist, kusjuures selle juures tuleb tähele panna, et madala ja kõrge riskiga individid alluvad väga raskesti kohtlemisele ning sellele vastavalt planeerida ka piisavad materiaalsed ja inimressursid.

Kasvatuse eritingimusi vajavate koolide õpilaste probleemid ja vajadused on pigem sarnased kui erinevad, viidates muutustele kontingendis ning sellele, et õpilaste kuritegeliku käitumisega seotuse määr (aga mitte fakt ise) eristab mõlema kooliderühma valimit.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide funktsioonide muutumine vastavalt muutustele kontingendis, kes nendes koolides viibivad tingib suurenenud vajaduse kolme ministeeriumi (Haridus- ja Teadusministeruim, Justiitsministeruim ja Sotsiaalministeruim) vaheliseks koostööks, määratledes iga ministeeriumi haldusala.

“Turvalisus” on kaasaegne termin (näiteks: Hoghughi, 1988), mis märgistab liikumispiiranguid sellisesse keskkonda paigutatud laste/noorukite puhul, kust on raske lahkuda ning seda kasutatakse laste/noorukite puhul, kes kujutavad riski kas endale või teistele. Turvalisus tagatakse näiteks lukustatud uste, purunematute akende või müüridega/senitega, kuid see ei kujuta vaid füüsilist parameetrit, vaid ka parameetrit, mis seondub inimestega - pidevalt järelvalvet, kusjuures laps/nooruk on terapeutilistes suhetes täiskasvanutega eesmärgiga, et ta ei sooritaks tegusid, mis seavad tema või teised ebaturvalisse olukorda.

Ükski sedalaadi õppeasutus ei saa olla suure õpilaste arvuga. Mitmekülgne tegutsemisruum seoses õppe-, kasvatus-, vaba aja ja (eel)kutseõppe-alase tegevusega ühelt poolt ja teiselt poolt õpilaste hajutatuse on õpilaste eduka kohanemise möödapääsmatud tingimused, kusjuures täidetakse kooli kui institutsiooni eksisteerimise eeskärki - tagada õppeprotsessi häireteta kulgemine, et saaks võimalikuks õpilase kui isiksuse areng mitmekülgsete arengutingimuste loomise ja arenguvõimaluste pakkumisena õpilastele.

Kool peaks pakkuma rea hariduslikke, eelkutse- või kutsealaseid ning kohtemise/sekkumisega seotud meetmeid ja programme õpilastele, tagama piisavad ressursid loomaks turvaline keskkond; pakkuma meetmeid ja programme, et rahuldada õpilaste vaimse tervise, rehabilitatsiooni ja reintegratsiooni vajadusi.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolid peavad olema niipalju kui võimalik sellised, kus toimub tükrite ja poiste ühisõpetus ja -kasvatus, mis on hädavajalik noorukite normaalseks arenguks.

Koolis ei peaks olema mitte rohkem kui 60 õpilast, kellest moodustuksid kuni 12 liikmelised elamisüksused, kusjuures liikmeskonna alammäär pole fikseeritud ja suurus

oleneb õpilaste probleemide raskusastmest. Igas üksuses (elumajas) peab olema privaatsed ja poolenisti-privaatsed ruume, õppimise ala, töötajate kontorid ja üldkasutatav ala, grupiruumid, sees ja väljas alad vaba aja veetmiseks. Elamisüksused peaksid funktsioneerima poolenisti-autonoomsel viisil, nii et lapsed/noorukid ja elamisüksuse personal (näit. majaperemehed/perenaised, sotsiaaltöötajad, psühholoogid) koostöös, et täita nii kogu kooli haaravat, elamisüksust kui ka individuaalseid programme õpilastele, mis kätkevad endasse nii rehabilitatsiooni, kohtlemise, hariduse andmise, vaba aja tegevuse kui ka majandustegevuse.

Personali miinimum sellises koolis võiks olla: pool psühhiaatri kohta 60 õpilase kohta, üks psühholoog 30 õpilase kohta; üks sotsiaaltöötaja iga 12 õpilase kohta; üks turvapedagoog virgeajal iga 30 õpilase kohta; üks majaperemehes või perenaine/kasvataja iga 12 õpilase kohta virgeajal ja öisel ajal; üks abikasvataja iga 12 õpilase kohta virgeajal; üks haridusspetsialist (õppealajuhataja/kasvatustöö juht) 60 õpilase kohta; üks kutsehariduse nõutaja 60 õpilase kohta; üks haridusnõustaja/sotsiaalpedagoog 60 õpilase kohta; üks eripedagoog iga 6 kohta; üks aineõpetaja ja eelkutsu/kutseõpetaja iga 12 kohta; arst ja hambaarst, keda kutsuda või kelle juures käia aeg-ajalt; meditsiiniõde kättesaadav 24 tundi ööpäevas.

Koolis töötavatel spetsialistidel on koolis kolm sihtgruppi: (1) lapsed/noorukid institutsioonis; (2) personal ja juhtkond, kes töötavad õpilastega ja (3) kogukonnaliikmed, kellega noorukid kohtuvad ja pärast koolist väljasuunamist lävivad.

Hariduslikud programmid kasvatuseritingimusi vajavate koolide õpilastele peaksid sisaldama: (1) funktsionaalse kirjaoskuse arendamise paindlikke võimalusi kognitiivsete, käitumuslike ja õpiraskustega indiviididele ning eripedagoogilisi meetmeid; (2) akadeemilisi kursusi õpilastele, kes tõenäoselt naasevad tavakooli; (3) eelkutsuõpe või kutseõppe elemente vastavalt õpilaste huvidele ja rõhuasetust töökogemuste saamisele kogukonnas.

Prognoosina võib välja tuua, et tulevikus kasvab tõenäoselt vajadus integreerida kasvatuseritingimusi vajavad koolid kutseõppeasutustega, mis vähendaks ka kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolidele ühiskonna tasemel antava negatiivse templi osakaalu.

Arvestades seda, et erikoolidesse satuvad õpilased, kes on kohtu poolt saadetud ja internaatkoolidesse satub rohkem lapsi, kes varem oleks saadetud erikooli ehk palju mittetoetava sotsiaalse taustaga õpilasi, kelle primaarne probleem ei ole psühhiaatrilist laadi, siis täidabki eelkõige internaatkool praegu ja tõenäoselt ühe enam tulevikus ühe olulise funktsioonina laste kaitse funktsiooni.

Siit tulenebki vajadus tugevdada ühelt poolt kasvatuseritingimusi vajavate koolide võimalusi võrgustikutööks nii kooli siseselt kui ka kogukonna tasemel. Teiselt poolt leevendada/ellimineerida õpilaste kaitsefunktsiooni teist tahku – õpilastevahelist vägivalda koolisisest, milles seisneb koolide kaitsefunktsiooni teine tähendus.

Viimasega seonduvalt tuleks rõhutada mitte ainult kooli personalile antava pideva täiendkoolituse ja supervisiooni osatähtsust, aga ka kooli kui terviku efektiivset funktsioneerimist lähtudes viiest aspektist: (1) tugev administratiivne demokraatlik juhtimine; (2) selged kooli eesmärgid ja missioon, mida jagavad juhtkond-õpetajad-õpilased-lapsevanemad; (3) turvaline kooli sotsiaalpsühholoogiline kliima, vägivalda ennetamine, distsipliin koolis; (4) pidev õpilaste akadeemilise edukuse jälgimine ja

tagasiside; (5) õpilastele esitaud kõrged positiivsed ootused. On tegemist rõhu ümberasetamine aine- ja õpetajakeskselt õpetamiselt õpilase- ja protsessikesksele õpetamisele.

Esimesena tooduga seonduvalt - vajalik oleks luua õpilastele tugivõrgustik kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamisel ja sealt väljasuunamisel ning vajalik oleks muuta paindlikumaks õpilaste reintegreerumine ühiskonda, kasutades selleks nii katseaega kui ka võimalust paindlikumalt muuta õpilaste koolis viibimise aega vastavalt õpilaste arengus toimuvatele muutustele koolis viibimise ajal. Tugivõrgustiku loomisel (nii õpilase kooli suunamisel kui ka sealt lahkumisel) tuleks kõne alla uue võrgustikuliikme - tugiisiku kaasamine õpilase kodukohas, kes tegeleks individuaalselt õpilasega nii enne kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamist, seal viibimise ajal kui ka pärast koolist lahkumist, et tagada toimiv tugivõrgustik õpilase edukaks integratsiooniks ühiskonnas.

Tähelepanu tuleks pöörata ka efektiivsemale võrgustikutööle kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides, kaasates töösse nii kooliväliseid võrgustikuliikmeid kui ka tõhustades juhtumikeskses töös kooli personaliliikmete tööd. Üheks võimaluseks koolisisese võrgustikutöö tõhustamisel on igale õpilasele usalduskasvataja määramine, sest kasvatus eritingimusi vajavates koolides on kasvataja võtmeisikuks õpilase tugivõrgustikus.

Kooli kui institutsiooni funktsioonid ja struktuur on makrotasandi küsimus. Tegelik õpetamine/kasvatamine toimub mikrotasandil – näost-näku lävimisel õpetajate/kasvatajate ja õpilaste vahel.

Kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolide funktsioonide realiseerimisega seonduvalt tuleks prioriteediks seada mitte ainult õpilastele teadmiste andmine, vaid ka kasvatus töö, kusjuures viimase osatähtsus on ajalisel lõikes koolide funktsioonina tõusnud.

Kasvatus eesmärgid realiseeruvad: (1) õpetamise kaudu, mis on suunatud teadmiste, oskuste ja hoiakute süsteemi omandamisele ja isiksuse arendamisele, millel on kolm elementi: õpetuse sisu, tegevusmeetodid ja organisatsioonilised vormid; (2) kasvandike suunamisel selliste tegevus- ja suhtlemisviiside juurde, mis arendaksid neid tervikisiksuse jooni, mida organiseeritud õppegevuse käigus piisavalt arendada ei saa.

Kasvatus eritingimusi vajavates koolides tuleks pöörata panna eelkõige viimasena toodud aspektile ehk täpsemalt öeldes: (1) esteetilisele, eetilisele ja töökasvatusele, mille eesmärgid ei saa täiel määral saavutada õppeprotsessi kaudu ning ka (2) kasvatusprotsessiks tingimuste loomisele, mis nõuab samuti spetsiaalseid kasvatusgevusi, mis ei piirdu vaid õppetunniga (näit. grupi kujundamine, grupiprotsesside teadlik suunamine, indiviidide optimaalne töö ja puhkerežiim).

Kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolides kasvatus töö teostamisega seonduvalt tuleks siinkohal rõhutada kahte momenti.

Esiteks, kasvatus põhifunktsiooniks on taotleda kasvandiku jõudmist iseseisva enesesuunamiseni oma tegevuses ja käitumises st kasvandiku ettevalmistamist iseseisvaks toimetulekuks elus. Selles osas esineb aga kasvatus eritingimusi vajavates koolides raskusi (Kõiv, 2004): ühelt poolt õpetajad/kasvatajad tähtsustavad küll komplekselt viit kasvatusviisi: selgitamine, enesekasvatus, eeskuju, ootused, ja kogemused, kuid õpilased peavad kasvatus puhul esmatähtsaks selgitamist ja

täiskasvanu eeskuju ning mitte enesekasvatust. Teiseks raskuseks kasvatustöös seoses kasvatusprotsessiks tingimuste loomisega on kasvatuseritingimusi vajavate koolide puudulik materiaal-tehniline baas, mis takistab soodsa sotsiaal-psühholoogilise kliima tekkimist, kusjuures selle nõrgimaks lüliks on privaatsuse puudumine õpilastel (Kõiv, 2003c).

Kasvatuse eesmärkide realiseerimiseks võiks koolides koostada igale õpilasele käitumise tugikava. Selleks tuleks õpilase kooli tulekul anda hinnang tema meditsiiniliste, psühholoogiliste kui ka käitumuslike probleemide kohta (ka psühhiaatrilised häired ja enesetapu risk). Selle teostamine võiks alata 15. päevase - kui sisseelamise perioodiga, kui toimuks otsene õpilase käitumise vaatlemine, antaks hinnangud õpilase arengu kohta, viidaks läbi teste/küsimustikke õpilase intellektuaalsete võimete ja psühhomotoorsete oskuste kohta, tehakse kutsesobivusteste, teste õpilase hariduslike saavutuste taseme kindlaksmääramise kohta ja puude välja selgitamiseks. Pärast seda hakkaks tööle multidistsiplinaarne meeskond, kes kohtuks, et pidada koosolekuid, et koostada, arutada, analüüsida ja anda soovitusi käitumise tugikava täitmise kohta.

Käitumise tugikava peaks sisaldama individualiseeritud lühiajalisi ja pikaajalisi eesmärke kindlas ajalisel raamistuses, mis lähtuvad konkreetse indiviidi probleemidest baseerudes indiviidi kompetentsusele, võimetele ja vajadustele. Käitumise tugikava täitmist tuleks hinnata järjepidevalt selle täitmise käigus ning eesmärgid/vaheeesmärgid peavad olema selged nii õpilasele, kui ka teistele võrgustikuliikmetele ning töötatakse koos, et neid saavutada.

Esimest korda võiks käitumise tugikava täitmist hinnata 30 päeva pärast rakendamise algust, siis edaspidi iga kahe kuu tagant, mille eesmärgiks oleks anda ülevaade progressist, mis baseerub märkmetel, mida kirjutatakse regulaarselt iga päev nii võrgustikuliikmete poolt kui ka nende poolt, kes teostavad teatud lõiku/pakuvad teenuseid vastavalt plaanile.

Teiseks võimaluseks kasvatuses eesmärke realiseerida on teha seda õppetöö kaudu, kusjuures, haridusprogrammid peavad lähtuma õpilaste mitmekülgsetest hariduslikest vajadustest ning sisaldama nii akadeemilisi, kutseõppe kui ka eripedagoogilisi komponente (individuaalne õppetava, lihtsustatud õppekava, toimetulekuõppekava, parandusõpe, pikapäeva rühm, tugiõpe). Õpilastele peaks toimuma kutsealane nõustamine, mis võimaldab neil valida akadeemilise ja kutsealase tee vahel (üldharidus ja kutseharidus). Noorematele õpilastele peaks võimaldama limiteeritud ulatuses kutseharidust eelkutsõppena kui orgaanilist osa akadeemilisest haridusest. Vanemaerialistele peaks võimaldama valida haridusprogrammi valikul keskendumist kas üld- või kutseharidusele.

Kolmandaks võimaluseks kasvatuses eesmärke realiseerida peaksid olema struktureeritud programmid, et reintegreerida õpilasi edukalt ühiskonda ellu. Selline programm peaks sisaldama koolist väljasuunamisjärgse reintegratsiooniga seonduvaid eesmärke ja nende realiseerimise tegevuskava: diskussioonid, külaskäigud, nõustamine ja teraapia vastavalt õpilaste vajadustele taas kohaneda kodus/koolis/kogukonnas ning järk-järgulist kohanemist koos eelväljasuunamis(t)ega enne lõplikku koolist väljasuunamist. Õpilase reintegreerimise programmide väljatöötamisel ja rakendamisel koolis peaks osalema õpilase tugiisik kodukohast.

Neljandaks võimaluseks kasvatus eesmärgede realiseerimiseks peaksid olema reabilitatsiooni programmid, mis koosneksid reast individuaalsetest ja grupiviisilise nõustamise ja konsultatsiooni ning teraapia võimalustest koolis, et rahuldada iga üksiku õpilase individuaalseid vajadusi, kusjuures nõustamise ja teraapia gruppide suurus ei tohiks olla üle 10 õpilase.

Seega, otsides alternatiivseid võimalusi kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolivõrgu ja töökorraldusega (eriti õpetamise-kasvatamise) seonduvalt oleme jõudnud tõdemuseni, et karistuse mudel pole efektiivne, vaid võtmevaldkondadeks on: (1) õpilaste õpioskuste parandamine, õpimotivatsiooni tõstmine ja õppeedukuse tõstmine; (2) sotsiaalsete oskuste (sealhulgas prosotsiaalsete oskuste) õpetamine, et olla efektiivne suhetes õpetaja-õpilane, õpilased omavahel, suhted väljapool kooli; (3) õpilaste tervisliku eluviisi ning suitsetamise, alkoholi ja teiste uimastite mittetarvitamist soodustava ning antisotsiaalset ja kuritegelikku käitumist mittesoodustava elustiili propageerimine, (4) õpilaste vääruskasvatus, kõlbelised väärtused, suhtumise ja hoiakute kujundamine.

Võtmevaldkondade realiseerimine on efektiivne võrgustikutöös, kus kasvatus eritingimusi vajavate koolide iga õpilaste puhul kuuluvad võrgustikku positiivsed referentpersoonid (usalduskasvataja koolis ja tugiisik kodukohas) ning õpilased kogevad sotsiaalset toetust mitte-deviantsetelt isikudelt (eakaaslased ja täiskasvanud) turvalises keskkonnas, et areneks positiivses suunas nende eneseefektiivsus sotsiaalse kompetentsusena ning väheneks antisotsiaalse käitumise sagedus/intensiivsus ja muud probleemid.

Kasutatud kirjandus

- Eesti käitumishälvikute erikoolid 1998/99. Uurimisprojekti aruanne EV Haridusministeeriumile (1999). Tartu: Tartu Ülikool, Sotsiaalteaduskond, Eripedagoogika osakond.
- Hoghugh, M. (1988). *Treating problem children: Issues, methods and practice*. London: SAGE Publications.
- Kaagvere Erikooli põhimäärus (2003). RTL 2003, 4, 39.
- Kõiv, K. (2002). Ühe käitumishälvikute erikooli õpetajate-kasvatajate hinnangud kooli ülesannete ja kasvatuse kohta. Rmt. K. Kõiv (Toim.) *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik II*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda, 39-55.
- Kõiv, K. (2003a). Lastekodu – koht koduta lastele või koduta laste kodu. Rmt. T. Edovald (Toim.) *Võrgustikutöö võimalusi töös lastega*. Tallinn, 39-50.
- Kõiv, K. (2003b). Kogu kooli haaravad preventiivsed meetmed kui võimalus töös antisotsiaalse käitumisega õpilastega. Rmt.: K. Kõiv (Toim.), *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Projekti kogemusi. Artiklite kogumik IV*. Tartu: OÜ Vali Press, 13-18.).
- Kõiv, K. (2003c). Käitumishälvetega õpilaste hinnangud erikooli sotsiaalpsühholoogilise kliima kohta. Rmt. K. Karlep & E. Krull (Toim.), *Haridus kõigile 2003. Pühendatud Euroopa puuetega inimeste aastale. Konverentsimaterjalid*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 71-76.
- Kõiv, K. (2004). Erikooli funktsioonid käitumishälvetega õpilaste ja nende õpetajate hinnangul. Rmt. M. Vadi, A. Aidla & V. Nahkur (Toim.), *Töö- ja koostöökuultuur koolis. Culture of work and cooperation at school*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 76-85.
- Lösel, F. (1996). Working with young offenders: The impact of meta-analyses. In C. R. Hollin and K. Howells (Eds.), *Clinical approaches to working with young offenders*. Chichester: John Wiley & Sons, 57-84.
- Orissaare Internaatkooli põhimäärus (2005). RTL, 115, 1788.
- Puiatu Erikooli põhimäärus (2003). RTL 2003, 4, 39.
- Rajangu, V., & Meriste, M. (1997). *Käitumishälvikute koolid Eestis*. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Uibo, T., Kõrre, M., & Miidla, U. (1994). Alaealiste kuritegevus. E. Tomberg (Toim.), *Eestimaa laps ja perekond*. Tallinn: Allprint Ltd., 51-56.
- Tapa Erikooli põhimäärus (2003). RTL, 30, 434.

Lisad

Lisa 1. Hinnangute aritmeetilised keskmised 7-punktilisel hinnanguskaalal (7 – väide kehtib täielikult kuni 1 – väide ei kehti üldse) ning t-väärtused ja olulisuse määrad võrreldes erikoolide ja internaatkoolide struktuurielemendile antud hinnangute osas

Küsimuse lühisõnastus: asutuse struktuurielemendid	Kaagvere keskmine	Puiatu keskmine	Tapa keskmine	Vastseliina keskmine	Orissaare keskmine	Erikoolid keskmine	Internaatkoolid keskmine	t-väärtus	p - väärtus	Kokku
1. Juhtimine: vastutuse jaotumine juhtimisel võrdselt	3.26	3.80	5.00	5.50	3.63	3.88	4.88	-2.25	0.03	4.17
2. Juhtimine: juhtimine koondunud ühe või mõne isiku kätte	6.50	4.55	4.29	2.81	4.50	5.25	3.38	3.59	0.00	4.69
3. Juhtimine: juhtimisel arvestatakse kõikide arvamuste ja ettepanekutega	2.65	3.84	4.67	5.53	4.00	3.58	5.00	-3.09	0.00	3.99
4. Juhtimine: juhtkonnal on vähe kokkupuuteid lastega ja otsest infot	3.09	3.50	3.40	1.94	2.75	3.31	2.21	2.64	0.01	2.99
5. Töökorraldus: õpetajad ja kasvatajad töötavad ühtse meeskonnana	4.38	3.47	4.20	5.44	3.13	4.02	4.67	-1.42	0.16	4.22
6. Töökorraldus: koosolekul ei julge töötajad arvamust avaldada	5.32	3.85	4.14	3.00	3.75	4.50	3.26	2.29	0.03	4.14
7. Töökorraldus: kasvataja tegeleb pidevalt ühtede ja samade lastega	4.57	4.75	4.14	4.50	5.50	4.53	4.83	-0.67	0.51	4.62
8. Töökorraldus: grupi lastega töötav personal vahetub pidevalt	3.57	2.65	2.92	2.69	4.00	3.07	3.13	-0.10	0.92	3.09
9. Kasvatustöö: tegelemine grupi lastega, et mõjutada grupi liikmeid	4.05	5.00	4.77	5.00	4.86	4.59	4.96	-0.94	0.36	4.70
10. Kasvatustöö: pööratakse tähelepanu igale lapsele ja arvestatakse tema vajadusi.	4.86	4.30	6.07	5.88	4.25	4.98	5.33	-0.82	0.42	5.09
11. Õppetöö: lähtutakse iga lapse individuaalsusest	5.45	3.80	6.20	5.13	3.25	5.05	4.48	1.39	0.17	4.88
12. Õppetöö: arvestatakse klassi keskmist, jättes arvestamata vähem või rohkem võimekad õpilased	3.84	3.95	3.46	2.79	4.25	3.79	3.32	1.03	0.31	3.65
13. Suhted: töötajate omavahelistes suhetes valitseb usaldus	3.57	3.53	4.21	5.19	3.63	3.71	4.67	-2.35	0.02	4.00
14. Suhted: töötajate omavahelistes suhetes valitsevad arvamuste vabadus	3.74	4.10	4.86	5.33	4.63	4.14	5.09	-2.24	0.03	4.41
15. Suhted: töötajate omavahelistes suhetes valitseb avatus ja otsekohekus	3.78	3.75	4.36	4.94	3.25	3.91	4.38	-1.14	0.26	4.05
16. Suhted: töötajate omavahelistes suhetes valitseb mõistev ja osavõtlik suhtumine üksteisesse	4.65	3.75	4.57	5.38	3.25	4.32	4.67	-0.83	0.41	4.42

Lisa 2. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide sagedus (aritmeetilised keskmised 10-punktsel hinnanguskaalal: 0 – mitte kunagi kuni 9 – üle 17 korra) ning *t*-väärtused ja olulisuse määrad võrreldes erikoolide ja internaatkoolide õpilaste hinnangul

Küsimuse lühisõnastus: antisotsiaalse käitumise liigid	Kaagvere keskmine	Puiatu keskmine	Tapa keskmine	Vastse-liina keskmine	Orissaare keskmine	Erikoolid keskmine	Internaat koolid keskmine	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus	KESK-MINE
1. Kaklemine eakaaslastega	0.48	0.66	0.35	1.06	1.08	0.52	1.07	-2.14	0.04	0.73
2. Asjade varastamine, mida tegelikult ei vajata	0.23	0.65	0.71	0.47	0.35	0.53	0.41	0.63	0.53	0.48
3. Eakaaslaste narritamine, nõökimine või pilkamine	2.77	2.66	3.50	3.44	3.54	2.93	3.48	-1.01	0.31	3.14
4. Relva, noa või muu eseme kandmine enesekaitseks	0.07	0.29	0.56	0.19	0.50	0.29	0.33	-0.17	0.86	0.30
5. Kaklemine eakaaslastega, kus teine saanud vigastada	0.03	0.21	0.46	0.35	0.46	0.23	0.40	-1.26	0.21	0.29
6. Vandumine ja ebatsensuurse kõnepruugi kasutamine	6.31	6.18	6.04	4.38	6.85	6.18	5.48	1.15	0.25	5.91
7. Koolis üksikutest tundidest põhjuseta puudumine	0.59	0.42	1.08	1.16	6.20	0.66	3.37	-5.27	0.00	1.69
8. Koolist terve päeva põhjuseta puudumine	0.38	0.16	0.58	0.41	1.54	0.34	0.91	-2.17	0.03	0.56
9. Asjade varastamine, mille väärtus on alla 100 krooni	0.17	0.29	0.31	0.09	0.23	0.26	0.16	1.09	0.28	0.22
10. Asjade varastamine, mille väärtus on üle 100 krooni	0.03	0.18	0.25	0.03	0.08	0.15	0.05	1.67	0.10	0.11
11. Alkoholi tarvitamine	1.17	0.68	1.62	2.13	1.69	1.10	1.93	-2.02	0.05	1.42
12. Narkootikumide tarvitamine	0.13	0.18	0.46	0.78	0.23	0.24	0.53	-1.13	0.26	0.36
13. Osavõtt kampadevahelisest kակლusest	0.13	0.37	0.20	0.69	0.12	0.25	0.43	-0.92	0.36	0.32
14. Ühisvara või isikliku omandi rikkumine või hävitamine	0.20	0.16	0.92	0.22	0.42	0.38	0.31	0.45	0.66	0.36
15. Õpetajatele vastuhakkamine	1.93	3.26	1.85	3.47	3.72	2.45	3.58	-2.26	0.03	2.87
16. Koolis kehtivate reeglite rikkumine	2.72	4.55	3.69	2.44	7.00	3.74	4.48	-1.22	0.23	4.03
17. Suitsetamine	6.73	7.13	7.50	4.97	6.80	7.11	5.77	2.06	0.04	6.60
18. Valetamine	3.19	3.26	4.48	2.68	3.50	3.58	3.05	1.01	0.31	3.37
19. Klassi vara purustamine, lõhkumine või kahjustamine	0.34	0.42	1.36	0.10	0.12	0.65	0.11	2.95	0.00	0.44
20. Avalikult õpetajatele vastu vaidlemine	1.52	2.24	1.96	2.28	3.85	1.94	2.98	-2.30	0.02	2.34
21. Eakaslaste kiusamine	1.76	1.82	2.92	3.91	1.73	2.11	2.93	-0.86	0.39	2.42
22. Eakaaslastepoolse kiusamise ohvriks olemine	0.76	1.68	1.28	2.19	2.00	1.28	2.10	-2.02	0.05	1.60
23. Koolihoones akende või muu vara purustamine	0.21	0.16	0.84	0.09	0.08	0.36	0.09	1.88	0.06	0.25
24. Seintele joonistamine või kirjutamine	0.79	0.84	1.08	0.28	0.54	0.89	0.40	1.93	0.05	0.70
25. Raha varastamine	0.00	0.00	0.42	0.13	0.00	0.12	0.07	0.47	0.64	0.10
26. Eakaaslaste läbi pekmine	0.10	0.08	1.69	0.28	0.15	0.54	0.22	1.45	0.15	0.42
27. Eakaaslaste togimine ja tõukamine	1.07	2.53	1.77	2.48	3.04	1.86	2.74	-1.62	0.11	2.19
28. Eakaaslastest asjade võtmine	0.13	0.39	0.42	0.22	0.15	0.32	0.19	1.08	0.28	0.27
29. Eakaaslaste hirmutamise või ähvardamine	0.90	0.97	0.77	1.03	1.12	0.89	1.07	-0.60	0.55	0.96

Lisa 3. Sotsiaalsete probleemide kolme aspekti sagedus (aritmeetilised keskmised hinnanguskaalal: 3 - väga sageli, 2 – sageli, 1 – mõnikord, 0 – üldse mitte): eemaletõmbunud-, agressiivne- ja prosotsiaalne käitumine õpilaste hinnangul ning statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vastavate aritmeetiliste keskmiste vahel mõõdetuna *t*-kriteeriumiga

Küsimuse lühikirjeldus	Sotsiaalse probleemi aspekt	Kaagvere keskmine	Puiatu keskmine	Tapa keskmine	Vastseliina keskmine	Orissaare keskmine	Erikoolid keskmine	Internaat kool keskmine	Kokku keskmine
1. Võõraste täiskasvanute kartus	eemaletõmbunud	0.44	0.70	0.65	0.75	0.54	0.63	0.67	0.65
2. Eakaaslastele haiget tegemine	agressiivne	0.89	0.74	0.95	1.10	0.92	0.85	1.03	0.92
3. Sõbralikkus	prosotsiaalne	2.22	2.35	1.80	2.25	1.67	2.12	2.03	2.08
4. Kergesti ehmumine	eemaletõmbunud	1.00	1.14	0.85	0.80	1.08	1.00	0.91	0.96
5. Eemaletõmbumine, kui eakaaslased ähvardavad	eemaletõmbunud	0.89	0.83	1.45	0.90	1.23	1.08	1.03	1.06
6. Häiritus klassi ees vastamisel	eemaletõmbunud	1.11	0.87	0.90	1.00	0.69	0.92	0.88	0.91
7. Eakaaslaste kiusamine	agressiivne	1.11	0.74	1.05	1.15	0.77	0.92	1.00	0.95
8. Usaldamine	prosotsiaalne	1.56	1.43	1.45	1.65	1.15	1.46	1.45	1.46
9. Eakaaslaste löömine ja tõukamine	agressiivne	0.78	0.70	1.45	1.26	0.54	1.00	0.97	0.99
10. Koostöö eakaaslastega	prosotsiaalne	1.56	1.78	1.37	2.05	1.77	1.59	1.94	1.73
11. Eakaaslaste kallal norimine	agressiivne	1.00	0.83	1.05	1.00	1.00	0.94	1.00	0.96
12. Enesekindlus ja usk endasse	prosotsiaalne	1.44	1.91	1.50	1.85	1.77	1.67	1.82	1.73
13. Enda kaitseks mitteväljaastumine eakaaslastepoolse norimise korral	eemaletõmbunud	0.78	1.17	1.28	1.32	0.85	1.13	1.13	1.13
14. Eakaaslaste tegevuse pealtvaatamine ja mittesekkumine	eemaletõmbunud	1.00	1.27	1.65	1.20	1.46	1.37	1.30	1.35
15. Kartus teha vigu	eemaletõmbunud	1.22	1.57	1.20	0.90	1.38	1.37	1.09	1.26
16. Oskamatus leida sõpru	eemaletõmbunud	0.78	0.76	0.75	1.00	0.69	0.76	0.88	0.81
17. Eakaaslastele haiget tegemine, kui ollakse vihane	agressiivne	0.89	1.04	1.30	1.00	0.62	1.12 ¹	0.85	1.01
18. Eakaaslaste abistamine	prosotsiaalne	2.13	1.87	1.75	1.95	2.00	1.86	1.97	1.90
19. Vastuvaidlemine, kui palutakse midagi teha	agressiivne	1.33	1.22	1.10	1.35	1.23	1.19	1.30	1.24
20. Õpetajapoolsete soovitude ja nõuannete arvestamine	prosotsiaalne	1.56	1.65	1.15	1.60	1.62	1.44	1.61	1.51
21. Enda selline tegevus, mis ajab eakaaslastel vihale	agressiivne	1.00	0.86	1.37	0.70	0.69	1.08 ²	0.70	0.93
22. Eakaaslastele appi minemine	prosotsiaalne	1.78	1.86	1.63	1.80	1.62	1.76	1.73	1.75
23. Eakaaslastega kaklemine	agressiivne	0.78	0.82	1.21	1.15	0.62	0.96	0.94	0.95

¹ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=1.96$; $p<0.05$

² Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.20$; $p<0.03$

24. Vastutustundlikkus	prosotsiaalne	1.89	1.71	1.53	1.70	1.31	1.67	1.55	1.62
25. Allaandmine, kui eakaaslaste arvamused ei läge enda omaga kokku	eemaletõmbunud	0.78	1.14	1.32	0.89	1.00	1.14	0.94	1.06
26. Üksinduse eelistamine	eemaletõmbunud	1.00	1.00	1.28	0.80	1.38	1.10	1.03	1.07
27. Täiskasvanu seltsi eelistamine eakaaslaste omale	eemaletõmbunud	1.67	0.95	1.74	1.35	1.46	1.38	1.39	1.39
28. Eakaaslaste käest luba küsimata asjade võtmine	agressiivne	0.44	0.64	0.56	0.35	0.31	0.57	0.33	0.48
29. Hoolitsemine	prosotsiaalne	2.00	1.18	1.53	1.35	1.31	1.46	1.33	1.41
30. Tülinorimine	agressiivne	0.56	0.73	0.89	0.85	0.54	0.76	0.73	0.74
31. Eakaaslastega arvestamine	prosotsiaalne	2.00	1.77	1.37	1.65	1.85	1.66	1.73	1.69
32. Eakaaslaste solvamine	agressiivne	0.89	0.86	0.95	0.90	0.67	0.90	0.81	0.87
33. Kaastundlikkus	prosotsiaalne	1.67	1.68	1.50	1.60	1.85	1.62	1.70	1.65

Lisa 4. Sotsiaalsete probleemide kolme aspekti sagedus (aritmeetilised keskmised hinnanguskaalal: 3 - väga sageli, 2 – sageli, 1 – mõnikord, 0 – üldse mitte): eemaletõmbunud-, agressiivne- ja prosotsiaalne käitumine õpetajate/kasvatajate hinnangul ning statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vastavate aritmeetiliste keskmiste vahel mõõdetuna *t*-kriteeriumiga

Küsimuse lühikirjeldus	Sotsiaalse probleemi aspekt	Kaagvere keskmine	Puiatu keskmine	Tapa keskmine	Vastseliina keskmine	Orissaare keskmine	Erikoolid keskmine	Internaatkoolid keskmine	Kokku
1. Eakaaslastele haiget tegemine	agressiivne	0.61	0.84	1.21	0.90	1.36	0.87	1.08	0.95
2. Võõraste täiskasvanute kartus	eemaletõmbunud	0.55	0.57	1.24	0.55	0.35	0.75 ³	0.47	0.64
3. Motivatsioon õppida	prosotsiaalne	1.42	1.14	1.38	1.03	1.35	1.29	1.15	1.24
4. Eakaaslaste kiusamine	agressiivne	1.06	0.91	1.17	1.15	1.31	1.03	1.21	1.10
5. Kergestiärrituvus muutvate asjaolude tõttu	eemaletõmbunud	1.45	1.23	1.62	1.78	1.69	1.41 ⁴	1.74	1.54
6. Mittekartmine klassi ette vastama tulemisel	prosotsiaalne	2.07	0.98	1.69	1.08	1.40	1.50	1.21	1.39
7. Eakaaslaste häirimine oma impulsiivse käitumisega	agressiivne	0.81	1.00	1.07	1.26	1.12	0.96	1.20	1.05
8. Kergestiehmumine	eemaletõmbunud	0.81	0.55	1.28	0.55	0.38	0.83 ⁵	0.48	0.70
9. Õppeülesandekeskus ja tähelepanu kontsentratsioon ülesandele	prosotsiaalne	1.55	1.44	1.48	1.48	1.46	1.49	1.47	1.48
10. Eakaaslaste löömine ja tõukamine	agressiivne	0.48	0.93	1.00	1.10	1.31	0.82 ⁶	1.18	0.96
11. Endassetõmbumine vihastamise korral	eemaletõmbunud	0.84	0.72	1.34	0.43	0.92	0.93 ⁷	0.62	0.81
12. Klassi tööst aktiivne osavõtt	prosotsiaalne	1.97	1.42	1.00	1.18	1.46	1.47	1.29	1.40
13. Eakaaslaste kallal norimine	agressiivne	0.90	1.14	1.10	1.43	1.31	1.06 ⁸	1.38	1.18
14. Eelmaletõmbumine eakaaslasepoolsel ähvardusel	eemaletõmbunud	0.81	1.21	1.55	0.56	0.88	1.18 ⁹	0.69	0.99
15. Õppeülesandekeskus ja õppeülesande lõpetamine	prosotsiaalne	1.81	1.74	1.46	1.00	1.62	1.68 ¹⁰	1.25	1.51
16. Eakaaslaste ähvardamine neile haigettegemisega vihastamisel	agressiivne	0.77	1.05	1.24	1.61	1.46	1.02 ¹¹	1.55	1.22
17. Häiritus klassi ette vastama tulekul	eemaletõmbunud	0.70	0.90	1.14	0.53	0.96	0.91	0.71	0.83
18. Kodutööde iseseisev tegemine	prosotsiaalne	1.87	1.72	1.72	1.36	1.42	1.77 ¹²	1.38	1.62

³ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.746$; $p<0.01$

⁴ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-2.71$; $p<0.01$

⁵ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=3.13$; $p<0.01$

⁶ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-2.63$; $p<0.01$

⁷ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.68$; $p<0.01$

⁸ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-2.40$; $p<0.01$

⁹ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=3.41$; $p<0.01$

¹⁰ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=3.26$; $p<0.01$

¹¹ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-3.41$; $p<0.01$

¹² Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.68$; $p<0.01$

19. Vastuvaidlemine, kui palutakse midagi teha	agressiivne	1.39	1.33	1.34	1.30	1.24	1.35	1.28	1.32
20. Enese eest mitteväljaastumine eakaaslastepoolsel norimisel	eemaletõmbunud	0.61	1.05	1.45	0.30	0.77	1.03 ¹³	0.48	0.82
21. Iseseisev töötamine	prosotsiaalne	1.90	1.67	1.72	1.30	1.46	1.76 ¹⁴	1.36	1.60
22. Käitumine viisil, mis teeb eakaaslased vihaseks	agressiivne	0.77	0.95	1.03	1.20	1.19	0.92 ¹⁵	1.20	1.03
23. Eakaaslaste tegevuse pealtvaatamine	eemaletõmbunud	0.87	1.19	1.55	0.84	0.69	1.19 ¹⁶	0.78	1.04
24. Eakaaslaste hulgas populaarne olemine	prosotsiaalne	1.52	1.00	0.97	1.21	1.27	1.15	1.23	1.18
25. Hulljulgel ja kartmatul viisil käitumine	agressiivne	1.29	1.07	0.93	1.33	1.04	1.10	1.21	1.14
26. Kartus teha vigu	eemaletõmbunud	1.13	0.98	1.07	1.08	1.04	1.05	1.06	1.05
27. Sõbralikkus	prosotsiaalne	2.13	1.86	1.62	1.40	1.81	1.87 ¹⁷	1.56	1.75
28. Kelkimine, hooplemine ja kiitlemine	agressiivne	1.00	1.05	1.28	1.18	0.92	1.10	1.08	1.09
29. Oskamatus leida sõpru	eemaletõmbunud	0.68	1.02	1.48	0.56	0.73	1.05 ¹⁸	0.63	0.89
30. Eneseusaldus	prosotsiaalne	1.65	1.37	1.82	1.33	1.19	1.58 ¹⁹	1.27	1.46
31. Eakaaslastega kaklemine	agressiivne	0.13	0.60	0.97	0.73	1.00	0.56 ²⁰	0.84	0.67
32. Allaandmine, kui eakaaslaste arvamused ei lange enda omaga kokku	eemaletõmbunud	1.32	1.30	1.32	0.71	1.00	1.31 ²¹	0.83	1.09
33. Eakaaslastega koostöö	prosotsiaalne	1.71	1.37	1.19	1.18	1.42	1.43	1.27	1.37
34. Eakaaste käsutamine ja kamandamine	agressiivne	1.55	0.93	1.07	1.53	1.35	1.16 ²²	1.45	1.28
35. Kergestihäiritavus	eemaletõmbunud	1.48	1.28	1.52	1.78	1.65	1.41 ²³	1.73	1.53
36. Enesekindlus ja usk endasse	prosotsiaalne	1.77	1.30	1.52	1.25	1.16	1.50 ²⁴	1.22	1.39
37. Impulsiivsus	agressiivne	0.77	1.00	1.22	0.83	1.00	0.99	0.89	0.95
38. Alaväärsus ja väärtusetus	eemaletõmbunud	0.61	0.81	0.96	0.85	0.88	0.79	0.86	0.82
39. Eakaaslaste abistamine	prosotsiaalne	1.71	1.37	1.07	1.10	1.56	1.40	1.28	1.35
40. Luba küsimata eakaaslaste asjade võtmine	agressiivne	0.57	0.81	1.15	0.70	0.81	0.83	0.75	0.80

¹³ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=4.36$; $p<0.01$

¹⁴ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.77$; $p<0.01$

¹⁵ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-2.77$; $p<0.01$

¹⁶ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=3.45$; $p<0.01$

¹⁷ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.68$; $p<0.01$

¹⁸ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=3.59$; $p<0.01$

¹⁹ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.29$; $p<0.05$

²⁰ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-2.09$; $p<0.05$

²¹ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=3.79$; $p<0.01$

²² Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-1.98$; $p<0.05$

²³ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-2.53$; $p<0.01$

²⁴ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.02$; $p<0.05$

41. Vastu mitteloõmine juhul kui eakaaslane on eelnevalt löönud	eemaletõmbunud	0.50	0.93	1.00	0.38	0.69	0.81 ²⁵	0.52	0.70
42. Õpetaja soovitude ja arvamuste arvessevõtmine	prosotsiaalne	1.42	1.56	1.19	1.08	1.38	1.42	1.20	1.33
43. Vahelerääkimine	agressiivne	1.23	1.16	1.26	1.18	1.38	1.21	1.26	1.23
44. Üksi olemise eelistamine	eemaletõmbunud	1.06	0.98	1.41	0.88	0.88	1.12	0.88	1.02
45. Eakaaslastele appi minemine	prosotsiaalne	1.61	1.09	1.00	1.25	1.46	1.23	1.33	1.27
46. Vastuvaidlemine	agressiivne	1.65	1.38	1.59	1.60	1.44	1.52	1.54	1.53
47. Täiskasvanu seltsi eelistamine võrreldes eakaaslastega	eemaletõmbunud	1.03	0.70	1.38	0.61	1.15	0.98	0.83	0.92
48. Vastutustundlikkus	prosotsiaalne	1.48	1.00	0.96	1.05	0.92	1.14	1.00	1.08
49. Eakaaslastega kaklemine tühisel põhjusel	agressiivne	0.30	0.70	0.85	0.59	1.08	0.62	0.78	0.68
50. Sõprade mitte omamine	eemaletõmbunud	0.58	0.93	1.24	0.61	0.62	0.90 ²⁶	0.61	0.79
51. Raskuste ületamine raskete ülesannete korral	prosotsiaalne	1.23	1.05	1.04	0.73	1.08	1.10	0.86	1.01
52. Vahelesegamine esitades rumalaid küsimusi	agressiivne	0.74	0.95	0.85	0.70	1.00	0.86	0.82	0.84
53. Nooremale eale omaste tegevuste eelistamine	eemaletõmbunud	0.68	0.60	1.11	0.73	0.88	0.76	0.79	0.77
54. Positiivse külje nägemine inimestes ja asjades	prosotsiaalne	1.45	1.53	1.04	1.13	1.46	1.38	1.26	1.33
55. Eakaaslastega tüli norimine	agressiivne	0.55	0.86	0.96	1.18	0.96	0.79 ²⁷	1.09	0.91
56. Enesevalitsemisraskused ärrituse korral	eemaletõmbunud	0.81	1.12	1.30	0.97	1.08	1.07	1.02	1.05
57. Hoolitsemine	prosotsiaalne	1.35	1.12	0.96	0.86	1.08	1.15	0.95	1.07
58. Eakaaslaste solvamine	agressiivne	0.87	1.05	1.15	1.45	1.15	1.02 ²⁸	1.33	1.14
59. Üksinda tegutsemise eelistamine	eemaletõmbunud	1.16	0.88	1.37	0.67	0.81	1.10 ²⁹	0.72	0.95
60. Eakaaslastega arvestamine	prosotsiaalne	1.35	1.26	1.00	0.97	1.15	1.22	1.05	1.15

²⁵ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.44$; $p<0.05$

²⁶ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.64$; $p<0.01$

²⁷ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-2.30$; $p<0.05$

²⁸ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=-2.43$; $p<0.05$

²⁹ Statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vahel: $t=2.81$; $p<0.01$

Lisa 5. Tugivõrgustiku liikmed, kes õpilasega tegelesid enne erikooli või internaatkooli sattumist õpilaste hinnangul (jaatavalt vastanute protsendid kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides ning statistiliselt olulised erinevused internaatkoolide ja erikoolidevastavate näitajate vahel mõõdetuna χ^2 -testiga)

Küsimus: Viimases koolis, kust ma siia tulin tegeles minuga...	Kaagvere (jaatavalt vastanute protsent)	Puiatu (jaatavalt vastanute protsent)	Tapa (jaatavalt vastanute protsent)	Vastseliina (jaatavalt vastanute protsent)	Orissaare (jaatavalt vastanute protsent)	Erikoolid (jaatavalt vastanute protsent)	Internaatkoolid (jaatavalt vastanute protsent)	χ^2 -väärtus	KOKKU (jaatavalt vastanute protsent)
aineõpetaja	39.29	40.54	41.67	51.61	19.23	40.45	36.84	0.19	39.04
arst	28.57	24.32	33.33	35.48	0.00	28.09	19.30	1.45	24.66
arvutispetsialist	0.00	10.81	20.83	9.68	0.00	10.11	5.26	1.08	8.22
direktor	32.14	43.24	50.00	41.94	7.69	41.57	26.32	3.53	35.62
huvijuht	17.86	16.22	16.67	9.68	0.00	16.85	5.26	4.32*	12.33
kasvataja	14.29	16.22	25.00	6.45	3.85	17.98	5.26	4.96*	13.01
klassijuhataja	89.29	40.54	37.50	70.97	23.08	55.06	49.12	0.49	52.74
kriminaalhooldustöötaja	32.14	10.81	33.33	22.58	0.00	23.60	12.28	2.87	19.18
logopeed või eripedagoog	17.86	18.92	20.83	19.35	0.00	19.10	10.53	1.93	15.75
meditsiiniõde	14.29	8.11	20.83	12.90	11.54	13.48	12.28	0.04	13.01
politsei	32.14	40.54	29.17	22.58	0.00	34.83	12.28	9.18**	26.03
psühhiaater	39.29	24.32	25.00	29.03	0.00	29.21	15.79	3.44	23.97
psühholoog	39.29	21.62	33.33	35.48	23.08	30.34	29.82	0.00	30.14
sotsiaalpedagoog	17.86	8.11	16.67	3.23	3.85	13.48	3.51	3.99*	9.59
sotsiaaltöötaja	32.14	32.43	20.83	22.58	3.85	29.21	14.04	4.48*	23.29
turvamees	0.00	5.41	33.33	6.45	0.00	11.24	3.51	2.75	8.22
õppealajuhataja	28.57	21.62	25.00	41.94	0.00	24.72	22.81	0.07	23.97

* - $p < 0.05$

** - $p < 0.01$

Lisa 6. Tugivõrgustiku liikmed, kes õpilasega tegelevad erikoolis või internaatkoolis õpilaste hinnangul (jaatavalt vastanute protsendid kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides ning statistiliselt olulised erinevused internaatkoolide ja erikoolidevastavate näitajate vahel mõõdetuna χ^2 -testiga)

Küsimus: Selles koolis tegeleb minuga...	Kaagvere (jaatavalt vastanute protsent)	Puiatu (jaatavalt vastanute protsent)	Tapa (jaatavalt vastanute protsent)	Vastseliina (jaatavalt vastanute protsent)	Orissaare (jaatavalt vastanute protsent)	Erikoolid (jaatavalt vastanute protsent)	Internaat- koolid (jaatavalt vastanute protsent)	χ^2 -väärtus	KOKKU (jaatavalt vastanute protsent)
aineõpetaja	50.00	48.65	37.50	83.87	7.69	46.07	49.12	0.13	47.26
arst	14.29	27.03	29.17	74.19	0.00	23.60	40.35	4.63*	30.14
arvutispetsialist	0.00	24.32	16.67	32.26	7.69	14.61	21.05	1.02	17.12
direktor	67.86	43.24	41.67	64.52	69.23	50.56	66.67	3.67	56.85
huvijuht	10.71	16.22	20.83	58.06	15.38	15.73	38.60	9.78**	24.66
kasvataja	89.29	86.49	45.83	90.32	53.85	76.40	73.68	0.14	75.34
klassijuhataja	28.57	64.86	20.83	90.32	42.31	41.57	68.42	10.04**	52.05
kriminaalhooldustöötaja	10.71	10.81	12.50	3.23	3.85	11.24	3.51	2.75	8.22
logopeed või eripedagoog	0.00	5.41	16.67	35.48	0.00	6.74	19.30	5.33*	11.64
meditsiiniõde	3.57	8.11	25.00	45.16	0.00	11.24	24.56	4.49*	16.44
politsei	0.00	5.41	29.17	22.58	0.00	10.11	12.28	0.17	10.96
psühhiaater	10.71	5.41	25.00	16.13	0.00	12.36	8.77	0.46	10.96
psühholoog	28.57	2.70	33.33	74.19	3.85	19.10	42.11	9.10**	28.08
sotsiaalpedagoog	64.29	5.41	16.67	0.00	0.00	26.97	0.00	18.39**	16.44
sotsiaaltöötaja	57.14	13.51	12.50	16.13	0.00	26.97	8.77	7.23**	19.86
turvamees	0.00	40.54	25.00	6.45	0.00	23.60	3.51	10.56**	15.75
õppealajuhataja	28.57	40.54	29.17	64.52	3.85	33.71	36.84	0.15	34.93

* - p<0.05

** - p<0.01

Lisa 7. Tugivõrgustiku liikmed, kes õpilasega tegelesid enne erikoolis või internaatkooli saabumist koolide pedagoogilise personali hinnangul (jaatavalt vastanute protsendid kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides ning statistiliselt olulised erinevused internaatkoolide ja erikoolidevastavate näitajate vahel mõõdetuna χ^2 -testiga)

Küsimus: Kelle poole sai õpilane pöörduda abi ja nõu saamiseks teie andmetel enne teie kooli saabumist?	Kaagvere (jaatavalt vastanute protsent)	Puiatu (jaatavalt vastanute protsent)	Tapa (jaatavalt vastanute protsent)	Vastseliina (jaatavalt vastanute protsent)	Orissaare (jaatavalt vastanute protsent)	Erikoolid (jaatavalt vastanute protsent)	Internaatkoolid (jaatavalt vastanute protsent)	χ^2 -väärtus	KOKKU (jaatavalt vastanute protsent)
Aineõpetaja	45.45	40	31.25	31.58	29.41	38.30	30.56	0.54	34.94
Arst	36.36	15	31.25	31.58	29.41	25.53	30.56	0.26	27.71
Arvutispetsialist	0.00	0	0.00	10.53	5.88	0.00	6.33	2.06	3.61
Direktor	0.00	15	18.75	31.58	17.65	12.77	25.00	2.06	18.07
Eripedagoog	9.09	30	25.00	15.79	5.88	23.40	11.11	2.08	18.07
Huviiht	27.27	10	0.00	31.58	0.00	10.64	16.67	0.64	13.25
Kariäärinõustaja	0.00	5	0.00	0.00	5.88	2.13	2.78	0.04	2.41
Kasvataja	0.00	10	6.25	10.53	5.88	6.38	8.33	0.12	7.23
Klassiuhataja	36.36	30	43.75	31.58	23.53	36.17	27.78	0.65	32.53
Kutseõppe õpetaja	0.00	0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Kriminaalhooldusametnik	63.64	50	50.00	26.32	23.53	53.19	25.00	6.70**	40.96
Lastekaitse töötaja	54.55	55	62.50	42.11	35.29	57.45	38.89	2.81**	49.40
Logopeed	18.18	25	18.75	10.53	11.76	21.28	11.11	1.50	16.87
Meditšiiniõde	27.27	20	31.25	15.79	5.88	25.53	11.11	2.72	19.28
Naabrid	45.45	25	43.75	31.58	11.76	36.17	22.22	1.88	30.12
Politsei	45.45	35	18.75	42.11	35.29	31.91	38.89	0.44	34.94
Psühhiaater	45.45	30	18.75	31.58	23.53	29.79	27.78	0.04	28.92
Psühholoog	27.27	30	43.75	31.58	11.76	34.04	22.22	1.39	28.92
Sotsiaalpedagoog	0.00	30	50.00	0.00	11.76	29.79	5.56	7.69**	19.28
Sotsiaaltöötaja	54.55	40	62.50	36.84	41.18	51.06	38.89	1.22	45.78
Sugulased	72.73	45	75.00	42.11	35.29	61.70	38.89	2.25	51.81
Sõbrad	63.64	50	37.50	31.58	35.29	48.94	33.33	2.04	42.17
Turvamees	27.27	10	0.00	0.00	5.88	10.64	2.78	1.88	7.23
Tuttavad	54.55	35	50.00	36.84	35.29	44.68	36.11	0.62	40.96
Õpilasnõustaja	18.18	20	12.50	5.26	0.00	17.02	2.78	4.28*	10.84
Õpilasomavalitsus	18.18	20	18.75	0.00	0.00	19.15	0.00	7.73**	10.84
Õppealajuhataja	0.00	30	18.75	21.05	5.88	19.15	13.89	0.40	16.87
Õine kasvataja	0.00	0	6.25	5.26	0.00	2.13	2.78	0.04	2.41
Vanemad	63.64	45	68.75	42.11	52.94	57.45	47.22	0.86	53.01

* - p<0.05

** - p<0.01

Lisa 8. Tugivõrgustiku liikmed, kes õpilasega tegelevad erikoolis või internaatkoolis koolide pedagoogilise personali hinnangul (jaatavalt vastanute protsendid kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides ning statistiliselt olulised erinevused internaatkoolide ja erikoolidevastavate näitajate vahel mõõdetuna χ^2 -testiga)

Küsimus: Kelle poole saab õpilane pöörduda abi ja nõu saamiseks teie andmetel praeguses koolis?	Kaagvere (jaatavalt vastanute protsent)	Puiatu (jaatavalt vastanute protsent)	Tapa (jaatavalt vastanute protsent)	Vastseliina (jaatavalt vastanute protsent)	Orissaare (jaatavalt vastanute protsent)	Erikoolid (jaatavalt vastanute protsent)	Internaatkoolid (jaatavalt vastanute protsent)	χ^2 -väärtus	KOKKU (jaatavalt vastanute protsent)
Aineõpetaja	100.00	90	100.00	100.00	100.00	95.74	100.00	1.57	97.59
Arst	63.64	70	87.50	100.00	17.65	74.47	61.11	1.69	68.67
Arvutispetsialist	54.55	75	87.50	89.47	94.12	74.47	91.67	4.07*	81.93
Direktor	81.82	85	100.00	100.00	94.12	89.36	97.22	1.88	92.77
Eripedagoog	90.91	20	0.00	78.95	5.88	29.79	44.44	1.90	36.14
Huviiuht	9.09	75	87.50	100.00	100.00	63.83	100.00	16.38**	79.52
Kariäärinõustaja	18.18	5	6.25	31.58	0.00	8.51	16.67	1.28	12.05
Kasvataja	100.00	95	100.00	100.00	100.00	97.87	100.00	0.78	98.80
Klassiuhataja	54.55	85	100.00	100.00	100.00	82.98	100.00	6.78**	90.36
Kutseõppe õpetaja	27.27	10	31.25	0.00	0.00	21.28	0.00	8.71**	12.05
Kriminaalhooldusametnik	72.73	45	18.75	57.89	29.41	42.55	44.44	0.03	43.37
Lastekaitse töötaja	27.27	20	18.75	68.42	35.29	21.28	52.78	8.90**	34.94
Logopeed	27.27	0	0.00	100.00	0.00	6.38	52.78	22.52**	26.51
Meditšiiniõde	45.45	75	93.75	100.00	94.12	74.47	97.22	7.99**	84.34
Naabrid	9.09	0	0.00	36.84	11.76	2.13	25.00	10.06**	12.05
Politsei	27.27	20	6.25	84.21	52.94	17.02	69.44	23.39**	39.76
Psühhiaater	63.64	45	37.50	57.89	17.65	46.81	38.89	0.52	43.37
Psühholoog	90.91	20	75.00	100.00	5.88	55.32	55.56	0.00	55.42
Sotsiaalpedagoog	81.82	40	12.50	5.26	5.88	40.43	5.56	13.12**	25.30
Sotsiaaltöötaja	90.91	40	18.75	63.16	29.41	44.68	47.22	0.05	45.78
Sugulased	54.55	45	37.50	68.42	47.06	44.68	58.33	1.52	50.60
Sõbrad	72.73	35	43.75	73.68	64.71	46.81	69.44	4.25*	56.63
Turvamees	9.09	75	75.00	21.05	5.88	59.57	13.89	17.76**	39.76
Tuttavad	45.45	30	18.75	57.89	41.18	29.79	50.00	3.52	38.55
Õpilasnõustaja	9.09	0	12.50	10.53	11.76	6.38	11.11	0.59	8.43
Õpilasomavalitsus	9.09	50	18.75	5.26	94.12	29.79	47.22	2.65	37.35
Õppealajuhataja	90.91	80	93.75	100.00	100.00	87.23	100.00	4.95*	92.77
Õine kasvataja	100.00	45	43.75	94.74	100.00	57.45	97.22	17.06**	74.70
Vanemad	63.64	55	43.75	84.21	82.35	53.19	83.33	8.29**	66.27

* - p<0.05

** - p<0.01

Lisa 9. Tugivõrgustiku liikmed, kes õpilasega tegelevad pärast erikoolist või internaatkoolist lahkumist õpilastega koolide pedagoogilise personali hinnangul (jaatavalt vastanute protsendid kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides ning statistiliselt olulised erinevused internaatkoolide ja erikoolidevastavate näitajate vahel mõõdetuna χ^2 -testiga)

Küsimus: Kelle poole saab õpilane pöörduda abi ja nõu saamiseks teie andmetel pärast teie koolist lahkumist?	Kaagvere (jaatavalt vastanute protsent)	Puiatu (jaatavalt vastanute protsent)	Tapa (jaatavalt vastanute protsent)	Vastseliina (jaatavalt vastanute protsent)	Orissaare (jaatavalt vastanute protsent)	Erikoolid (jaatavalt vastanute protsent)	Internaatkoolid (jaatavalt vastanute protsent)	χ^2 -väärtus	KOKKU (jaatavalt vastanute protsent)
Aineõpetaja	18.18	5	12.50	21.05	17.65	10.64	19.44	1.28	14.46
Arst	45.45	15	25.00	26.32	11.76	25.53	19.44	0.43	22.89
Arvutispetsialist	0.00	0	6.25	5.26	0.00	2.13	2.78	0.04	2.41
Direktor	0.00	5	18.75	10.53	11.76	8.51	11.11	0.16	9.64
Eripedagoog	0.00	10	12.50	5.26	0.00	8.51	2.78	1.18	6.02
Huviiht	9.09	0	0.00	15.79	5.88	2.13	11.11	2.91	6.02
Kariäärinõustaja	36.36	10	37.50	10.53	5.88	25.53	8.33	2.07	18.07
Kasvataja	18.18	10	18.75	15.79	5.88	14.89	11.11	0.25	13.25
Klassiuhataja	9.09	5	12.50	26.32	5.88	8.51	16.67	1.28	12.05
Kutseõppe õpetaja	27.27	10	6.25	10.53	0.00	12.77	5.56	1.22	9.64
Kriminaalhooldusametnik	36.36	60	25.00	15.79	11.76	42.55	13.89	7.96**	30.12
Lastekaitse töötaja	54.55	50	43.75	26.32	29.41	48.94	27.78	3.81	39.76
Logopeed	9.09	5	12.50	0.00	0.00	8.51	0.00	3.22	4.82
Meditšiiniõde	9.09	10	6.25	5.26	0.00	8.51	2.78	1.18	6.02
Naabrid	45.45	20	25.00	21.05	11.76	27.66	16.67	1.52	22.89
Politsei	36.36	30	31.25	31.58	29.41	31.91	30.56	0.02	31.33
Psühhiaater	45.45	15	25.00	21.05	11.76	25.53	16.67	0.94	21.69
Psühholoog	27.27	15	25.00	26.32	11.76	21.28	19.44	0.04	20.48
Sotsiaalpedagoog	0.00	15	56.25	0.00	0.00	25.53	0.00	10.74**	14.46
Sotsiaaltöötaja	27.27	30	68.75	31.58	23.53	42.55	27.78	1.93	36.14
Sugulased	54.55	30	62.50	36.84	41.18	46.81	38.89	0.52	43.37
Sõbrad	63.64	45	43.75	31.58	52.94	48.94	41.67	0.43	45.78
Turvamees	18.18	0	0.00	10.53	0.00	4.26	5.56	0.08	4.82
Tuttavad	54.55	25	31.25	26.32	47.06	34.04	36.11	0.04	34.94
Õpilasnõustaja	9.09	5	12.50	5.26	5.88	8.51	5.56	0.27	7.23
Õpilasomavalitsus	18.18	10	0.00	0.00	0.00	8.51	0.00	3.22	4.82
Õppealajuhataja	0.00	15	12.50	15.79	0.00	10.64	8.33	0.12	9.64
Õine kasvataja	9.09	0	6.25	0.00	0.00	4.26	0.00	1.57	2.41
Vanemad	63.64	45	56.25	31.58	58.82	53.19	44.44	0.62	49.40

* - p<0.05

** - p<0.01

Lisa 10. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolides rakendatavate sekkumismeetodite sagedus õpilaste kohtlemisel (aritmeetilised keskmised hinnanguskaalal: 3 - väga sageli, 2 – sageli, 1 – mõnikord, 0 – üldse mitte) kooli pedagoogilise personali hinnangul ning statistiliselt olulised erinevused erikoolide ja internaatkoolide vastavate aritmeetiliste keskmiste vahel mõõdetuna *t*-kriteeriumiga

Küsimus: sekkumismeetodid õpilaste kohtlemisel	Kaagvere keskmine	Puiatu keskmine	Tapa keskmine	Vastseliina keskmine	Orissaare keskmine	Erikoolid keskmine	Internaat-koolid keskmine	KESKMI NE	t-väärtus	p väärtus
1. Akadeemiliselt edukate õpilaste teistele eeskujuks toomine	1.45	1.84	1.13	1.58	2.07	1.50	1.79	1.62	-1.47	0.15
2. Aktiivõppemeetodite (näit. rühmatöö, rollimäng) kasutamine	1.27	1.37	1.69	1.63	1.43	1.46	1.55	1.49	-0.65	0.52
3. Distsipliinireeglitest kinnipidamise õhutamine õpilastel	2.36	2.30	2.18	2.47	2.41	2.27	2.44	2.35	-1.58	0.12
4. Eakaaslastepoolse kiusamise ohvri positsiooni parandamine	2.00	2.11	2.18	2.47	1.94	2.11	2.23	2.16	-1.02	0.31
5. Empaatia ja üksteise abistamise õhutamine õpilastel	2.18	2.05	2.06	2.42	2.35	2.08	2.39	2.21	-2.64	0.01
6. Enesekontrolli õhutamine õpilastel	2.30	2.25	1.76	2.42	2.47	2.09	2.44	2.24	-3.11	0.00
7. Füüsiline vahelesegamine õpilaste omavaheliste probleemide korral	0.91	1.30	0.69	1.61	1.24	1.00	1.43	1.18	-2.43	0.02
8. Grupis usaldusliku ja üksteisest hooliva õhkkonna loomine	2.09	2.10	2.24	2.47	2.31	2.15	2.40	2.25	-2.29	0.03
9. Individuaalne iga üksiku lapse arengu hindamine ja jälgimine	2.00	1.95	2.13	2.47	2.29	2.02	2.39	2.18	-2.48	0.02
10. Järelvalve kehtestamine õpilaste käitumise üle	1.73	2.05	1.50	2.37	1.81	1.78	2.11	1.93	-1.79	0.08
11. Kaaslaste seas tõrjutu või isoleeritu staatuses oleva õpilase positsiooni parandamine	1.80	2.00	1.94	2.21	2.19	1.93	2.20	2.05	-2.10	0.04
12. Karistamise kasutamine	1.18	1.35	0.94	1.42	1.06	1.17	1.26	1.20	-0.67	0.50
13. Kellegi poole nõu ja abi saamise võimalus kui töö on õpilastega probleeme	1.27	1.15	1.41	2.00	1.25	1.27	1.66	1.43	-2.56	0.01
14. (Klassi)ruumi füüsilise ümbruse esteetilisusele ja maitsekusele tähelepanu pööramine	1.91	1.90	2.00	2.32	1.81	1.94	2.09	2.00	-1.15	0.25
15. Kohatule käitumisele vastupidise – kohase käitumise õpetamine õpilastele	2.00	2.00	2.06	2.28	2.35	2.02	2.31	2.15	-2.39	0.02
16. Konsultatsiooni ja nõustamise võimalused	0.91	0.68	1.14	1.22	1.07	0.89	1.15	1.00	-1.63	0.11

väljaspool kooli seoses õpilaste probleemidega										
17. Konsultatsiooni ja nõustamise võimalused oma koolis seoses õpilaste probleemidega	1.09	1.30	1.82	2.16	1.71	1.44	1.94	1.65	-3.27	0.00
18. Kontakt õpilase kodukoha kooliga	0.80	0.60	0.36	0.89	0.71	0.57	0.80	0.67	-1.54	0.13
19. Koostöö ja kontakt õpilase koduga/vanematega	1.10	0.85	1.33	2.16	2.00	1.07	2.08	1.52	-6.84	0.00
20. Koostöö ja kontakt õpilase kodukoha sotsiaaltöötajaga, lastekaitse töötajaga, politseiga, kriminaalhooldusametnikuga või psühhiaatriga	1.10	0.85	1.13	2.05	1.24	1.00	1.67	1.30	-3.45	0.00
21. Kriisiolukordades (näit. õnnetusjuhtumid) toimetuleku õpetamine õpilastele	1.18	1.05	1.57	1.32	1.29	1.24	1.31	1.27	-0.45	0.65
22. Meeskonnatöö töötajate vahel õpilaste probleemidega hakkamasaamisel	1.20	1.25	1.56	2.37	1.71	1.35	2.06	1.66	-5.23	0.00
23. Mittekuritegelike väärtuste ja suhtumiste õhutamine õpilastel	2.10	1.95	1.88	2.53	2.06	1.96	2.31	2.11	-2.57	0.01
24. Plusside ja miinuste või punktide andmine või mahaarvamine õpilase kohatu või kohatu käitumise eest	1.11	0.95	1.73	1.00	0.71	1.25	0.86	1.08	1.78	0.08
25. Politseist abi palumine õpilase probleemide korral	1.00	0.45	0.60	1.37	0.71	0.63	1.06	0.82	-2.54	0.01
26. Positiivne tunnustus kogu grupile	1.91	1.65	2.00	1.95	2.00	1.83	1.97	1.89	-1.46	0.15
27. Privileegide andmine õpilastele	1.18	0.95	1.38	1.42	0.71	1.15	1.08	1.12	0.41	0.69
28. Soojade usaldussuhete loomine õpilastega	2.09	1.55	2.06	2.11	2.12	1.85	2.11	1.96	-1.84	0.07
29. Trahvruumi või muusse kohta õpilase isoleerimine	0.73	0.80	0.93	0.68	0.06	0.83	0.39	0.63	3.59	0.00
30. Tõhusate viiside õpetamine õpilastele lahendamaks sotsiaalseid situatsioone	1.70	1.40	1.47	1.83	1.76	1.49	1.80	1.63	-2.19	0.03
31. Täiskasvanu kui efektiivse mudeli teadlik kasutamine õpilase käitumise mõjutamisel	2.00	1.40	1.47	1.94	1.59	1.56	1.77	1.65	-1.27	0.21
32. Täiskasvanupoolne kontroll õpilase käitumise üle	2.11	2.25	2.07	2.58	2.24	2.16	2.42	2.28	-1.79	0.08
33. Viisaka käitumise ja suhtlemise õpetamine õpilastele	2.45	2.30	2.12	2.79	2.59	2.27	2.69	2.45	-3.63	0.00
34. Väärtuste õpetamine õpilastele seoses õigluse ja inimväärikusega	2.30	2.15	2.06	2.68	2.35	2.15	2.53	2.31	-3.40	0.00
35. Õpilaste käitumise või arengu pidev jälgimine ja hindamine	1.91	2.30	2.31	2.72	2.38	2.21	2.56	2.36	-2.68	0.01
36. Õpilaste enesehinnangu tõstmine	2.27	1.95	2.24	2.28	2.47	2.13	2.37	2.23	-2.26	0.03
37. Õpilaste kiitmine kohase käitumise eest	2.55	2.25	2.41	2.56	2.47	2.38	2.51	2.43	-1.14	0.26

38. Õpilase kohase käitumise eest tunnustamine	2.50	2.30	2.47	2.33	2.35	2.40	2.34	2.38	0.48	0.63
39. Õpilase noomimine kohatu käitumise ilmnemisel	2.09	1.95	1.75	2.22	1.88	1.91	2.06	1.98	-1.01	0.32
40. Õpilase karistamine kohatu käitumise ilmnemisel	1.27	1.55	1.06	1.63	1.00	1.32	1.33	1.33	-0.11	0.91
41. Õpilaste korrariikumiste registreerimine	1.73	2.20	1.29	2.05	1.94	1.80	2.00	1.89	-1.20	0.23
42. Õpilaste laitmise kohatu käitumise eest	1.55	2.00	1.13	2.00	1.29	1.59	1.67	1.62	-0.50	0.62
43. Õpilaste meeldivast tegevusest eemaldamine	1.27	1.45	1.00	1.11	0.65	1.25	0.89	1.10	2.67	0.01
44. Õpilastel oma tunnete kontrollimise õhutamise	1.64	2.00	1.82	2.16	1.94	1.85	2.06	1.94	-1.39	0.17
45. Õpilaste enesekasvatuse õhutamise	1.64	2.11	1.88	2.32	2.12	1.91	2.22	2.05	-2.52	0.01
46. Õpilaste privileegidest ärajätmine	1.40	1.40	1.07	1.21	0.59	1.29	0.92	1.12	2.57	0.01
47. Õpilasi stressi tekitavateks olukordadeks ettevalmistamine	1.18	1.15	1.50	1.65	1.50	1.28	1.58	1.40	-2.05	0.04
48. Üksteist abistavate ja hoolivate suhete õhutamise õpilaste vahel	1.91	2.00	2.18	2.37	2.18	2.04	2.28	2.14	-1.71	0.09
49. Õpilaste ülemineku toetamine tööellu	1.10	1.05	1.36	1.72	1.44	1.16	1.59	1.35	-3.06	0.00
50. Õpilaste ülemineku toetamine ühest koolist või haridusasutusest teise	1.10	1.05	0.92	1.59	1.38	1.02	1.48	1.22	-3.03	0.00

Lisa 11. Erinevate sekkumismeetodite esinemise sagedus alates kõige sagedasemast kuni kõige vähemsagedaseni (aritmeetilised keskmised hinnanguskaalal: 3 - väga sageli, 2 – sageli, 1 – mõnikord, 0 – üldse mitte) kooli pedagoogilise personali hinnangul ning teoreetiline vaatenurk nende klassifitseerimisel (biheivioristlik, kognitivistlik ja ökosüsteemne)

Sekkumismeetodid õpilaste kohtlemisel	Aritmeetiline keskmine	Teoreetiline vaatenurk
Viisaka käitumise ja suhtlemise õpetamine	2.45	kognitivistlik
Õpilaste kiitmine kohase käitumise eest	2.43	biheivioristlik
Õpilase kohase käitumise eest tunnustamine	2.38	biheivioristlik
Õpilaste arengu pidev jälgimine ja hindamine	2.36	kognitivistlik
Distsipliinireeglitest kinnipidamise õhutamine	2.35	biheivioristlik
Väärtuste õpetamine seoses õigluse ja inimväärikusega	2.31	kognitivistlik
Täiskasvanupoolne kontroll õpilase käitumise üle	2.28	biheivioristlik
Grupis usaldusliku ja üksteisest hooliva õhkkonna loomine	2.25	kognitivistlik
Enesekontrolli õhutamine õpilastel	2.24	kognitivistlik
Õpilaste enesehinnangu tõstmine	2.23	kognitivistlik
Empaatia ja üksteise abistamise õhutamine õpilastel	2.21	kognitivistlik
Individuaalne iga lapse arengu hindamine ja jälgimine	2.18	kognitivistlik
Kiusamise ohvri positsiooni parandamine	2.16	kognitivistlik
Kohatule käitumisele vastupidise käitumise õpetamine õpilastele	2.15	kognitivistlik
Abistavate ja hoolivate suhete õhutamine õpilaste vahel	2.14	kognitivistlik
Mittekuritegelike väärtuste ja suhtumiste õhutamine	2.11	kognitivistlik
Õpilaste enesekasvatuse õhutamine	2.05	kognitivistlik
Tõrjutu või isoleeritu staatuses oleva õpilase positsiooni parandamine	2.05	kognitivistlik
Ruumi füüsilise ümbruse esteetilisusele tähelepanu pööramine	2	ökosüsteemne
Õpilase noomimine kohatu käitumise ilmnemisel	1.98	biheivioristlik
Soojade usaldussuhete loomine õpilastega	1.96	kognitivistlik
Õpilastel oma tunnete kontrollimise õhutamine	1.94	kognitivistlik
Järelvalve kehtestamine õpilaste käitumise üle	1.93	biheivioristlik
Õpilaste korrarikumiste registreerimine	1.89	biheivioristlik
Positiivne tunnustus kogu grupile	1.89	biheivioristlik
Meeskonnatöö töötajate vahel	1.66	ökosüsteemne

. Konsultatsiooni ja nõustamise võimalused oma koolis	1.65	ökosüsteemne
Täiskasvanu mudeli teadlik kasutamine õpilase käitumise mõjutamisel	1.65	bihevioristlik
Tõhusate viiside õpetamine lahendamaks sotsiaalseid situatsioone	1.63	kognitivistlik
Õpilaste laitmise kohatu käitumise eest	1.62	bihevioristlik
Akadeemiliselt edukate õpilaste teistele eeskujuks toomine	1.62	bihevioristlik
Koostöö ja kontakt õpilase vanematega	1.52	ökosüsteemne
. Aktiivõppemeetodite kasutamine	1.49	kognitivistlik
Kellegi poole nõu ja abi saamise võimalus töös õpilastega	1.43	ökosüsteemne
Stressi tekitavateks olukordadeks ettevalmistamine	1.4	kognitivistlik
Õpilaste ülemineku toetamine tööellu	1.35	ökosüsteemne
Õpilase karistamine kohatu käitumise ilmnemisel	1.33	bihevioristlik
Koostöö ja kontakt õpilase kodukoha sotsiaaltöötajaga, lastekaitse töötajaga jne	1.3	ökosüsteemne
Kriisiolukordades toimetuleku õpetamine õpilastele	1.27	kognitivistlik
Ülemineku toetamine ühest koolist või haridusasutusest teise	1.22	ökosüsteemne
Karistamise kasutamine	1.2	bihevioristlik
Füüsiline vahelesegamine õpilaste omavaheliste probleemide korral	1.18	bihevioristlik
Õpilaste privileegidest ärajätmine	1.12	bihevioristlik
Privileegide andmine õpilastele	1.12	bihevioristlik
Õpilaste meeldivast tegevusest eemaldamine	1.1	bihevioristlik
Plusside ja miinuste süsteem õpilase käitumise hindamisel	1.08	bihevioristlik
Konsultatsiooni ja nõustamise võimalused väljaspool kooli	1	ökosüsteemne
Politseist abi palumine õpilase probleemide korral	0.82	ökosüsteemne
Kontakt õpilase kodukoha kooliga	0.67	ökosüsteemne
Trahviruumi või muusse kohta õpilase isoleerimine	0.63	bihevioristlik

Lisa 12. Kasvatustöös rakendatud meetmed töös õpilastega kasvatajate/õpetajate hinnangul (jaatavalt vastanute protsendid kasvatusereitingimusi vajavate laste koolides ning statistiliselt olulised erinevused internaatkoolide ja erikoolidevastavate näitajate vahel mõõdetuna χ^2 -testiga)

Rakendatud meetmed kasvatustöös	Kaagvere (jaatavalt vastanute protsent)	Puiatu (jaatavalt vastanute protsent)	Tapa (jaatavalt vastanute protsent)	Vastseliina (jaatavalt vastanute protsent)	Orissaare (jaatavalt vastanute protsent)	Erikoolid (jaatavalt vastanute protsent)	Internaat- koolid (jaatavalt vastanute protsent)	χ^2 -väärtus	KOKKU (jaatavalt vastanute protsent)
Lohutamine	32.26	35.29	22.73	62.5	50.00	31.03	57.58	10.82**	42.48
Tunnist eemaldamine	9.68	17.65	4.55	20	0.00	11.49	12.12	0.01	11.76
Kontakt vanematega	19.35	5.88	0.00	72.5	69.23	9.20	71.21	67.32**	35.95
Õpilase ära kuulamine	77.42	97.06	86.36	90	84.62	87.36	87.88	0.01	87.58
Õpilase peale tunde jätmine	12.90	0.00	4.55	32.5	3.85	5.75	21.21	8.25**	12.42
Hoiatused	54.84	67.65	59.09	65	53.85	60.92	60.61	0.00	60.78
Lisatööd	22.58	20.59	72.73	22.5	42.31	34.48	30.30	0.30	32.68
Karistamine	29.03	41.18	4.55	37.5	0.00	27.59	22.73	0.47	25.49
Õpilase tunnist eemaldamine	16.13	8.82	9.09	20	3.85	11.49	13.64	0.16	12.42
Direktori poole pöördumine	9.68	14.71	9.09	35	19.23	11.49	28.79	7.31**	18.95
Psühholoogi poole pöördumine	9.68	0.00	18.18	30	80.77	8.05	50.00	34.21**	26.14
Tähelepanu mitte pööramine	22.58	26.47	4.55	40	15.38	19.54	30.30	2.37	24.18
Nõustaja poole pöördumine	19.35	0.00	9.09	5	0.00	9.20	3.03	2.34	6.54
Koolist eemaldamine	0.00	0.00	0.00	2.5	0.00	0.00	1.52	1.33	0.65
Õpilase järgimine	58.06	82.35	50.00	75	34.62	65.52	59.09	0.66	62.75

* - $p < 0.05$

** - $p < 0.01$

Lisa 13. Õpilase tugivõrgustiku liikmed seoses kasvatustööga kasvatajate/õpetajate hinnangul (jaatavalt vastanute protsendid kasvatus eritingimusi vajavate laste koolides ning statistiliselt olulised erinevused internaatkoolide ja erikoolidevastavate näitajate vahel mõõdetuna χ^2 -testiga)

Õpilase tugivõrgustiku liikmed kasvatustöös	Kaagvere (jaatavalt vastanute protsent)	Puiatu (jaatavalt vastanute protsent)	Tapa (jaatavalt vastanute protsent)	Vastseliina (jaatavalt vastanute protsent)	Orissaare (jaatavalt vastanute protsent)	Erikoolid (jaatavalt vastanute protsent)	Internaat- koolid (jaatavalt vastanute protsent)	χ^2 -väärtus	KOKKU (jaatavalt vastanute protsent)
Lapsevanemad	0.00	11.76	0.00	70.00	65.38	4.65	68.18	69.00**	32.24
Kolleegid õpetajad, kasvatajad	41.94	82.35	61.90	90.00	84.62	62.79	87.88	12.12**	73.68
Arst	6.45	50.00	28.57	42.50	7.69	29.07	28.79	0.00	28.95
Psühhiaater	3.23	0.00	14.29	5.00	7.69	4.65	6.06	0.15	5.26
Sotsiaaltöötaja	41.94	0.00	0.00	22.50	7.69	15.12	16.67	0.07	15.79
Psühholoog, eripedagoog, sotsiaaltöötaja, sotsiaalpedagoog	16.13	0.00	42.86	60.00	84.62	16.28	69.70	44.60**	39.47
Direktor	16.13	47.06	9.52	27.50	19.23	26.74	24.24	0.12	25.66
Õppealajuhataja	35.48	35.29	28.57	72.50	53.85	33.72	65.15	14.80**	47.37
Nõustaja	3.23	0.00	0.00	2.50	0.00	1.16	1.52	0.04	1.32
Ei ole kellegi poole pöördunud	33.33	2.94	28.57	0.00	0.00	20.00	0.00	14.87**	11.26
Eripedagoog	0.00	0.00	0.00	2.50	0.00	0.00	1.52	1.31	0.66

* - $p < 0.05$

** - $p < 0.01$